ІВАН ФРАНКО

АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

ІНСТИТУТ
ЛІТЕРАТУРИ
ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

ІВАН ФРАНКО

ЗІБРАННЯ ТВОРІВ
У П'ЯТДЕСЯТИ ТОМАХ

ХУДОЖНІ ТВОРИ
ТОМИ 1—25

ІВАН ФРАНКО

ТОМ 10

ПОЕТИЧНІ ПЕРЕКЛАДИ
ТА ПЕРЕСПІВИ

ВИДАВНИЦТВО
«НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ — 1977

У1
Ф83

Редакційна колегія:

І. І. Басс
М. Д. Бернштейн
Г. Д. Вервес
А. Т. Гордієнко
О. І. Дей
Б. А. Деркач (заступник голови)
В. Ю. Євдокименко
О. Є. Засенко
Д. В. Затонський
С. Д. Зубков
Є. П. Кирилюк (голова)
П. Й. Колесник
Н. Є. Крутікова
В. Л. Микитась
Ф. П. Погребенник (відповідальний секретар)
Є. С. Шабліовський

Редактор тому

О. Є. Засенко

Упорядкування та коментарі

Ф. П. Погребенника

Редакція художньої літератури

Ф 70403-411
М221(04)-77 передплатне

© Видавництво «Наукова думка», 1977

ІЗ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ЕПІЧНОЇ ПОЕЗІЇ

СЛОВО ПРО ПОХІД ІГОРЯ

І. ВСТУП

Браття, чи ж би не було се впору
Старим словом і складом зачати
Сумну пісню про Ігоря похід,
Про Ігоря, Святославля сина?
Та зачнем же, браття, повість тую
Не по мислі високій Бояна,
А по ділам і справам времен наших.
О, бо віщий Боян, єсли пісню
Загадав кому творити, думков
Розпускався по деревах, сірим
Вовком рискав по землі, а сизим
Орлом уносився попід хмари!
Ой, колись-то часи були літні,
Бо як скоро лиш було згадати
Про незгоди і свари домові
Времен первих, то сей час в тій хвилі
Співаків десяток повставало,
Мов соколів десять ся пускало
На лебедів стадо білокрилих.
Который з них досяг летом первий,
То сей первий співав пісню славну
Ярославу — князеві старому,
І Мстиславу — храброму витязю,
Що Редедю лютого зарізав
Перед повків касозьких очима,
Або співом вирославляв Романа
Святославича з поглядом красним.
Але, браття, не десять соколів
Напущав Боян, наш віщий батько,
На лебедів білоперих стадо,

Але пальці свої віщі клав він
На живії, звучачії струни,
А самі вни князів прославляли.
Тож ми, браття, зачнем тую пісню
Від старого князя Єдноборця
Владимира аж до времен наших,
Аж до Ігоря, що ум свій кріпкий
Наставив розвагов свого духу
Й погострив ще мужством свого серця,
Й, наповнившись воївного духу,
Напровадив свої дільні повки
В половецький степ за руську землю.

II. ЗБІР ІГОРЯ І ПОХІД ВСЕВОЛОДА

Тоді глянув князь Ігор угору
І поглянув на світлеє сонце.
Сонце тьмою своє світло вкрило,
Тьмою вкрилось все Ігоря військо,
І печаль всіх серця обгорнула,
Сумно стало Ігоря дружині.
То князь Ігор до дружини каже:
«Браття милі і ви, други вірні,
Радше нам згибати під мечами,
Положить життя за руську землю,
Як згибати в поганській неволі!
Але всядьмо, браття, ми на своїх
Бистрих коней, щоб узріти скорше
Сині хвилі великого Дону!»
Так-то князю жажда слави й бою
І жаль тяжкий, і гнів на половців
Запалали в умі й заступили
Страшне знам'я йому пред очима.
«Хочу,— каже,— коп'є преломити
З вами, вої — русичі хоробрі,
Кінець поля — землі половецькой,
Хочу голов свою положити
Або з Дону шоломом напитись!»
О Бояне, віщий соловію
Старини, коб ти співав про тії
Повки, про похід сей богатирський,
Соловієм по древу скачучи,

Попід хмари умом ся взносячи,
То би слава про похід сей, певно,
Гомоніла аж до времен пізніх,
Рознесла б ся по Русі широко,
Мов троянськов рищучи дорогов,
По степам та на високі гори.
Ти співав про Ольгові походи;
О, коб спів твій і Ольгова внука
Прославив!..
О, не буря занесла соколів
В степ широкий! Глянь, се перед ними
Галок стада, наче чорні хмари,
До великого Дону втікають!
Або, може б, так було воспіти,
Віщий внуче Велесів, Бояне?
За Сулою ярі коні рзають,
А в Києві давня слава дзвонить,
Київ слави давньой відгомоном
Бавиться, а об врагах не дбає;
Тільки там у Новгороді труби
Кличуть війська харалужним горлом,
Хоругви в Путивлі з вітром грають,
А князь Ігор ще жде мила брата,
Ще жде мила брата Всеволода.
І сказав же Всеволод тур буйний:
«Єден брат ти мій і світ єдиний,
Світлий Ігорю, оба ми діти
Святослава, гідні слави батька!
Сідлай, брате, свої бистрі коні,
А мої то вже стоять готові,
Перед Курськом стоять осідлані;
Там тя ждають і мої куряни,
Кметі справні, лицарського духу:
Під трубами вони повивались,
Під шоломами вни колисались,
Кінець коп'ї вони згодувались;
Їм відомі степові дороги,
Їм знайомі яруги й улуси,
У них луки напряжені кріпко,
Отворені сайдаки, стріл повні,
Нагострені шаблі сталевії:
Сами вовком по степу гуляють
Собі чти іщучи, князю слави».

III. ВИСТУПЛЕННЯ В ПОХІД

І тоді вступив князь Ігор в стремень
Золотий, і рушив в чисте поле.
Сонце тьмою путь му заступало,
І ніч чорна пітьмов землю вкрила:
Страшні стони вкруг далися чути,
Грізні знамена зловіщі кругом:
На жировиську звір дикий виє,
Поверх древа розлягась зловіщий
Голос Дива: «О, земля поганська
Запре Волзі широку дорогу
І у бистрій Сулі ся скупає,—
У Сурожу й Корсуню розможесь
Поганий болван Тмутороканський!»
Але глянь! Небитими шляхами
Утікають половці до Дону!
Серед півночі скриплять теліги,
Мов сполохані лебедів стада.
Ігор війська до Дону провадить,—
Але вже його біди страшної
Передчуття на жар-птиці вабить;
Наче буря, вовки в ярах виють,
Орли кличуть звірів, клекотячи,
На поживу із людського трупа.
Лиси брешуть на червоні щити.
Руська земле, нещаслива земле,
Уже діти твої за горами!
Вже додолу на страшну загубу
Непремінна їх судьба провадить!
Довго землю ніч пітьмою криє:
Вже і зоря день заповідає,
Та ще мряка вкрила чисте поле.
Сум і туга в природі засіли,
Не щебече соловей, лиш гамір
Галок чорних воздух наповняє.
Гей, а діти землі руської поле —
Степ широкий перегородили
Щитами червоними! Для себе
Честі йщуть вни, а для князя слави.

IV. ПОБІДА НАД ПОЛОВЦЯМИ

Ой, ще зрана в п'яток руські повки
Потоптали і стерли погану
Половецьку силу і стрілами,
По степу розсипавшись, помчали
Красні діви половецькі, з ними
Злото й дорогії оксамити
Й скарби, яко багату здобичу.
Ортьмами, опончами поганих,
Кожухами і добром усяким
Половецьким зачали мостити
Мости по болотах і грязюках.
Червен прапір, білую хоругов,
Срібне стружжя і червону чілку,—
Се віддано Ігорю-князеві,
Храброму Святославову сину.
Ой, дрімає Ольгово хоробре
Плем'я у степу у вражім краю:
Так далеко орлом залетіло!
Як орел не ізнесе обиди
Ні від сизого сокола-брата,
Ні від кругая, ні від ворона,
Так не знесе й храбрий Святославич
Ні від брата, ні сусіда кривди,
Ні від тебе, поган половчине!
А половці, мов порох степами,
Так розсипались по пораженні.
Сірим вовком Гзак жене степами,
А Кончак сліди його керує
Ген до Дону небитов дорогов.

V. НАПАД НОВИХ СИЛ ПОЛОВЕЦЬКИХ

А на другий день, та вельми рано,
Ой, кривава зоря світ звіщає,
Чорна туча з моря надтягає
І закрити хоче штири сонця,
А в ній мовні трепещуть огненні;
Гей, великий грім заторохкоче,
Гей, посиплесь дощ стрілами з Дону!
Тут ся списам прийде приламати,

Тут ся прийде шаблям подзвонити
О шоломи половців поганих,
Тут над річков, над бистров Каялов,
Коло Дону великого в полі
Незнаємім, в половецькім полі!
Руська земле, нещаслива земле,
Ой, вже дітям твоїм не піднятись,—
Вділ упала їх потуга й сила!
Бач, ось вже вітри, Стрибога внуки,
Віють з моря стрілами стальними
На хоробрі Ігореві повки!
Гу, як кругом земля дуднить глухо!
Ріки мутно течуть, чисті поля
Порох хмаров густов покриває;
Вже хоругви вражі мріють вдалі
І, мов хмари, половці погані
Йдуть від Дону й від синього моря,
І з усіх сторін вже обступають
Руські повки! Бісовії діти
Криком поле перегородили,
А хоробрі русичі те поле
Щитами червоними замкнули.
Ярий туре, Всеволоде, княже!
Напереді стоїш на бороні,
Градом сиплеш на врагів стрілами,
Гримиш стальними мечами страшно
О шоломи ворогів поганих!
Куди тільки тур поскочив ярий,
Своїм злотим шоломом світячи,
Там лежать погані половецькі
Голови, валяються оварські
Шоломи, поскіпані шаблями
Сталевими від твоїх могучих
Рук, яр-туре буйний, Всеволоде!
Що за рани дорогі се, браття!
Се ж то князь життя своє за землю
Рідну на опасність виставляє!
Він забув о достоїнстві княжім,
О житті і граді Чернігові,
О вітцівськім золотім престолі
І о своїй коханій дружині,
О Глібівні красній і о всякім
Обичаю княжім і звичаю!

VI. ЗГАДКА ПРО МИНУВШІ ЛІТА

Гей, колись були віки Трояна,
Де на Русі цвіли райські цвіти!
Ой, минули й літа Ярослава,
В котрих мир був дома й братня згода!
Аж настали Ольговії повки,
Бої Ольга, Святославля сина!
Гей, той Олег, мечем коромоли
Він кував, по своїм рідним краю
Стріли сіяв; у Тмуторокані
В золотий він стремень уступає,
Первий на чолі поганих повків
Нападає свою рідну землю!
Той сам голос братньої незгоди
Чув і давній Ярослав великий,
Всеволодів син, а в Чернігові
Владимир щодень, Єдиноборець,
Затикав перед тим звуком уші.
А і Борис Вячеславич храбрий
Хотів славов свою збрую вкрити,
Та на суд го повела та слава
Й на зелену мураву простерла
За обиду сина Святослава,
Молодого і храброго Ольга!
А із тої ж самої Каяли
Святоповк повелів батька свого
Взяти в Київ до святої Софії
Межи іноходцями із Угор.
Ой, в ту пору у Ольгове врем'я
Горе тяжке Русь цілу укрило,
Сіялося і росло незгодов,
Погибала жисть Дажбожа внука,
А у княжих сварах, коромолах
Навіть людські літа скоротились.
Ой, в ту пору по руському краю
Рідко гейкав ратай працьовитий,
Але часто грали ворон хмари,
Межи себе діля́ руські трупи,—
А галки свою річ говорили,—
На жировисько хотять летіти!

Так бувало в ті війни, походи,
Але тут тепера о походах,
О війнах не було й чутки навіть!..

VII. ПОРАЖЕННЯ РУСИНІВ

Гей, від рана до вечора-змроку,
Від вечірньої зорі аж до світу
Летять стріли з каленої сталі,
Гримлять шаблі об шоломи ясні,
Тріщать списи тверді-харалужні
На степу поганському, незнаємім
Та посеред землі половецькой.
Земля чорна зорана копитом,
А засіяна войнів кістками,
А полляна кров'ю синів Русі:
О туга, печаль і тяжке горе
Вродились для Русі на тім полі!
Що шумить, дзвенить передо мною
Там далеко удосвіта-рано?
Гей, се Ігор повки завертає,
О, бо жаль му на серцю великий,
Жаль му мила брата Всеволода!
Бились війська день, билися другий,
А на третій день, коло полудня,
Кров'ю вмиті, ой, поникли-впали
Ігореві пишнії прапори!
Тут оба брати ся розлучили
Над Каяли бистрой берегами;
Тут вина кривавого не стало,
Тут пирування гучне скінчили
Русичі хоробрі,— попоїли
Сватів, а самі за руську землю
Головами полягли!
Гей, жалібно трава поникає,
Древо з тугов д'землі преклонилось!

VIII. СМУТОК ПРИРОДИ І ЦІЛОЇ РУСІ О ПОРАЖЕННЮ ІГОРЯ

Ой, вже, браття, невесела хвиля
Для країни руської настала,
Вже пустиня силу придавила!

І обида страшна знов вже встала
В силах внука Дажбога. Вступила
Дівов днесь на землю Троянову
І плеснула крилом лебединим
Коло Дону на синьому морі,
І збудила знов жирнее врем'я!
Вже погибла в князів руських вражда
На поганих, вже брат брату каже:
Те моє, але і те моє теж!
Ой, вже взяли князі говорити
Про малоє: те велике! Взяли
Вже самі на ся кувать крамоли;
А поганці з всіх сторін тим часом
Приходили та Русь побіджали!
О, далеко зайшов сокіл сизий,
Б'ючи птиці ід синьому морю,
Та вже годі, браття, воскресити
Ті хоробрі Ігореві повки!
О, за ними крикнув Жля і Карна,
І поско[чи]в по руському краю,
Смагу сипляни з огняних рогів.
Жони руські заплакали тяжко,
Скрізь печаль ті слова говорячи:
Ой, уже нам своїх милих мужів
Ані мислю-гадков не згадати,
Ані думов не думать, не то, щоб
Їх ми мали зглядати очима,
А що злота і срібла пропало!
А вже, браття, застогнав тугою
Київ, а нападами Чернігів;
По всій Русі туга ся розляла,
І печаль жирна тече посеред
Руської землі ріков кривавов.
А князі кують самі на себе
Коромоли, поганці тим часом,
Наїжджаючи на край з побідов,
Беруть дань по білі від дворища.
О, бо тії два орли хоробрі
Вже збудили знов поганство дике,
Которе приспав був грізний батько
Їх, київський Святослав великий!
Він грозов їм був, він оглушив їх,
Стер їх силу своїми повками,

Храбрими й стальовими мечами.
Наступив на землю половецьку,
Притоптав він горби і яруги,
Скаламутив озера і ріки,
Висушив потоки і болота,
А поганців хана Кобʼяка він
Аж із Лукомор'я з-між залізних,
Страшних повків половецьких грізно,
Наче вихор, виторг, розбішений.
І скінчав Кобʼяк в Києві-граді
У дворі служебнім Святослава.
Тут венеціани, німці й греки
Та морава похвальнії пісні
Святославу-витязю співали;
Але днесь князя Ігоря кають,
Що добичу затопив велику
У Каялі, ріці половецькій,
А ще й злота руського досипав!..
Ой, тут зсів князь з сідла золотого,—
На рабське сідло го посаджено!..
Ой, сумують градів забороли,
А поникла, о поникла радість!..

IX. СОН СВЯТОСЛАВА І БЕСІДА З БОЯРАМИ

Святослав сон бачив вельми сумний:
«Сеї ночі в Києві на горах
Звечора мене-сьте одівали
(Так оповідає князь великий)
Чорним ковром на столі тисовім.
Другі черпали вино ми синє,
Із отрутов змішане, а інші
Із порожньой половецькой тули
Сипали на лоно ми великі
Перли. І уже м'я зневажають,
Яко вмерлого, а злотоверхий
Двір мій вже пустий, уже без вкрівля.
Сумно бісові ворони грали
Цілу ніч від вечора до рана
Коло Пліснеська на оболоні
. . . . . .
. . . . . .»

На те кажуть бояри князеві:
«Ой, вже, княже, ум туга посіла:
Бо оце два соколи злетіли
З золотого, отнього престолу
Пошукать града Тмутороканя
Або з Дону шоломом напитись.
Ой, уже підтяті буйні крильця
У соколів поганців шаблями,
А самі вони в залізних путах!»
Гей, на третій день чось сумно стало,
Пітьмою два сонця ся покрили,
Оба стовпи багряні погасли,
З ними й місяці вба молодії,
Святослав і Олег, тьмою вкрились!
На Каялі, ріці половецькій,
Пітьма чорна степ-поле укрила;
Ой, по руській землі розпростерлись
Вороги, як леопардів стада:
Руську силу в море погрузили,—
А їх хани в гордості надулись!
Ой, вже ганьба взнеслася над хвалу,
Вже ся нужда піднесла над волю,
Уже кинувсь Див на руську землю!
Оце готські хорошії діви
Заспівали край синього моря
І, дзвонячи руським злотом, поють
Про владіння бісово на Русі
Та леліють помсту Шарокана.
Але ми вже, дружино і браття,
Ми жадні потіхи та відради!
І тоді князь Святослав великий
Зронив слово із уст золотеє,
Із сльозами змішане, і вирік:
«О мої братаньці молодії,
Ігорю і Всеволоде!
Ой, зарана землю половецьку
Зачали-сьте мечами цвілити,
А собі шукати чесной слави!
Та не побідили-сьте, погану
Кров не чесно ви-сьте проливали!
Правда, серця вашії хоробрі,
Наче сковані в жорстокій сталі,
Загартовані у богатирстві;

Але що ж мені ви натворили
Й моїй срібній сідині старечій?
Вже тепер я помочі не бачу
Навіть від багатого й сильного
І воївного мойого брата
Ярослава, що до битви водить
Чернігівських бувальців удалих,
Могутів, Татранів і Шельбирів,
Топчаків, Ревугів і Ольберів.
О, бо тії і без щитів навіть
З засапожниками побіджають
Самим криком своїм вражі повки,
Дзвонячи у прадідную славу.
Але ви сказали-сьте: «А що нам!
Ми самі мужаймось і борімся,
То самі й передню славу візьмем,
А і задньов самі ся поділим!»
А чи диво ж, браття, що старому
Тяжко ся помолодіти?.. Та ще тяжче,
Щоби молодий старим ставався!» —
«Коли сокіл в воздусі буяє,
То звисока птиці побиває,
Гнізда свого не дасть на обиду;
Але тому ми нещастю, княже,
Не зарадим,— в нівеч обернувся б
Труд наш, щоб поганців відперети!
Се Урим вже зайняли половці,
Нарід стогне під ярмом поганих
Та кона під їх мечами. Вже їх
Владимир не оборонить: вкритий
Ранами цілий. Туга і тоска
Глібовому хороброму сину!..»

X. ЗАЗИВ ДО СПІВЧАСНИХ КНЯЗІВ

Гей, великий княже, Всеволоде!
Чи ж ти не гадаєш іздалека
Прилинути в Чернігів поблюсти
Золотого отнього престолу?
Бо ти можеш широкую Волгу
Розкропить веслами, Дон великий
Шоломами вичерпать здужаєш!

Сли б ти тут був, Ігореві в поміч,
То була б рабиня по ногаті,
А невольник резаня стояв би!
Бо на суші вмієш ти стріляти
Шерешірами живими, з вдалов
Дружинов, Глібовими синами!
Ти, буй-Рюриче і ти, Давиде!
Чи не ваші злотії шоломи
Часто в крові ворогів плавали?
Чи не ваша храбрая дружина,
Наче тури, рикає, ранені
Стальними шаблями в дикім полі?
О, вступіть, господинове, нині
В золотий стремень за руську землю,
І за ганьбу сих времен нещасних,
І за рани Ігоря буйного!
Ти, галицький княже Ярославе
Осьмомисле! Ти сидиш високо
На престолі своїм, злотом кутім;
Ти підпер єси угорські гори
Своїми залізними повками;
Королеві заступив дорогу,
Ворота запер єси Дунаю,
Попід хмари бремена ти мечеш,
До Дунаю судна виправляєш!
Твоя воля по землях розказом,
Отвираєш ворота Києву;
Ти стріляєш з отнього престолу
Золотого Салтанів далеких.
О, стріляй Кончака, господине,
Клятого раба за руську землю,
І за ганьбу тих времен нещасних,
І за рани Ігоря буйного!
А ви, буй-Рома́не і Мстиславе!
Храбра мисль до діла ум ваш кличе.
Ви удало до діла беретесь,
Наче сокіл, що в воздусі плавле
І ширяєсь кругом, боресь з вітром
І на птицю буйно вдарить хоче.
Ой, бо суть в вас залізні папо́рги
Під латинськими під шоломами.
Перед тими край стоїть отвором,
Оце пострах многим ханським странам.

Деремела, Ятвяги і Литва,
І половці свої довгі списи
Покидали і під мечі тії
Харалужні голови склонили.
Але вже, о Ігорю, наш княже,
Вже притьмилось сонячнеє світло,
А облогом дерево стояче
Ізронило все листя зелене:
Поділено вже по Росі гради
Й над Сулою, а хоробрих повків
Ігоревих вже не воскресити!
Дон великий тебе, княже, кличеть
І зоветь тя, княже, на побіду:
Вже й Ольговичі, князі хоробрі,
Підоспіли на брань з поганином.
Всеволоде, Інгварю й Мстиславе,
Ви всі три сини, всі шестикрильці
Не худого роду! Чи ж між себе
Не побідним жеребом ви власті
Розхватали? Де ж шоломи ваші
Золотії, ляцькі списи й щити?
Ви поганцям заступіть дорогу,
Ворота загородіть пустині
Гострими стрілами за Русь-матір
І за ганьбу тих времен нещасних,
І за рани Ігоря буйного!
Ой, бо бистра вже Сула, не котить
Срібних хвиль ід граду Пер'яславу,
Вже болотом чорним тече Двина
Попри грозний город Полочанів
Від поганських незчисленних повків!..

XI. ЗГАДКА ПРО ДАВНІХ КНЯЗІВ

Ізяслав один лиш, син Васильків,
Подзвонив мечем своїм каленим
О поганські шоломи литовські
І Всеслава, свого діда, славу
Побільшив, а поліг у бою
На траві кривавій під щитами,
Під червоними, ранами вкритий
Від мечів литовських харалужних.

. . . . . .
. . . . . .
Положив го на постіль і каже:
«Дружину твою, о княже, птиці
Приоділи крилами, а кров єй
Полизали звірі м'ясожирні!»
Не було тут брата Брячеслава,
Ані другого теж Всеволода:
Первий з них свою жемчужну душу
Постраждав із хороброго тіла
Через ожерелля золотеє.
Поніміли голоси утіхи
Та поникла, ой, поникла радість,
Тільки труби трублять Городенські!
Ярославе і ви всі, Всеслава
Внуки, о, уже схиліть прапори
Пишнії свої, в піхви сховайте
Ті мечі булатні, дорогії;
О, бо вже-сьте поганьбили славу
Свого діда! О, бо ви зачали
Через свари свої й коромоли
Наводити на руськую землю
Половецькую орду погану,
На життя Всеславових потомків!
А половцям того тільки й треба,
Щоби руську силу ослабити!

Ще на сьомім віці Трояновім
Верг Всеслав о милую дівицю
Жереб: клюками о коні сперся
І ід граду Києву поскочив,
І діткнувся стружжям золотого
Княжого Київського престолу.
Із Києва скочив лютим туром
Ген на північ: із Білогорода.
І так рискав синьов мглов повитий;
Перед світом гордо вбив стрикуси
І втворив ворота Новгорода,
І так славу розбив Ярослава;
Й скочив вовком з Дудутóк до Німна.
На Немизі, мов снопами, поле
Стелють головами, а молотять
Харалужними ціпами, життя

На тоці кладуть, від тіла душу
Віють. Німна береги криваві
Оболоном засіяні були,
Синів руських посіяні кістьми.
Всеслав-князь над людьми суди судить,
Городи між князів розділяє,
А сам ніччю сірим вовком рище,
Із Києва погнав ярим туром
Аж до града Кур Тмутороканя;
Хорсові великому дорогу
В степу вовком перерискав ярим.
Тому, як в Полоцьку подзвонили
Рано в дзвони у святій Софії,
То він дзвони чув аж у Києві.
Хоч і віща душа в другім тілі,
Але часто й він страждав нещастя.
Тому віщий Боян мудрим умом
Тими свій заспів зачав словами:
Ані хитрий, ані осторожний,
Ні маючий око соколине
Не уйде господнього засуду!
О, сумуй і плач ти, руська земле,
Погадавши про времена перві,
Та про первих князів найдавніших!
Де ж хто здужав того Владимира
Прикувати ід Київським горам;

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

XII. ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ

Ярославнин голос даєсь чути.
Мов зозуля перед зорев рано,
Так заводить в тузі і печалі:
«О, коб мені зозульки сизой крила,
Полетіла б я тихим Дунаєм,
Омочила б мій рукав багряний
У ріці Каялі, втерла б князю
Тії рани глибокі, криваві
На його жестокім, сильнім тілі!»
Ярославна рано заридала

У Путивлі-граді на забралі:
«О вітрило, вітре! Чом насильно
Вієш? Пощо мечеш ханські стріли
На мойого мужа-лади повки
Своїми легенькими крилами?
Чи ж ти мало було місця в світі,
Щоб ти віяв понад сині гори
І леліяв кораблі-носади
На рожевих хвилях синя моря?
О, чому, чому ти, господине,
Мою радість по степу розвіяв?..»
Ярославна рано заридала
У Путивлі-граді на забралі:
«Ой ти, Дніпре, ти, старий Славуто!
Ти пробив єси кам'яні гори,
Ти продерся крізь поганську землю,
Ти колись носив на своїх хвилях
Святославові судна, поганців
Пораження! О, днесь, господине,
Прилелій до мене мого мужа,
Щоби я за ним щодень гарячих
Сліз не слала від рана до моря!»
Ярославна рано заридала
У Путивлі-граді на забралі:
«О ти, світле і тресвітле сонце,
Всім ти добре єси і прекрасне!
О, чому ж свої гарячі лучі
Мечеш на степу пустім, безвіднім
Ти на повки мого мужа-лади?
О, чом ти спрягло їм тугі луки
Спрагов, а тугов заткало тули?..»

XIII. ПОБІГ ІГОРЯ ІЗ ПЛІНА

Гей, заграло опівночі море,
Мли-тумани степом вітер гонить;
Князю Ігореві бог дорогу
Вказує із землі половецькой
Та на руську землю д'Новгороду,
Д'золотому отньому престолу.
Вже погасла вечірняя зоря:
Ігор спить, здаєсь; ні, не спить Ігор,
Ігор думков степи-поля мірить,

Шо від Дону до малого Донця.
Кінь опівночі. Овлур за річков
Свиснув,— Ігор знак сей розуміє,—
Свиснув,— та не вказуєся Ігор.
І Овлур гукнув, застугоніло
В полі, і трава зашелестіла —
Половецькі вежі подвигались —
Ігор скочив горностаєм в тростя,
А гоголем білим ввергсь на воду:
І на бистрого коня ся кинув,
А із нього скочив босим вовком
І полетів ід лугові Донця,
І полетів попід мли соколом,
Б'ючи дикі гуси і лебеді
На снідання, обід і вечерю.
Коли Ігор соколом полетів,
Тоді Влур поскочив сірим вовком;
І трусили студеную росу,
Бо прірвали своїх бистрих коней.

Донець мовить: «О Ігорю, княже!
Много слави буде тобі й честі,
Кончакові нелюбія й гризі,
А утіхи цілій землі Руській!»
Ігор мовить: «О Донче! Немало
І для тебе величання буде,
Що-сь леліяв мя на своїх хвилях,
Що-сь стелив мені траву зелену
На тих срібних берегах ось своїх,
Що-сь вкривав мя теплими імлами,
Покріпляв дерев зелених тінню,
Що-сь стеріг мя гоголем на водах,
А чайками лисими на струях,
А чорнядьми на вітрах, на буйних!
Ой, не так-то,— каже,— річка Стугна,
Хоч мілкії вона струї має,
То як прийме в себе другі струги,
Розгуляєсь хвилями по полях!» —
«Ось і Дніпр у своїм темнім гирлі
Затопив теж князя молодого,
Ростислава. Плаче Ростиславля
Мати по князю, по молодцеві
Ростиславі. Жалібно ся цвіти

Похилили, а древо з тугою
Преклонилось до землі додолу!»

Гей, чи се сороки стрекотали?
Ні, се погонь за Ігорем жене,
Се вслід князю іде Гзак з Кончаком!
Тоді ворони уже не грали,
І галок умовк зловіщий гамір,
І сороки вже не стрекотали,
А лиш дятли ковтанням дорогу
Вказують, а соловії пісьми
Радісними світ заповідають.
Обзиваєсь Гзак ід Кончакові:
«Коли сокіл д'гнізду улітає,
Ми соколича туй розстріляймо
Своїми стрілами золотими!»
Але Гзі Кончак відповідає:
«Коли сокіл д'гнізду улітає,
Ми соколичу зв'яжімо крила
І опутаймо дівицев краснов!»
Але знов Гзак каже Кончакові:
«Ой, єсли його ми загадаєм
Красною дівицею опутать,
То для нас пропаде і соколич,
І дівиці не матимем красной,
То й почнуть нас молодії птиці
Дужче бити в половецькім полі!»
І сказав Боян . . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
Тяжко голові без плечей бути,
Тяжко тілу без голови: горе
Землі руській без Ігоря-князя!

XIV. ПОВОРОТ ІГОРЯ ІЗ ПЛІНА

Сяє сонце на погіднім небі,
А князь Ігор сяє в руськім краю:
На Дунаю діви заспівали,
В'ється голос до Києва морем.
Ігор їде поклін віддавати
Благодарний до матері божой

Пирогоською. Куди краєм їде,
Всюди гради раді та веселі,
Всюди пісні старим князям поють,
А потому молодим.
Співаймо ж:
Слава Ігорю, слава буй-туру
Всеволоду, синам Святослава!
Й Владимиру, Ігореву сину!
Многа літа князям та дружині,
Що за руську землю побарають
На погані половецькі полки!
Князям слава і дружині. Амінь!

Кінець.

ДЕЩО ПРО «РУКОПИСЬ КОРОЛЕДВОРСЬКУ»

Майже кождий народ, котрий в розвої духовім взнісся понад прозу життя і потреб щоденних, котрий прийшов до почуття того, що єсть хороше, що веселить, але заразом і підносить серце і взбуджує в ньому шляхетнії і високії чувства; майже кождий народ, котрий підніс свого духа до правдивої, чистої поезії,— посідає, звичайно, твори поетичні неоціненної вартості, а походячі із перших і темних ще початків його жизні духової, із того періоду, в котрім із загальної темноти тільки що зачав він виступати на поле історії, тільки що почув себе независимим, паном в своїй хаті. Тії твори молодецького, гарячого серця народу служили і служать за образці для пізніших поетів, проймаючи подивом любителя древності, котрий узрить в них сильний і незіпсутий[1] старини в формі приступній, а заразом майстерній і викінченій. Тії старинні поетичні твори плекали і плекають щораз нові покоління, вщепляючи в їх серця любов до всього, що своє, бо вони, звичайно, показують їм образ світлий і блистячий свого народу в давнині, взнесений над всі інші. То живії джерела поезії, котрі течуть на всі пізнії роди. В таких піснях народ, звичайно, зложив усе, що йому миле і немиле, свою славу і силу, свої ідеї і погляди, зложив образ свого життя. Хвалиться ними кождий народ, яко найдорожчим скарбом своїм, котрого йому нічо видерти не може. Хвалиться індієць своєю «Махабхаратою» або «Рамаяною», величається грек із-за гробу своїми гомерицькими поемами, хвалиться німець своїм співом про Нібелунгів та своєю Гудрун, величається і русин своїм «Словом о Ігоревім полці»,

[1] В автографі, очевидно, пропуск слова.— *Ред.*

і сербин своїми богатирськими думами; лиш нашим братам чехам до недавнього часу не мож було похвалитися подібним плодом народного духу, народної поезії.

Судьба нещаслива зарано підтяла буйний цвіт чеської самостайної національності, навела німців до краю, а з ними нещастя й лихоліття. У горі і неперестаючих війнах забув чех за політичними бурями про тихії та пречудовії цвіти поезії, про співи своїх предків, котрі з давніх часів, бо з дев'ятого або восьмого століття, усним переказом дійшли до його часів. Щастям найшовся ще один любитель древності своєї вітчини, може й сам співак, котрий, боячись, щоб не загинули ті дорогії перли, кстрі під той час густо розсипані бути мусили в устах народу, зібрав ті співи і письмом передав їх пізнішим щасливішим вікам. Але судьба, видно, завзялася на тії твори древньої чеської словесності народної, і із того навіть, що було списане, не заховала нам тільки 14 пісень, котрі на дванадцяти листах і двох вузеньких картинках пергаментових в Королевім дворі найшов р. 1817 Вячеслав Ганка у темнім склепі вежі церковної межи старими паперами і жижківськими стрілами. То єсть «Рукопись Кородедворська», то єсть окрушина того скарбу неоціненного, котрий колись чехи в цілості посідали і котрого окрушинами тепер широко перед світом хваляться. А скільки ж то із тої таки рукописі пісень загинуло! Спом'януті співи, як із автографа видно, составляли 26, 27 і 28 главу третьої книги. Як велика мусила бути цілість і що за втрата для чеської і загальнослов'янської народної поезії у втраті тих книг! Хто зна, може, ще й відшукається хоч частина решти.

Співи «Рукописі Кородедворської» — то ясна і непогасаюча звізда в словесності чеській, то часть великого образу давньої чеської старини, давньої чеської слави; тії неримовані співи о розличних ритмах, що се за джерело найчистішої поезії! Язик в них так чистий, так звучний, вироблений і так повний зворотів правдиво поетичних, що дивуватися нам приходиться, як скоро і як високо виробився уже чеський язик в так древній старині.

Погляньмо тепер на поодинокії співи.

Всі співи «Рукописі Кородедворської» дадуться поділити на три відділи: на богатирсько-епічні, на ліричноепічні і на чисто ліричні співи. Найзначніші із співів епічних представляють ритмом нерівним, богатирським три періоди чеського народного життя, то єсть: час дохри-

стиянський, час борби поганства з християнством, чехів з німцями, а накінець час християнський, в котрім уже чехи самі виступають, яко сильнії защитники і поборники християнства проти татарів. Співів тих маємо 6, а то 1) «Чмир і Власлав», 2) «Забой, Славой і Людєк», 3) уривок із довшого співу під надписсю «Ольдрик і Болеслав», 4) «Бенеш Германів», 5) «Людиша і Любор», 6) «Ярослав».

Первий і найзначніший із співів «Рукописі Короледворської» єсть «Чмир і Власлав». Тут ще віє чистий і сильний дух чеської дохристиянщини, тут у великанських чертах виступа героїзм і богатирство, злучене з розумом здоровим і розсудним посступованням. Спів сей єсть дуже давній, належить віднести ще до дев'ятого століття, і він віє первобитним духом Слов'янщини, списуючи звади і борби поменших удільних князів між собою, а ми знаєм, що власне тее ціхує давнюю Слов'яьщину, що вспіла жити удільно, роздроблена на поменші племена, ніж централізуватись в держави. Спів сей зложений ритмом вільним, правдиво героїчним, складається, крім головної теми, пораження Власлава воєводсю Чмиром, ще із прехорошого, чудового епізоду, в котрім описується заняття замка зрадного воєводи Крувоя і увільнення Воймира і його доньки із пліна, в котрім їх Крувой держав. По страшеннім, міфами народними украшенім, всю здобувають пражани кріпкий замок, Крувой паде, а Воймир, відіславши дочку з добичею домів, стає сам на чолі свого відділу яко сильний помічник Чмиру напротив Власлава. Тут, правдиво слухаючи сильних ритмів співу, здається нам, що чуємо грохіт грому, тріск і ломіт колоддя, котячогосс з мурів замка на пражан, страшний рев Крувоя і крик обох військ. Напруження огромне, аж Чмир приказує грімким словом зробити живую вежу з війська, і так ажень паде сильний замок. Кров плине, пражани лютують, а з-посеред страшної сцени як же мило для серця відзивається голос:

«Vstup, Vojmíře, vstup s milú svóú dcerú,
pokroč z veže ven na ranne blaho!»

І перед нами розкривається картина чудної красоти: сонце сіяє з неба, народ веселий, бо Чмир вернув йому забране від Крувоя добро, дочка Воймира, хороша, як зоря, вертає весело домів,— ми забуваєм, що там Крувой лежить в крові під меснов сокиров.

Ще один невеличкий епізод, неначе заспів тихий до страшної драми. Описується тут жертва благодарна Воймира за вибавлення з пліна і побіду Чмира над Крувоєм. Як прехороше, з усіма подрібностями списав нам автор, мов на картині, релігійнії обряди поганськії, з якою правдиво епічною щирістю і заняттям він оповідає, що приніс Воймир в жертву, як виглядала ялівка жертовна, де, в кого і за що купив її Воймир! Аж прикінці знов переривае тишину брязк оружжя і похвальні співи війська, тягнучого до другої побіди. Картина правдиво гомерично-мальовнича!

Жертва скінчена, військо спішить довгий час, аж накінець на рівнині між лісом і горою вдалося видіти велике військо Власлава, Воймир видить перевагу врага, не довіряє своїм силам, але у Чмира вже план готовий: обійти гору навкруг і так побільшити свою силу в очах ворогів. Те діється, неприятелі мішаються, і рішительний удар Чмира довершує побіду. Накінець в коротких а сильних ритмах описується борба двох головних богатирів поеми, Чмира і Власлава, і побіда первого. Тут співак розвинув уже цілу силу своєї фантазії, показав нам повний скарб в зворотах мови і незрівнянній живописі. Як пречудово хороше порівняння, яким мало котрий співак похвалитися може, коли описується затята і страшенна борба обох військ!

Aj, riče les řváním iz úvala,
jakby hory s horami válely,
i vše drva v sebe rozlámaly.

Як грізними і поражаючими красками списана смерть зрадника Власлава, і знов, як чудно-спокійно плине закінчення пісні, котре[1] чертах представляє радість князя Некляна по побіді! Той спів справедливо можем уважати за одну із найгеніальніших картин, які тільки нам лишились із середніх віків, із часу розцвіту романтичної поезії.

То епопея досконала і викінчена в своїм роді, епопея оригінальна так само, як оригінальним єсть спів про Нібелунгів або «Слово про Ігорів похід». То дорога перла незрівнянного блиску в словесності не тільки чеській, але і в словесності народній цілої Слов'янщини.

---

[1] В автографі, очевидно, пропуск слова.— *Ред.*

Із другого періоду, із борби поганства чеського з християнством, чехів з німцями, маємо дві богатирські пісні, а третя ідилічна має теж, як здається, тую самую підставу. Найголовнішим із них єсть спів богатирський, рідний брат попереднього «Забой, Славой і Людєк». Оце в короткості содержання сього співу:

Два брати Забой і Славой (як об тім із співу догадатися можна) суть богатирями того співу. Співак Забой, котрий, наче давній Люмир, хватає за серце віщим словом, збирає чеське лицарство вночі в глибокий ліс і огненним своїм співом, котрий, як здається, представляє його ж таки і Славоя, як вони посеред чужоземного утиску выросли в вірі батьків і стали дільними лицарями, тим співом, в котрім, крім того, немногими сильними словами представля їм розличіє між вірою їх батьків і новою, християнською,— наповняє мужеством і відвагою лицарів, щоб ішли і залізною ногою наступили на голову гадині, котра вдерлась до їх гнізда. План походу готовий: Забой з одним, а Славой з другим відділом мали з двох сторін ударити на військо короля християнського, котрим доводив Людєк. Битва зачинається страшна, кривава, затята. Забой грімко представляє своїм, що се ті самі вороги, котрі повалили і понищили богів, порубали святії діброви, пополохали кругаїв,— і віщим духом проповідає пєбіду. Стрінувсь Забой з Людєком, борба розпочалась лютая, Людєк ухиляється від Забоєвих ударів, той напружує всі сили, одним розмахом молота валить старого дуба, а Людєк ще словами ярість його розпалює. Уже сонце стало під полудень, уже й до вечора ся хилить, а борба ще не рішена. Накінець паде Людєк. Прекрасно тут півець малює смерть Людєка від Забоєвого молота:

I uleče sě duše těžka mlata,
i mlat, i dušu vyrazi...

Побіда велика, християнські війська утікають, а за ними вслід чехи, як буря. І знов чудно-хороше малює нам співак, як навіть природа підніма свої сили против ворогів отечества:

Hučie divá řeka,
vlna za vlnú sě valé;
hučechu vši voji, skok na skok,
Vše sě hna še přes buřúcú řeku.

Vody uchváticchu mnostvie cuzích,
i přenesechu své zvěsty na druhý břeh.

Женуть чехи за ворогами день і ніч по всіх сторонах. Вороги погибли, ще лиш невеличка горстка жалібно просить помилування. І вертають чехи, вигублюючи по дорозі все, що королівське.

Vietr búři přes vlasti,
vojsky búřie přes vlasti,
přes vlasti vpravo i vlevo,
vezdě širú silú vojsky
v radostném hluce.

Накінець цілу тую чудовую картину кінчить жертва благодарна богам за побіду. Там, на місці, де побіду віднесено, наставляють костри, палять тіла убитих, богам приносять в жертву оружжя побитих ворогів.

Перший богатир тої героїчної поеми, Забой, співак і лицар, провадить і керує враз з братом своїм ціле предприняття; він заохочує воїнів, він підкріпляє їх словом у бою, а сам таки найбільше причиняється до побіди. Се справдішній герой давнини, гідний защитник віри батьків своїх.

Другим значним співом, належачим до періоду борби чехів з німцями, єсть «Бенеш Германів». Сей спів, зложений стихами нерівними, трохео-дактилічними, описує поражения саксів Бенешем. Що тут впаде кождому в очі, то якась печаль та сумовитість, розлита по першій половині співу, де загальними чертами оспівується німецьке лихоліття. Уже сам настрій ритму допомага до того, і се певно, що спів сей то вірний образ смутку і печалі, але заразом і завзяття народу чеського против своїх гнобителів-німців. Яким сумом віе, приміром, ся строфа:

Dajte, nebožátka, dajte
střiebro, zlato, zbožice,
paky vám vyžehajú
dvorý, chyžice!

Але друга часть співу, де описана борба з німцями, знов має настрій правдиво лицарський і сильний. Приміром послужить тая строфа:

Srazistě tu obě straně,
jakžby les sě v les valil;

jak blesk hroma po nebi,
tako blesk mečev.
Vzezvuče skřek hrózonosný,
poplaši veš zvěř lesky...

Коротко ще спімнем про поему «Людиша і Любор», котра представля нам прехорошу, правдиво мальовничу картину герців лицарських, з котрих побіду відносить Любор, вибраний молодою княжною Людишею. Любор побіджає трьох противників і дістає за те від княжни вінець з дубового листя. Лише одне місце в тій пісні дається нам догадувати, що, віроятно, і сей спів принадлежить до періоду борби поганства чеського з християнством. Суть то слова князя, котрі він говорить до земляків:

Statní mužiel jaz chcu zvěsti,
kací z vás mi najplznější.
V míře válku múdro ždáti;
vezde nam súsědé němci.

Картина ціла відличається незрівнянною гармонією мови, легкістю ритму і ясними, хорошими барвами живопису.

Остають нам ще два співи епічні, котрі, як здається, оба належать уже до періоду християнського. «Ольдрик і Болеслав» описує побіду над полянами чи поляками, котрі заняли були Прагу. Спів сей відносять в врем'я одинадцятого століття, отже, уже в час, коли чехи були християнами. Не будем тут розписуватися подрібно про той уривок, тільки вспімнем про прехороший мал[ю]нок крайобразу Праги, освітленого лучами всходячого сонця:

Na vrše, kdě stachu, po kraj lesa,
aj, vša Praha mlčie v jutřniem spaní,
Vltava sě kúřie v raniej páře,
za Prahú sě promodrujú vrši,
za vrchy vschod šedý projasňuje.

Спів сей єсть зложений ритмом п'ятитрохеїчним, звичайним у слов'янських думах і оповіданнях поетичних. Ритм сей стрічаємо у древнім чеськім сповіданні «Любушин суд», у всіх майже сербських думах і піснях, і він дуже добре годиться до менших оповідань поетичних чисто епічних. Той самий склад, чистий і вироблений, стрічаємо

також і в великім героїчнім співі «Ярослав», до котрого тепера перейдем.

Надпис сього співу «Ярослав» і знана історична подія — побіда Ярослава над татарами під Голомуцом р. 1211 казали б ся догадувати, що основою сього співу єсть власне тільки тая побіда. Та так воно не єсть. Автор того співу описує тут з рівним заняттям і з рівною подрібністю причину походу татарів, розуміється поетично украшену переказом народним, описує борбу князів руських з Ордою, спомина і о борбі угрів, а накінець найдовше остає при борбі чехів з татарами, в котрій таки нема одної головної особи, одного богатиря. Затим богатирем тої пісні єсть не Ярослав, але цілий християнський Запад, сильний защитник Христової віри; о його оружжя, о його богатирські груди ломить свою силу нечувана потуга поганська, грозяча загубою цілій Європі. Проте ж спів сей дав би ся розділити на самі епізоди, котрі однако ж художницькою рукою сильно споєні в одну майстерну цілість. Переглянем тепера содержання сього співу і його поєдинчі части.

На початку співу автор кладе заложення, що буде розказувати про великі борби і лютії бої, говорить, що довго був спокій в сих сторонах, довго цвів добробут між народом, доки німці не убили хорошої дочки Кублая, хана татарського.

Видимо відси, що оскільки спів сей єсть відгомоном народного чеського духу й вірування, народ чеський датував початок всякого свого нещастя від німців,— видимо тут заразом і глибоку ненависть против німців, котра іскрою тліє в глибині серця чехів, доки не вибухне колись ясним полум'ям, а що се сталось і коли се сталось, про те свідчить історія кривавими картинами про Івана Гуса і Жижку.

За сим слідує первий прехороший епізод про Кублаївну, котра, почувши про западні народи, хтіла пізнати їх звичаї, узріти їх міста і замки і вибралася з нечисленною дружиною і многими скарбами в дорогу. Скарби тії сталися причиною її смерті. Німці перестріли Кублаївну в лісі, саму вбили, а скарби забрали. Чудова картина кінчиться страшно. Запад сам на себе стягає нещастя, страшніше від всякого прежнього. Скоро хан Кублай почув, що ся стало з його донькою, зібрав сейчас огромне військо і рушив на запад. Князі руські збираються разом, виступають проти

Кублая, та не розсудно собі поступають: без наради, не обчислившися з своїми силами, кидаються на татар. Але Кублай перед битвою склика ворожбитів та віщунів, щоб виворожили, як закінчиться битва. Хороше і містично описані обряди і звичаї ворожбитські, віщуни обіцяють ханові побіду. Татари, тим заохочені, кидаються на християн і відносять побіду. Знов прехороше описано, як християни, хоч уже розбиті, поєдинчо борються з татарами і падуть з мечем в руках.

Татари завладіли Руссю і тягнуть дальше на запад, як рій пчіл або градова туча, побіждають угрів, займають Польщу і дотирають аж до Голомуца. Починається тепер властива основа поеми, борба чехів з татарами, борба затята і довга. Татари множеством своїм обступили християн, а тії під проводом Внеслава ледве вспіли прорубатись на горб, званий Гостайнів, де мати божа чуда творить. Тут укріпляються, і борба триває аж до ночі. Ніччю християни сиплють окопи і вали круг горба, і рано знов зачинається битва. Татари відперті, але і Внеслав паде. Тут уже надія лишає християн, страшна спрага томить їх, вони падуть без сил, хоч уже татари на другий день битви не зачинали. Тепер новий епізод про Вестоня і Вратислава. Перший радить піддатися татарам, але Вратислав, грімко лаючи Вестоня, завзива воїнів до молитви, говорячи їм, що тільки смерть або гидка неволя чека їх у татарів. Гаряче моляться християни, і мати божа вислухала їх молитву і спустила густий, уливний дощ на християн, а тучу з громами на татарів. Минула буря, а для християн, окружених татарами, засвітала година спасення. З цілого краю уже зібралися війська і під проводом Ярослава нагрянули на татар. Битва затята, татари вже зачинають побіждати, коли втім Ярослав орлом налетів і стрівся з Кублайовим сином, змірялись оба — і по лютій борбі упав Кублаєнко. Тим перелякалися татари і, покидавши довжезні списи, кинулись утікати туди, відки прийшли, і край вільний став від татарської орди.

Видимо за тим, як багато у тім співі есть розличних богатирів і що Ярослав есть богатирем тільки останнього епізоду, котрий, мов світла, блистяча точка, закінчує спів побідою Ярослава.

Той спів відличається перед всіма другими спокійним і сильним, правдиво епічним прогресом і хоч не так блистячою живописсю, як Чмир або Забой, але зате більше

консеквентною акцією, старанним викінченням форми і духом правдиво християнським, котрий з нього віє.

Ще на закінчення мусимо спімнути кількома словами про один твір епічний чеської старини, про «Любушин суд». Єсть то недовгий уривок із більшої поеми, котрий не належить вправді, подібно, як і «Пісня під Вишгородом», до «Рукописі Кородедворської», але сам собою належить до дуже древньої старини: його подія давніша, як «Чмира і Власлава», але його форма викінчена і правильна епічна, як «Ярослава». Тут ясно відбивається характер народний зараз з початку пісні, а дальші часті уривка плинуть так спокійно і широко, як хвилі Влтави, а рада кметів, лехів і владиків поважна, обряди містичні і святі, як у Гомерових поемах. Той спів, подібно як «Пісня під Вишгородом», віє ще духом чисто-поганським, а час, в котрім він зложений, відносять до дев'ятого або десятого століття.

Остають нам ще два співи лірично-епічні: «Олень» і «Збигонь», про котрі тільки коротко скажем те, що події, які тут описуються, суть меншої ваги, як аби могли служити за основу пісням богатирським, але картини і тут не менше чудовії і хорошії. Обі тії пісні, здається, походять від одного автора, бо в обох видимо однаковий уклад подій. Рівночасно списаний образ із природи і побіч нього поставлена подія із життя людського. Обох богатирями суть молодці удалії і сильнії. Один із них у «Олені» гине зрадою ворога, а другий у «Збигоні» побіджає тирана і гнобителя і увільняє свою милу із його замка. Прехороша тут картина, в котрій тужний молодець розмовляє жалібно з голубом смутним по своїй голубці, а накінець, мов блистяча звізда, кінчить пісню радість голубки і дівиці, обох увільнених із клітки тирана Збигоня.

Про пісні ліричні скажем тільки коротко, що всі вони, крім співу «Ягоди», зложені женщинами, і їх характер много має східного з нашими думками. Тая самая ніжна гадка і тепле, любляче серце говорить із них, що й з наших, і могли би-сьмо навіть навести думки зовсім відповідні пісням ліричним «Рукописі Кородедворської».

ЧМИР І ВЛАСЛАВ

Неклян каже на бій встати,
Каже княжими словами
Проти Власлава.
Встали війська, на бій встали,
Встали на княжецьке слово
Проти Власлава.
Ой, то князь Власлав гордився
Побідов над Некля́ном,
Над славним князем.
Меч й огонь він напускав
У Неклянову країну
Й над грабіжними мечами
Своїх войнів голосив
Він Некляна поганьблення.
«На бій, Чмире, веди мої повки,
Гордо ви́кликa нас
Надутий Власлав».
Зрадувався Чмир і встав,
Втішно зняв свій чорний щит
Двоєзубний і зняв з щитом
Молот і шолом непробитий,
І під все дерева́
Богам жертви склада.
Буйно крикнув Чмир на військо.
Скоро військо йде в рядах,
І тягнуть досвіта-рано,
І тягнуть весь день і по заході
Там із горбкові.
Га, як там буха дим із села,
А в селі плач і стони жалібні!

«Хто спалив вам хати,
Хто причина ваших сліз кривавих?
Хто? Владислав? Нехай же
Послідним буде сей напáд його!
Пімсту і загубу
Моє військо му несе!»
Люди кажуть Чмиру-воєводі:
«Крувóй се, Крувóй поганий
Займив нам стада і тут в слободах
Лютував мечем й огнем!
Все, що тільки було здале,
Його злість попсула люта,
І узяв нам воєводу!»
І розлютився на Крувóя Чмир,
І з грудей широких
Закипів в нім гнів
По цілому тілі.
«Войни,— каже,— завтра рано
Всю хоробрість розпалим,
А днесь змученому тілу
Дайте випочинок».
Стоять гори вправо,
Стоять гори вліво,
А на їх верху, на високім
Ясне сонечко пала.
Горáми ось відси,
Горáми ось відти
Тягнуть війська, битву несуть в собі.
«Гей, там на замок,
Що орлом на скалі сидить,
Там, де Воймúра Крувóй в в'язниці держить
І його доч хорошу!
Він їх схопив в темнім гаю,
Там, під сірою скалов,
Де зганьбив князя Некляна.
Некля́ну Крувóй вірність обіцяв
І подав вірну руку.
Тим самим гласом і тов руков
Нещастя спровадив на сей народ.
Гей, вгóру, на градˊ високий,
Гей, войни, вгóру на замок спíшіть!»
І розгорілись войни,
І ік замку ся горнуть,

По слову удалого Чмира,
Мов градова туча.
Передні щит о щит ся вкривають,
Задні на списи ся вспирають
І на делúни, півперек вбиті,
І повиш верхів лісу .
Їх мечі гримлять об замок,
Їх мечі о шаблі дзвонять
Тих, що з замку їх рубають.
І ревнув Крувóй на замку, як тур,
Ревом хоробрість в своїх мужах будить,
Меч його громом на пражан паде,
Наче дуб, долів з скали котячись,
Много сильних дубів
Валить і друхоче.
Але таки здолу вокруг замку
Войни Некля́нові товпились.
Чмир каже ззаду на замок впасти,
Пересадити мури спереду.
Гей, і дерева́ високі,
Що під скалов росли густо,
Повалились на безпечні мури,
А по деревах колоди сь котять
Понад войнів головами.
Гей, під ними напереді сильні стали,
Муж при мужу,— друг друга тикались
Широкими плечима.
А на плечі півперек дерева поклали,
І вздовж їх ужовками пов'язали,
И списами підперли попри себе.
На сі дýби вискочили мужі,
А на плечі списи положили,
Пов'язали списи ужовками:
Вскочив третій ряд на другий,
На третій четвертий,
А п'ятий аж мурів верху дістав,
Відки шаблі гриміли,
Відки сипались стріли,
Відки колоди з тріском котились.
Гей, і пражанів навала,
Мов туча, в замок потекла,
І всю силу в замку стерла, зм'яла!
Вийди, Воймире, з милов дочкою,

Вийди з темниці на білий світ:
Глянь на скалу там, на ній узриш
Крувоя в крові під местнов сокиров!
Вийшов Воймир благодійним раном,
Вийшов з своєв хорошов дочкою,
Врага свого Крувоя зрів в крові.
Чмир добичу людям повертає,
Й гарна діва з добичев вернулась,
А Воймир богам хтів жертву дати
На тім самім місці,
У ту саму пору.
«Вгóру, Воймире,— Чмир повіда,—
Звернім кроки наші до побіди
Над Влаславом! Зажди з службою богів!
Боги зволять поразить Власлава.
Скоро сонце полудня доспіє,
Нам дійти вже тра до того місця,
Де побіди голос
Війська наші враз піднесуть вгору.
Ось ти зброя врага твого! Йдімо!»
І Воймир утішивсь дуже-дуже,
З верху скали закричав він грімко,
З сильна горла так до богів кликав —
А стряслися дуби в темнім гаю:
«Не гнівайтесь, богове,
На слугу не прогнівіться свого,
Що вам жертви нині не прíношу,
Не палю свяченого обіту!» —
«Довжен-єсь богам обіт,— Чмир каже,—
А нам нині б на врагів спішитись.
Тож сідай ти на бистрого коня,
Оленьовим ліс пролети скоком
Там в діброву, де скала ся взносить,
Богам мила,— на верху скали той
Спали ти обіт богам,
Спали жертву богам, своїм спасам,
За побіду минувшу й будучу.
А ніж вздриш, що сонце ся посуне
По тверді небесній, вийдеш там за місто,
А ніж сонце вторим кроком ступить
І кроком третім
Над верхи лісу, військо там дійде,
Де твоя жертва в диму стовпах

Віятиме ід богам,
І поклониться все військо, туди йдучи».
Сів Воймир на бистрого коня,
Оленьовим скоком по лісі погнав
Там ід діброві, ід сірій скалі;
На верху скали
Жертву запалив
Богам, своїм спасам,
За побіду минувшу, за побіду й будучу.
Жертвував їм ялівку буйну,
На ній шерсть червона ся блищить;
І купив у пастуха
Там, в долині, у траві буйній,
Дав за ню коня з сідлом.
Загоріла жертва, і війська зблизились
Ід долині, а з долини вгóру
Ідуть в діброву.
Войни, шумом озвучені,
По одному йдуть, несучи ружжя.
Кожен, коло жертви йдучи,
Славу богам голóсить
Й не леніє брязнути мечем.
А коли ряди ся вже кінчили,
То Воймир на бистра коня скочив,
Товсті бедра й хребет наложив
Шістьом кінним, що йшли за рядами.
І йшли війська по всяку дня пору
Аж під полудень сонця.
Там ген на рівнині
Чекав їх Власлав хоробрий.
Від лісу до лісу його сила стала
П'ять раз більша, як пражанів сила,
І, мов з чорних хмар,
Роздавались з неї громи,
І псів вило премноге множество.
«Тяжко биться нам з тими врагами;
Не подужаєш колом булави!»
Так Воймир рік,— на се Чмир до нього:
«Мудро так потайком говорити,
Мудро ся на все приготовити.
Пощо гримать о скалу чолом?
Лис обдурить і ярого тура.
Тут Власлав нас із гори узрить:

Скоро долом обійдім сей верх
Наоколо, щоб були назаді
Ті, що були напереді вперед;
Кілька раз гору так обійдімо!»
І так Чмир укартував з Воймиром.
І спішили війська круг гори,
І спішили війська дев'ять раз,
Як велів удалий Чмир з Воймиром.
Так врагам число своє збільшили,
Так врагам страху більш додали.
Розступились долом по хащах,
І заблисло в очі ворогам
Грізно їх оружжя.
І ціла гора заполонилась
Грізним блиском.
Нараз Чмир із відрядом налетів,
Відряд сей був штири сотні сильний,
А з ним Тряс налетів з темна лісу.
Тряс військом ворогів
В тій хвилі овладів,—
Взад, взад! Страх на них з цілого лісу!
І розпирслись враги сюди й туди,
І розпирслись, наче дим по полю.
Звів на них Воймир хоробро руку,
Впів від всходу зайшов їм дорогу,
Боком станув напротив Власлава.
Га, як ліс столітній з тріском гнеться,
Ніби гори на гори валяться
І о себе дерева всі кришать!
Тут Власлав напротив Чмира вирвесь,
І Чмир гримне напротив Власлава,
І січа люта розпочалась,
За рану рана, удар за вдар,
Аж доки додолу не впав
Власлав!..
Як Власлав землев качаєсь страшно,
Взад, на боки,— а встати не може!
На сон вічний Морена колише Власлава,
Кров кипить із рани і булькоче,
І, фарбуючи траву зелену,
Сиру землю поїть.
Га, душа з ревучих уст
Уліта! На дерево злетіла,

І по деревах літає кругом,
Доки труп мертвого не спалено.
Переляклись будучі з Власлaвом,
І розпирслись порохом по горах,
Уникаючи погляду Чмира,
Чмира, Власлaвобійці.
Задзвонили побіднії гласи
До Неклянових радісних ух,
І Неклянове радісне око
Здобич багатая пасе.

ЗАБО́Й, СЛАВО́Й І ЛЮДЄК

В темнім лісі скала вгору сь взносить,
На скалу вступив Забой потужний,
Огляда країну на всі часті,—
Сумом віє від цілого краю;
Й він заплакав плачем голубиним.
Сидів довго і довго смутився,
А враз вгору, мов олень, зірвався,
Долів лісом по дебрях й чагарях
Бистро збігав, від мужа до мужа,
По всім краю був у всіх могучих.
До всіх тайні, короткі рік слова,
Поклонивсь богам й спішить до других,
І день минув перший, і день минув вторий.
Скоро за третім вночі зійшов місяць,
Зійшлись мужі там в діброву темну.
Д'ним Забой йшов: у яр їх впровадив,
В яр глибокий серед темна лісу.
А Забой ступив у яр найглибший,
Взяв Варито віщо-звучне:
«Мужі братніх серць,
Мужі поглядів огненних,
Вам співаю пісню з глибини найглибшой,
Вна йде з мого серця, з глибокого серця,
Хоч горем повита!
Пішов батько ід батькам,
Лишив свої діти
І свої любки. І не сказав нікому:
Брате, ти сироти вбогі
Приголуб вітцівськими словами!
І прийшов чужий насильно в дім,

І чужим заповідає словом,
І як дієсь у чужому краю,
Від рана до ночі, так діялось теж
Жінкам і дітям.
Єдну дружину каже нам мати
На всім путі від Весни до Морани.
І вигнав з гаїв всі кругавці,
І які боги в чужому краю,
Таким каже й нам кланятись
І жертви складати.
Не сміємо битись в чоло пред богами,
Не смієм при змроці їм їсти носити
Там, де батько богам їсти носив,
Там, де д'ним на молитву ходив;
Святії дуби всі порубали,
Всіх богів нам розрушили».—
«Ай ти, Забою, ти серцем до серця
Співаєш пісню, що в внутрі палить,
Як Люмирів спів,—
Люмира, що словами і співом колись
Вишгород і всю країну загрівав.
Так ти мене і всіх братів
Огнем співу свого загрів.
Боги люблять доброго співця,
Тож співай,— вони тобі дали
В серце жар напротив ворогів!»
І поглянув Забой
На палаюче око Славоя,
І співом дальше за серця хватав:
«Два сини, которих серця
По-мужеськи бить зачинали,
Виходили в ліс.
Там молотом і мечем,
І списом владіти учились,
Там крили ружжя й вертали розкішно.
А як змужались їх кріпкі руки,
Як на врагів їх серця запалали,
І їх другі братці попідростали,
Гей, то всі на ворогів громом впали,
Наче буря з погідного неба!
І вернули в дім вітцівський,
І по краю зацвіла свобода».
Гей, всі скочили вділ до Забоя,

Ув обняттях стискають го щиро,
Стискають го сильними руками,
На грудь з груді кладуть його руки,
Мудре слово додають до слова.
І вже ніч минула, вже світало,
А вони розсипалися з яру;
І поміж деревами лісом
Вни манівцями крутими
В розличні сторони пробирались.
Минув день, і вторий день минає,
А за третім днем,
Скоро пітьмов землю ніч окрила,
Рушив в ліс Забой,
А лісом за Забоєм збори;
І рушив в ліс Славой,
А лісом за Славоєм збори.
В кожнім довір'я до воєводи,
В кожного серце королю враждебне,
В кожного стальна на короля зброя.
«Гей, брате Славою,
Там, ід синьому верхові!
Верх той владіє над цілим краєм,
Там кроки скеруймо!
Від верху на всхід ліс темний,
Там си руки подамо:
Ти скоріш там лисім пробирайся скоком,
А я туди піду!» —
«Гей, брате Забою,
Чом оружжя наше має
Аж зверха хоробрості набрати?
Лучше відти вдармо громом
На королівських мучителів!» —
«Ніт, брате Славою!
Сли змію стоптати хочеш,
Голову їй приступи,
А там — голова її!»
Розійшлися мужі лісом,
Розійшлися вправо-вліво.
Тії тягнуть туди
За Забоєвим словом,
Тамті тягнуть тамтуди
За словом скорого Славоя
Лісами глибокими ід синьому верхові.

І, як п'ять сонць засіяло,
Подали ся пресильнії руки,
І глянули лисім взором
На війська корольові.
«Хоче Людєк міритися з нами,
Бач, війська збирає!
Гей, впаде військо його під одною ранов!
Ей, Людєку,
Ти єсь паріб над паробами короля!
Ти скажи тирану свому,
Що з димом тут нам розказ його!»
І розлютивсь Людєк,
Голосом кріпким війська скликає.
Піднебесся ціле засіяло,
Долом при світлі сонця повно блиску
Від войнів королівських.
Усі готові ногами в крок,
В руках оружжя за Людєка словом.
«Ей, брате Славою,
Ти лисім кроком туди спіши,
А я піду, стріну їх чоло!»
І Забой наперед грянув, як град,
І Славой збоку грохнув, як град.
«Гей, брате, ті се самі враги,
Що кришили нам богів,
Що нам рубали дуби святії
І кругаїв з дібров полохали!
Боги побіду нам дають!»
Гей, то Людєк вирвався затєкло
З-між врагів, та напротив Забоя!
І Забой ударив громом
З палаючим оком
В Людєка. Дуб з дубом миритьсяся затято,
Вирвавшись з цілого лісу. Так Забой
З Людєком мірився понад ціле військо.
Людєк ударив сильним мечем,
Три шкіри в щиті протяв.
Ударив молотом Забой,
Людєк підступний відскочив.
І грянув молотом дуба,
А дуб собою на повки грянув,
І тридцять мужів д'вітцям пішло.
Сказився Людєк: «Га, ти, собако,

Ти погана гадяча прочваро.
Мечем ся міряй зо мною!»
І втяв мечем Забой,
Врагові щита часть відтяв.
І Людєк мечем,
Меч відбився о щит харалужний.
І загорілись оба до ран,
І все на собі ранами вкрили,
І кругом кров'ю все змочили.
І кров'ю мужі теж зфарбувались,
Що кругом всюди сіклися люто.
Сонце полудень минуло,
Вже від полудня д'вечеру хилилось,
А вни б'ють, гримлять, не вступають.
І тут б'ються, і там, де Славой.
«Ай ти, враже, біс на тебе,
За що кров ти нашу п'єш?»
І хопив свій молот Забой,
Та Людєк відскочив,
Забой ще вище молот взніс вгору,
І кинув на врага.
Грянув молот, а від удару
Щит ся розскочив, а із щитом
Розскочилася Людєкова грудь.
І душа зляклась молота тяжкого,
Молот із тіла випер і душу
І на п'ять сажнів у війську загнав.
З жаху горла ворогів завили,
З уст войнів Забоя радість загриміла,
І втіхов очі їх запалали.
«Гей, брате, побіду дали нам боги!
Пішли: єден повк направо,
А наліво другий йшли,
Щоб з усіх долин сюди
Зігнали коні, нехай ірзають
Бистрії коні по всьому лісу».—
«Забою, брате, ти львє удалий,
Не покидай врагів поражати».
Гей, то відкинув щит Забой,
У руці молот, а меч у другій,
Так си дорогу стелить між врагами.
Враги стали, і прийшлось їм уступати.
Тряс їх гнав із місця бою,

Страх з їх горла крик видобуває.
Ірзають коні по цілому лісу.
Гей, же на коней, з коней на врагів,
По цілому краю! Несіть, бистрі коні,
Їм за п'ятами наше завзяття!
Скочили повки на бистрих коней,
Скок в скок вни гнались за ворогами,
Їх ранами й кров'ю жар свій підпаляли.
Минають гори, ліси й долини,
Все убігає взад, вправо і вліво.
Шумить ріка бистра,
Котить за хвилею хвилю,
Гримить ціле військо скок за скоком,
Всі ся женуть через ріку бистру:
Врагів хмари ріка затопляє,
Своїх на другий берег переносить.
Й по цілому краю вздовж і вшир
Лютий яструб розпустив
Свої крила, свої міцні,
Бистро птиці ганяє.
Забоєве військо вшир розлилось,
По цілім краю врагів ганяє;
На бистрих конях за врагом женуть:
Вніч під зорями за врагом люто,
Люто під сонцем вдень за ним женуть,
І оп'ять по темній ночі,
І оп'ять пораннім змроком.
Шумить ріка бистра,
Котить за хвилею хвилю,
Гримить ціле військо скок за скоком,
Всі ся женуть чрез ріку шум'ячу:
Врагів хмари ріка затопляє,
А на другий берег своїх переносить.
«Гей, там ід горам сннім,
І там най помста наша гримить!» —
«Ай, брате Забою,
Від нас вже гори недалеко,
Вже ворогів лиш купка малая,
І та жалібно пощади просить».—
«Вертаймо краєм! Ти туди,
А я туди,— і все вигубляймо,
Що королівське!»
Шумить буря по краю,

Шумлять війська по краю,
По краю вправо і вліво
Всюди війська-повки видати
В радісних товпах.
«Гей, брате, там синій верх,
Там боги дарили нас побідов.
Там багато душ чека,
Сюди й туди по лісі літа:
Їх птах боїться і звір полохливий,
Тільки сова їх ся не ляка.
Гей, там ід верхові мертвих погребати,
І богам заставить страви,
І там богам-спасам
Жертвів дать багато:
Їм похвальні, благодарні співи,
Їм й оружжя побитих врагів!»

БЕНЕШ ГЕРМАНІВ

Ай, ти сонце, ай сонечко,
Чом ти світиш так сумно,
Чом ти так світиш на нас,
На бідний народ?
Де наш князь, де воївний люд?
До Оттá пішов він вдаль,
Хто ж від врагів охоронить
Землю рідную?
Довгим тягом німці тягнуть,
А із німцями й саксй
З стародавніх гір Згорельських
В нашу країну.
Дайте, небожата вбогі,
Дайте злото та срібло,
А ні, то вам попалять
Хати та двори!
Ах, таки нам все спалили,
Срібло, злото забрали,
Овечки позаймали;
Далі д'Троскам йдуть.
Ой, не тужіть, кметі, браття,
Вжé для вас трава встава,
Хоч так довго потоптана
Чужим копитом!

Вийте вінці з польських цвітів
Свому вибавителю!
Вже ся осінь зеленіє,
Скоро сь все змінить.
Гей, і скоро все змінилось:
Ой, там Бенеш Германів,
Там він кличе люд в громаду
Навпротив саксів.
І зійшлися кметі, люди
В лісі під Грубов скалов,
Кожен міть оружжя ціп взяв
Напротив врагів.
Бенеш, Бенеш перед веде,
За ним вслід народ ступа,
«Пімста, пімста всім! — гукає.—
Німцям-ворогам!»
Га, як лютостію гнів
Обі сторони порвав,
А розлюченим мужам
В утробах кипить!
Їх ся взори розпалили
Против себе страшенно,
Над кнї кнї піднялись,
Списи над списи.
Сперлись сторони обі тут,
Ніби ліс ся в ліс валить,
Як по небу грім палає,
Так мечі горять.
І піднявсь крик грізний вгору,
Сполохав всю дичину
І всі птиці піднебесні
Аж по третій верх.
Розлягаєсь по долинах
Булав ломіт і мечів,
Мов дерев падучих тріск
Від скалистих гір.
Так боролись обі часті
Без спочивку із собов,
П'ята на п'яту насіли
На себе войни.
Обернувся Бенеш вгору
І мечем направо верг,
А там вже ся війська горнуть,—

Він наліво верг.
І наліво сила бурить,—
Ззаду на скалистий лім,
А на німців вергли з лому
Все каміння вділ.
Вни зступають на рівнину
І тут німців б'ють оп'ять;
Ой, втікали й погубили
Голови саксй!

ЛЮДИША І ЛЮБОР

Слухайте, старці й молодці,
Про лицарські герці й бої!
Був колись-то князь за Лабов,
Славний князь, багатий, добрий,
І доньку він мав одную,
Батькові і всім кохану.
Вна на диво красна була,
Гінка статтю, як тополя,
А лице біліше снігу,
А на лицях цвіли рожі;
Очі ясні, голубії,
А по шиї, по біленькій
В'ється коса злотоволоса.
Гей, раз каже князь послові,
Щоб пани усі зійшлися
В замок на велику учту.
Лиш настав день назначений,
Аж і всі пани зійшлися
В замок княжий на ту учту.
Бубни, труби загриміли.
Ід князю пани товпляться,
І кланяються князеві,
І кланяються княгині,
І хорошій княжні-дочці.
За столи предовгі сіли,
Кожен ведля свого роду.
З дичини ношено страви,
А напій був мід солодкий.
Ай, то була учта гучна,
Ай, то була учта славна!
Розгорілось тіло силов,

Бодрість в умах розгорілась.
В ту пору́ панам князь мовить:
«Мужі, те не будь вам тайно,
Із якої я причини
Повелів вас тут зізвати.
Мужі храбрі, я рад знати,
Хто найскорше мні поможе.
Мудро борби в мирі ждати,
Таж сусідом німця маєм!»
Так князь рік, і тихо стало.
З-за столів пани тут встали,
І князеві поклонились,
Поклонилися княгині
І хорошій княжні-дочці.
Бубни, труби загриміли,
На сідання всі готові.
Перед замком на площаді,
Вгорі на прекраснім ганку
Князь сидів із старостами,
І княгиня з землячками,
І Людиша в дівиць крузі.
І до земляків князь каже:
«Хто на герці первий хоче,
Того сам я вибрать маю».
І на Стребора князь кивнув,
Стребор Людислава визвав.
І оба на коні сіли,
Взяли гострі, стальні списи,
Вихром гнали против себе.
Довго вспільно ся бороли,
Аж оба зламали списи,
І із сил вже так ізпали,
Що оба уйшли з площаді.
Грають труби, тулумбаси,
І до земляків князь каже:
«Хто на герці вторий хоче,
Най княгиня вибирає».
Се́рпош ся влади́в княгині,
Серпош Спишибора визвав.
І оба на коні сіли,
Взяли гострі, стальні списи,
Серпош гнав на Спишибора,
Із сідла зсадив го духом,

І сам скоро з коня кинувсь.
І оба мечів добули,
Раз по разу в чорні щити
Сікли, аж ся іскри сиплють.
І втяв Серпош Спишибора,
Спишибор на нього гримнув,
І оба додолу впали.
І оба безсильні стали,
І з площаді уступили.
Грають труби, тулумбаси,
І до земляків князь каже:
«Хто на герці третій хоче,
Най Людиша вибирає».
І на Любо́ра впав вибір,
Любор Болеми́ра визвав.
І оба на коні сіли,
Взяли гострі, стальні списи,
Вихром гнали ув ограду.
Проти себе замірялись,
І зразилися списами.
Болеми́р з коня скотився,
Щит відлетів му далеко.
Винесено го з площаді.
Грають труби, тулумбаси,
І Рубо́ша визвав Любор.
Скоро на коня той скочив
І на Любора гнав вихром.
Любор списа розтяв шаблев,
Кріпку в шолом втяв му рану.
Взад Рубош з коня звалився.
Винесено го з площаді.
Грають труби, тулумбаси,
Любор землякам говорить:
«Хто зо мнов боротись хоче,
Най в ограду виїжджає!»
І нарада між панами,
А жде Любор у ограді.
Втім підняв Здислав спис довгий,
А на списі з тура голов,
І на буйна коня скочив,
І погорди словом каже:
«Прадід мій убив яр-тура,
Батько вигнав німців війська,

Мою храбрість най зна Любор!»
І вни гнали против себе,
Головами ся зразили,—
Гей, оба злетіли з коней!
Тут мечів добули хутко,
І затято герцювали,
Кріпко махали мечами,
Аж удари розлягались.
Любор збоку впав на того,
Мечем в шолом втяв потужно,
В меч мечем ударив разом,
І меч злетів за ограду,
А Здислав звалився на землю.
Грають труби, тулумбаси;
Пани Любора обступлять
І перед князя го ведуть,
І ведуть перед княгиню,
Й перед дочку їх Людишу.
А Людиша молодцеві
Дасть вінець у надгороду,
Дасть вінець з дубова листя.
Грають труби, тулумбаси.

ОЛЬДРИК І БОЛЕСЛАВ

. . . . . пішов в ліс темний,
Там, де всі владики ся зібрали:
Сім владик сих з вдалими повками.
Вигонь Дуб там скоро поспішає
Нічнов пітьмов із своєв дружинов.
Ся дружина сто хлопа числила,
У піхвах всі мечі стальні мали,
До мечів всіх сто потужні руки,
А у серцях для Вигоня вірність.
І йшли довго,— стали серед лісу,
Кругом праві подали си руки
Й говорили тихими словами.
Вже в опівніч ніч перекотилась,
Сиво-сірий ранок наближався,
І до князя Ольдри Вигонь мовить:
«Гей, послухай, многославний князю!
Бог ти в серце дав відвагу й силу,
Бог ти мудрість дав і буйну голов,

Ти веди нас против злих полянів!
Ми за твоїм словом вправо, вліво
Підем, взад чи вперед, на всі бої,
Ти нам в серцях запали хоробрість!»
І взяв князь прапор в потужну руку.
«Гей, за мною на полян хоробро,
На полян, на врагів сього краю!»
І за ним владик горнулось вісім,
А за ними войнів півчвертаста,
Войнів преудалих. І спішили,
Де полянів сила сном повита
Розвалилась і спала спокійно.
Ей, вся Прага мовчить в сні пораннім,
В ранній парі куриться Волтава,
А за Прагов верхи — гори мріють,
За верхами небо темно-синє
Роз'яснилось світом від востока.
«Гей, долів за мнов з гори! Лиш тихо!»
В тихій Празі хитро ся покрили,
Попід одіж ружжя поховали...
Йшов пастух ще перед світом білим,
Крикнув вгору браму отворити.
Вчула сторож пастуховий голос,
Втворила му браму чрез Волтаву.
А пастух на міст виходить,— разом
Став посеред і затрубив грімко.
Вскочив князь на міст і сім владик з ним,
Кождий з своїм повком, причвалали.
Грімко бубни до дня відозвались,
Голосній труби заревіли,
І здрижав міст весь від їх удару.
Страх ударив на всіх на полянів:
Ай, поляни за ружжя хватають!
Ай, владики тнуть глибокі рани.
Вже поляни сюди-туди скачуть,
І за брами, і за перекопи
Кидаються товпами навтеки,
Далі, далі перед вдалов січев!..
«Га, і бог побіду дарував нам!
Одне сонце встане на всім небі,
Встане Ярмир оп'ять на всю землю».
Рознеслася радість по всій Празі,

Рознеслася і в окресність Праги,
Рознеслася радість по всім краю,
По всім краю від радісної Праги.

ЯРОСЛАВ

Сей я спів вам пою многославний
Про великі борби, люті бої;
Уважайте, весь свій ум зберіте,
Уважайте, почуєте дива!
В стороні, де Голомуцька область,
Там гора ся взносить невисока,
Невисока, Гостайновом зветься,
Мати божа чудеса там творить.
Довго в мирі були власті наші,
І добробут цвів між людом довго,
Но від всходу на край буря встала,
Встала за доч татарського хана,
Котору християнські люди вбили
Про каміння, золото і перли.
Гарна, наче місяць, Кублаївна
Про краї учула на заході,
В котрих люду много проживає.
Вна забагла взнать чужі звичаї.
Тут же десять молодців принялось
І дві діви її проводжати.
Приладили, чого було треба,
Посідали всі на бистрі коні
І узялись, куди спішить сонце.
Наче зоря сяє перед всходом,
Коли взійде над ліси над темні,—
Така була доч хана Кублая
Ростом красна і строєм пресвітла.
Вся одіта в парчі, адамашки,
Грудь і шия мармуром блищали,
А клейноди й перли її вінчали.
Дивувались красі її німці,
Завиділи їй великим скарбам,
Стерегли їй путі і дороги,
Пересіли на темному лісі,
З-поміж дерев випали підступно,
Її вбили, а скарби забрали.
Коли се вчув Кублай, хан татарський,

Що ся стало з його дочков милов,
Зібрав війська з всіх країв підвласних,
Спішить з військом, де сонце ховаєсь.
Як се вчули князі на заході,
Що спішить хан в їх багаті землі,
Прилучились один до одного
І зібрали превеликі війська;
Тягли полем-степом проти хана,
Розложились на широкім полі,
Розложились і тут хана ждали.
І велить Кублай всім чародіям,
Гадачам, волхвам і чорнокнижцям,
Щоб вгадали і йому звістили,
Як скінчиться та борба грізная.
І зібрались духом чародії,
Гадачі, волхви і чорнокнижці,
Стали з двох сторін широким кругом,
Вздовж булавку чорну положили
І розтяли на дві половини,
І Кублаєм перву часть назвали,
Вторій часті князів дали назву,
Над тим словом старим заспівали,
Почали боротись булавками:
Кублаєва віднесла побіду.
Радість військо все одушевила,
Кожен скоро з конем поспішає,
І в ряди ся уставили збори.
Християни й ради не скликали,
А без ума в ряди врагів гнались:
Гордість їх була їх силі рівна.
Вперве повки тут з собов зразились.
Мов з хмар тучі, так ся сиплють стріли,
І тріск копій, наче грохіт грому,
Блиск мечів, мов блискавки огняні.
Обі часті яро-буйнов силов
З собов перлись, кроку не вступали.
Вже християни поган мряки гнали,
І уже б були їх одоліли,
Сли б оп'ять не прийшли чародії
Й не принесли розтяту булаву.
Й татари вельми розгорілись,
Люто верглись на християнську силу:
Так їх гнали пред собов затято,

Що їх, наче звірів полохливих,
По степу́ розбили й розігнали.
Тут лежить щит, там дорогий шолом,
Тут войводу кінь волочить в стремнах,
Тут один сам на сам б'є татарів,
Там про бога милості благає.
Тож тепер татари розмоглися!
На християн дань тяжку наложили,
Двоє княжеств під себе зійськали:
Старий Київ й Новгород простірний.
Скоро горе по землях рознеслось.
По всіх частех взяв народ збиратись,
Штири війська виставив потужні,—
Обновлено вражду з татарином.
Тепер ввергліись татари направо,
Наче хмара чорна, що засипать
Градом грозить поля урожайні,
Так здалека чутно було клекіт.
Скоро й угри в сотні ополчились,
Скоро з ними оружжям зразились,
Та дарма́ хоробрість їх, удаліть,
Дармий весь їх опір богатирський.
Серед полків врізались татари,
Всі їх війська розбили потужні,
Поплінили всіх, що в краю були.
Відступила всіх християн надія,
Й було горе більш всякого горя;
Люд жалібно молиться до бога,
Щоби спас го від татар поганих:
«Встань, о господи, у гніві своїм,
Спаси нас від ворогів завзятих.
Вни хтять душі наші погубити,
Роздирають нас, як вовк отару!»
Первий бій нам страчен, страчен вторий,
І татари в Польщі розложились,
Всі країни кругом поплінили,
Аж доперли люто д'Голомуцу.
Тяжке горе встало по країнах,
Якого ще вперед не бувало.
Ой, то б'ються день, б'ються день другий,
Нікуди ся побіда не хилить!
Гей, татарів сила ще збільшилась,
Наче осінню вечірні мряки.

Між потопом тих татарів злющих
Колебались християнські повки.
І щосили дерлись ід горбкові,
Там, де мати божа чуда творить.
«Вгору, браття!» — так Внеслáв закрикнув,
Мечем своїм вдарив о щит срібний
І хоругов взніс повище повків.
Всі взмужались, верглись на татарів,
Стерлись з ними потужною силов;
Мов огонь враз вирвались підземний
Ід горбкові з-поміж хмар татарських.
Взад ступали по горбі угору,
Під горбом ушир ся розступили,
В гострий тригран на долі ся сперли,
Вправо, вліво щитами закрились,
Бистрі списи повиш плечей взнесли
Другі первим, а знов другим треті,
Тут стріл хмари згори на татарів.
Втім ніч темна всю землю укрила,
Розвалилась по землі і небі,
И пригасила погляди огняні
І християн, й татарів против собі.
В густій християни окопи
Взнесли вокруг горба й забороли.
Скоро лиш на всході засвітало,
Двигнувсь весь табір татар поганих.
Страшний був табір сей округ горба,
Аж далеко ген, ген розлягався,
Його краю не досягнеш оком!
І на бистрих конях враги мчались,
І на довгих списах несли вбиті
Християн голови ід шатру хана.
Тут їх хмари в одну силу збились,
Всі в один бік замірили кроки
И скоро мчались ід горбові вгору,
І страшенним криком заревіли,
Що аж гори й доли розлягались.
А християни стали на забралах,
Мати божа додала їм сили.
Напрягали хутко тугі луки,
Тяли сильно гострими мечами,—
І прийшлось татарам уступати.

І сказились татар лютих хмари,
Хан їх крутим гнівом рве-лютує.
В три пруди цілий табір розлився,
Всі три гнали люто горі горбом,
Но христьяни дерев двадцять зтяли,
Усіх двадцять, скільки там їх було,
І колоди грубі привалили
Понад самим краєм заборолів.
Вже татарп на окопи гнались,
Аж під небо ревучи страшенно,
Вже зачали руйнувать забрали.
Втім звалено з забралів колоди,—
А колоди тяжкі, наче червів,
Татар лютих зм'яли, здрухотали,
Ще й далеко в долі їх давили.
І так довго боролись затято,
Аж кінець дала ніч темна битві.
Гей! О, пробі! І Внесла́в той славний
З забороли впав, стрілов ражений!
Тяжкий жаль всіх серця розриває,
Люто жажда всіх палить в утробах:
Спраглим горлом росу з трави лижуть.
Минув вечір, ніч холодна встала,
І ніч знов змінилась в сірий ранок,
А спокій був в таборі татарськім.
Ід полудню вже день розгорівся,
А христьяни падали від жажди,
Отвирали ізспражені уста
І хрипливим голосом ридали
До пречистої, до матері божой,
Д'ній погаслі очі обертали
І, жалібно руки закленувши,
З землі в небо тужним оком зріли.
«Га, нам годі дальше з спраги гинуть,
Годі нам ся про жажду й бороти!
Хто о життя, о здоров'я дбає,
Най в татарів милості шукає!»
Так одні казали, а так другі:
«Радше згинуть від меча, як з жажди,
Води доста буде нам в неволі!»
Втім Вестонь: «За мнов, хто так гадає,
Гей, за мною, кого томить жажда!»
Але разом Вратислав піднявся,

Як тур ярий, до Вестоня скочив,
І Вестоня пірвав в сильні руки,—
«Зраднику, християн ти ганьбо вічна! —
Крикнув.— Ти ж то хочеш у загубу
Кинуть своїх земляків і братей?
Лиш від бога милості нам ждати,
Не в неволі від татар свиріпих!
Стійте, браття, не йдіть на погибель!
Перебули-сьмо найтяжчу спеку,
Господь з неба додавав нам сили
В розгорілий, огняний полудень,
Бог нам, вірним, зішле певну поміч!
Га, встидайтесь, мужі, таких речей,
Що героями хочете зватись!
Сли погинем на тім горбі з жажди,
Смерть нам тут господь в заслугу вмінить,
Но сли під врагів мечі здамося,
То самі на себе стягнем кару.
Бо мерзков єсть господу неволя,
Гріх в неволю самохіть карк гнути.
Гей, за мнов, мужі, хто так думає,
Гей, за мнов перед вівтар пречистой!»
І йшов люд з ним до святой каплиці.
«Встань, о господи, у гніві своїм,
Дай побіду нам над ворогами,
Вислухай молитву нашу д'тобі,
Котору з плачем до тя заносим!
Окружені-сьмо ворогом лютим,—
О, спаси нас з рук татарів лютих,
Дай утробам нашим охолоду,
Принесем ти жертву славословну!
Зітри в краю ти ворогів наших,
Згладь поганів, зітри навік-віка!»
Гей, глянь,— хмарка на спраженім небі!
Подув вітер, загудів грім страшний,
І затьмила туча ціле небо:
Раз в раз громи б'ють в табір татарський,
Густа злива християн відживила
И наповнила кирниці на горбі.
Пройшла буря. Сунуть війська в ряду
З усіх боків, з всіх країн і властей,
Д'Голомуцу коругви їх віють,
Мечі тяжкі при боках їм висять,

А на плечах бряжчать повні тули,
Буйні голови в шоломах ясних,
А під ними бистрі коні граються.
Загриміли звуки ліспих рогів,
Відозвались сурми громозвучні.
Страшно стрілись оба війська вражі,
Хмара пилу вгору піднімаєсь,
І впослідне страшна була битва.
Роздавсь брязк і бренькіт мечів гострих,
Чутно, як січуть калені стріли,
Роздавсь ломіт спис і грохіт копій.
Тут прокляття, тут наруга люта,
Тут плач тяжкий, а тут дика радість.
Кров валиться, як потік по тучі,
Що у лісі дерев, то тут трупів.
Той з розтятов навпіл головою,
Тому руки обі відрубані,
Той ся котить з коня через друга,
А тамтой затято поражає
Врагів своїх молотом, неначе
Буря ломить дерева по скалах,
Тому в серце меч крізь ребра вбитий,
Тому ухо татарин відрізав.
Ух, був рев і жалібнії стони!
І христьяни уступать почали,
Люто перли й гнали їх татари.
Гей, то орлом Ярослав злітає!
Сильний панцир на могучій груді,
В серці храбрість, у груді удалість,
Під шоломом світлим бистрий розум.
І гнав дочвал, мов лев роздражений,
Скоро теплу кров свою побачить,
Сли ранений за стрільцем ся жене;
Так він люто вергся на татарів.
За ним чехи, як град-буря впали.
На Кублаєнка він люто кинувсь
І прелюта борба ся зачала.
Вни оба ся коп'ями зразили,
І з великим тріском їх зломили.
Ярослав з конем, весь кров'ю злитий,
На Кублаєнка меч страшно взносить,—
Перетяв від рамена півперек
Аж по бедра він ханова сина,

А без духа й той впав межи трупи,
Тула з луком на нім забряжчала.
Й переляклась орда татар лютих,
Всі повергли списи сажньовії.
І хто тільки успів утікати,
Всі погнались, відки сонце всходить,
І край вільний став від ханської Орди.

ЛЮБУШИН СУД

Ай Волтаво, чо се мутиш воду,
Чо се мутиш воду срібнопінну?
Чи тя люта буря розгойдала,
Тучу з неба сірого зігнавши,
Гір зелених голови обмивши,
Сполоскавши глину золотисту?
Як не маю я води мутити,
Коли рідні браття посварились,
Браття рідні о уділ вітцівський.
Посварились круто між собою
Лютий Хрудош з-над Кривой Отави,
Храбрий Стаглав з холодной Радбужі.
Оба браття Кленові потомки
Із старого Попелева роду,
Що прийшов у тії землі жирні
Через ріки три з повками Чеха.
Прилетіла ластівка подружна,
Прилетіла з-над Кривой Отави,
На віконці отворенім сіла
В злотім дворі батьківськім Любуші,
В злотім дворі, святім Вишгороді,
Бідкаєсь і нарікає сумно.
Як те вчула сестра її рідна,
Сестра рідна в Любушинім дворі,
Просить княжну, просить у Вишгород,
Щоби правду уставила в справі
І братів обох їй щоб зазвала,
Й по закону щоб їх розсудила.
Сей час княжна послів виправляє
Святослава кликать від Любиці,
Від Любиці білой, де діброви
Над рікою шумлять, зеленіють;
Лютобора звати з Доброславських

Горбів, де Орлиця Лабу поїть;
Ратибора від гір Каркоиоських,
Де Трут смока лютого подужав,
Радована з Кам'яного Мосту,
Ярожира з Горбів Многоводих,
Стрежибора від Ладной Сазави,
Самородa із Мжі Сріблоносной.
І всіх кметів, лехів і владиків,
І братів теж Хрудоша й Стаглава,
О вітцівський уділ роз'ярених.
Як зійшлися лехи і владики
В Вишгороді, Любушинім дворі,—
І йшов кожен ведля свого роду,—
Вийшла княжна в світлих білих ризах
І вступила на престол вітцівський,
На престол свій злотий в славній раді.
За нев вийшли дві премудрі діви,
Витязеві вни закони знають.
У одної дошки праводатні,
Меч у другой, месник всякой кривди,
Против них огонь свідомий правди,
А за ними вода світочудна.
І таку річ з отнього престолу
Золотого почала Любуша:
«Мої кметі, лехи і владики,
Отсе браттям розріште правду,
Що у зваді жиють між собою,
В лютій зваді о уділ вітцівський,
По законі богів ввік жиючих.
Чи оба враз мають власть посісти,
Чи по рівній часті поділитись?
Мої кметі, лехи і владики,
Ви ось тут мій засуд розрішайте,
Сли засуд мій буде вам по волі;
Але сли не буде по нутрý вам,
Новий закон їм установіте,
Щоб братів він погодив незгідних».
Поклонились лехи і владики
І почали тихо говорити,
Говорити тихо між собою
І хвалити мудрі речі княжни.
Встав Лютобор із гір Доброславських
І такими відозвавсь словами:

«Славна княжно з отнього престолу,
Ми твій засуд на розвагу взяли,
Збери голоси з народу свого!»
І зібрали їх судові діви.
Збирали їх в святу посудину
І лехам дали оголосити.
Радован встав з Кам'яного Мосту,
По числу зачав переглядати
Голоси, щоби оголосити
Засуд ради цілому народу.
«Оба браття Кленовичі рідні
Із старого Попелева роду,
Що прийшов з Чеховими повками
У ті жирні землі чрез три ріки,
О уділ ся так з собов годіте:
Оба разом властю поділіться!»
І встав Хрудош з-над Кривой Отави,
Жовч йому розлилась по утробі,
Цілий трясся з лютості на тілі,
Руков сильнов махнув і такими,
Мов тур ярий, заревів словами:
«Горе птахам, д'котрим змія лізе,
Горе мужам, котрим жінка править!
Мужу мужам правити належить,—
Право й закон, щоби син найстарший
Сам владав на уділі вітцівськім!»
Встала княжна з отнього престолу
Золотого і так відозвалась:
«Мої кметі, лехи і владики,
Ви це чули, як м'я поганьблено,
Тож самі судіть законом правду!
Вже не буду спорів вам судити,
Найдіть мужа рівного з-між себе,
Щоби правив вам твердим залізом,
Бо дівоцька рука заслабая,
Щоб горді ваші карки нагнути!»
Встав Ратибор із гір Карконошів
И такі речі почав говорити:
«Встид нам правди у німців шукати,
У нас правда по святім законі,
Котрий наші батьки нам принесли.
В тії землі жирні чрез три ріки...
. . . . . .

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . »

Всякий батько пан челяді своїй,
Мужі пасуть, жінки одіж роблять.
А сли вмре голова у домі,
Діти разом маєтком владіють,
Владику си вибирають з роду,
Щоби, замість них, ходив у раду
Меже кметів, лехів і владиків».
Встали кметі, лехи і владики,
Похвалили по законі право.

. . . . . .
. . . . . .

ОЛЕНЬ

Бігав олень по горах,
По долинах скакав,
По горах, по долинах
Красні пароги носив,
Красними парогами
Густий ліс продирав,
По лісі гуляв бистрими ногами.
Ай то молодець по горах походжав,
По долах походжав на лютії бої,
На собі носив він оружжя стальнее,
Оружжям стальним врагів хмари поражав.
Ой, нема вже молодця у горах!
Тут на нього скочив хитро лютий ворог,
Грізне око злобов запалало,
В грудь го тяжким молотом ударив,
Молодую душу видер молодцю,
В жалю сумно всі ліси зашуміли!..
Ось душиця тяглим горлом уліта,
Пташков пурхнула з рота!
Тут лежить він,— тепла кров
За душев тече, що тіло вже лишила,
Кров скипілу п'є сира земля...
В кождій діві з жалю серденько тане.
Лежить молодець на сирій землі,
А над молодцем дубець вироста,
Суччя й конарі, й гілля випуска

Все ширше а ширше!
Там олень прибіга з красними рогами,
Біга, скаче на прудких ногах,
Догори горло тяглеє спина,
Листя зелене зрива.
І злітаються бистрі кругайці
З цілого лісу на сей дуб товпами,
І всі на дубі покрякують сумно:
Ой, впав молодець від злоби врага!
За молодцем діви плакали усі!

ЗБИГОНЬ

Ой, літає голуб із древа на древо,
Жалібно воркоче горем всьому лісу:
«Ой ти, лісе темний, по тобі літав я
З своєв голубицев милою-коханов.
Ах, а лютий Збигонь зловив голубицю
І поніс у замок, ах у замок кріпкий!»
Гей, то легінь ходить круг твердого замку,
Жалібно вздихає по своїй миленькій.
Від замку на скалу, а на скалі сів си
Та й сидить жалібно, мовчить з німим лісом.
І прилетів голуб, жалібно воркує,—
Підняв легінь голов і мовить до нього:
«Ти, голубе сумний, жаль тобі й самому.
Чи тобі кругаєць ухопив дружину?
Отсей Збигонь тама, у тім сильнім замку,
Що вхопив кохану й мені мою милу
І відвів у замок, ах у замок кріпкий!
Голубче, ти був би боровся з кругаєм,
Коли б в тебе було удале серденько;
Ти б був кругаєві видер свою милу,
Коли б були в тебе гострі, страшні кігті;
Ти б убив був певно лютого кругая,
Коли б в тебе сильний дзьоб був
м'ясожирний!» —
«Вгору, молод хлопче, на Збигоня кинься!
Таж в тебе на врага серце преудале,
Таж в тебе на врага сильне, гостре ружжя,
А на його голов тяжкий, твердий молот!»
Долів кинувсь легінь, долом темним лісом,
Взяв на себе ружжя, а на плечі молот,

Спішить лісом темним ід кріпкому замку.
І вже коло замку,— ніч, усюди темно,—
П'ястуком застукав.
«Хто там?» — з замку голос.—
«Я се, ловець блудний!»
Отворилась брама.
Застукав у другу,
Отворилась друга.
«Де владика Збигонь?» —
«Там, в світлій кімнаті».
Ой, там Збигонь вільний, ой, там діва плаче.
«Отвори стрільцеві!»
Не отворив Збигонь, а легінь у двері
Молотом як гряне,— двері отворились,
Як молотом гряне у Збигоня голов,
Впав владика замку!
Він по замку всюди, як перун лютує,
І всіх убиває, в крові врагів миється,—
Досвіта спочине коло своєй діви.
Зійшло раннє сонце, на замок засяло,
Зійшла нова радість в легіневім серці,
Що свою миленьку при собі голубить.
«Чия се голубка?» —
«Її зловив Збигонь,
Тут держав у клітці,
Як мене в неволі у тім сильнім замку».—
«Лети в ліс, голубко,
Із кріпкого замку!»
І в ліс полетіла,— літа сюди-туди,
Із голубком своїм із древа на древо,
Із голубком спала на одній гіллячці.
І радуєсь діва із легінем своїм,
Ходить сюди-туди,— всюди, де забагне,
То з милим спочине у одному ліжку.

ЯГОДИ

Пішла мила на ягоди
В зелену діброву,
Вбилась їй тернина гостра
У біленьку ніжку,
Не могла моя миленька
На ніженьку стати.

«Ай ти, терне, гострий терне,
Чом ти біль ми робиш?
За те будеш, гостре терня
Викинено з лісу!» —
«Пожди, мила, в холодочку,
В зеленій діброві,
Я побігну на зарінок
По білого коня».
Пасе коник на зарінку
Траву зелененьку,
Моя мила в холодочку
Милого чекає.
І зачала нарікати
В діброві тихенько:
«Ах, що ж скаже моя мати,
О, я нещаслива!
Все мні мати говорила:
Хлопців стережися!
І чого ж стеречись хлопців,—
Вни мя так кохають!»
Я приїхав на конику,
Як сніжок, біленькім,
Скочив з коня, прип'яв на сук
За поводи срібні,
Обняв дівча, притис д'серцю,
Поцілував в уста,
І забула гарна діва,
Що терн ніжку коле.
Ми пестились і кохались,
Аж сонце знизилось.
«Ідь, мій милий, додом пильно,
Сонічко заходить!»
Я на коня скочив швидко,
На білого коня,
Узяв любку перед себе
Та й махнув додому.

ПІСНЯ ПІД ВИШГОРОДОМ

Га, ти наше сонце, твердий Вишгороде,
Гордо ти і сміло на скалі стоїш;
На скалі стоїш ти, страх для ворогів!
Під тобою бистро ріка хвилі котить,

Котить сині хвилі ярая Волтава.
Берегом-краєм ясной Волтави
Ліщини сила холодом дише.
Тут соловейко співа весело,
Співає сумно, як у серденьку
Радість, то смуток чує та туґу.
Коб соловієм я був у лузі,
Бистро летів би-м, де мила ходить
Вечором пізно, вечором пізно!
О, бо усяку жисть любов будить,
Все з нев тоскує, радуесь з нею!
І я, нещасний, тужу по тобі — люба;
Поглянь, помилуй, поглянь, помилуй
Мене, сиротину!

ЖАЙВОРОНОК

Дівча коноплі пололо
Коло панського саду,
Пита їй ся жайворонок:
«Чого ти сумна?» —
«Як же ж маю рада бути,
Малий жайворонче,
Відвели ми мого любка
В замки кам'янії.
Ой, коби пірце я мала,
Лист би-м написала;
Жайворонче ти маленький,
Тебе б там післала.
Не тра пірця, не тра карти,
Що би-м лист писала,
Поздоров ти любка співом,
Що тут з горя нию!»

ОПУЩЕНА

Ах ліси ви, ліси темні,
Ліси милетинські,
Чом зарівно взимі й вліті
Зелень вас вкриває?
Рада ж би я не плакати,
Серця не мутити,
Та скажіть ми, добрі люди,

Як тут не тужити?
Де мій батько, батько милий?
Спочива в могилі!
Де ма ненька, добра ненька?
Травов поростає!
Ані сестри, ані брата,
Й милого ми взяли!..

ЗОЗУЛЯ

В чистім полі дубець стоїть,
На дубці зозуля
Закукала, затужила,
Що весна минула.
Як же ж стигло б жито в полі,
Сли б весна все була,
Як би ябко в саді спіло,
Сли б все літо було?
Як би колос мерз у стозі,
Сли б все осінь була?
Як би діві тяжко було,
Сли б сама все була!

КИТИЦЯ

Віє вітерець з княжого лісу,
Дівчина біжить в потік по воду.
Набира води в ковані відра,
Д'діві по воді китиця плине
З рож і фіялків,— запахом дише.
Узялась діва китицю ловить:
Впала, ах впала в холодний потік.
Коби я знала, китице красна,
Хто тя у чорну землицю саджав,
Тому би-м дала злотий перстенець.
Коби я знала, китице красна,
Хто тебе личком м'ягоньким зв'язав,
Тому би-м дала іглицю з коси.
Коби я знала, китице красна,
Хто по студеній воді тя пустив,
Тому би-м дала вінок з голови!

РОЖА

Ах ти, роже, красна роже,
Чомусь рано розцвіла,
А розцвівши, обмерзла,
А обмерзши, зів'яла,
А зів'явши, обпала?
Пізно ввечір я сиділа,
Доки півень заспівав,
Ніч дождати не могла-м,
Аж всі скіпи погоріли.
Вснула-м: видить ми ся в сні,
Будьто би мні, нещасливій,
З пальця на правій руці
Стягся злотий перстенець,
Блис дорогий камінець...
Не найшла я камінця,
Не діждалась молодця.

Кінець.

ІЗ БОЛГАРСЬКИХ ПІСЕНЬ НАРОДНИХ

ПІСНІ ГАЙДУЦЬКІ

Браття наші болгари, що живуть за Волощиною, з тамтого боку Дунаю, аж геть поза високі Балканські гори, донедавна ще, бо до самого 1878 року, жили в тяжкій турецькій неволі [...].

Далеко більше, ніж самі турецькі устави, притіснювали болгар турецькі великі урядники (баші, садразами і т. д.), турецькі жандарми (заптії), турецьке військо (нізами, яничари, а в послідніх часах башибузуки). Вони часто без суду, без права вривалися в хати болгар, забирали дівчат до турецьких гаремів, накладали на села і міста несправедливі та тяжкі данини, били, калічили та і мордували людей, особливо тоді, коли їм здавалося, що ті люди думають против них бунтуватися.

Як сказано, в супокійні часи такі насильства лучалися рідко, хоч при всьому безладді турецької управи болгарин ніколи й не міг бути безпечним свого добра й життя. Але в разі якої найменшої ворохобні, опору против властей або змови до бунту, нещасливі бували цілі села й містечка болгарські. Право турецьке давало в такім разі вищим урядникам турецьким неограничену власть над життям і смертю «райї» (т. є. підданих). В такім разі баші випускали на збунтовані оселі своїх посіпак, а ті в разі опору палили села, вішали людей цілими десятками, грабували добро, а навіть, коли опору не було, все-таки грабували і перли людей, окованих в тяжкі пута, до міст, до поганих турецьких в'язниць.

А вже найпильніше слідила власть турецька за всім, що могло би підняти духу і народну свідомість болгарського народу. Народні учителі і сільські священики

переносили на своїх плечах найбільше нещасть і переслідувань. Ніякої, хоч крихітку свобіднішої, газети, ані книжки болгарської з народним напрямом уряд не позволяв друкувати; виходили вони то в Сербії, то в Румунії, то в Росії, і за їх виписування та читання накладали турки на болгарських патріотів тяжкі кари [...].

Тяжка була доля болгарського народу й болгарської освіти під турками, тим тяжча, що власне самі болгари ніколи не забували своєї славної минувшини і народної самостійності, ніколи не переставали заявляти сяк чи так своїх прав на свобідне життя і людську гідність.

Робили вони се, як уміли, але робили ненастанно, довгі сотки літ. От і не диво, що коли по сотках літ надійшла пора, корисна для розвою народного і свобідних думок, болгари здужали зустрінути ту пору не як темне, забите і несвідоме стадо, але швидко показалися її гідними і проявили значний степень політичної дозрілості. Се найліпше свідоцтво, що теперішня свобода не прийшла їм задарма, не впала з неба, але була в значній мірі їх власною заслугою, плодом їх крові, довголітніх змагань. Як се сталося, ми надіємося показати дальше словами самих болгарських пісень та доданими до них увагами.

Першою, ще напівнесвідомою, але всенародною пробою супротивлення проти турків було гайдуцтво. Котрому болгаринові сталася яка кривда від турків чи від кого другого або котрий як-небудь опинився на світі круглим сиротою, без кола і двора, ішов «в Балкани», т. є. величезні ліси, що покривають Балканські гори. Там, в лісах і полонинах, гуляли ті гайдуки так, як колись наші опришки, і відтам нападали вони більшими або меншими дружинами на доли, на села і містечка, на двори турецьких башів або й своїх-таки багатих чорбаджіїв, грабували, мстилися за кривди свої й народні. Кидалися не раз і на поменші відділи турецького війська, на жандармів і поліцію турецьку, і вже певно, що не щадили їх, бо знали, що й самі вони не будуть мати пощади, коли попадуться в їх руки. З усіх сторін Болгарії бігли особливо молоді, гарячі хлопці «в гайдуки», і гайдуцтво в Балкані, помимо всіх старань уряду турецького, помимо лютих кар і мук над спійманими гайдуками, не

переводилося від самого турецького завоювання аж до останнього часу, тільки що в останнім часі воно прийняло вже зовсім свідому, політичну і народну подобу.

Ось деякі пісні про давніх болгарських гайдуків, вибрані і переведені мною із збірника славного болгарського писателя і борця за свободу народну Любена Каравелова.

1. СИРОТА ЙДЕ В ГАЙДУКИ

Остався Ненчо сирітка
Всього півгоду від роду,
Остав без тата, без мами.
Росте нам Ненчо сирітка
До дванадцятого року.
Ніде нікого немає,
Хто б Ненча зволив навчити,
Як має поле орати,
Батьківські ниви справляти
Та й ще дідівські баштани.

Сів Ненчо, сів край долини
Під самодивів [1] вербою,
Почав він думку гадати:
Куди дорогу держати?
Яку роботу робити?
Чи хліб робити на полі?
Глядіти челядь в господі?
Здригнувся Ненчо, підскочив,
На інше діло рішився:
Піде він, Ненчо, в гайдуки,
Сіктиме лоби турецькі!
І скликав Ненчо дружину:
В кого ні тата, ні мами,
В кого ні брата, ні роду,
Хто не лякається крові,
Не чує болю від рани.
І рушив Ненчо із ними
На Витошеву планину.

---

[1] Самодивами зовуть болгари віщих духів, ніби наші русалки абощо.

Вони літ дев'ять ходили,
Багато скарбу набрали.
Ніхто за Ненча не знає,
Ні паша, ані той кадій [1],
Ні цар Солиман в Стамбулі.
Познав про Ненча владика
Із того міста Софії,
Пішов владика до паші.

«Ей, пашо, владо турецька,
Чи знаєш ти, чи не знаєш
Про того Ненчо войводу?
Що водить Ненчо юнаків
І розбиває хороми,
Турецьких коле жандарів,
Громадить жовті дукати
На Витошевій планині?
Згромадив скарбу багато,
Згромадив скарбу без ліку,
Що буде міхів з півсотні».

І скликав паша жандари,
Заптії та яничари,
Та нізами, та сіпаки,
І шле на Витош-планину,
Велить їм Ненча спіймати.
Ой, загриміли пищалі,
Ой, заблищали шаблюки,
Багато турків упало,
Та поранили ж і Ненча:
На кождім ставці по ранці,
А на серденьку дві рани.
Узявся Ненчо тікати
В село велике Габрово
До тої Йонки-шинкарки,
До Йонки, свої посестри.
Прийшов до Йонки та й каже:
«Послухай, Йонко-посестро,
Будь ми за маму й сестричку,
Аж ми ті рани погоїш!
Як ми ті рани погоїш.

---

[1] Кадій — суддя турецький.

То ти нанижу намисто,
Намисто з жовтих дукатів,
Кісники з рупій турецьких».
До Ненча Йонка говорить:
«Ой, Ненчо, мій побратиме!
Я ти ті рани погою,
Лиш відречися навіки
Сього страшного гайдуцтва!
Купи ти волики сиві,
Ори ти ниву родючу!»

І Ненчо Йонці поклявся,
Що ради тої послуха,
Що те гайдуцтво покине,
Що купить волики сиві
І буде поле орати.

Аж ось загримали стрільби
У Неготині великім:
Се сербські хлопці повстали
Колоти турків кривавих
І яничарів поганих.
Не може Ненчо стерпіти,
Хапає цівку з клиночка
Та й так до Йонки говорить:

«Гей, Йонко, люба посестро!
Юнак не втерпить без бою!
Не юнака річ орати
І голе поле копати!»
І рушив Ненчо в дорогу,
В гайдука Велка дружину.

2. ЧОГО ХОТІЛИ ГАЙДУКИ?

Гей ти, Мургашу-планино,
Багатий в пашу Мургашу,
І для зимівлі ти добрий,
А для гайдуків найліпший!
Там рушив Дончо-войвода.
Його болгарка родила,
Болгарськов груддю кормила

І так до сина казала:
«Гей, Дончу, плем'я болгарське,
Я тобі шаблю зготую,
На плечі цівку повішу,—
Іди ти в гай зелененький,
Збери ти хлопців-молодців,
І бийте турків-поганців:
Щоб рідну землю відбити,
Дітей з неволі вернути,
Жінок від ганьби вхистити,
Батьківську славу згадати,
Нещасну неньку помстити».

3. СКРИВДЖЕНИЙ СЛУГА ШУКАЄ ПРАВДИ В ГАЙДУКА

Остався Димчо-сирітка,
Без мами Димчо, без тата.
Пішов мій Димчо на службу
До плевненського кадія.
Служив там Димчо недовго,
Недовго, лиш дев'ять років.
І просить Димчо заплати,
А кадій так йому каже:
«Єй, Димчо, хлопче дурненький,
Хто тя на теє направив
Від мене грошей просити?»

А Димчо кадію каже:
«Ніхто мене не направив,—
Направила мя робота
Та моя служба тяженька,
Що своїй волі не має.
Я дев'ять літ уже служу,
На тебе, кадію, роблю,
І дев'ять сотень жадаю,
Щоб ти віддав мені гроші!»

І каже кадій до Димча:
«Не ворохоб ми ся, Димчо!
Дурний ти хлопець, зелений!

Ніде ти, хлопче, не бачив,
Щоб слугам платили каді».

І жалко Димчові стало.
Зібрався Димчо в дорогу
На ту троянську планину,
З гори він крикнув до яру:
«Гей, вуйку, вуйку, Страшиле,
Страшиле, страшний войводо!
Озвися, най к тобі прийду,
Свою ти кривду розкажу!»

Зачув го в ярі Страшило
І до дружини говорить:
«Дружино вірна, присягла,
Біжіть там, Димча найдіте
І приведіте до мене!»

Побігла живо дружина
Великим бором-чагаром,
Ведуть вже Димча в долину,
Перед Страшила приводять.
І каже Димчу Страшило:
«Ну, Димчу, ну, мій сестрінче,
Чого прийшов ти в ті гори?
Чого ти вуйка покликав?»

І каже Димчо Страшилу:
«Гей, вуйку, вуйку Страшиле,
Прийшов я к тобі на скаргу:
Отсе літ дев'ять служив я
У плевненського кадія —
Не дав ми й дев'яти грошей».
Питає Димча Страшило:
«А вмів би ти нам сказати,
Як одчиняються брами
Від кадійської палати?»
А Димчо вуйкові каже:
«Таж дев'ять літ там служив я!»
Страшило й каже дружині:
«Дружино вірна, присягла,
Хапайте живо топірці,
На стрільби свіжі кремінці,

В постоли добрі ремінці,—
Ходімо в город у Плевну —
Плевненських турків побити
Та ще й кадія зловити!»

І в Плевну в город упали,
Кадія живо спіймали,
Обухом в плечі гримали
Та ще й шпигали ножами.
Страшило ж каже дружині:
«Беріте, хлопці-молодці,
Дукати жовті мірками,
А мідні гроші шапками!
Бо тії гроші криваві
З удов убогих надерті,
Сирітським потом нажиті».
І каже кадій Страшилу:
«Страшйле, страшний войводо,
Бери си гроші й що хочеш,
Лишень пусти мя живого».
Страшило кадію каже:
«Живий останеш, а бідний,—
То будеш дерти ще вдвоє».
Йому головку зрубали
І в полонину забрали.

4. ДІВЧИНА СПРИЯЄ ГАЙДУКОВІ

Впронадилася Тодорка
Щорано й вечір по воду
Аж там за місто до броду.
Там з своїм милим стрічалась,
З Ільком із города Сливна,
З дружини Сави-войводи.
Три дні ходила Тодорка,
Три дні Ілька не застала,
Лишень застала Ахмеда,
Що був турецький жандарин.
Сидить Ахмед на камені
І чистить шаблю криваву,
І миє цівку довжезну,
І до Тодорки говорить:

«Тодорко, гарна дівчино,
Щось тя ся маю питати,
Тільки скажи ми всю правду.
Чи в вас Ілько не буває
Із Сливна, славного міста?
Пообіцяв мені паша
Капшук червоних дукатів,
Коли Ілька му спіймаю,
Щоби на паль го всадили».
Тодорка й каже Ахмеду:
«Ахмеде, заптій турецький,
Щодень Ілька я видаю,
Щодень божистий, щорано;
Він батька мого приятель,
І батька мого, ще й стрия.
Ходи зо мною додому,
Сховайся в темну пивницю,
А я Ілька там покличу
І заманю го в пивницю,
Там йому зв'яжемо руки
І відведемо до паші,
Капшук дукатів дістанем,
По половині розділим».
Ахмед взяв цівку на плечі,
Зібрався, рушив щодуху
В Тодорчиную пивницю.
Сховався в темнім задвірку
І став Ілька дожидати.
Тодорка ходить по двору
І до Ахмеда говорить:
«Ахмеде, заптій турецький,
Піду я ще на гостинець
Та подивлюся по шляху,
Чи там Ілько не надходить,
Отой поганий розбійник?»
От і замкнула пивницю,
Ще й двері ковбом підперла
Та й на Ілька погукнула:
«Гей, Ільку, Ільку мій милий,
Сам тобі ворог спіймався!»
Ілько покликав дружину;

Вони Ахмеда спіймали,
Назад му руки зв'язали,
Його на паль посадили.

ДІВЧИНА-ВОЯЧКА

Зібрався збір в Царгорóді:
Хто має сина, хай вишле,
А хто не має, сам піде.
Микола сина не має,
А тільки має три дочки
І так клене їх сердито:
«А дав би господь, дітоньки,
Щоб в один гріб вас поклав я,
Справляв за вами помúнки,
Третини і десятини
Й пропої в чисту неділю!»

Найменша Радка-мізинка
Отак до батька говорить:
«Мовчи-бо, татку, не плачся,
Зроби мені переміну:
Зріж мою косу русяву,
Ходи зо мною на ринок,
Купи там мужеське вбрання,
Купи ковпак соболевий,
Купи коня там баского,
Баского, нев'їжджeного,
І довгу пушку німецьку,
І гостру шаблю французьку».

І батько вволив їй волю,
Обрізав косу русяву,
Пішов із нею на ринок,
Купив ковпак соболевий,
Купив їй мужеське вбрання,
Купив коня їй баского,
Баского, нев'їжджeного,
Купив їй пушку німецьку
І гостру шаблю французьку,
Убрав у строї мужчинські,
Ковпак їй дав соболевий.
На коня сіла баского,

Баского, нев'їжджeного,—
Найперша Радка гасала,
Коня найкраще водила,
Тоді до війська прибула.

Минуло часу немного,
Цариця мовить цареві:
«Ой царю, царю шановний,
Шановний і доброчесний,
Який то сон мені снився:
Що в війську жінка тут служить.
Веди ти військо рядами
Та й переведи садами,
Що мають плоди усякі;
Жінка на пло́ди лакома,
На плід вона і спіймаєсь,
По тім її ти й спізнаєш».

Веде цар військо рядами
І переводить садами.
Наперед Радка чвалає,
Конем найкраще гасає,—
Один горішок зірвала
Та й той на штири розбила,
Штирьом воякам вділила,—
Не могли її пізнати.

Цариця мовить цареві:
«Веди ти військо рядами,
Веди його по базару,
Де веретена різьблені,
На веретено піймаєсь,
По тім її ти пізнаєш».

Веде цар військо рядами
І переводить базаром.
Наперед Радка чвалає,
Конем найкраще гасає,
До веретена й не ткнеться;
Лиш за флояру хапає
І на флояру всім грає,—
Не могли її пізнати.

Цариця мовить цареві:
«Є жінка в війську твойому!
Веди ти військо рядами
Веди на купіль у річку,
Нехай все військо купаєсь,
По тім її ти пізнаєш».

Веде цар військо рядами,
Веде на купіль у річку.
Наперед Радка чвалає,
Конем найкраще гасає,
Цареві Радка мовляє:

«Ой царю, царю шановний,
Шановний і доброчесний,
Не вели війську купаться,
Бо тут всілякі хороби,
То заразиш ти все військо».

І військо назад вернулось,
Не могли її пізнати.

*

Листя пише юнак Панчоолу,
Листя шле до брата-побратима,
Байрактара Нана-болгарина:
«Здоров, здоров, Нано-болгарине!
А збери ти юнаків болгарських,
Коли можеш, хоч і десять тисяч,
Та приходь сюди під город Ловче
На підмогу брату Панчоолу.
Гей, бо йде тут баша против мене,
Веде турків, веде яничарів
Ще й нізамів хмару.
Хоче баша мене іспіймати,
І зв'язати, як ягня слабеньке,
І повести у той город Ловче
По ловчанських улицях широких,
І повісить на сухій галузі».
Лист читає Нано-воєвода,
Лист читає, юнаків збирає.

Позбирав же юнаків болгарських,
Позбирав їх, може, з десять тисяч,
Поспішає брату на підмогу.
Зустрілися турки з помаками
З помаками, та ще й з болгарами:
Турки ріжуть, а помаки колють —
Червоніють ниви і левади,
Кров тече, мов річка з полонини,
А що трупів,— мов снопів на ниві.
Гей, як крикне юнак Панчоолу:
«Слухай ти мене, султанський башо!
Я помак є, помацького роду,
Не роджений з білої туркині,
Не повиваний в парчі та шовки,
Не годований маслом та медом.
Родила мя русява болгарка,
Повивала мя буковим листям,
Колисала під зеленим буком,
Годувала хлібом з кукурудзи
Та навчила — з турчином не пити.
Ще й навчала — турчина колоти».
Шабля блисла — кров турецька трисла,
А вже баші голова злетіла.

[ІЗ СЕРБОХОРВАТСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПОЕЗІЇ]

І. МАТИ СВЯТОГО ПЕТРА

ВУК. СРПСКЕ ПЕСМЕ. І, 208 (133—134)

Святий Петро у рай іде,
За ним мати бігом біжить
І говорить стара мати:
«Стань, зажди-ко, сину Петре,
Візьми мене в рай з собою!»
Святий Петро відмовляє:
«Ой, вернися, моя мати!
Кілький вік ти вікувала,
А про рай ти і не дбала:
Ні голодних не кормила,
Ні прагнущих не поїла,
Ні ти голих зодягала,
Ні ти босих зобувала,
Ні сліпому не вділила,
Ні за душу приносила.
Тільки одне повісемце
Ти натроє розділила
І три рази ти зітхнула:
«Ой ти, моє повісемце!
Куди тобі волочиться
Та по горах, по долинах,
По старецьких по торбинах!»
Ще говорить святий Петро:
«Ой, вернися, моя мати,
Зв'язуй кожде волоконце,
Зв'язуй одне за другеє
Та лізь по них аж до неба!»
Вернулася стара мати,
Ну в'язати волоконця,
Одне в'яже до другого,

Лізе по тих волоконцях,
Щоб долізти аж до неба.
Прорвалося волоконце,
Впала мати на дно пекла.

II. НАЙБІЛЬШІ ГРІХИ

ВУК. ПЕСМЕ. I, 209 (134—135)

Серед раю дерево —
Дивоглядна дафина
Дивні плоди родила,
Злоті віти пустила,
Злоті віти, срібний лист.
А під нею постеля
Всяким квітом встелена,
А найбільше васильком,
Рум'яними рожами.
На ній святий спочива,
Святий отець Микола.
Прийшов к нему Ілія,
Воєвода громовий:
«Вставай, отче Миколо,
Та ходімо в діброву,
Та збудуймо корабель,
Будем душі возити
З сього світу на той світ».
Відмовляє Микола:
«Спам'ятайся, Іліє,
Воєвода громовий!
Адже ж нині неділя,
В неї не слід робити,
Лиш хрестити, вінчати,
Русі коси чесати,
Біле лице вмивати».
Знов говорить Ілія,
Воєвода громовий:
«Вставай, отче Миколо,
Та ходімо в діброву,
Та збудуймо корабель!»
Устав отець Микола,
Пішли вони в діброву,
Збудували корабель,

Перевезли всі душі
З сього світу на той світ,
Тільки трьох душ не могли:
Одна душа грішная —
Кума в суд водила;
Друга душа грішная —
З сусідами сварилась;
Третя душа найгрішна —
Дівку з розуму звела.

III. НЕВДЯЧНІ СИНИ

ВУК. ПЕСМЕ. I, 204 (123—124)

Породила дев'ять синів мати,
Породила, сама повдовіла;
Всіх їх мати-вдова згодувала
З веретена, з ручної роботи,
Згодувавши, вісім оженила.
Як дев'ятий став синок женитись,
То він маму у ліс виправляє.
«Іди, мамо, в зелену діброву,
Бо до мене сватове приїдуть
Та тобою гордувати будуть,
Бо ти в мене стара та недужа.
Іди, мамо, у ліси зелені,
Щоб тебе там дикі звірі з'їли!»
Пішла мати в зелену діброву,
Іде шляхом, важкі сльози ронить.
Здибались їй два прохожі хлопці:
«Помагай біг, бабусю старенька!
Де се ти так зрана поспішаєш?
Чи так рано встала хусти прати?»
Мати плаче, говорить не може,
За сльозами ледве промовляє:
«Родила я дев'ять синів любих,
Сподівалась — поміч мені буде.
Родила їх, сама повдовіла,
Вдовуючи, всіх їх згодувала
З веретена, з роботи ручної.
Восьмерих я їх і поженила,
А як став ось дев'ятий женитись,
То дев'ятий в ліс мене відправив,

Щоб мене там дикі звірі з'їли».
Ой, говорять два прохожі хлопці:
«Завернися ти, стара бабусю,
Подивися, що синове діють».
А як мати назад повернула:
Дев'ять синів — то дев'ять каменів,
А невістки — лютії гадюки,
А гадюки по каменях в'ються.

IV. ЗРАДА ЖІНКИ ГРУЯ НОВАЧЕНКА

ВУК. ПЕСМЕ. III, 7(34—45)

Сів наметом Новаченко Груйо
Між горами вище Дренополя;
Під наметом сів, вино спиває.
Син Степанчик вина доливає,
Максимія край намету шиє,
Злотом шиє по білому шовку.
Обізвався Груйо Новаченко:
«Максиміє, моя жінко вірна,
Сторожи ти там перед наметом,
А я ляжу трохи припочити».
Максимія край намету шиє,
Аж ось їдуть три турки-вояки.
Обзиваєсь Степанчик-дитина:
«Ей, чи бачиш, Максиміє-мамо,
Ось надходять три турки-вояки.
Піду зараз тата розбудити!»
Відмовляє Максимія красна:
«То не турки, синку, не вояки,
То є, синку, три купці-молодці,
Несуть викуп татові твойому».
Та дитина не слухала мами
А побігла тата розбудити.
За ним вдоскіч Максимія — мама,
Догонила в порозі намету,—
Як не вдарить п'ястю по личеньку!..
Та й так легко вдарила дитину,
Що та тричі перекинулася,
Три здорові вилетіли зуби,
А чотири з місця захитались.

Втім зблизились три турки-вояки!
Максимію богом привітали:
«Бог на поміч, жінко молодая,
Певно, ти є жінка юнакова.
Що за витязь шлюб узяв з тобою?» —
«Помай-бі вам, три турки-вояки!
Я є жінка Груя Новаченка!
Груйо-витязь шлюбував зі мною».
Промовляють три турки-вояки:
«Ей, ти пані, Груйова дружино,
Видай ти нам Груя Новаченка!
У Груя ти в чистім шовку ходиш,
У нас будеш по шовку ходити,
Будеш срібло й золото носити,
Будеш наша ти вельможна пані,
Будеш часто у гості ходити,
Щоп'ятниці з другими панями».

Два турчини з коней позлізали,
Третій турчин почав промовляти:
«Стійте, турки, горе вашій мамі!
Ще ви в бою з ним не трібувались!
А я знаю Груя Новаченка!
Ще як мав він п'ятнадцять годочків,
Проходив я ось тут поміж гори,
А він сидить, дукати рахує.
То я крикнув з-за гори на нього:
Дай, гадаю, хлопець ізлякаєсь,
Ізлякаєсь, у ліс ісховаєсь,
Гроші кине, я їх позбираю.
Але хлопець серця не такого,
Не такого серця, юнацького!
Згорнув гроші, у кишеню вкинув,
Та за мною по горі в погоню!
Я був кінно, Груйо пішоходом.
Сли б не гілка ялиці крутої,
Що му шапку з голови зірвала,
Їй же богу, був би мене вхопив!
Та поки він шапку зняв з гілляки,
Я заскочив в зелену діброву.
Розмахнувся Груйо булавою
Та як кинув з усієї сили,
Щоби мене з коня повалити!

Та не трафив мене, ні конини,
Але трафив у круту ялицю.
Так легенько ту ялицю вдарив,
Аж ялицю із корінням вирвав,
Аж гілками та на землю впала».
Не посміли турки йти в намета,
Лиш пішла там красна Максимія,
Вона Грую руки ізв'язала
І до стовпа шнуром обмотала,
Що був, може, сорок ок вагою.
Тоді турки на нього натисли,
А як скочив Груйо Новаченко,
Три турчини піддвигнув на собі,
А четверту жінку Максимію.
І хотів він від турків тікати,
Та жаль стало Степанка-дитини.
«Горе, горе мені, боже милий!
Моє дитя турки заневолять,
Моє дитя побусурманиться,
То де ж піде моя душа грішна?»
З-за дитини туркам він віддався.
А як турки Груя в руки взяли,
Дали жінці коня-сиваника,
Повели їх в місто Дренополе.
А як були в півдороги шляху,
То заплакав Степанко-дитина:
«Милий тату, Груйо Новаченку!
Болять ноги у Степанка твого.
Я не можу попри коні бігти!
Турки д'горі не дають спочити,
Канчуками б'ють помежи очі».
Сльози ронить Груйо Новаченко:
«Ой, Степане, дитятко кохане!
Чим же тато тебе порятує,
Коли в тата пов'язані руки?
Йди проси ти маму Максимію,
Може б, мама тебе підсадила
Вперед себе на сивого коня».
Просить хлопець маму Максимію:
«Максиміє, моя мамо мила,
Підсади мя на сивого коня!
Болять ноги у Степанка твого,
То й не можу поряд з кіньми бігти».

А та сука, собачого роду,
Ще нагаєм з коня затинає:
«Геть від мене, ти собаче плем'я!
Мала б тебе на коня саджати,
Не була б вас дала туркам в руки!»
Доїхали близько Дренополя.
Розіп'яли два намети з шовку:
Ув одному Груйо і Степанко,
У другому гарна Максимія.
То два турки пішли в Дренополе,
Третій в шатрах лишивсь на сторожі.
А як прийшли турки перед пашу,
То й говорять паші дренопольцю:
«Гей, ти, пане, пашо дренопольський,
Славний же ми полон полонили!
Полон славний — Груйо Новаченко,
Ще й Степанко, Груйовий хлопчина,
Його жінка, гарна Максимія!
Що за гарна та Груйова жінка,
В цілім краю їй пари немає!
Що за личко — хоч в Стамбул к султану!»
Сягнув паша у сакви глибокі,
Та й дає їм сто дукатів зараз.
«Ось вам, турки, сто дукатів в руки,
Їжте, пийте до завтра до рана.
А як рано полон приведете,
Ще осібні дари вам дарую:
Місце аги чи маєтки земські».

Пішли турки скрізь по Дренополю,
Шукаючи солодкого меду.
Не найшли ж бо солодкого меду.
Лиш в одної корчмарки Марії,
Груйової в бозі посестриці.
«Гей, Маріє, дай нам меду много!
Славний бо ми полон полонили!
Полон славний Груйо Новаченко,
Ще й Степанко, Груйовий хлопчина,
Його жінка — гарна Максимія!
А яка ж то гарна жінка тая,
Що вже гарна, а ще краще вбрана!»
Як почула корчмарка Марія,
Та й почала слізьми обливатись,

А від турків рукавом вкриватись:
«Леле, Груйо, в бозі побратиме!
Тричі ти мя рятував в пригоді,
Тричі ти мя визволяв з неволі,
А се й сам ти в неволю дістався!»
Дає туркам солодкого меду,
А сон-зілля до впів досипає,
Що від нього сон твердий буває,
Щоби турки твердо засипали,
Поки Груйо не слобонить руки.
Пішли з корчми два турки-вояки,
Мід солодкий понесли з собою.
А як прийшли під свої намети,
То засіли мід солодкий пити.
Максимія меду доливає,
А котрому долле меду склянку,
То той її зараз поцілує,
То той її попід шию гладить.
Попилися три турки-вояки,
Попилися, як землиця чорна,
Та й заснули, наче повмирали.
Тоді стала жінка Максимія,
Тоді стала ось так міркувати:
«Як я ляжу поміж ними двома,
То третьому жаль на мене буде».
Все гадає, одно здогадала:
Звила шати і білії руки,
Всім трьом ляже в головах півперек.

А як стало з ночі й опівночі,
То заплакав хлопчина Степанчик:
«Леле, тату, дуже я голоден!»
Відмовляє Груйо Новаченко:
«Ой, Степане, дитятко кохане,
А що ж тобі тато допоможе,
Коли в тата пов'язані руки!
А йди, синку, під намет до мами
Та вкради ти гострий ніж у мами,
Розріж мені на руках мотуззя,
Тоді тато тебе нагодує».
А дитина роду лицарського,
Свобідного серця юнацького:
Прокралося під намет до мами,

Та й украло гострий ніж у мами.
Та дитині пригода тяженька:
Ніж великий, дитина маленька,
Ледве ножа дотягло до тата,
Ледве вгору підняло обіруч,
Навернуло ножа на мотуззя
Та й тягає ножем по мотуззі,
Аж розтяло на руці мотуззя
Та врізало й Груя в праву руку.
Закапала з руки чорна кровця,
Крикнув хлопець, як гадюка люта:
«Леле, тату, я тебе скалічив!»
Відмовляє Груйо Новаченко:
«Не лякайся, синку мій, Степане,
Се не йде кров із руки моєї,
Се кров капле з мотуза твердого».
А як Груя руки слобонились,
Тоді Груйо встав на рівні ноги
Та хреститься, поклін покладає.
Спогадав він отця Николая
І неділю, і Христові муки,
Чесні, славні євангельські книги,
А тоді взяв оковану шаблю
Та й пішов до турків під намета.
Не рубав їх по білому горлу,
А рубав їх у шовковий пояс,
І з трьох турків шестеро зробилось.
Тоді збігав в місто Дренополе
До посестри корчмарки Марії,
Взяв у неї вина і горівки,
Взяв у неї ще й білого хліба,
І м'якого ягнячого м'яса.
Тоді сів він в шовковім наметі,
Нагодував себе й сина свого
Та й став дзвінко, голосно співати.
Пробудилась гарна Максимія,
Вона будить трьох турків-вояків:
«Встаньте, турки, смуток мамі вашій,
Чогось Груйо зв'язаний співає!»
Як підняла шовкові покрівці,
Як уздріла, що турки розтяті,
Тоді стала та й думку думає:
«Милий боже, що мені робити?

Як я схочу відси утікати,
Таж від Груя й кінь втекти не може,
Де ж втекти тут жінці слабосилій?»
Одяглася, руки навхрест склала
І сама йде до Груя в намета.
Кинулася Груйові в обійми,
Цілувала в шовковий нагрудник:
«Ой, мій мужу, Груйо Новаченку,
Мене, бідну, вчарували турки!»
Відмовляє Новаченко Груйо:
«Максиміє, ти зраднице клята!
То живії тебе вчарували,
А мертві тя до мене прислали!»
Устав Груйо на лицарські ноги,
Позділмав він шовкові намети
Та й поїхав у ліси, у гори
Знов на давнє своє шатровище.
Розіп'яв там шатро шовковеє
Та й до жінки отак промовляє:
«Максиміє, ти зраднице клята,
Чи волиш ти свічкою світити,
Чи волиш ти шаблю цілувати?»
Відмовляє гарна Максимія:
«Ой, мій мужу, Груйо Новаченку,
Не хочу я шаблю цілувати,
Твоя шабля кров'ю обкипіла.
Буду тобі свічкою світити,
Ні одної нічки спать не буду».
Ой, піднявся Новакович Груйо
Та взяв її за правую руку,
Скинув з неї шовки і атласи,
Скинув з неї з голови хустину,
Скинув її гердани зо шиї,
Лишив її у самій сорочці.
Облив її воском і смолою,
Ще й посипав порохом сірковим,
Обвив її ще й м'яким повісмом,
Обілляв горівкою міцною,
Вкопав її по пояс у землю
Та й запалив на голові коси,
А сам взявся зимне вино пити.
Його жінка, мов свічка, палає.
Як до чорних очей догоріла,

Максимія стала говорити:
«Ой, мій мужу, Груйо Новаченку,
Не жаль тобі моїх кіс русявих,
Що так часто руки тобі тисли?
Пожалій хоч очей моїх чорних,
Що не раз ти цілував так палко».
Догоріла до білого личка,
Максимія знов благати стала:
«Ой, мій мужу, Груйо Новаченку!
Не жалів ти очей моїх чорних,—
Пожалій хоч личенька білого,
Лицю мому нема в краю пари.
Много скарбу дав за те твій тато,
На лице те біле задивившись!»
Відмовляє на те слово Груйо:
«Максиміе, ти зраднице клята!
Правду мовиш, я се добре знаю,
Лицю твому нема пари в краю,
Много скарбу дав за те мій тато,
На лице те біле задивившись.
Та най радше в огні спопеліе,
Ніж мя має туркам продавати!»
Як до білих грудей догоріла,
То заплакав Степанчик-дитина:
«Любий тату, Груйо Новаченку!
Ой, згоріли моїй мамі груди,
Ті, що мене згодували, тату,
Ті, що мене підняли на ноги!»
Стисло Груя жалем за серденько,
Як поглянув на дитя Степана,
І заллявся сльозами рясними.
Що лишилось, те згасив скоренько,
Схоронив у землю грішне тіло.

ДИЯКОН СТЕПАН

СЕРБСЬКА ЛЕГЕНДА

Вранці-рано встав Степан-диякон
У неділю та ще й до схід сонця,
До схід сонця, до служби святої.
Та не йде він до церкви молиться,

Але йде він на широке поле,
Там він сіє білую пшеницю.

Аж надходять два старці старії.
Ім'ям божим Степана вітають:
«Бог на поміч, дяконе Степане!»
І Степан їм віддає вітання:
«Щасти бог вам, ви, старці прохожі!»

Промовляють знов старці прохожі:
«Бійся бога, дяконе Степане!
Що тобі се за тяжка неволя,
Що ти нині встав уранці-рано
У неділю та ще й до схід сонця,
До схід сонця, до служби святої?
Чи то в тебе розум помутився?
Чи ти, може, брате, потурчився?
Чи відрікся ти своєї віри,
Хрест господній потоптав ногами,
Хрест господній і закон Христовий?
Що ти нині встав так пораненько
У неділю та й ще до схід сонця,
До схід сонця, до служби святої
І тут сієш білую пшеницю?»

Відмовляє їм Степан-диякон:
«Ой, бог з вами, старці мої любі!
Перед вами правди не сховаю.
Ані в мене розум помутився,
Ані то я, браття, потурчився!
Не відрікся я своєї віри,
Хрест господній не стоптав ногами,
Хрест господній і закон Христовий,
Та мені є та тяжка неволя,
Що держу я в своїм білім домі
Дев'ять німих, дев'ять невидющих
І кормлю їх з жінкою моєю.
Для них бог се в гріх мені не вмінить».

Промовляють старці між собою:
«Ну ж, загляньмо ще в дім Степановий,
Що там робить його вірна жінка,

Як прийме нас, чи буде нам рада?»
І пішли до дякона додому.

Рано встала Степанова жінка
У неділю та ще й до схід сонця,
До схід сонця, до служби святої
І щиняє білую пшеницю.
Аж надходять два старці старії,
Ім'ям божим її привітали:
«Бог на поміч, жінко Степанова!»
І вона їх богом здоровила:
«Щасти бог вам, ви старці прохожі!»
Промовляють знов старці прохожі:
«Бійся бога, жінко Степанова,
Що тобі се за тяжка неволя,
Що ти нині вранці-рано встала,
Вранці рано у святу неділю,
До схід сонця, до служби святої
І щиняєш білую пшеницю?
Чи то в тебе розум помутився,
Чи ти, може, сестро, потурчилась?
Відреклася ти своєї віри,
Хрест господній ногами стоптала,
Хрест господній і закон Христовий?
Що ти нині встала так раненько
У неділю та й ще до схід сонця,
До схід сонця, до служби святої
І щиняєш білую пшеницю?»

Їм говорить жінка Степанова:
«Ой, бог з вами, старці мої любі!
Скажу я вам все по щирій правді:
Ані в мене розум помутився,
Ні я, браття, туркинею стала,
Ні своєї віри відреклася,
Хрест господній під ноги не брала,
Хрест господній, ні закон Христовий,
Та мені є та тяжка неволя,
Що держу я в своїм білім домі
Дев'ять німих, дев'ять невидющих
І кормлю їх з господарем своїм.
Для них бог се в гріх мені не вмінить».

Промовляють два старці до неї:
«В ім'я боже, жінко Степанова!
Дай дитя нам, дай свойого сина,
Свого сина з срібної колиски.
Те дитя ми мусим заколоти,
Кров дитячу з нього виточити,
Кров'ю білий дім твій покропити:
Що німе є, щоб проговорило,
Що сліпе є, щоб видюще стало!»
Важко дума жінка Степанова,
Довго дума — та й надумалася:
Віддала їм сина із колиски.
То старці ті сина закололи,
Кров червону з нього виточили,
Кров'ю білий дім ввесь окропили:
То німі всі враз проговорили,
А сліпії всі видющі стали.
І забрались два старці старії,
Вийшли з богом у свою дорогу.
Поглядає жінка Степанова
На колиску срібну свого сина:
А в колисці син сидить здоровий,
В ручці має ябко золотеє.
Промовляє жінка Степанова:
«Милий боже, за все тобі слава!
Приходили два старці старії,
Закололи із колиски сина,
Кров дитячу з нього виточили,
Ввесь дім білий кров'ю окропили:
І німі всі враз проговорили,
А сліпії всі видющі стали.
А синок мій ось живий в колисці,
Золотистим яблучком іграєсь!»

Син з колиски так до неї мовить:
«Мамо люба, мамочко солодка!
Не були се два старці старії,
А були се ангели святії».

ЖІНКА БАГАТОГО ГАВАНА

СЕРБСЬКА НАРОДНА ЛЕГЕНДА

Видав рóзказ господь бог
Трьом небесним ангелам:
«Ой ви, мої ангели,
Три небесні воїни!
Йдіть ви з неба на землю,
Справте гуслі жалібні
Із сухого явора
Та підіть ви по світу,
Як ті бджоли по цвіту,
Від райського віконця,
Від сходячого сонця,
Кожну хату вшануйте,
Всяку віру трібуйте:
Чи про бога всі знають,
Ім'я боже шанують?»

Ой, взялися ангели,
З неба до землі зійшли,
Гуслі ясні зробили
Із сухого явора
Та й вандрують по світу,
Як ті бджоли по цвіту,
Від райського віконця,
Від сходячого сонця,
Кожну хату шанують,
Всяку віру трібують,
Всюди бога люд знає,
Ім'я боже шанує.
Аж приходять перед двір,
Де жив Гаван-багатир —
А було се, як на те,
У святую неділю.
І стояли ангели
Літню днину до півдня,
Аж їх ноги зболіли,
Білі руки зомліли,
На тих гуслях граючи,
Від собак боронячись.

А ось вийшла Єлена,
Гордовита газдиня,
Гаванова дружина.
Перед нею ключниця,
А за нею служниця,
Павляними крильцями
Холод віє над нею.

І винесла Єлена,
Гордовита газдиня,
Крайчик хліба згорілий,
Що в п'ятницю мішений,
У суботу саджений,
У неділю вийманий.
Не дає їм Єлена
Так, як пан-біг приказав,
Але вергла на землю,
Ще й попхнула чоботом:
«Ось вам, старці божії!
Що це в вас за бог такий,
Що не може своїх слуг
Сам при собі прокормить,
Тільки їх до мене шле?
В мене свій бог дома є,
Той, що збудував мені
Тії двори кам'яні,
Дав столи ті срібнії
І худоби без ліку».
З тим і вийшли ангели.
Пострічався їм Степан,
Вірний Гаванів слуга.
Кажуть старці до нього:
«Ей ти, брате Степане,
Ударуй нас, чим можеш!»

Відмовляє їм Степан:
«Браття, старці божії,
Не маю я нічого,
Крім ягнятка одного.
Ой, служив я в Гавана,
Вірно дев'ять літ служив:
Не дав мені нічого,
Крім ягнятка одного,

Молока я випрошав,
Те ягнятко годував:
І тепер ягнятко те
Краще з всеї череди.
Радо би вам дав його,
Та от вражі чабани
Його вкрали уночі».

Промовляють ангели:
«Добре, брате Степане!
Сли так в серцю, як в устах,
Гнеть ягнятко тут стане».
Озирнувся наш Степан,
Аж ягня його йде там
Через поле, блеючи,
Радується Степаном,
Як матір'ю рідною.
Взяв Степан ягнятко те,
Тричі його цілує
І старцеві дарує:
«Ось вам, браття вбогії!
Най вам буде на страву,
Пану-богу на славу,
А мені в заслуженьку».—
«Добре, брате Степане».
Віддалились ангели
І ягня те понесли.

А як стали ангели
Перед божим престолом
Та й говорять господу,
Що видали на землі
(Все се пан-біг ліпше зна,
Ніж вони б сказать могли).
І говорить господь бог:
«Слухайте ви, ангели,
Йдіть із неба на землю
Та й ідіте до двора
Гавана-багатиря
І зробіть на тім дворі
Озеро болотяне.
І візьміть ви Єлену,
Гордовиту газдиню,

Прив'яжіть їй на шию
Білий камінь студений,
А на камінь начепіть
Дияволів проклятих,
Най тягають по муках,
Наче чайку по морю».

ЖІНКА ОГНЯНОГО ЗМІЯ

Змій пролетів з моря до Дунаю
І приніс він під крилом дівчину.
Що під лівим — гарную дівчину,
А під правим — весь посаг дівоцький.
Та змієві жага доскучила,
Випустив він з-під крила дівчину,
Послав її по воду в діброву.
Над водою три ловці-молодці.
Один каже: «Ось дівчина гарна!»
Другий каже: «Ну-ко пожартуймо!»
Третій каже: «Ну-ко поцілуймо!»
Відмовляє вродлива дівчина:
«Геть від мене, три ловці-молодці!
Бо я дочка царя преславного,
А сестриця баші босанського,
Вірна жінка змія огняного!»
І злетіла через рівне поле,
Як та зірка через ясне небо.

9. VI

ЮНАК ЗАСТРІЛИВ ВІЛУ

I, 225 (151)

Пройшов я ліс, пройшов другий,
Схопив ясень шапку мою,
Скочу конем, щоб побачить,
Чи там віла на ясені.
Зап'яв стрілку на тетівку,
Щоб застрілить білу вілу,
Стала віла проситися:
«Не стріляй мя, гарний хлопче,

Дам я тобі добра троє:
Одне добро таке буде —
Будеш мати шану в друзів.
Друге добро таке буде —
Скарб здобудеш незліченний,
Третє добро таке буде —
Найдеш жінку краще мене».—
«Не хвалися, біла віло!
Я й так маю в друзів шану,
Маю скарби незліченні,
Маю жінку краще тебе».
І застрілив білу вілу.

9. VI

ПРЯХА І ЦАР

I. 240 (164—5)

Ой, пряли пряшки звечора.
Котра з них більше напряла?
Мамина Ружа найбільше.
Дійшла та слава до царя,
Прислав їй цар той повісмо:
«На тобі, Ружо, повісмо,
Напрядь мені на намета,
А що ти лишиться з того,
Напрядь собі ти на віно.
У моїм дворі й покраєш,
В моїх обіймах спать будеш».
Мудріша Ружа, ніж цар був,
Та й шле цареві кужівку:
«На тобі, царю, кужівку,
Зроби станок мені з неї,
А що ти лишиться з того,
Збудуй ти двір собі славний,
То там я буду ходити
І спати в твоїх обіймах!»

9. VI

НЕВОЛЯ СТОЯНА ЯНКОВИЧА

КАРАДЖИЧ, С. Н. П., III, 25(168—172)

Ой, як турки Котар полонили,
Зруйнували двори Янковича,
Полонили Іллю Смілянича,
Полонили Янкович Стояна;
В Іллі жінка молода лишилась,
Днів п'ятнадцять, як ще зашлюблена;
У Стояна жінка ще молодша,
Тільки тиждень ще, як зашлюблена.
Завели їх турки до Стамбула,
Дарували царю турецькому.
Пробули там вони дев'ять років,
На десятий місяців семеро;
Потурчив їх тамка цар турецький,
Збудував їм двори близько себе.
Та говорить Смілянич Ілія:
«Ой, Стояне, брате мій коханий,
Завтра п'яток, то турецький святок.
То цар піде з турками в божницю,
І цариця з дівками в божницю;
То вкради ти ключі від скарбниці,
А я вкраду ключі від стайниці;
Наберемо скарбу дорогого,
Виведемо два коні лицарські
Та втечемо у Котару рівну,
Щоб глядіти слуг неполонених,
Цілувати лице зашлюблене».
І на тому брати зговорились.
Настав п'яток, той турецький святок,
І пішов цар з турками в божницю,
І цариця з дівками в божницю,
Украв Стоян ключі від скарбниці,
А Ілія ключі від стайниці,
Награбили скарбів нелічених,
Вирядили два лицарські коні
Та й погнали у Котару рівну.
А як були вже близько Котари,
Промовляє Янкович Стояне:
«Ой, Ілійку, ти мій милий брате,
Йди ти, брате, у білії двори,
А я піду в свої виногради,

Виногради, мої рукосади,
Подивлюся на ті рукосади,
Хто їх в'яже, хто їх обриває,
Кому вони дісталися в руки».
Пішов Ілля між білії двори,
А Стоян до свого винограду,
Свою матір там Стоян здибає,
Здибав матір в своїм винограді.
Косу ріже старесенька мати,
Косу ріже, а виноград в'яже
І сльозами лози підливає,
І Стояна сина споминає:
«Ой, Стояне, ябко золотеє!
Уже ж мати про тебе забула,
Не забуде невістки Єлени!
Ой, Єлено, неношене злото!»
Здоровить її Стоян Янкович:
«Бог на поміч, стара сиротино!
Чи не маєш кого молодшого,
Щоб за тебе виноград управив,
Що сама ти, стара, тут гаруєш?»
Вона йому стиха відмовляє:
«Богдай здоров, незнаний вояче!
Нема, сину, з молодших нікого.
Був у мене син Стоян єдиний,
То його нам турки полонили,
А з ним разом Іллю молодого,
Стоянові брата стриєшного.
Лишив Ілля жінку молодую,
Лиш п'ятнадцять днів зашлюбленую.
А Стоян мій лишив ще молодшу,
Що лиш тиждень з ним була по шлюбі.
То невістка, Адамове плем'я,
Дожидала його дев'ять років,
Ще й в десятім тридцять три неділі,
Та ось нині, синку, віддається,
Не могла я з жалощів глядіти,
Та й побігла в сади-виногради».
Як Стоян сю вислухав розмову,
Пішов живо до білого двору,
А у дворі пишнії сватове.
Гарно його свати привітали.
Скоро з коня — за стіл посадили.

А як Стоян вина піднапився,
Зачав Стоян ось так говорити:
«Браття любі, пишнії сватове,
Вільно мені трохи заспівати?»
Відмовляють пишнії сватове:
«Позволяєм, незнаний вояче —
Позволяєм, чому б не позволить!»
Співа Стоян тонко, голосисто:
«Вила гніздо птиця-гайовиця,
Вила його дев'ять років з ряду,
На десятий стала розвивати.
Та прилетів ясний сокіл сивий
Зі столиці царя турецького,
Не дав він їй гніздо розвивати».
Свати чули, не здогадалися,
Здогадалась жінка Стоянова,
Відступилась від дівера-дружби,
Швидко вийшла вгору до кімнати,
Покликала сестру Стоянову:
«Єй, зовице, рідная сестрице,
Се твій братик, а моє подружжя!»
Як почула сестра Стоянова,
Кинулася униз із кімнати,
Тричі оком в коло стола водить,
Поки брата лиця не уздріла.
А як брата лице розпізнала,
Обняла го, в личенько цілує,
Одно, друге слізьми обливає
Від утіхи й жалю великого.
Промовляють пишнії сватове:
«Господарю Янкович Стояне!
Що ж нам буде за наші видатки?
Немало ми добра потратили,
Поки твою жінку заручили».
Відмовляє їм Стоян Янкович:
«Ждіте, браття, пишнії сватове,
Най ще трохи на сестру подивлюсь,
Поверну вам всі ваші видатки,
Поверну вам чесно, по-сусідськи!»
Як на сестру Стоян надивився,
Гарно Стоян обдарував гостей:
Кому хустку чи тонку сорочку,
Молодому дав сестрицю рідну.

Розійшлися пишнії сватове.
А як вечір вечоріти стало,
Іде мати у двір ридаючи,
Як зозуля сиза кукаючи,
Все Стояна-сина споминає:
«Ой, Стояне, ябко золотеє!
Вже Стояна позабула мати,
Не забуде Єлени невістки.
Ой, Єлено, злото неношене!
Хто ж пригляне мене, стару маму?
Хто ж то мамі назустріч вийде,
Хто старую маму розпитає:
«Чи ти, мамко, не утрудилася?»
Як се вчула жінка Стоянова,
Вона вийшла перед білу хату,
Взяла матір за білії руки
Та й говорить своїй старій мамі:
«Годі плакать, матусю старенька!
Тебе, мамо, сонце обігріло:
Ось де тобі твій Стоян коханий!»
Як уздріла старенькая мати,
Як уздріла Стояна-синочка,
Впала мати на землю без духу.
Гарний мамі Стоян погріб справив,
що й цариці не було би встидно.

11. VI 93

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ В ПЕРЕКЛАДІ ПОЛЬСЬКОЮ ТА НІМЕЦЬКОЮ МОВАМИ

ВИБІР З УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

У літературі польській, а також в основних літературах Західної Європи[1], неодноразово говорилося із захопленням про красу українських народних пісень. Українська народна поезія справила також немалий вплив на польську художню літературу, надихала таких поетів, як Богдан Залеський, Северин Гощинський та багатьох інших.

Незважаючи на це, хоч воно може й здатися дивним, досі, за незначними винятками, ніхто не пробував познайомити ширшу польську громадськість з найбільш виразними перлами української народної поезії в перекладі, який би відповідав сучасним вимогам. Серед згаданих винятків слід назвати Бродзінського і Залеського, переклади, виконані ними, дуже нечисленні; порівняно до величезного матеріалу кількість їх мізерна. Крім того, ці переклади були виконані настільки вільно, що не дають майже ніякого уявлення про оригінали. Більш того, слід врахувати й те, що зібрані до цього часу скарби української народної поезії настільки широкі і різнобарвні, вони представляють такі різнорідні прояви народного життя і на такому великому проміжку часу, що для ознайомлення іноземного читача з справжнім характером цієї поезії необхідно перекласти найвиразніші пісні різних видів (обрядові, історичні, громадські, родинні і т. д.).

Свій вибір українських народних пісень у моєму перекладі я наважуюся представити громадськості скоріше підкреслюючи потребу, ніж виконуючи таке завдання.

[1] Див.: Bodenstedt. Die poetische Ukraine; K. E. Prauss, Die kleinrussischen Volkslieder; Rambaud. La Russie epique та ін.

Я аж надто добре усвідомлюю, наскільки незадовільним є мій переклад на тлі сучасної високорозвинутої техніки польського вірша. Можливо, що подекуди я прогрішився й щодо оригіналів — faciunt meliora potentes[1]. Для початку я вибираю низку пісень родинних і громадських.

I. МАЖ BIJE ŻONĘ

Hej, tam za górką, tam za zieloną,
Niedobrze żyje mąż ze swą żoną.
Ona mu ścieli pościółkę lnianą,
On jej nahajkę sprawia drucianą.
Białej pościółki nikt nie utłoczy, —
Nahajka z drutu we krwi się broczy.
Pościółkę białą kurz pokrył całą, —
Nahajka z drutu rwie białe ciało.
«Mężu mój, mężu, nie bij tak srodze,
Mam ciało białe, boli mię srodze!
Puść że mię, mężu, w sadek wiśniowy,
Niech sobie urwę kwiatek różowy.
Puszczę ja różę w wodne głębiny:
Płyń różo-kwiecie do mej rodziny!
Płyń różo-kwiecie w wód bystrych biegu,
Ujrzysz mą matkę — przypłyń do brzegu!»

Wyszła matula brać wodę z toni,
Ujrzała różę, gorzkie łzy roni.
«Skąd że mi płyniesz, ma różo miła?
Nać to ma córka ciebie puściła!» —
«Pragnęłaś, matuś, zbyć się mnie z domu,
Dałaś mię, dała nie wiedzieć komu.
Czy ci żal było chleba, com jadła,
Żeś mię wydała, bym tu przepadła!
Czy ci żal było miejsca małego,
Żeś mię oddała za niemiłego!
Czym ci tak, matuś, zbrzydła ogromnie?
Wkrótce czas przyjdzie, zapłaczesz po mnie».

(Powiat Kosowski).

---

[1]Працював з найбільшим завзяттям *(лат.).— Ред.*

II. LEPSZY NIEMIŁY MĄŻ, NIŻ PAN KOCHANEK

Oj, leciała kukułeczka z Ukrainy,
Pogubiła swe pióreczka wzdłuż doliny,
Oj, a któż te siwe piórka zebrać może?
Czeka miła na miłego w swej komorze.
Przyszedł miły, już i północ niedaleczko.
I zapukał w to malutkie okieneczko;
«Czy ty drzemiesz, moja miła, czy też czujesz?
Czy ty sama ciemną nocką tu nocujesz?» —
«Nie śpię, miły, nie śpię, drogi, ale czuję,
I z nielubym ciemną nocką tu nocuję». —
«Oj, odsuń się, moja miła, od starego,
Niech weń strzelę jak w gołębia lasowego!»
Czy nie będziesz, miła, płakać i narzekać,
Jak się zacznie siwy gołąb we krwi trzepać?» —
«Oj, będę ja, miły, płakać i żałować, —
A któż będzie drobne dzieci me hodować?
Lepsza była sucha ryba niźli z wodą,
Lepiej było żyć z nielubym niźli z tobą.
Lepsza była sucha ryba niż z szafranem;
Lepiej było żyć z nielubym niźli z panem.
Lepsze było mi z nielubym biedowanie
Niźli z panem, niźli z panem panowanie».

(Nalmiowice, pow. Drohobycki).

III. MĄŻ PIJANICA

Oj, wierzbo, wierzbo kędzierzawa,
Zkądżeś kędziorów tych nabrała?
Skędzierzawił mię wiatr stepowy,
Co mi do rana chyla głowy.
Skędzierzawiła noc swym cieniem,
I bystry potok pod korzeniem.
Dziewczyna młoda jak jagoda,
Nie pójdę zamąż za rok, za dwa.
Poszłam ci zamąż aż piątego,
Za pijanicę przeklętego,
Ludziska szydzą: on pracuje, —
On w karczmie mało nie nocuje,
Ludziska gwarzą: on się biedzi,

A on dzień po dniu w karczmie siedzi,
Ludziska mówią: on się gryzie —
A on wieczorem z karczmy lezie.
I tak dzień po dniu wciąż się dzieje,
Przepił konika, przepił szleje.
Przepił konika, oj, wronego,
Przyszedł do stajni po drugiego.
A ja wychodzę, drzwi odmykam,
Złotego rubla w dłoń mu wtykam.
«Hej, miły, miły, miej sumienie!
Co ty tak tracisz nasze mienie!
Przepiłeś konia, oj, wronego,
Idziesz do stajni po drugiego!» —
«A tobie, miła, co do tego,
Do mego konia, do wronego?
Wykup mi konia — polubię cię,
A nie wykupisz, to zgubię cię!» —
«Nieraz ja ci go wyręczała,
Okienkiem z chaty uciekała,
W wiśniowym sadzie nocowała!
W wiśniowym sadzie pod kaliną,
Jeszcze z malutką tą dzieciną.
Leci kukułka: kuku! kuku!
Ja biedna płaczę do rozpuku.
Świergocą ptaszki: ciap-ciap, ciap-ciap!
A mnie łzy z oczu: kap-kap, kap-kap!
Słowiczek śpiewa: tioch-tioch, tioch-tioch!
Me łzy się toczą jak groch, jak groch.
Hej, słowiczkowie, braciszkowie,
Wy kukułeczki jak siostrzyczki!
Zrzućcie po piórku dla sieroty,
Dajcie mi swoje wolne loty!
Niech z wami razem w świat wędruję,
Niech mię nieluby nie lubuje,
Polecę z wami w nockę ciemną,
Niech się nie znęca wróg nade mną»

(Pow. Kołomyjski).

IV. MĄŻ ZABIJA ŻONĘ

Oj, zakwitła kalina u zdroja,
Czegoś tęskna, smutna dusza moja!
Ponoć ci mię mój miły nie lubi,
Że ku sobie mię on nie hołubi.
Co wieczora do innej gdzieś chodzi,
Po północy aż do mnie przychodzi,
Nachmurzony kładzie się koło mnie,
Ani słówka nie przemówi do mnie.
«Precz się odsuń ode mnie, niemiła!
Mam piękniejszą, aniżeś ty była!» —
«Choć byś ich miał, ile kwiatów w trawie,
Zawsze ja tu jedna jestem w prawie.
Bo na jednym klęczniku-śmy stali,
Jednemuśmy Bogu przysięgali,
A kto złami przysięgę swej parze,
Tego ciężko Syn Boży ukarze».
O północy rozmowa ta brzmiała,
Po północy nahajka szumiała,
A nad ranem nieboga zemdlała.
Przyszła matka, skoro zaświtało:
«Zięciu, zięciu, co się u was stało?» —
«Oj, zła, matko, stała się nowina,
Czemuś nie chce wstawać moja miła,
Oj, wstań miła, kupię ja ci wina!» —
«Oj, nie wstanę, niech ci wstaje inna!» —
«Oj, wstań miła, kupię ja ci piwa!» —
«Oj, nie wstanę, bo już siły nie ma». —
«Oj, wstań miła, wstań, moja milutka,
Płacze twoja dziecina malutka!» —
«Oj, niech płacze, niechaj nie przestanie,
Kto raz umarł, już więcej nie wstanie». —
«Dałbym, matko, konika ze zbroją,
By kto zbudził najmilejszą moją». —
«Choć byś, synu, dał pół mienia swego,
Nikt jej życia nie wróci młodego!»

(Pow. Kołomyjski).

Hej, cóż to tam za dym w polu,
Miły Boże!
Czy się orły skrzydły biją?
Miły Boże!
Nie, to Dola grządki kopie,
Miły Boże!
Rozum sądzi, piękność sieje,
Miły Boże!
Ty, piękności, po pas rośnij,
Miły Boże!
Ty, rozumie, wyżej głowy,
Miły Boże!
Jeśli mąż mój będzie dobry,
Miły Boże!
To ja piękność w twarzy znoszę,
Miły Boże!
To ja rozum w dom mu noszę,
Miły Boże!
A gdy mąż mój przykry będzie,
Miły Boże!
To ja piękność we łzach zleję,
Miły Boże!
To ja rozum w zdradę puszczę,
Miły Boże!

(Tołyn, pow. Dołynski).

*

Was ist diese Burakivka traurig und nicht freudig!
Und wer hat sie aufgestachelt? Nur die Nachbardörfer.
Nachbardörfer, aufgewiegelt, rührten sich vom Platze nicht,
Und nur unsere Burakivka, die kam ins Gefängnis.
Thekla kommt vom Feld gelaufen mit großem Gezeter:
«Geht ins Feld, all unsre Leute, Freunde gehn uns prügeln.
Laufe schnell, mein Mann, o laufe, laß die Leute wissen,
Daß ins Feld hinaus sie gehen, ihr Gut zu verteidigen».
Hryckos Frau mit dem Cyganjuk machten's wie verschworen,
Damit unsre armen Leute die Soldaten fangen.
Lief ins Dorf sogleich Cyganjuk und begann zu schreien:
„Geht ins Feld geschwind. O Leute, man kommt uns zu sengen".
Hei, am Montag in der Frühe fing man an zu läuten,
Alles Volk in Burakivka lief alsbald zusammen.
„Hätte Dyrkac doch die Glocken lieber nicht gerühret,
Sollte hingehen, den Gemeindevorstand zu befragen.
Wie nun kam die Burakivka bis zur Gottesmarter,
Dort umzingelte das Heer sie wie im Stall die Hühner.
Ach, du guter Gott im Himmel, ach, du heiliger Montag,
Wie man da das arme Volk trieb bis nach Jacefivka.
Ach, du guter Gott im Himmel! Ach, du Gott! Ach, du Gott!
Wofür trieb man denn das Volk so und aus welchem Schaden?
Wie man's trieb nach Inzefivka, stellt's um mit der Wache,
Legte man's so fest in Ketten, daß die Adern schwollen.
Was hat diese Burakivka so Schweres verbrochen,
Daß sie von der bösen Stunde so geschlagen wurde?
Wo die Weiber Brot getragen, da gab's einen Feldsteg.

Aber wo Husaren ritten, da gab's breite Wege[1].
Als die Weiber Brot uns brachten, den Gefangenen gaben,
Schickte Matek[1] drei Husaren, um sie wegzujagen.
Nun begannen die Husaren jene Weiber [zu] jagen —
Mußten Armste weg sich schleichen atemlos, geschlagen.
Arme Leute weinen, schreien: «Uns plagt Durst und Hunger».
Der Verwalter schreit nun höhnisch: «Gebt Salz diesen Leuten».
Enger Schuppen, nasser Boden — das war ihr Nachtlager;
Mitten durch geht ein Gendarm und stößt sie in die Seiten.
So zu Ende ging der Montag, und der Dienstag dämmert,
Und die arme Burakivka will man weiter treiben.
Man begann die armen Leute aus dem Loch zu lassen,
Und begann gleich an die Leine Mann für Mann zu binden.
Werdet lang ihr, liebe Leute, dieses Jahrs gedenken?
Männer gingen in der Mitte, Soldaten zu Seiten.
Wollt ihr uns nicht Glauben schenken, so ist's kund in Lande.
Niemand ging da mit uns barfuß, nur der Gendarm Skira[2]
Wie sie uns nach Čortkov trieben, war Rast in der Schenke:
Jene tranken Wein und Bier dort, wir vergossen Tränen.
Wie sie uns nach Čortkov trieben bis in die Remise,
Dort verschloß man alle Leute wie ehrlose Diebe.
Auf dem weißen Stroh, da hieß man diese Nacht und lagern:
«Legt ihr ab die Protokolle, dann geht ihr nach Hause».
Hei, in Tarnopol im Kerker, da gibt's Eisengitter,
Saßen dort zweihundertvierzig Komiteemitlieder.
Hei, in Tarnopol am Bahnhof, da gibt's Eisenschienen:
Wer ein Komiteemitglied war, ist zurückgeblieben.
Wie von Tarnopol wir gingen, da gab's schweres Seufzen:
«Ach, so dumm zum zweitenmal werden wir nicht streiken!
Wenn wir nochmals streiken werden, werden wir schön lernen,
Daß wir nicht mehr in den Kerker so für nichts gelangen,
Und für unser bittres Unrecht solln die Herren büßen:
Mit den Sensen ihre weiße Haut wird abgerissen».

---

[1] An dieser Stelle vom Autor eingefügt: «Sie ritten querfeldein, durch das reife Getreide», fügte seufzend der Sänger hinzu. — На цьому місці автор встановив: «Вони їхали прямо через поле, через достиглі хліба», додав співак, зітхаючи *(нім.)*. — *Ред.*

[2] Name eines Gendarmen, der auch im Prozeß eine Rolle spielte. — Так звався жандарм, який також відіграв роль *(нім.)*. — *Ред.*

AUSWAHL AUS DEN VOLKSLIEDERN DER KLEINRUSSEN

1

Dreimal krähte schon der Hahn,
Scheint der Morgen schon zu nahn:
Komm heraus zu mir, du schönes Mädchen,
Komm heraus und sprich mit mir!

Ja, ich komm', hör auf zu pochen,
Warte nur zwo Stündlein noch!
Muß zuerst das Abendessen kochen
Meinem lieben Mütterlein.

Warte! Leicht ist es gesagt,
Da du in dem Zimmer weilst!
Draußen aber heult und braust der Sturmwind,
Und mein armes Herz verzagt!

Überschüttet ganz mit Schnee
Ich bei deinem Fenster steh',
Und an meine Finger friert der Honig,
Den im Krug ich bringe dir!

Hab' ich gebeten dich je,
Honig mir zu bringen? Geh,
Nimm zugleich den Honig dir, den süßen,
Einem andern schon gehört mein Herz!

2

Ach, schon sinkt die Sonne, und der Tag ist aus;
Warum kommt mein Liebchen nicht zu mir heraus?

Läßt die Mutter sie nicht gehen?
Tut sie wo mit andern stehen?
Hat mich denn vergessen
Meine Liebste schon?

Ach, ich sah von weitem meine Liebste kommen,
Einen Jungen hat sie bei der Hand genommen:
Ja, ich geh' zu ihr und frage,
Ja, ich sprech' zu ihr und klage,
Daß ihr Herz so balde
Sich verändert hat!

Warum, meine Liebste, hast du mich verlassen,
Um jenen zu lieben, mich aber zu hassen?
Bin ich schuld daran, o Holde?
Liebt' ich dich nicht wie ich sollte?
Oder fandst du Lieb und
Treue mehr bei ihm?

Schwer ist's zu gebieten leisem Windesflügel;
Schwer, dies Herz zu halten hinter Schloß und Riegel!
Lieb ihn nur — doch bald erkennst du,
Daß die wahre Treu' verkennst du
Und sprichst: Meinem Leide
Bin ich selber schuld!

3

Kennst du mich nicht, Vasyl mein, Vasyl mein,
Daß in meine Hütte du nicht trittst hinein?
Meine Hütte steht ja an des Ufers Saum,
Vom Hollunder auch gebaut, vom hohen Baum!

4

Droben rauscht ein Eichenwald,
In dem Tal das Rauschen hallt,
In dem Tal, da pragnt ein Teich,
An dem Teich die Mühle gleich,
Die Frau Müllerin darein
Hatt' zwo schöne Töchterlein.

Hannchen nannt' die eine man
Und die zweite Mariann'.
Einen Herrn heiratet die,
Einen armen Hans Marie.
Hannchen quält sich mit dem Herrn,
Und Marie hat Hänschen gern.

5

Nicht alle Blumen tragen Früchte, die
Im Frühling blühen;
Nicht alle kommen wohl zusammen, die
Füreinander glühen!

6

Verlobtes Mädchen, traurige Schöne,
Was perlt in deinem Äuglein wie Träne?
Wie soll ich freun mich, wenn Schmerz mich sticht?
Ach, wen ich liebe, vergeß' ich nicht!

O Mädchen, Mädchen, du irrest sehr,
Und wen du liebest, weißt selbst nicht mehr!
O wen ich liebe, weiß ich recht wohl,
Nur nicht, mit wem ich... leben soll!

7

Ach, wie sehnt sich meine Seele nach dir, meine Liebe!
Wenn ich denke an dich, mein Herzchen, wird das Auge
mir trübe.
Tag' und Nächte ich nur möchte deiner stets gedenken:
Ach, der Gram und Liebe wird mich noch ins Grab versenken!

Als ich einst dein holdes Antlitz sah zum erstenmal,
Wollt' ich dir sogleich gestehen meines Herzens Qual.
Daß du liebest mich allein, wagt' ich nicht zu sagen...
Ohne dich kann ich nicht leben und muß schier verzagen.

Eine Stunde wird zum Jahr mir, wenn ich dich nicht seh',
Niemand in der Welt kann lindern meines Herzens Weh;

Wo ich immer bin und wandle, folget mir dein Schatten,
Träum' ich oder wache, fühl' ich stets um mich ihn flattern.

Zeuge warst du meiner Tränen, meiner Liebesschmerzen,
Gabst mir deine Hand und sprachst: Ich liebe dich von Herzen,
O ich liebe dich auf immer bis zu meinem Tod!
Siehe nur auf mich, dein Auge lindert meine Not!

Ich muß scheiden, muß dich meiden, hier mein Herze lassen,
Und ich schwör' dir, keine andre liebend zu umfassen.
Waren's ihrer auch Zehntausend, keine blick' ich an,
Denn ich will dich nie verraten, meine Mariann'!

Lebe wohl und wohl ergeh's dir! Harre treu in Liebe —
Denn du findest nirgends einen, der dir treuer bliebe.
Doch wenn sich ein andrer findet, der dein Herz gewinnt,
Künde mir's, daß in der Fremde meinen Tod ich find'!

8

Flog ein Kuckuck von Ukraine her einmal,
Verlor seine grauen Federn hier im Tal;
Wehe diesen grauen Federn in dem Tal,
Mehr noch drückt mich in der Fremde Gram und Qual.

Fliegt ein Tauber her im Walde unstet irrend,
Seine liebe Taube sucht er traurig girrend.
Schlafst du schon, mein Herzchen, oder wachst du noch?
Warum sprichst du nicht mit deinem Liebsten doch?

Ach, wie kann ich zu dir sprechen und dir klagen?
Mir zur Seit' liegt der Verhaßte, wird mich schlagen:
Rücke abwärts vom Verhaßten, meine Süße,
Daß ich ihn wie einen Tauber tot erschieße.

Tötest du ihn oder nicht, Geliebter mein,
Immer wird's meine Seele Gram und Pein!
So verlaß die Eltern und das Vaterhaus,
Nach Ukrain' mit Kosaken flieh hinaus!

In Ukrain' grünt der Grashalm, nie geknickt,
Mit dem Kosak wirst du leben froh, beglückt.
Und in Polen dorrt zum Heu das grüne Gras;
Mit dem Polen wirst du elend: merke das.

9

Breit und weit und seitwärts vorne
Prangt das Feld mit reifen Rosen;
Eine schöne Schnitterin
Schnitt das Korn mit frohem Sinn.

Kam ein Kosak hergeritten,
Rief: Hilf Gott und frisch geschnitten!
Sie antwortet ihm im Scherz:
Danke für den Gruß, mein Herz!

Das Gerücht verbreitet sich
In dem ganzen Land,
Daß das Mädchen den Kosak
Hat «mein Herz» genannt!

10

Es fliegt das Pferd, es rauscht das Gras,
Ha, dort ein toter Kosak liegt:
Der Kopf im Gras, das Aug' wie Glas
Und rote Seide am Gesicht.

Sein Pferd, es steht dem Herrn zur Seit',
Scharrt mit dem Huf von großem Leid.
Steh nicht bei mir, mein treues Roß,
Ich sehe, deine Treu'war groß!

O eile durch die Steppe weit,
Durch finstern Wald, wo's Dunkel dräut,
Bis dich erblickt mein Mütterlein,
Die weinend dort erwartet mein.

Sie fragt dich: Pferd, wo ist dein Herr?
Ertrank er wohl im blauen Meer?

Du sprich: O nein! Im grünen Feld
Hat gestern sich dein Sohn vermählt!

Und seine Braut so treu und traut
Ihm liebend stets ins Auge schaut,
Schützt ihn vor Wind und rauher Luft,
Sie ist — die dunkle Grabesgruft.

11

Es grämt sich die Popadia und verdroß sich hart,
Daß der Pope mußte tragen einen großen Bart:
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Wenn er sich auch noch so schön, noch so kostbar kleidet,
Seh' ich seinen Bart, so wird mir alles gleich verleidet:
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Und zu Haus begann den Popen sie zu molestieren:
Konntest du nicht, Väterchen, deinen Bart rasieren?
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Mütterchen, ich kann es nicht, muß es dir versagen,
Denn erfährt es der Vladika, werd' ich hart geschlagen.
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Ha, ich kann nicht länger leiden, was ich litt seit Jahren!
Spanne, Bursch, das Pferd! Ich selbst will zum Vladika fahren.
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Vor den Bischof tret' ich selbst, werd' ihn molestieren,
Er erlaube meinem Popen, den Bart zu rasieren.
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Sie nahm alle Gänse, Hühner, kleidete sich schon,
Daß sie möge wohl mit Anstand vor den Bischof gehn.

Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Bei dem Bischof angekommen, stand sie an der Schwelle,
Rennet hin, küßt ihm die Füße, diese fromme Seele.
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Und aus seinem hohen Palast tat der Bischof kommen:
Sage mir, mein Kind, was willst du? sprach er zu der Frommen.
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

O ich bitt' dich, heil'ger Vater, laß mein Wort dich rühren
Und erlaube unserm Popen, Barte zu rasieren!
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Sag den Preis, o heil'ger Vater, alles zahl' ich gern,
Nur erlaube, daß der Pope diesen Bart entfern'!
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Nein, Popadia, das zu tun ich erlaube nimmer,
Alle Popechen müssen bartig bleiben wohl für immer!
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Schau mich an, dem von den Popen keiner ebenbürtig,
Welch ein Bart mein Kinn bewächst, stattlich und ehrwürdig!
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Komm, auch in mein Zimmer! Dort sitzen gegenwärtig
Viele Popen, und doch sind sie alle, alle bärtig!
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Weh also um meine Schönheit, Wehe meinem Glücke,
Ich geh' schnell und stürz' ins Wasser von der hohen Brücke.
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Und der Bischof ging ins Haus und verschloß die Pforte:
Warte, Tochter, deinem Popen schreib' ich noch paar Worte.
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Kleine Worte, krumme Lettern schrieb Vladika lange,
Bittre Tränen weint Popadia, ward das Herz ihr bange.
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Und der Pope las die Schrift: Will sie dich nicht lieben,
Mußt von ihr den Kobold bannen mit paar — guten Hieben.
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Hei, wie sich der Pope hermacht' übern Geist mit Hieben,
Sank die Frau vor ihm auf Knie, versprach ihn zu lieben.
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Ganz bin ich schon, ganz zufrieden, liebster Herzenspope,
Deine Hiebe trieben Liebe mir ins Herz vom Kopfe!
Ach mir und weh mir! rief sie jede Stunde,
Dieser große Bart des Popen richtet mich zugrunde!

Sie sank vor ihm, sie kniet' vor ihm, sie umfing ihn zart,
Drückt' sich an ihn, schmiegt' sich an ihn, küßt' ihn in den Bart!
Ganz bin ich schon, ganz zufrieden, liebster Herzenspope,
Deine Hiebe trieben Liebe mir ins Herz vom Kopfe.

DER GESANG VOM FRIEDEN DES CHMELNICKI IN BILAJA CERKOV' UND VON DEM KOSAKENKRIEGE

Hat's denn unser Hetman Chmelnicki wohl getan,
Daß er in Bilaja Cerkov' Frieden schloß mit Polen,
Mit den wohlgeborenen Herren?
Er ließ die Polen, die wohlgeborenen Herren,
Bei den Kosaken, bei den armen Bauern
In Quartieren stehen,
Doch die alte Unterdrückung nicht wiederholen.

Ach, du unsre schöne Sonne,
Unser Bogdan du, Chmelnicki!
Hattest du es wohl bedacht,
Hattest du es recht getan,
Daß du Frieden hast geschlossen
Mit den wohlgebornen Herren,
Mit den Polen, unsern Feinden?
Und du ließest unsre Feinde,
Diese stolzen, edlen Polen,
Wieder fester sich einnisten,
Ach, in unserm armen Lande.
Nur mit Steuern uns bedrücken,
Nur uns martern und verfolgen
Ließest du, o Hetman, nicht.
Doch sobald die stolzen Polen,
Wie ein Rabenschwarm, begierig,
Sich bei uns herniederließen,
Bei Kosaken und bei Bauern
Überall Quartier erhielten,
Da begann das alte Wehe,
Da begann die alte Qual.
Alle Schlüssel von dem Wirte
Nahmen sie und wurden Wirte
Selbst in seinem eignen Haus.
In den Stall den Wirt sie schicken
Und mit seinem Eheweibe
Ruhn sie auf den Polstern aus.
Kommt der Kosak oder Bauer
Von dem Stall und schaut ins Fenster:
Ach, da liegt der edle Pole
Neben seinem Eheweibe
Auf den Polstern ruhend süß.
Und der Arme hat im Beutel
Einen sauern, letzten Gulden,
Doch von Gram und Schmach gepeinigt
Geht er balde in die Schenke
Und verpraßt des Geldes Rest.
Und der edle, stolze Pole
Wachet auf vom üpp'gen Schlaf,
Wandelt sich das Dorf entlang,
Wie ein Schwein sich langsam schleppend,
Und er schärft noch das Gehör,
Um zu hören, ob der Kosak,

Ob der Bauer irgendwo
Ihn nicht schmähet, ihm nicht flieht...
Und wie in die Schenke er eintritt,
Denket nicht, daß ihm der Kosak
Freundlich bietet ein Glas Met
Oder ein Glas starken Branntweins,
Nein, der Kosak wirft das Glas ihm
Ins Gesicht und spricht ganz ruhig:
Ei, ihr edeln, stolzen Polen!
Ist's euch nicht genug, daß ihr uns
Alle Schlüssel habt genommen,
Daß ihr seid geworden Wirte
Hier in unsern eignen Häusern!
Müßt ihr noch euch immer drängen
Da in unsere Gesellschaft?
Ratlos wie die kleinen Kinder
Sammelten sich die Kosaken,
Sich gemeinsam zu beraten.
Eine Bittschrift sie dort schrieben.
Schickten sie dem Hetman Bogdan.
In der Schrift da war geschrieben:
Vater Hetman, du Chmelnicki,
Du Jenobius von Tschehrin,
Warum zürnst du uns so sehr?
Warum hast du unbarmherzig
Uns verlassen in der schnöden,
In der schweren Sklaverei?
Alle Freude, alle Freiheit
Wurde uns vom Feind genommen.
Edle Herrn, die stolzen Polen,
Nahmen von uns alle Schlüssel
Und sind Wirte selbst geworden
Hier, in unsern eignen Häusern!

Liest die Bittschrift Hetman Bogdan,
Liest die Schrift und spricht die Worte:
Eh', Kosaken, Kinder, Freunde,
Arme Freunde, arme Kinder,
Wartet noch 'ne kurze Zeit:
Von dem Feste der Pokrowa
Bis zu heil'gem Osterfeste.
Dann erblüht der holde Frühling,
Dann hat unsre Not ein Ende.

Eh' noch kam der holde Frühling,
Sputet sich Chmelnicki gut,
Sammelt seine tapfren Krieger,
Sammelt sie vor Sonnenaufgang,
Rüstet sie zum Kriege aus,
Mit den Worten sie ermahnend:
Eh', Kosaken, Kinder, Freunde,
Arme Freunde, arme Kinder!
Höret mich und sputet euch,
Reitet hin nach Ukraina,
Fallet dort als wie ein Blitzstrahl
Auf die edeln, stolzen Polen,
Unsre Feinde, rasch herab,
Haut und schlägt und stößt sie nieder,
Tränkt mit ihrem Blut den Boden,
Rettet unsern heil'gen Glauben,
Unsre Brüder vor der Schmach!

Hei, bald merkten, bald entdeckten
Edle Herren, stolze Polen,
Die Gefahr, die ihnen droht.
Flohen sie in dunkle Wälder,
Bargen sich in die Gebüsche.
Wälderwärts die Kosaken laufen,
Und die Polen im Gebüsche
Ducken sich erzitternd nieder.
Doch bald ist der Feind entdeckt,
Und der Kosak gibt barmherzig
Dem vor Angst halbtoten Polen
Mit der Axt den Gnadenhieb,
Stößt ihn nieder, leise sprechend:
Eh', ihr Polen, stolze Herren,
Laßt doch das Versteckenspielen!
Gehet doch zu unsern Weibern,
Die euch sehnlich schon erwarten!
Betten stehn zurechtgerichtet,
Weiche Polstern sind schon fertig.
Euch, ihr Edeln, zu empfangen!
Und die Polen ängstlich zittern,
Stürzen sich auf ihre Knien
Vor Kosaken und vor Bauern,
Nennen sie gar zärtlich: Brüder.

Ach, Kosaken, Brüderherzen!
Habt doch Mitleid mit uns Armen,
Laßt uns nur lebendig laufen,
Wenn auch nur in einz'gen Hemden,
Daß die Weichsel wir erreichen,
Unsern lieben Heimatfluß.
Gott erbarmte sich der Polen,
Gab zur Flucht ihnen schön Wetter;
Auf der Weichsel sprang das Eis.

Hei, wie sich Kosaken warfen,
Um zu retten ihre Brüder,
Ihre Brüder, stolze Polen!
Griffen wohl sie bei den Haaren,
Tauchten sie ins Wasser unter,
Duckten sie mit glattem Eise
So noch sprechend stets dabei:

Ei, ihr Polen, stolze Herren!
Einst vor langer, langer Zeit
Hielten unsre tapfren Ahnen
Hier an diesem Flüßchen Wacht
Und verbargen, wie man sagen,
Manchen Schatz in seiner Tiefe.

Wenn ihr diese Schätze findet,
Seid so gut, bringt sie hervor,
Und als Findgeld wollen wir
Euch die Hälfte überlassen
Und mit euch in Lieb und Freundschaft
Wie mit Brüdern fortan leben.
Doch indessen, seid nicht böse,
Und in den Kristallpalästen
Lebet wohl gedenkend unser!

DER GESANG VON DER SCHWESTER UND DEM BRUDER

Am Sonntag, am frühen noch vor dem Tag,
Da Nebelschleier am Feld noch lag;
Es kuckte kein Kuckuck, kein grauer, sein Lied,
Es zwitschert kein Vöglein: züküt, züküt!

Es schickte die Schwester zum Bruder weit
Ihr Lebwohl — und gab ihm die Tränen zum Geleit,
Sie öffnet, sie öffnet ihr Fensterlein,
Sie spricht so mit Tränen: O Bruder mein,
Mein lieblicher, herzlicher Bruder,
Mein Täubchen, mein Adler, mein Guter!
O komm doch zu mir von der Fremde weit,
O tröste mich doch im großen Leid!
O nein, meine Schwester, mein treues Herz,
Ich kann zu dir kommen nimmermehr,
Ich kann dich nicht trösten im Leid und Schmerz,
Wenn ich mich auch sehne nach dir gar sehr!
Manch dunkler Wald auseinander uns hält,
Manch reißender Fluß, manch weites Feld.

O nein, mein Bruder, mein Herzchen süß,
O komm doch zu mir, o komm gewiß!
Durch den dunkeln Wald wie ein Falke dich schwinge,
Durch das weite Feld wie die Wachtel durchdringe,
Über Fluß und See schwimm wie ein weißer Schwan,
Wie ein grauer Tauber komm in meinem Hofe an.
Dich setze vors Fensterlein
Und neige das Köpfchen dein
Und girre ein Liedchen so traurig und lind...
Ich komm' aus der Hütte heraus,
Erkenn', daß es deine Lieder sind,
Und bitte dich freudig hinein ins Haus,
Ich drück' dich ans Herz, ich weine laut,
Ich nenne dich, Bruder! so süß und traut,
Ich frage dich herzlich um dein Wohl, die Schmerzen,
Ich red' dir und tröst' dir all' Leid aus dem Herzen!

O nein, meine Schwester, o nein!
Bei dir soll ich nimmer zu Gaste sein.
O harre auf mich, Schwester, nur dann bei dir,
Wenn im Juli du siehst, daß das Wasser gefrier',
Wenn um Weihnachten wohl der Apfelbaum blüht.
Und geh noch, o Schwester, zur Donau blau,
'ne Handvoll Sand nimm von der Au
Und sah den Sand auf dem Felsen grau,
Mit deinen Tränen den Sand betau
Und erweck ihn vom Schlaf mit deinem Lied!
Wenn der Sand auf dem Felsen Keime wird treiben

Und mit bunten Blumen verziert das Gestein.
Dann komm' ich zu dir, um dort ewig zu bleiben,
Um dich zu behüten, o Schwester mein!

Mein Bruder, mein Herz, mein Sonnenlicht,
Lang leb' ich, doch solches noch hört' ich nicht!
Viel Sagen erzählen die alten Leute,
Doch solche noch hört' ich nicht bis heute,
Daß im Juli ich sehe das Wasser gefrieren,
Daß um Weihnachten blühe der Apfelbaum,
Daß der Sand je den Felsen mit Blumen sollt' zieren —
Das erschien sogar mir wie im Traum.
O weh mir, was anders das Rätsel bedeut':
Ich soll dich nicht sehen in Ewigkeit!
Ach, wie doch manchmals am festlichen Tag
Die Leut in der Kirche sich scharen
Und alle so freudig, die einen den Andern nach,
Die Brüder mit Brüdern vergnügt sich paaren,
Es kommen zusammen Verwandte, Gevatter,
Ein jeder schaut um und Bekannte schon hat er.
Sie grüßen sich freundlich, sie sprechen so traut,
Nur niemand, ach, niemand auf mich je schaut.
Ob Seit' auch an Seite bei mir er schreit'
Er kehrt das Gesicht doch von mir zur Seit',
Und als sie einst alle als Gäste saßen
Bei unseren Eltern und tranken und aßen,
Dann hatten wir Freunde, dann waren wir lieb.
Doch als unser Glück sich wandt' in Weh,
Verschwanden die Freunde wie der Frühlingsschnee,
Und kein Verwandter, kein Bekannter mehr blieb.
Ach, schwer ist, o Bruder, mein Leben!
Wie's schwer ist dem Vogel im baumlosen Feld
Die Nacht zuzubringen; wie schwer es fällt
Dem lebendigen Fisch ohne Wasser zu leben,
Wie's schwer ist zu liegen unterm drückenden Stein,
So schwer ist zu sterben in der Fremde allein!

[НАРОДНІ ПІСНІ В ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ]

I. DREI SORGEN

Ging ich, ging ich nicht allein,
Elend war der Gleiter mien.
Führt es mich bergauf, bergab,
Mir dazu drei Sorgen gab.

Erste Sorge ist wohl schwer:
Keinen Vater hab' ich mehr;
Zweite Sorge klein genug;
Ich vermählte mich sehr jung.

Dritte Sorg' das Herz mir frißt,
Daß mein Mann ein Trinker ist:
In das Wirtshaus läuft er springend,
Aus dem Wirtshaus wankt er singend.

Und ich kenn' schon sein Befehl,
Öffne ihm die Pforte schnell;
Seinen Stecken spart er nicht,
Schlug mich, schlug mich ins Gesicht.

Vom Gesicht das Blut mir rinnt,
Auf dem weißen Hemd gerinnt,
Spül' das Hemd ich wieder rein —
Ach, mein Leben ist mir Pein!

Wie im Strom die Blumen fliehn,
Schwand im Leid mein Leben hin.

II. ZU SPÄT GEKOMMEN

Flog ein Kuckuck in der Ukraine auf und nieder,
Streut' umher im tiefen Tale sein Gefieder.

Ach, wer könnte sammeln das Gefieder, das zerstiebte?
Hei, da erwartet den Geliebten die Geliebte.

Kommt um Mitternacht der Liebste von der Reise,
Klopft ans Fenster in dem Erker leise-leise.

Wachst du, Liebste? Wachst du, Liebste? Hörst du, Kleine?
Bist in der Kammer, wie vor Zeiten, du alleine?

Wohl hör' ich dich, Liebster, doch du kommst zu späte,
Denn bei mir liegt mein verhaßter Mann im Bette.

Weg, du Liebste, vom Verhaßten! Aus ist's balde.
Ich erschieß' ihn gleich wie einen Kauz im Walde.

Wirst du denn kein Mitleid fühlen, Liebste, Gute,
Wenn der graue Kauz da zappelt in dem Blute?

Ja, mich würde bald ein herbes Weh verzehren,
Denn wer sollte meine kleinen Kinder nähren?

Lieber trocknes Brot als deine duft'gen Speisen,
Lieber des Verhaßten Weib als mit dir reisen.

Lieber hartes Bett als prächt'ge Lagerplätze,
Lieber des Verhaßten Weib, als eine Herrenmetze

III. DIE TRAUERWEIDE

Ach Trauerweide, neig dich, neige!
Wer kräuselt dir so deine Zweige?

Es kräuseln sie mir dunkle Nächte,
Flicht der schnelle Bach mein Geflechte,

Ich junges Mädchen, unerfahren,
Heirate noch nicht in zwei Jahren.

Heiratet' ich erst an dem vierten —
Ach, einen Trinker, den vertierten.

Die Leute logen: Er trinkt wenig —
Sitzt er im Wirtshaus wie ein König.

Die Leute logen: Er wird sorgen —
Kommt aus dem Wirtshaus erst am Morgen.

Kommt aus dem Wirtshaus erst am Abend,
Das Pferd vertrunken, zu Fuß trabend.

Ich möchte tilgen seine Schulden,
Bring' ihm entgegen einen Gulden.

Ach, Lieber, Lieber, was beginnst du?
Dein Hab und Gut ist's, das vertrinkst du.

Genug, du Dumme, des Geweines!
Das Pferd war meines und nicht deines.

Kauf los das Pferd, so lieb' ich bei Gott dich,
Kaufst du es nicht los, so schlag' ich tot dich.

Hab' losgekauft es schon manches Mal,
Zum Lohn bekam ich nur Pein und Qual.

Als hätt' ich losgekauft es nimmer,
Floh ich durchs Fenster aus dem Zimmer.

Verbrachte die Nacht im Weichselgarten,
Mußte noch des kleinen Kindes warten.

Die Vöglein zwitschern dort im Grünen,
Und meine Tränen rinnen, rinnen.

Der Kuckuck ruft laut dort im Walde,
Ach, sag mir, Kuckuck, sterb' ich balde?

Написано 1882 р. в Нагуевичах, досі не друковано.

*

Aus dem Feld ohn' Ende
Prangt des Kornes Spende;
Eine schöne Schnitterin
Schnitt das Korn behende.

Ein Kosak vorüberritt,
Rief: hilf Gott zum guten Schnitt!
Sie antwortet ihm im Scherz:
Danke für den Gruß, mein Herz!

Und der Ruhm entstand
In dem ganzen Land,
Daß das Mädchen den Kosak
Hat „mein Herz" genannt.

*

Was fliegt weg, o Mutter,
Unser Falke immer?
Lock ihn ein, o Tochter,
Daß er bleibt im Zimmer,
Setz ihn, meine Tochter,
Am gedeckten Tisch,
Sag ihm, meine Tochter;
Mein Geliebter: frisch!

Lieber möcht' ich, Mutter,
Bittern Wermut kauen,
Als bei mir zu Tische
Den Verhaßten schauen:

Lieber möcht' ich, Mutter,
Harte Kieseln wagen,
Als zu dem Verhaßten
«Mein Geliebter» sagen.

*

Ach, mein Leid, so lau,
Ach, mein Schmerz, so blaß,
Wie der Maientau
In dem grünen Gras.
Weht der Wind gelind,
Ist der Tau verweht,
Und mein Herz vor Schmerz
Schier verwelkt, vergeht.
Wär' mein armes Herz
Auch vom harten Stein,
Vor dem jähen Schmerz
Wär's geborsten sein.
Rote Mispel du,
Stehst im Wasser still!
Junge Maid, nur deinetwillen
Mein Herz brechen will.

ІЗ ЕПІЧНОЇ ПОЕЗІЇ НАРОДІВ СВІТУ

СТАРОШОТЛАНДСЬКІ БАЛАДИ

ПЕРЕДМОВА

Отся збірка старошотландських балад узята з німецької публікації О. Л. Б. Вольфа (O. L. B. W o l f f, Halle der Völker. Sammlung vorzüglicher Volkslieder der bekanntesten Nationen, grösstenteils zum ersten Male, metrisch in das Deutsche übertragen. Erster Band. Frankfurt am Main, 1837), у якій вони поміщені в першій групі п[ід] з[аголовком] Grossbritannien, ст. 3—65 і 93—99. Учений німецький, збирач і дослідник народних пісень різних народів, помістив у тій першій групі загалом 45 пісень, не розрізняючи, чи вони англійського, чи шотландського, чи ірландського походження, а також не розрізняючи епічних від ліричних. Проте перші 19 пісень тої збірки, як видно з їх змісту, майже всі шотландські й досить різко вирізняються своїм характером та поетичною вартістю від дальших, у яких треба подекуди бачити виплоди англійського духу. З тої дальшої часті я взяв іще три без сумніву шотландські, що при своїм баладовім характері мають гумористично-сатиричний зміст.

Старошотландські балади, подані тут у перекладі на нашу мову, се, без сумніву, зразки народної творчості, хоч і не в такім роді, який ми привикли бачити у нас та в інших слов'янських народів; вони витвори не с е л я н с ь к о ї, навіть не м і щ а н с ь к о ї, а тільки р и ц а р с ь к о ї верстви. Їх героями являються майже виключно королі та лорди й члени їх родин. Можна би сю народну поезію назвати вповні а р и с т о к р а т и ч н о ю в поставленні до демократичної народної поезії слов'янських народів. Деяку подібність до тої аристократичної поезії старих шотів можна бачити хіба в великоруських билинах, яких героями являються переважно князі та їх «богатирі»,

та подібність неповна вже тим, що деякі з тих богатирів, а особливо найважніший із них Ілля Муромець, походять із селянського роду, а інші являються багатими купцями або навіть «каліками перехожими» та розбійниками. Авторами старошотландських балад треба вважати мінстрелів, людей рицарського походження, що бували звичайними гістьми при пирах та забавах королів і можних лордів, мандрували від двору до двору як співаки й музиканти і правдоподібно мали свою окрему організацію та проходили певну школу, поки не ставали майстрами в своїм ремеслі.

Невважаючи на те, що майже всі старошотландські балади говорять про королів або королівських дітей, вони, проте, майже всі н е і с т о р и ч н і, се значить оповідають про події загальнолюдські, яких не можна напевно приложити до жадної особи, згаданої в історії Шотландії. Одиноким виїмком можна вважати хіба гумористично-сатиричну пісню про англійського героя сера Джона Соклінга, що відноситься до подій 1693 року.

«Коли в тім році,— читаємо про се в історії Англії,— шотландські союзники (Covenants) збунтувалися й наперли на границю Англії, старалися деякі члени англійського двора і багачі приподобатися англійському королеві й виряджали для війни полки своїм коштом. Між ними визначився особливо сер Джон Соклінг, що вирядив відділ кінного війська коштом 12 000 фунтів стерлінгів (коло півмільйона корон). Ся великодушна жертва зовсім не великодушного багача викликала в англійського короля жарт, що шоти вже з огляду на багаті одяги тих рицарів будуть битися хоробро, аби дістати їх у руки. І коли дійшло до бою, держався відділ Джона Соклінга зовсім ганебно» (O. L. B. W o l f f, op. cit. 256—257). Маємо підстави вважати сю гумористично-сатиричну баладу одним із пізніших витворів шотландських мінстрелів; майже всі інші, подані в отсій збірці, належать до давніших часів, XV—XVI віків, хоча деякі з них дожили в устах шотландського народу ще до XIX віку, а може, живуть і досі.

Що поперед усього вдаряє нас у отих старошотландських баладах, се їх повна об'єктивність та безособовість, а при тім майже гарячкова драматичність оповідання, далека від того спокою та тої широкої плавності, якою визначаються не тільки старинні грецькі епопеї, але також такі твори середньовікової епіки, як старофранцузька

Chanson de Roland, та ще пізніші юнацькі пісні болгар і сербів, та наші пісні турецького циклу, зложені майже рівночасно з отсими старошотландськими баладами в XV—XVI вв. Особливо гідна подиву композиція тих балад, у яких оповідання не починається, звичайно, викладом про початки та обставини головної події, але зовсім незамітно впадає in medias res[1], а дуже часто лишає найважнішу подробицю, вияснення конфлікту та ключ події на сам кінець. Із того погляду майже кожда наведена тут балада являється твором незрівнянного майстерства, блискавкою, що нагло освітлює найглибші тайники людської душі, найстрашніші тайни людського життя.

Розуміється, що сей малий вибір не дає поняття про багатство шотландського скарбу народної чи радше національної поезії. Вона звернула на себе увагу вчених і просвічених любителів старовини ще в початках XVIII в. і зробилася першим у Європі товчком для збирання народних пісень та переказів, що протягом XIX в. розширилося по всьому цивілізованому світі, дало початок окремої галузі історичної науки, що зветься німецьким терміном Volkskunde, а англійським Folklore (народознавство), яка своєю чергою мала великий та доброчинний вплив на такі давніші науки, як історія й міфологія, і на такі новіші, як лінгвістика й соціологія. Всі ті науки разом причинилися безмірно до розбудження, піднесення та скріплення національної свідомості та людського почуття у всіх державних і недержавних народів, до зросту їх освіти, цивілізації та свободи.

Не зайвим буде тут подати бібліографічний реєстр найдавніших публікацій шотландського та англійського духовного скарбу, зложений О. Л. Б. Вольфом (op. cit. стор. 2).

Allan Ramsey, The Tea Table Miscellany, being a choice collection of English and Scotch Songs. Edinburgh, 1724; п'яте видання, London, 1756.

Percy, Reliques of Ancient English Poetry. London, 1775, нове видання, London and Francfort, 1791, 3 томи.

Herd, Ancient and Modern Scottish Songs, Heroic Ballads etc. Edinburgh, 1769; нове видання, там же, 1776, у двох томах.

(Ritson), Scottish Songs. London, 1794, популярне видання без підпису видавця, там же, 1821, у трьох томах.

[1] В саму суть *(лат.)*. — *Ред.*

Walter Scott, Minstrelsy of the Scottish Border. Edinburgh, 1802; п'яте видання, там же, 1821, у трьох томах.

Jamieson, Popular Ballads and Songs. Edinburgh, 1806, у двох томах.

Finlay, Scottish Historical and Romantic Ballads. Edinburgh, 1808, 2 томи.

Gromek, Remains of Nithsdale and Galloway Song, London, 1810.

B. A. Smith, The Scottish Minstrel. Edinburgh, 6 томів in 4—0, без означення року.

W. Motherwell, Minstrelsy, Ancient and Modern. Glasgow, 1827, 4 томи.

Chambers, The Scottish Songs. Edinburgh, 1829, 2 томи.

При кінці XIX в. шотландські та англійські балади дочекалися монументального видання Чайда в Америці в шістьох великих томах або в 12 півтомах, у якім зведено докупи весь величезний засіб пісень та їх варіантів із усіх попередніх видань та майже до кождого номера додано багатий бібліографічний покажчик паралель та аналогій із пісенного скарбу всіх європейських народів, не виключаючи й слов'янських, у тім числі й нашого, українського. Се многоцінне видання, в якім із особливою старанністю визискано шведські, норвезькі та інші північно-германські збірки народних пісень, являється необхідною основою для кождого вченого, що хотів би зайнятися порівняним дослідом народних пісень баладового змісту.

Д-р Іван Франко

Криворівня, д[ня] 15—16 липня 1914.

Німецький переклад О. Л. Б. Вольфа, яким я покористувався для свого перекладу, настільки вірний з англійським оригіналом, що перекладач декуди занедбує рим[у], аби докладніше передати текст оригіналу. Ось що пише він сам про ту свою роботу в передмові, написаній у Єні зимою 1836 р.: «Від кількох літ студії над народною поезією були для мене найлюбішою розрадою серед моїх фахових занять і не раз дуже прикрих життєвих обставин. Я старався присвоїти собі з них те, що мені особливо подобалося, і так виріс помалу цілий ряд перекладів інтересних народних пісень найрізніших народів, із якого тепер я вибрав для отсеї публікації те, що мені видалося найважнішим. При тім виборі я поперед усього й головно звертав

увагу на поетичну вартість та важність пісень, потім на національні особливості або історичне значення, а нарешті, на новість їх для Німеччини. При перекладанні я дбав надто передовсім про те, аби якнайдокладніше попасти в людовий тон та передати по змозі якнайвільніше зміст і форму» (Op. cit. ст. V). При своїм перекладі на українську мову я, розуміється, держався тих самих наукою признаних та випробуваних поглядів, хоча декуди, в другорядних подробицях, позволяв собі трохи свобідніше поводитися з текстом для ліпшого передання людового тону або для виразнішого відтінення змісту даної поезії. Де в шотландських баладах трапляються рефрени, що, звичайно, не мають ніякого значення (се відноситься до чисел III...), там я пропускав їх, аби дарма не забирати місця. В значній часті пісень я змінив також титули, кладучи в титулі основну тему замість імен власних.

I. КОРОЛІВНА СЛУГОЮ

«Навчися слати постелю, Ганнусю,
Навчися в ній спати сама,
Бо я мушу плисти за море солене,—
Там десь наречена моя.

Пов'язуй, пов'язуй ті жовтії коси,
Стрічками й стяжками вберись,
Аби я тебе бачив знов молодою,
Яка ти бувала колись».

«І як же я можу бувать молодою,
Як в мене дівоцтва нема?
Коли сім синочків тобі я родила,
А осьмого ношу сама?

Найстарший синок твій, мій лорде коханий,
В уборах пишається з злота й срібла,
А другий синок твій, мій лорде коханий,
Літає на білім коні, як стріла.

А третій синочок, мій лорде коханий,
Знай черпає пиво й вино;

Четвертий синочок, мій лорде коханий,
Тобі за підчашого служить давно.

А п'ятий синочок, мій лорде коханий,
Вже вміє читать і писать,
А шостий синочок, мій лорде коханий,
Вже міг би і інших навчать.

А сьомий синочок, мій пане коханий,
На колінах у мамки сидить.
І як же мені виглядать, мов дівчина,
Як мусила я сім синів породить?

Та хто ж тобі шлюбний спече коровай,
Хто шлюбнеє пиво зварить
І хто привітає твою наречену,
Як в дім твій вона загостить?»

«У кухні поставлю я кухарів сім,
Аби мій обід був достатній усім;
Найму пекарів, щоб пекли коровай,
А пиво варить пивоварів давай!
А ти тільки мусиш вітать молоду,
Коли у свій двір я її приведу».

І він поступився на свій корабель,
Тримачтний у море повів,
І він присягнув, що мине рік і день,
Допоки він верне домів.

А як проминув рік, і день, і ще день,
Ганнуся згадала про пору,
І вийшла наверх у кімнатку свою
Поглянуть по суші й по морю.

«Ходи-но, ходи-но, найстарший мій сину!
Пливе хтось з далеких сторін.
Се, певно, вертає твій батенько милий,
Привозить вам мачуху він».

«Здійми, моя мати, ті чорнії шати,
Вберися в свій сірий халат,
А я також скину свій одяг жалібний,
І батенька підем вітать».

Тоді взяла хліб в одну руку Ганнуся,
А в другую руку вино,
Пішла привітати молодую пару
У пристань, де стало судно.

«Вітайте, мій лорде, вітайте, мій пане,
Вітайте у домі своїм!
Вітайте й ви, славні панове та лорди,
Що йдете відвідать наш дім!

Вітайте, вітайте, прекрасній леді!
Спасибі за ваші труди!
Хай буде здоров кождий пан, кожда пані,
Що вас супроводять сюди!»

«Спасибі, дівчино, спасибі кохана,
Спасибі сердечне тобі!
Коли проживу я сім літ у тім домі,
Відплачуся безпечно тобі».

Вона їм служила, вона їм годила
Вином і тим хлібом пшеничним,
Сама ж вона пила лиш воду студену,
Щоб не заразиться настроєм празничним.

Вона їм служила, вона їм годила
І хлібом, і пивом черленим,
Сама ж вона пила лиш воду студену,
Аби й своє серце заховать студеним.

А як продзвонили весільній дзвони,
Всіх сну обняла благодать,
Ганнуся синів у постелі поклала,
Сама ж стала з жалю ридать.

«Чи маю піти до соленого моря
З рибками до дна допливать?
Чи маю піти до зеленого лісу
І з пташками в хорі співать?»

Старий чоловік, що при дверях стояв,
Оттак до Ганнусі сказав:

«Не маєш іти до соленого моря
З рибками до дна допливать;
Не маєш іти до зеленого лісу
Із пташками в хорі співать.

Лиш арфу візьми ти до рук голосную
І йди перед двері, де спить молода,
Заграй там і пісню заспівай страшную,
Хай з очей їй закапа солена вода».

І арфу у руки взяла голосную,
Пішла до дверий тих, де спить молода,
Заграла і пісню співала страшную,
Від якої йде з ока солена вода.

І мовила гарна молодая пані,
Що в шлюбному ліжку лежала:

«Здається, що чула я голос Ганнусі,
Що пісню Ганнусі пізнала!
Її упровадив колись лорд шотландський,—
Щоб його лиха доля спіткала!

А хто був отець твій, дівчино? — рекла.—
А хто була мати твоя?
Була в тебе, може, кохана сестриця?
Чи брата затямила пам'ять твоя?»

«Король Генріх, то був мій любий отець,
Королева Естера була моя мати,
Князь Генріх був любий мій брат, а сестру
Фанні Флауер привикли ми звати».

«Коли король Генріх та був твій отець,
Королева Естера була твоя мати,
А князь Генріх брат твій, то ось і мене
Ти сестрицею можеш назвати.

Ходи в моє ліжко, сестрице моя!
Не зробила я кривди тобі.
Лиш один поцілуй, як ми морем плили,
З моїх уст він ухопив собі».

«Геть, геть ти від мене, моя молодая!
Геть, геть! Ти моя — не моя!
Нехай вже не плаче Ганнуся на мене!
І золота твого не хочу вже я».

«Червоного золота п'ять кораблів
Зо мною з-за моря прийшло;
Два з них хай зо мною вертають додому,
Три в тебе лишаю за вчинене зло.

А сім кораблів, повних білого срібла,
Зо мною з-за моря прийшло;
З них два хай зо мною вертають додому,
А п'ять полишаю тобі й плоду твому,
Аби тобі щастя було».

Переклад писано дня 3 липня 1914.
Уривок отсеї балади надрукував уперве Герт у своїй публікації з р. 1769; повний текст із запису з усної традиції подав Вальтер Скотт (op. cit. 5-те вид[ання], III, 36) п[ід] з[аголовком]: Lord Thomas and Fair Annie; ще повніший текст у збірці Мотервелля послужив основою Вольфового і отсего перекладу.

II. КОХАНОК ЧИ СИН?

Чайд Норіс, непоганий собі молодець,
З вітрами летить без огляду;
В коня його срібні підкови спереду,
А золотії ззаду.

Покликав до себе Івася малого
І каже: «Не бачиш ти того, що я,
Отам, у тім замку, жиє гарна пані,
То першая любка моя.

Отсе рукавичка,— сказав він,— візьми!
Вона сірим сріблом нашита.
Скажи їй, хай прийде в зелену діброву
З Чайдом Норісом поговорити.

А ось тут і перстень,— сказав він,— візьми!
Золотий він, окрім камінця;

Скажи їй, хай прийде в зелений сей гай
Без дозволу мужа-вдівця».

«Хоч як твою волю шаную, мій пане,
Своє життя більш мені миле.
Чи ж маю йти в замок до лорда Барнарда,
Аби його жінка лишила?»

«Чи ж я не стравую тебе,— сказав Норіс,—
Чи ж я за услуги тобі не плачу?
Чого ж ти вагаєшся? Мусиш, здається,
Зробить те, чого я хочу».

А як уві[й]шов в замок лорда Барнарда
І перстень успів показати,
Згодилася зараз Барнардова леді
Чуру молодого приняти.

«Отсе рукавичка,— сказав він,— візьміть!
Вона сірим сріблом нашита.
Вас просить Чайд Норіс в зелену діброву
Із ним поговорити.

А ось тут і перстень,— сказав він,—
візьміть!
Золотий весь, окрім камінця.
Вас просить Чайд Норіс в зелену діброву
Без дозволу мужа-вдівця».

Підслухав розмову тоту лорд Барнард,—
А був він лихий чоловік.
«А щоб моя леді другого кохала,
Не буде сего ні во вік».

І взяв він на себе льняную сорочку,
Різнобарвні жіночії шати,
І поїхав як стій у зелену діброву
З Чайдом Норісом порозмовляти.

Чайд Норіс сидить на високому пні,
Починає свистати й співати.
«Ой гоя, гоя! — співа він утішно.—
Ось їде, мабуть, моя мати!»

Чайд Норіс швиденько зіскочив із пня
Помогти своїй мамі зсідати з коня.
«Ой, леле! Чого ж бо сей вид не зляка!
Та де ж моя мама грубезна така!»

Лорд Барнард добув свій малесенький меч,
Що при собі держав на коні,
І миттю зрубав йому голову з плеч,
А тіло повісив на пні.

А як до свойого він замку вернув,
Застав свою жінку в журбі.
Він голову їй на коліна жбурнув.
«Отсе, леді, опука тобі!»

Вона взяла голову тую криваву,
Стала очі й лице цілувать.
«Волю з головою отсею вмирати,
Як з тобою отут панувать.

Коли в мого батька я замку жила
І ще молодою була,
Гостив у нас лорд один з півдня, й йому я
Отсього синка привела».

«Ой горе тобі, Марджерето моя!
Чому ж ти мені не сказала,
Що мала ти сина без мене? То ти
Не була б у неславі вмирала».

Писано дня 5 липня 1914.
Отся дуже розповсюджена балада була уперве опублікована в славній збірці Персі з р[оку] 1755; Мотервелль у своїй збірці з р[оку] 1827 подав її в чотирьох де в чому відмінних редакціях, з яких остатня, найстарша, послужила основою сього перекладу.

III. ЖОРСТОКА МАТИ

Вона оперла плечі о тернину,
Вродила дитину й ще дитину.

Свій пояс дівочий вона відв'язала,
Ручки та ніжки їм докупи зв'язала.

Добула з-за пазухи ніж-кладанець,
Обом їм життю тут зробила кінець.

І ямку вкопала широку й глибоку,
Обоє поклала там боком до боку.

І камінь тяженький на них навалила,
І панною в замок вітця поспішила.

Раз ходить вона по валу згаряча,
Аж там діток двоє граються в м'яча.

«О, гарні діточки, якби я вас мала,
Я б у самі шовки вас щодня вбирала.

Я б у самі шовки вас щодня вбирала,
Я би вас щоранку в молоці купала».

«О, мамо жорстока, та ми ж твої діти,
Під камінь поклала нас сонця жадіти.

Проклята! Високі небесні палати,
Та ти їх ніколи не меш оглядати.

Проклятая мати! А пекло глибоке,
До нього ведуть тебе всі твої кроки».

Писано дня 6 липня 1914. Оригінал отсеї балади записав Мотервелль від одного свого приятеля. Новішу її переробку надрукував давніше Вальтер Скотт у своїй збірці, II, 254.

IV. УБИТИЙ РИЦАР І ЙОГО ВІРНА ЛЮБКА

Три круки сидять на гіллі на узбоччі
Всі три вони чорні, чорніші від ночі.

І став з них один у другого питать:
«А де нам сьогодні снідання дістать!»

«Ой, там на роздолі в зеленому полі
В житі лежить рицар, нажився доволі.

А вірнії пси при колінах лежать,
Убитого пана вони сторожать.

А соколи жваво довкола літають,
До нього ніяких хижак не пускають.

А онде надходить молода серна́,
Від рицаря того вона вагітна́.

Кривавую голову ось підіймає,
Червонії рани слізми обливає.

Бере його тіло на плечі собі,
Несе до глибокої ями в журбі.

Удосвіта рано його поховала,
А нім зайшло сонце, й сама там сконала.

Дай боже, щоб кожд'ий хоробрий знайшов
Таких псів, соколів і такую любов!»

Писано д[ня] 5 липня 1914.
Отсю баладу опублікував уперве Pitcort у своїй збірці з р[оку] 1792, передруковуючи її зі старого співанника.

V. УБИТИЙ РИЦАР І НЕВІРНА ЛЮБКА

Два круки на гілці сидять на узбоччі,
Обоє чорніші від чорної ночі.
Один до другого ось як промовля:
«Де будем обідати ми сього дня?
Чи там над тим морем бурливим, соленим,
Чи тут під тим гаєм шумливим,
зеленим?» —

«Над морем сидів я на білім піску,
Корабель гарний бачив неподалеку;
Роззявив я дзьоб і крильми затріпав,
Серед крику й проклять корабель той
пропав.
Там трупи лежать два, три, штири, п'ять,—
Туди на обід можу щодня літать».

«А я кращий вид покажу тобі нині:
Там рицар убитий в глибокій долині.
Його кров ще свіжу на траві ми вздріли,
Меч напівдобутий, в сайдаці всі стріли,
І ніхто не зна, що там його смерть постигла,
Тільки пес його й сокіл, і вірная мила.

Із псом він на лови пішов навпрошки,
На птиць пустив сокола він із руки,
А мила із іншим у світ утекла,—
От нам і обід, де його кров текла.
Обід нам безпечний, ніхто не загляне,—
В зеленому гаю обід і сніданє.

Ти грудьми його там наїдайся досхочу,
Я клюватиму сам його синії очі;
Жовті кучері можеш ти брати —
Гніздо своє ними встилати;
Я ж з його бороди золотистий пушок
Занесу на постелю для своїх діток.

Лежить він там голий на голій дернині,
Коли буйний вітер шумить по долині;
У головах камінь, при ногах тернина,—
Так спить і не чує, як плаче дівчина;
На костях ще птиця сидить пажерна,
І брешуть лисиці, і скаче серна».

Писано дня 6 липня 1914.
Отсю баладу взято зі збірки Мотервелля, ст. 7; подібна, менше викінчена балада міститься в збірці Вальтера Скотта, II, 214; нею покористувався Пушкін для свого переспіву п[ід] з[аголовком] «Шотландская песнь», який я переклав на нашу мову у р. 1875. Пор[івняй] мою збірку віршів «Із літ моєї молодості», Львів, 1914, ст. [66].

VI. ШОТЛАНДСЬКА ВІДВАГА И АНГЛІЙСЬКА ЗРУЧНІСТЬ

Джоні Скотт поїхав уранці на лови,
Поїхав у ліс без пуття;
А власна дочка ерла Персі від нього
В утробі та носить дитя.

Говорять про се в панській кухні всі слуги,
Говорять у стайні їздці,
Говорять у башті високій родина
Й сусідній шляхтичі всі.

«А як вагітна,— мовить батько її,—
Не дай боже того діждать,—
То вкину її у глибоку тюрму,
І мусить всю правду сказать».

«А як зайшла в тяж,— мовить мати її,—
Не дай боже злої години! —
То вкину її у найглибшу тюрму,
Нехай там із голоду згине».

А Джоні гукнув на свойого слугу,
Що Джермені мав на ім'я:
«Їдь в Англію гарну, нехай із тобою
Приїде кохана моя!

Ось тут тобі гарна сорочка шовкова,
Сама вишивала рубець,—
Хай їде з тобою у гай сей зелений,
Де жде її вірний її молодець!»

Поїхав слуга аж до брам ерла Персі
І в браму хотів уступить.
«А ти хто? — запитав його гордо воротар.—
Не можу тебе я впустить».

І почав слуга їздить сюди та туди
Довкола замкових стін.
Аж у одному низькому вікні
Побачив прекрасну леді він.

«Ось тут сорочка шовкова,— сказав,—
Що ви вишивали рубець.
Поїдем зо мною у гай той зелений,
Де жде вірний ваш молодець».

«Високії стіни замкові, мій хлопче,
І мури довкола міцні;
І ноги мої у кайданах важких,—
То як же ж і їхать мені?

І чорне залізо на моїх колінах,
Холодне воно, як мій жаль;
На грудях у мене не коване злото,
А тільки незламная сталь.

Якби лиш пера, та паперу й чорнила,
Та світла в оцій буцегарні,
То я б написала писаннячко довге
До Джона в Шотландії гарній».

Вона написала довгеньке писання,
Сама й притиснула печать,
Післала слугу до зеленого гаю
Коханому лист передать.

А як прочитав Джоні перший рядок,
Засміявся в утісі шаленій;
Та поки дочитав те письмо до кінця,
Облили його сльози солені.

«Я мушу до Англії їхати зараз,
Нехай мені буде, що буде,
І мушу спасать свою любу невісту,
Що недавно лежала у мене на груді».

Сказала до Джоні матуся стара,—
Була вона не без ума:
«Як в Англію їдеш, прощайся зо мною,
Бо тобі вороття вже нема».

І мовив до Джоні старенький отець,
І мовив те слово на лад:
«Як в Англію їдеш, прощайся й зо мною,
Бо вже ти не вернеш назад».

Та вуйко до Джоні сказав не таке,
Але таке вирік як слід:
«П'ятсот моїх стрільців поїде з тобою,
Як твій князівський супровід».

І як усі в сідлах сиділи вони,
То вид був прегарний на диво;
А кучері в Джоні на плечі звисали,
Як золото ясне, красиво.

А як усі рушили жваво в дорогу,
Йшли коні так пишно та строго,
І не було в Джоні в цілій тій дружині
Жонатого ані одного.

Джоні Скотт був між ними найперший муж,
Поїжджав передом він у скоці,
Його вуйко при ньому був другий муж,
Їхав обік з мечем він при боці.

У першому місті, яке проїжджав,
Велів у всі дзвони дзвонити,
А як усе місто проїхав, велів
Ще дві служби божі наймити.

У другому місті, яке проїздив,
Велів у всі труби заграти;
Почув король Генріх про се та послав
Гонців про похід розпитати.

А як причвалали до брам ерла Персі,
Стали замок кругом об'їздити,
Бачить Джоні кохану свою у вікні,
Що з плачем почала говорити:

«Позапирані брами на ретязі й за́мки,
Грубі грати на кождім вікні;
І заковані ноги мої у кайдани,—
Як же ж вийти на волю мені?

На ко́лінах у мене важки олов'яні,
А студені вони, як мій жаль!
А на грудях у мене не ковane злото,
А твердая, блискучая сталь».

А як стали вони добиваться до брам
І просили впустить по добру,
Ніхто перший не йшов, лиш ерл Персі йшов сам
Піднять ретязь важкий угору.

«Чи ти, може, король із Аусберрі,
Чи іспанський король, може, сам!

Або, може, веселий шотландський лорд,
Що Мак Начтан зоветься ім'ям?»

«Ані я вам король із Аусберрі,
Ні іспанський король буду сам,
А веселий шотландський я лорд,
Джоні Скотт я зовуся ім'ям».

А як Джоні перед королем уже став,
На коліно прикляк і мовчав.
«Коли ти Джоні Скотт на ім'я,— рік король,—
А не вірить не маю я права,—
То найкращая леді при моїм дворі
Чи від тебе дитину дістала?»

«Коли має дитя,— відрік Джоні Красун,—
А се так, хай і згину,—
То наслідить воно все батьківське майно,
А її я візьму за дружину».

«Як від тебе дитя,— мовив батько її,—
А не вірить не маю я права,—
То тобі буде завтра о восьмій годині
Шибениця ласкава».

«Коли так,— відізвавсь Джонів вуйко нараз
На вітцеву погрозу таку,—
Поки мого сестрінка повісить велиш,
Ми поборемось тут до знаку».

«Чи знайдеться борець тут при вашім дворі,
Що до бою б став з нами втрійні?
Бо замість повиснуть,— сказав гарний
Джоні,—
Волю від меча полягти, як в війні».

«Хай і так, хай і так,— обізвався король,—
До вподоби се слово мені.
Тут преславний борець при мойому дворі,
Поборітеся з ним утрійні».

До зеленого лісу роями спішать,
До зеленої там рівнини,

Королева з панями в повозах,
З королем його знатні пани,
Щоб побачить, чи будуть тікати шотландці,
Чи на місці поляжуть вони.

Вони б'ються, і Джоні там б'ється,
Мечами зі сталі твердої,
Аж червона, червона кровця там ллється
Удолину рікою рудою.

Вони б'ються, і Джоні там б'ється,
Б'ються сміло, хоробро, зухвало,
Аж зі всеї двірні короля при житті
Не один, тільки три позістало.

Почалася о восьмій уранці борня,
Протяглася по третій пів,
Як борець той над голову Джоні,
Наче ластівка, бистро злетів.

Але Джоні, стрункий, молодий боївник,
Закрутив його в кружало там,
І на вістря меча його славний борець
В один мент настромив себе сам.

«Тепер кличте попа! — гордий Джоні
гукнув.—
Хай звінчає мене й мою милу!»
«Кличте ще писарів,— так промовив отець,—
Щоб придане її почислили».

«Не хочу ваших скарбів, ні ваших земель,—
Гарний Джоні йому відгукнув,—
Хочу тільки мою гарну, вірну дружину,
Що я кров'ю своєю здобув».

І взяв свою милу за білую руку,
І став з нею серед долини.
«Чи маєте більше ще англійських псів,
Щоб ми поборолися з ними?»

І до рота приставив він трубку малую,
І заграв на ній грімко, щосили:

До Шотландії їхала слава та честь,
Що англійськую зручність побила.

І до рота приставив він трубку малую,
І заграв, аж лунала долина,
А луна та несла по лісах і полях:
«Їде тут Джоні Скотт і дружина!»

Писано д[ня] 7—8 липня 1914.
Отся прекрасна, справді національна балада живе, мабуть, і досі ще в устах шотландців; вона була опублікована в книзі Мотервелля, ст. 204.

VII. БРАТОВБІЙЦЯ

«Що за пляма кривава на твоїй нозі,
Сину Деві, о синочку мій?!
Що за пляма кривава на твоїй полі?
Ходи, скажи правду мені!»

«Се мойого великого сокола кров,
Моя мамо, матусю моя!
Се мойого великого сокола кров,—
Ось уся моя правда тобі».

«Соколиная кров не бува так червона,
Сину Деві, синочку мій!
Соколиная кров не бува так червона,—
Скажи щирую правду мені!»

«Се мойого великого гончого кров,
Моя мамо, матусю моя!
Се мойого великого гончого кров,—
Я не міг ніяк змити її».

«Песя кров не буває червона така,
Сину Деві, о синочку мій?
Песя кров не буває червона така,—
Скажи щирую правду мені!»

«Так, се мойого братчика Йвасика кров,
Моя мамо, матусю моя!
Так, се мойого братчика Йвасика кров,—
Ось уся тобі правда моя!»

«А за що ж там таке посварилися ви,
Сину Деві, о синочку мій?» —
«За відрубану в спорі гілляку верби,
Щоб ніколи було бути деревом їй!»

«А якою ж ти смертю хотів би вмереть,
Сину Деві, о синочку мій?» —
«Сяду я на бездонний отсей корабель
І пущуся на море як стій».

«А що ж лишиш жінці, небозі твоїй,
Сину Деві, о соколику мій?» —
«Хай до смерті живе у біді та журбі!
Більш нічого не лишу я їй».

«А що ж лишиш синкові свойому одному,
Сину Деві, соколику мій?» —
«Хай блукає по світі цілому без дому,
Хай на жебри йде та на розбій!»

«А що ж лишиш ти своїй матусі старій,
Сину Деві, соколику мій?» —
«Купу дров, щоб спалили живую на ній
Тебе за вік змарнований мій!»

Писано дня 8 липня 1914.
Оригінал поміщений уперве в збірці Мотервелля; зближена до нього балада п[ід] з[аголовком] The two Brothers у збірці Джемізона 58 і Мотервелля, ст. 60.

VIII. ПОМСТА ОДУРЕНОЇ

Ерл Річард поїхав на лови у ліс,
І їхав так скоро, як кінь лише ніс,
На шиї у нього ловецька труба
І меч коло боку, й у серці журба.

А як до брам леді моєї прибув,
За перстень від дзвоника міцно торгнув.
Ніхто не явився, лиш леді сама
Браму відчиняє і його прийма.

«Вітай, ерле Річарде,— мовить вона,—
Нічліг тобі в мене готовий;
Нагріта тепленько вже піч кам'яна,
Палає світильник восковий!»

«Не злізу з коня, не ночую я в вас,
Не ввійду до твоєї кімнати;
Одна леді, гарніша від тебе сім раз,
Має нині мене дожидати».

Він зігнувся зі свого сніжного коня,
Аби твар цілувати рум'яну;
А вона гострий ніж мала в своїй руці
Й задала йому в серденько рану.

«Лежи тут, ерле Річарде,— мовить вона,—
Лежи тут аж до білого рана!
Хай та леді, від мене гарніша сім раз,
Дожидає тебе, свого пана!»

Покликала своїх дівчат по одній,
А потім по дві стала звати:
«У мене тут труп у прихожій моїй,—
Десь треба його нам сховати».

Одна взяла трупа за руки обі,
А друга за ноги, а третя за чуб,
І ввергли його на подвір'ї в криницю,
Зо п'ятдесят сажнів углуб.

А пташок маленький сидів край вікна,
Почав цвіркотати-ґусти:
«Хапайся, хапайся, фальшивая леді!
Своїм служницям ти заплати!»

«Ходи, любий пташку, ходи тут до мене!
Що ти там на гілці співаєш?
У мене для тебе золотая клітка,—
Дістанеш, чого забажаєш».

«Сховайся, сховайся, фальшивая леді!
Не відмов своїм слугам платні!

Що ерлеві Річарду ти учинила,
Вчинила б те саме й мені».

«Якби в мене стрілка була золота
І лучок тугенький, за тее
Я встрілила б шпарко на гілку зелену
У те твоє серце гордее».

Писано д[ня] 8 липня 1914.
Сю незвичайно гарну баладу подав Мотервелль із усної традиції; дві відміни, просторіші, але новіші, помістив Вальтер Скотт у своїй збірці, II, 239 і 413.

IX. МАТЕРИНЕ ПРОКЛЯТТЯ

Віллі заглянув до стайні під вечір
Поглянуть, чи коник здоров;
Зирнув потім на свою білую руку,
А з носа потекла йому кров.

«Досип, мамо, зерна мойому коневі!
Дай їсти мойому слузі,
Бо мушу під ніч їхать до Маргарети,
А ніч уже ось невдовзі».

«Не їдь, мій синочку, не їдь, Віллі любий!
Бач, вітер студений свистить,
І ніч буде темна, й пора вже спізнена,
И далеко до неї гостить».

«Хоч ніч буде темна, як досі ніколи,
І вітер зимніший, як був коли-будь,
Я мушу буть в домі Маргосі моєї
Нім ще дві години минуть».

«А як ти поїдеш до тої Маргосі
Без дозволу мого під ніч,—
Глибока й широка вода в ріці Клайді,—
Проклін мій змете тебе пріч».

Він сів на свойого коня вороного
И поїхав, ні про що не дбав;

А поки до Клайда-ріки він доїхав,
Дув вітер холодний, свистів, не вгавав.

А як через пагірок їхав високий
І через глибоку долину,
Ревли хвилі Клайда здалека жорстокі,
В них чулось: «Загину, загину!»

Та серце гаряче і гордість незломна
Знай не допускали тривоги,
Хоч мами прокляття запором ставало
Йому на поперек дороги.

І він переплив через Клайда-ріку,
Хоч глибока й широка була,
І як перед браму Маргосі доїхав,
Давно вже година спання надійшла.

Об'їхав довкола мурований дім,
І клямку раз-два покрутив,
Та двері і вікна були скрізь заперті,
Ніхто його в дім не впустив.

«О відчини двері, Маргосю кохана,
Відчини їх своєю рукою!
Мої чоботи повні води Клайдової,
Я тут перемерзлий весь стою».

«Не можу я двері тобі відчинити,
Не можу тебе в дім пустить,
Не можу я стуку ні шуму чинити,
Бо мати моя чуйно спить».

«А як ти не можеш дверей відчинити,
Ласкаво прийняти мене,
Вкажи мені тільки надвірну комору,
Де Віллі твій на ніч засне».

«Не впущу тебе сеї ночі, мій Віллі,
Нічлігу собі тут не смотри;
Є в мене надвірна й задвірна комора,
І то не одна, але три.

Одна повна жита, друга повна сіна,
А в третій веселий приют.
Там п'ють і гуляють надобні молодці,
І відтам до ранку вони не підуть».

«Бувай же здорова, дівчино зрадлива!
Держися здорова й ціла!
За те, що до тебе під ніч я поїхав,
Матуся мене прокляла!»

І сів він на свого коня вороного,
А в серці кипів жаль і гнів;
А Клайд за той час набрав повені много
І виступив геть з берегів.

А як через пагірок їхав високий
І через глибоку долину,
Ревли хвилі Клайда здалека жорстокі,
В них чулось: «Загину! Загину!»

А як він над'їхав над Клайдову воду,
То повінь ревла залюбки,
І вітер, що люто гуляв над водою,
Батіг йому вирвав з руки.

І він над сідлом наперед похилився,
Батіг щоб спіймати на дух,
Та вітер, що люто гуляв над рікою,
Зірвав з голови капелюх.

Ще нижче з сідла наперед він зігнувся,
Аби капелюх дорогий ізловить,
Та тут його хвилі розгойдана сила —
З коня опрокинула вмить.

Якийсь браток там на березі стоя
Гукнув: «Тьфу! Втопиться ти рад?
Ану підплини, йми за шию коня
І з води оберни з ним назад!»

«Та як же мені до коня повернути?
Та як же мені доплисти?
Догнало мене материнське прокляття
Й життя вже мені не спасти».

В тій самій годині, як Віллі втопився,
Втонув у страшній глибині,
Прокинулась люба його Маргарета
По страшному, зловіщому сні.

«Ой мамочко мила, страшне щось я снила!
Вгадай, що тої сон мій значить,
Я снила, що милий до брам наших стукав
І його хтось не хтів допустить».—

«Спи тихо, спи тихо, Маргосю кохана!
Нема для тривоги причини.
Твій милий від'їхав від нашої брами
Отсе ще нема й півгодини».

Та схопилась живо з постелі Маргося
І живо дмухнула на двір;
Кричить стара мати наздогін за нею,
А буря реве, наче звір.

А як над ріку вже добігла дівчина
І в воду вступила вона,
То скрикнула: «Ой мені горе та лихо!
Яка ж тут страшна глибина!»

А як іще кроком вона поступила,
По пояс у воду зайшла
І мовить: «Пішла б я ще далі в ту воду,
Якби лиш коханця знайшла».

А як третій крок вона в воду зробила,
Була вже по шию в воді;
Там був її Віллі, і там сполучились
Обоє вони молоді.

«Без серця була твоя мати, мій Віллі,
Моя теж без серця була!
Аж тут тебе, у тім Клайдовім вирі,
Як брата сестра віднайшла».

Писано дня 9 липня 1914.
Отся балада була поміщена уперве в збірці Джемізона в неповнім, а потім у збірці Мотервелля в повнім тексті.

X. МЕРТВИЙ КОХАНЕЦЬ

Леді Марджорія, леді Марджорія
Сидить, сукню шовкову вишиваючи,
А обік неї стоїть дух блідий,
Тяженько й часто зітхаючи.

«Чи ти отець мій, кріль,— мовить вона,—
Чи ти рідний брат мій Іван?
Або ти мій милий, Уіллем солодкий,
Приїжджий з Англії пан?»

«Я не твій отець, не король,— мовив він,—
Не Іван я, твій рідний брат,
Але я твій милий, Уіллем солодкий,
Із Англії я прилетів рад не рад».

«Приніс ти червоний кармазин мені,
Шкарлати та шати шовковії,
Чи, може, набуті від купців заморських
Клейноди дорогії?» —

«Ніяких я вам кармазинів не дам,
Ні шовків, клейнодів достарчить не в силі;
Отсе лиш одно мертвецьке полотно,
Що маю на собі в могилі!

Леді Марджоріє, леді Марджоріє,
Май милосердя наді мною,
Віддай мені присягу на вірність,
Що мене сполучила з тобою».

«Присяги на вірність тобі не віддам,
Сього я нізащо не вчиню,
Поки не дістану уст твоїх цілунку,
В обіймах твоїх не спочину».

«Цілунок уст моїх гіркий,— мовив він.—
Дихання моє тягарем затяжить,
Як уста мої раз поцілують тебе,
Не будеш довго жить.

Ось піє когут, Марджоріє,— рік він,—
Ось піє й другий раз.

Пора вже мертвому живих покидать.
Марджоріє, я йду вже від вас».

Вона йшла за ним то під гору, то в діл,
Аж на кладовище прийшли;
Ось тут відчинилась глибока могила
І Віллем заляг у земли.

«Хто ті три, любий Віллі,— сказала вона,—
Що в головах в тебе стоять?» —
«Се три панни,— сказав він,— моя
Марджоріє,
Що я клявсь за жінок їх узять».

«Хто ті три, любий Віллі,— сказала вона,—
Що при боці у тебе лежать?» —
«Се трійко діточок,— мовив він,— що вони
Привели й повбивали оп'ять».

«Хто ті три, любий Віллі,— сказала вона,—
Що в ногах твоїх онде лежать?»
«Се пекельні три пси,— мовив він,— що
навіки
Мою душу повинні терзать».

Тоді білую руку вона підняла,
Його вдарила в груди як стій
І сказала: «Звертаю присягу твою.
Хай душа твоя знайде спокій!»

Писано дня 9 липня 1914.
Оригінал сеї балади опублікований у збірці Мотервелля, ст. 186, без подання джерела.

XI. ЗРАДНИК ФУДРЕДЖ

Король Естер сватав її за її край.
Король Вестер за її гроші;
Король Гоноур за її миле лице,
Тіла й духу прикмети хороші.

Ледве штири місяці в подружжі жили,
Як повість голосить стара,

Коли найзнатніші члени їх двора
Бунт проти них підняли.

І кидали жереб вони між собою,
Хай той з-поміж них назначить,
Кому поміж ними суджено судьбою
Короля Гоноура убить.

Одні того хтіли, а інші не хтіли,
Та згоди не стало в них там;
Тоді поміж ними повстав зрадник Фудредж
І поклявся, що зробить се сам.

Дзвони продзвонили, службу відслужили,
І всі в дворі спать лягли,
Король Гоноур і його прекрасна дружина
Окремий покій зайняли.

Тоді зрадник Фудредж узявся до діла,
Як всіх сон глибокий обняв,
І стражник, що в сінях стояв королівських,
Від меча його перший упав.

Двадцять чотири срібних ключів
Там на гвіздку він знайшов,
Що відімкне одні двері, то замок
Замика за собою він знов.

Зі сну пробудився король і піднявся
Й пита: «А се хто загостив?
А, се ти, пане Фудредж? Чого тобі треба?
І хто тебе сюди впустив?»

«Мою потребу ти знатимеш зараз,
Поки відси мене заберуть».
І вийнявши ніж свій довжезний і острий,
Встромив королеві у грудь.

Тоді королева зіскочила з ліжка,
Коліна його обіймила:
«Не роби мені смерть, безжалісний пане!
Ніякого зла я тобі не вчинила.

Не роби мені смерті, безжалісний пане,
Поки мій не звільниться живіт,
Хай знаю, що полишив мені король Гоноур,
Дівчину чи хлопця приведу на світ».

«Як буде дівчина,— сказав зрадник
Фудредж,—
Життя ми даруємо їй;
А як буде хлопець, то на шибениці
Він згинути мусить як стій.

Не спасе його юний дитячий вік,
Ні високий, високий ваш рід;
Як тільки він вродиться, на шибениці,
Йому зараз згинути слід».

Двадцять і чотири лицарі хоробрі
Мали сторожить королеву;
Чотири держали все при її дверях
Сторожу щонічну й щодневу.

Та як наближався уже її час,
Що мав розв'язаться живіт,
Придумала хитрість вона невелику,
Щоб освободити свій плід.

Напоїла усіх лицарів молодих,
Вина й пива дістали вони,
Аж усі стали п'яні смертельно й поснули,
Немов лісові кабани.

«Тісне те віконце! Тісне те віконце!
А в мене прегрубий живіт.
О, допоможи мені, матінко божа!»
І вилізла-таки на світ.

Пішла вона вправо, пішла вона вліво,
Від міста дійшла до села,
Аж поки, нарешті, в свинюшнику теплім
Дитину-синка привела.

Дворяни знов кинули жереб між себе,
Хто б з них королеву шукав;

Впав жереб на мудрого Віллема-графа,
А сей свою жінку послав.

А як вона вздріла Віллемову жінку,
Перед нею навколішки впала.
«О, встаньте, о, встаньте, моя ясна пані!» —
Їй та мудра жінка сказала.

«Не встану, не встану, поки не дістану
Від вас такий дар, пані мила:
Заміняйте дочку свою за мого сина,
Що від короля я вродила.

Вчіть мого соколика, як доросте,
Коня досідать та ганять,
Я ж горличку вашу вчитиму за тее,
Як справно читать та писать.

Потім навчите ви соколика мого
Мечем рубать, з лука стрілять,
Я ж горличку вашу вчитиму за тее
Золотом і шовками шить-вишивать.

А як зустрінемось чи в церкві, чи в місті,
Не скажем нічого ані ви, ані я,
Лиш: «Пані, а як там живе мій соколик?» —
«Що горличка там поробляє моя?»

А як уплило много днів, много літ,
Мудрий Віллем усе обгадав,
І раз короля Гоноурова сина
З собою на лови узяв.

А коли на ловах літній день гарячий
Уже до кінця добігав,
Прийшли до одного прекрасного замку,
Що на сонячнім горбі стояв.

«О, бачиш той замок, прекрасний мій сину,
Тії вежі та башти при нім?
Якби мав те кождий, на що має право,
То він був би спадком твоїм».

«Яким же би спадком дістав я сей замок?
Мій розум сього не спійма.
Та ж замок сей — власність Фудреджа-
вельможі,
А я йому жадна рідня».

«О, якби-то вбив ти зрадника Фудреджа,
Ти б правду святую зробив.
Бо знай: нім ще мати тебе породила,
Він батенька твойого вбив.

О, якби убив ти зрадника Фудреджа,
Ніхто б тобі того не міг за зле взяти;
Держить твою мати він досі в неволі,
Не сміє вона в тобі сина признати».

Зацукався хлопець, мов сокіл той жвавий,
І мовив: «Ніяк не впійму того я».—
«Мій хлопче, ти син короля Гоноура,
Його ж королева — се мати твоя».

«А як же я — син короля Гоноура —
На божую матір присягу даю:
Сеї ночі ще зрадника того уб'ю я
Й увільню кохану матусю свою».

І він перевісив свій лук через груди,
Перескочив і замковий рів,
Застав зрадника Фудреджа він у кімнаті,
На привіт його не відповів.

«Нема що балакать, зраднику Фудреджу!
Лиш до сеї хвилі ти жив!»
І він проколов його серце зрадливе
І матір свою увільнив.

І надгородив теж мудрого Віллема,
Дав йому півцарства свого,
І надгородив теж донечку-горличку,
Віддав їй себе самого.

Писано д[ня] 10 липня 1914.
Оригінал сеї балади у Вальтера Скотта, III, в Мотервелля, ст. 131.

XII. ЗРАДЛИВИЙ СЕР ДЖОН

Зрадливий сер Джон на зальоти подався
До гарної панни в вінці;
Майд Кольвін — так звалась та гарная леді,
Що спадок взяла по вітці.

І він залицявся до неї надворі,
Залицявся в сінях край порогу,
Аж гарная леді згодилась на тее,
З ним рушити враз у дорогу.

До скрині свойого вітця поспішила,
Де всі його гроші лежали;
Червоні забрала, а білі лишила
Й побігла, де коні вже ждали.

І побігла до стайні свойого вітця,
Де його коні стояли,
Найліпшого взяла, а тих пліхших лишила,
Що опущені голосно ржали.

І рушив він зараз, а з ним і вона,
Весь день їхали довгий, парний,
Аж над'їхали над широчезную воду,—
Рукав озера був самітний.

«Злізай із коня» — рік зрадливий сер Джон.—
Ось тут твоє шлюбнее ложе!
Вже сім королівен я тут утопив,
А ти будеш восьма, небоже.

Здіймай, поздіймай свої шати шовкові!
Ось тут на тім камені стань!
Вони в тебе гарні, вони дорогії,—
Шкода їх в болотяну твань.

Здійми ще, здійми й ту сорочку льняную!
Ось тут на тім камені стань!
Вона в тебе гарна, тонка та коштовна,—
Шкода в болотяную твань».

«А ти відвернися, зрадливий сер Джоне.—
Гляди на те дерево сміло!
Адже не годиться шляхтичу дивиться
На голе жіноче тіло».

Сер Джон обернувся щодуху в той бік,—
Було йому не по знаку;
Вона ж обняла його ззаду руками
І миттю жбурнула в ріку.

«Подай мені пальчик один, Майд Кольвіно,
А то я втоплюся як стій!
Завезу тебе я до брам твого тата
І там будеш мати спокій».

«Поплавай ще тута, зрадливий сер Джоне,
А потім спочинеш на дні.
Адже ти в тім самім холодному ложі,
Котре призначав був мені».

Тоді на батьківського сіла коня
Й пігнала, як тільки могла,
А як прибула до батьківської брами,
Вже рання зірниця зійшла.

Гарненька, маленька папуга сказала:
«Майд Кольвіп, а де ж ти була?
І де дівся той твій зрадливий сер Джон,
Що з ним вчора на вандер пішла?»

Гарненька, маленька папуга у клітці
До неї раз в раз говорила:
«Сама ти без Джона вернула додому.
А що ж ти йому там зробила?

Таж він залицявся до тебе надворі,
Залицявся іще й на порозі,
Аж ти йому вволила волю паскудну.
Ну, що було в вас у дорозі?»

«Папуго маленька, та будь же ти тихо,
Не згадуй про Джонові злості!

А я тобі справлю клітку золотую
Й шаблі зі слонової кості».

Почув се король у своїому покою,
Проснувшись із раннього сна.
«Балакає щось там маленька папуга,
Чого потребує вона?»

«Закралася кицька до клітки моєї,
Та мучила довго мене,
Тому я покликала гарну Майд Кольвін,
Хай кицьку ту геть віджене».

Писано д[ня] 10—11 липня 1914.
Оригінал сеї балади з усного переказу опублікований у збірці Мотервелля, ст. 67.

XIII. ПРИГОДА НА ЛОВАХ

Джоні встав одного ранку маєвого
І води попросив, аби руки умить.
«Повідпинай там мої гончії пси,
Бо поїду на лови в ту мить».

Коли се почула Джонієва мати,
Почала білі руки ламать.
«Не їдь у ліс, Джоні, не їдь, любий сину,
Коли тобі мила моя благодать!

Доволі ж у тебе пшеничного кліба,
Червоного досить вина;
Пощо тобі ще дичина лісовая;
Чи заєць, чи лис, чи серна?»

Та Джоні взяв лук свій роговий, тугий,
Пук стріл не забув теж узять,
Поїхав до лісу, що звався Доррісдір,
На всю дичину полювать.

А як доїхав до Меррімасса,
Де гучний клекотить водопад,
Побачив серну, що спокійно лежала
Там, де папороті стоять.

Він стрілив до неї, рванулась серна,
Та стрілка попала їй в бік;
Та Джонія псарня вмить її догнала,
Де за кручу заходить потік.

Прийнявся тут Джоні серну розбирати:
Він вийняв печінку та легкі з серни,
І став ними псів своїх він годувати,
Наче графські були се сини.

Вони так наїлись сернячого м'яса,
Нахлептались так много крови,
Що навкруг свого пана усі, мов побиті,
Поснули посеред трави.

Та ось надійшов туди дід-грибоїд —
Щоб його не минуло все зло!
Їх побачивши, він рушив у Гіслінтон,
Де сім злісних на чатах було.

«Яку, сивий діду, несеш новину,
Що тебе аж сюди приточила?» —
«Та нічого нового,— рік дід,— хіба те,
Що я бачив своїми очима.

Як ішов я через Меррімасс і туди,
Куди папоротник унизу,
Бачив я — гарний пан спав серед своїх псів,
При нім бачив я вбиту козу.

Сорочка на ньому була з полотна
Голландського, тонкого,
А кубрак поверх неї з лінкольнського був
Цвіліху не що дорогого.

Але на плащі його гудзики всі
Були із червоного злота,
А з псів, що лежали кругом коло нього,
Кождий кров мав довколо рота».

Мовив перший з тих злісних,— а був
Старшина він між ними:

«Певно се Джоні з Бредіслі, що нам
Стільки шкід наробив за дві зими».

Мовив шостий з тих злісних, а був
Він сестрінець старшого:
«Коли се Джоні з Бредіслі, то ми
Доберемся до нього».

Перша стрілка, що злісний на нього пустив,
У коліно попала його;
Сьомий злісний на тее сказав: «Не уйде
Сей раз від пірнача він мого!»

Джоні вперся плечима о грубого дуба,
А ногами о кам'яні плити;
Вбив шість злісних одного за одним,
Лише не вспів сьомого вбити.

Пірначем сей три ребра йому перебив,
Перебив у обойчику кість,
Півперек на коня він його прив'язав:
«Неси сам ти додому про смерть свою
вість!» —

«Чи нема тут пташини, яку би я міг
До матусі післати,
Щоб сказала пригоду мою, хай би йшли
Сина Джоні шукати!»

Сів воробчик у матінки, сів на вікні
Та цвіркоче сумної пісні,
А вона повторя тільки зворот один:
«Де ж так довго бариться мій син?»

Ой, узяв один палицю в руки ліскову,
І взяв другий тернову,
Пішли Джоні шукати два слуги старі
У зелену діброву.

А стара його ненька рида-примовля,
Її сльози рікою пливуть:
«Та й далась тобі, сину, та клята ловля,
Що не міг ти про неї забуть.

Часто ти приносив мені до Бредіслі
Дичини чи багато, чи мало.
Та ніколи таке в Бредіслі не приніс,
Що б отак мені серденько рвало.

Та старого, лукавого діда
Смерть лихая нехай не мине!
На найвищому дереві в Меррімассі
Хай повисне за тее, що зрадив мене».

Розламали лук Джонія добрий надвое,
Його псів повбивали,
Його тіло лежить у Доррісдірі мертве,
Його лови пропали.

Писано дня 11 липня 1914.
Оригінал сеї балади надруковано в збірці Вальтера Скотта, II, 342, і повніше у Мотервелля, ст. 17.

XIV. УБИТИЙ ЖЕНИХ

Клерк Саундерс був собі графський син
І жив на березі моря;
Маргарета була королівська дочка,
Жила в батька, не знаючи горя.

Клерк Саундерс був собі графський син
І вчився в школах много;
Маргарета була королівська дочка,
І любили вони одне одного.

Клерк Саундерс і Маргарета його
По зеленім саду походжають;
І важка та сумна була тая любов,
Що одно к одному вони нею палають.

«От так би нам нічку проспати ураз!» —
До неї Клерк Саундерс сказав.
«О ні! О ні! — Маргарета рекла.—
Допоки нас шлюб не зв'язав.

Бо могли б мої строгі в числі сім брати
З походнями горючими в спальню ввійти,

І сказали б: «Одна лиш сестриця у нас,
А ось рицар якийсь спить із нею ураз».

«То візьми, моя люба, ось меч мій з піхви,
Розітни в дверях ретязь ним ти,
Потім можеш по правді святій присягти,
Що мене в свою спальню впустила не ти.

І візьми се хустя в обі руки свої,
Ясні очі собі зав'яжи, наче хора;
Потім можеш по правді святій присягти,
Що не бачила Саундерса ти від учора».

Була саме північна година глуха,
І обоє лежали в солодкому сні,
Коли в спальню ввійшли всі брати, у руках
Горючі держачи похідні.

Ввійшли строгі брати в числі сім,
З походнями горючими враз,
І сказали: «Одна лиш сестриця у нас,
А ось рицар якийсь спить із нею сей час».

Мовив перший із-поміж сімох тих братів:
«Маю меч, буде се смерть його».
Але другий промовив: «Вельможний отець
Має тільки його одного».

Мовив третій: «Я знаю напевно, вони
Одне одного дуже кохають».
А четвертий сказав: «В тій гарячій любві
Літ немало вони вже тривають».

Мовив п'ятий із них: «Вірну такую любов
Розлучать був би гріх неспасенний».
Мовив шостий з них: «Сонного ві сні вбивать
Був би сором огидний, мерзенний».

Але сьомий не вирік ні одного слова,
Ані звука не виявив будь-чого-будь,
Тільки витягнув з розмахом меч свій
блискучий
І пробив Клерка Саундерса грудь.

Раз здригнув лиш Клерк Саундерс, але
Маргарета
Обернулась в обіймах його лежачи;
І понуре мовчання до самого ранку
Залягло поміж ними вночі.

Лежали спокійно, твердим сном обняті,
Аж як почало вже світати,
Вона промовляє до нього приязно:
«Вже ранок, пора тобі встати!»

Та він лежав тихо і не ворухнувся,
Аж яснеє сонце засяло,
Тоді вона вздріла і враз обімліла,
Що життя вже у нього не стало.

Тоді ввійшов батько коханий до неї
І мовив: «Та годі ридати!
Я трупа отсього велю поховати,
І буду тебе розважати».

«Розважай собі своїх синів безсердечних,
Мене без розваги зістав,
Я знаю, не злодій, не раб, а син графа
Сю ніч у обіймах моїх ночував».

Загули над містом похоронні дзвони,
Мертве тіло спочило в могилі,
А Клерк Саундерс стоїть під вікном
Маргарети
У годину досвітньої хвилі.

«Чи спиш, Маргарето?—озвався він стиха.—
Чи не спиш у тій ранній добі?
Віддай мені тую присягу на вірність,
Що зложив я, кохана, тобі».

«Твоєї присяги тобі не віддам,
Не розлучить ніяка нас сила,
Аж до спальні моєї знов ввійдеш ти сам
І докажеш, що я тобі мила».

«Похололи уста мої вже, Маргарето,
Від них запах могили несеться;

Якби рот твій солодкий я поцілував,
То й твоє життя вскорі ввірветься.

Вже відпіяли кури північну годину,
Пташки дневі голосять привіт,
Тож зверни мені тую присягу на вірність,
Щоб іти я міг, де мені слід».

«Не дістанеш від мене присяги твоєї,
Не розлучить ніяка нас сила,
Хіба скажеш, що станеться з жінкою тою,
Яку смерть у полозі тяжкому постигла».

«Їй у небі високім постелено ложе
У Спасителя нашого ніг.—
Воно встелене гарними цвітами й гоже,
Там подруг віднайде вона всіх.

Вже відпіяли кури північну годину,
Пташки дневі голосять привіт,
Скоро ангельські співи почнуться й у небі,
І туди полетіть мені слід».

І взяла кришталевий прутичок вона,
Свою вірність у нього вложила,
І з зітханням важким через шибку вікна
Вона милому те доручила.

«Спасибі, Маргарето! Спасибі, кохана!
Спасибі від мене сердечне!
Коли ще зійдуться мертві із живими,
Прийду я до тебе безпечне».

В панчохах лише вона мур перелізла,
В самій спідниці бігла за ним,
Аж як до зеленого гаю дійшла,
Він щез перед нею, як дим.

«Чи є місце в головах у тебе, милий,
Чи, може, в ногах яке-будь?
А може, при твойому боці, коханий?
Я рада б з тобою заснуть».

«Нема в мене місця в головах, кохана,
В ногах ні при боці не знайдеться кут;
Тісне та холодне оте моє ложе,
Лиш черви голодній тут.

Холодна земля — покривало моє,
А одіж — гниле полотно,
А як лиш роса нападе на долину,
Все робиться мокрим воно.

Та зігни обручик з березова прута,
На груди мої положи
І пролий сльозину на моїй могилі,
Спокою душі побажи.

Люба Маргарето, моя ти єдина,
Єдина, як сонце ясне!
Коли ще полюбиш ти іншого мужа,
Люби, та не так, як мене!»

Запіяв тут голосно білий когут,
Запіяв і сірий десь там край села,
Розвіявся милий, мов пара в повітрі,
Вона ж, плачучи, в дім свій пішла.

Писано д[ня] 12 липня 1914.
Уперве друковано в збірці Вальтера Скотта, II, 45, у повнішій формі в збірці Мотервелля, ст. 147.

XV. МОРСЬКА ПАННА

«Вже ніч западає, вітер завиває,
І хвилі встають, мов гірське ярмо;
Боюся, дівчино моя солоденька,
Що суші ми вже не вздримо».

Тоді морська панна устала й сказала
Спокійно, не кривлячи губ:
«Ніколи я, милий, тобі не казала,
Що буде на суші наш шлюб.

Ніколи від мене не чув ти, що піп нас
Ме благословить на земли,

Не чув, аби разом у земному домі
Ми спільно й спокійно жили».

«А де ж буде піп наш, дівчино солодка,
Як нам на землі не дружить?» —
«Нам море заграє, нас хвиля з'єднає.
Океан нас благословить».

«А де ж твої замки, дівчино кохана,
Коли не на тім бережку?» —
«Вони трохи далі, в водяній навалі
У скелях на жовтім піску.

Вони побудовані з суден розбитих,
З утоплених костей марних,
А в моїх лісах дичина, се ті риби,
Що в хвилях гуляють мутних.

Мій замок окружений хвилями синіми
На жовтім пісочку морськім;
І цвіти цвітуть у підводних садах там,
Яких нема в світі людськім.

Я дам тобі поля пустого так много
І лук там на морському дні,
Як жаден на світі тесть для зятя свого
Не дасть ані своїй рідні.

Ось скоро підійметься місяць блідий
Над сими валами гучними,
Ось тут і мій зам[ок] сто сажень під водою,—
До нього, мабуть, доплили ми».

Затріщав корабель, закричав молодий,
Молода знай регоче із повних грудей.
І місяць заблимав, вони пішли вглуб,
На дні там відбувся їх шлюб.

Писано д[ня] 12 липня 1914.
Оригінал і мелодію сеї пісні поміщено в збірці А. Сміта, II, 145.

XVI. ДІВЧИНА З ЛОЧРОЯНА

«О, хто вбує малесеньку ніжку мою
І хто ручку покриє мою?
І хто зашнурує шнурівку мою
Довгою льняною лентою?

О, хто розчеше жовту косу мою
Новеньким срібним гребінцем?
І поки верне лорд Грегор, хто буде
Синкові мойому вітцем?»

«Твій отець обує малу ніжку твою,
Вкриє матінка ручку твою,
Зашнурує сестриця шнурівку твою
Довгою льняною лентою.

А братик розчеше твою жовту косу
Новеньким срібним гребінцем,
А поки поверне лорд Грегор, бог буде
Синкові твойому вітцем».

«Ой, справлю собі я новий корабель,
Що по морських хвилях літає,
Поплину я лорда Грегора шукать,
Бо до мене він сам не вертає».

Щоб по морських хвилях солених літать,
Корабель спорудила чудовий;
Всі вітрила були із зеленого шовку,
А всі линви були тифукові.

Ледве морем вона двадцять миль проплила,
Двадцять миль проплила і ще й три,
Як зустрілося їй розбійницьке судно
Скоре, наче буйнії вітри.

«Ти скажи нам, чи ти королева сама,—
Бо на теє воно щось похоже,—
Чи ти тая дівчина з Лочрояна Ганнуся,
Що шукать лорда Грегора може?»

«Я вам не королева,— сказала вона,—
І на неї зовсім не похожу,

Але я з Лочрояна дівчина Ганнуся,
Що шукать лорда Грегора можу».

«О, поглянь на ту гарну будівлю на морі,
Дах циною побитий;
Коли ти обпливеш її тричі довкола,
Знайдеш Грегора, що в ній укритий».

А як угледіла ту вежу величну
Та острії башти блискучі
Високо над хвилями моря шумного
На сірій кам'яній кручі,

Сказала: «Веслуйте, мої моряченьки,
Довезіть мене до тої кручі!
Там бачу я замок мойого коханця
Та башти високі, блискучі».

А як надплили й тричі вкруг обплили,
Закричала, що голосу мала:
«Розприсніть, розприсніть ви чари
й закляття,
Щоб милого я на свободу дістала!»

Вона взяла в руки свойого синка,
До запертої брами пішла,
І стукала довго, і довго кричала,
Та відповіді там не знайшла.

«О, відчини браму, мій лорде Грегоре,
Відчини і впусти мене в хату!
Розвіва буйний вітер мої жовті коси,
По лиці мене ріже завзято».

«Геть відси, геть відси, недобрая жінко!
Прийшла ти в якійся злій волі,
І певно ти відьма, лиха чарівниця,
Дивожона з піни морської».

«Ні я тобі відьма, ані чарівниця,
Ні морськая панна, о, ні!
Я твоя кохана Анна з Лочрояна,
На вірність ти клявся мені».

«А коли ти панна з Лочрояна Анна,—
Хоч тому я віри не йму,—
Скажи, який знак він тобі дав любовний,
Або ти дарувала йому?»

«Хіба ти не тямиш, мій лорде Грегоре?
Сиділи ми раз при вині;
Я перстень тобі золотий дарувала,
А ти такий сам дав мені».

«О, так і не так. Твій такий, як ти кажеш,
А мій був зовсім не таковий;
Твій був із червоного щирого злота,
А мій був увесь діамантовий».

«Хіба ти не тямиш, мій лорде Грегоре,
Як зо мною ти в парку гуляв,
Як ти у сваволі без моєї волі
Дівоцтво у мене відняв?

То ж відчини двері, мій лорде Грегоре!
Накажи, нехай хто відіпре!
Твій син молодий ось у мене в руках,—
Поки сонце зійде, він умре».

«А коли ти панна з Лочрояна Анна,—
А я віри на тее не йму,—
Покажи ще більше доказів любові,
Що дав він тобі та дала ти йому».

Тоді обернулась Аннуся плечима.
«Так і буть! Нема входу мені.
Бодай би була я дитя не родила,
З яким тепер гинуть мені!

Здійміте, здійміте той мачт золочений,
Поставте той простий з сосни!
Відкиненій жінці не личить плисти так,
Як пливуть королівські сини».

Як кури запіли і день наближався,
І сонце почало світать,

Встав з ліжка лорд Грегор після сну
страшного,
Став плакать і важко ридать.

«Ой ненько, дивненький сон мені
приснився,—
Бодай би се правда була!
Неначе прегарна панна з Лочрояна
Перед мою браму прийшла.

Ой ненько, дивненький сон мені приснився!
Чи більше де горе була!
Немов то прекрасна Анна з Лочрояна
Лежить перед мною мертва».

«Чи лиш задля тої Анни з Лочрояна
Такі пусті крики твої?
Була вона сю ніч коло дверей наших,
Та я не впустила її».

«Нехай тебе тисне троякеє лихо,
Смерть нагла тебе хай зітне,
Що ти перед нею браму не втворила,
Що не розбудила мене!»

І вийшов униз він аж на берег моря,
Аж над самі хвилі шумні,
А там буйний вітер колише Аннусю
В хисткому, слабому човні.

«Гей, люба Аннусю! Гей Анночко мила!
Постій! Зачекай! Постривай!»
Та чим голосніше кричав він до неї,
Тим лютіше бив вітер у край.

«Гей люба Аннусю! Гей Анночко мила!
Скажи хоч словечко! Зажди!»
Та чим голосніше кричав він до неї,
Лютіший ставав рев води.

І буря завила, і море заграло,
І кинуло човник уплав;
Поплила Аннуся по збурханих хвилях,
А хлопчик із рук їй пропав.

Лорд Грегор на собі рве жовте волосся
І тяжко-тяженько зітхнув.
Ось перед ним тіло Аннусі мертвеє,
А хлопчик його утонув.

Ще цвіт молодості цвіте на обличчі,
Волосся, немов золоте,
Та уста рожеві, бліді та холодні,
Життя відлетіло святе.

Він вперве цілує обличчя цвітуче,
Цілує у щоки обі,
А потім уста теж цілує рожеві,
Що життя вже не мають в собі.

«Побий, люте горе, ту матір жорстоку!
Хай смерть її нагла зітне!
Що від мої брами прогнала кохання,
Що здалека прибуло відвідать мене.

Побий тебе, нене, безмежнеє горе!
Щоб смерть тебе люта взяла!
Що ти відігнала Аннусю від брами,
І вона через мене зі світу зійшла!»

Писано д[ня] 13 липня 1914.
Уривок сеї пісні видав уперве Герт у своїй збірці з року 1759, повний текст із деякими відмінами та з двома усними переказами видав Вальтер Скотт у своїй збірці, II, 433.

XVII. МОГИЛА

Один прекрасний рицар раз
Підмовив свою милу:
«Я виїду вранці, а ти коло півдня
До мене приїдь на могилу».

А панна міркує сюди не туди
У матінки перед дверми:
«Чи їхать мені на могилу, чи дома
Лишитися з курми?

Бо як на могилу поїду, пропав
Мій віночок із доброго дива,
А як не поїду, скаже мій милий,
Що я і брехлива, й зрадлива».

Сказала ворожка, в якої хатчину
Успіла вона зазирнуть:
«Ти можеш поїхать на тую могилу
І панною таки вернуть.

Бо як ти приїдеш на тую могилу,
Лежатиме милий у сні,
У головах матиме пояс свій срібний,—
А сокіл сидить на коні.

Нарви з папороті зеленого листя,
Ніякий із нього там пах,
Посип йому в головах мало, немного,
А много, немало в ногах.

А перстень, що маєш на своїому пальці,
Йому ти на палець заткни,
Щоб бачив, як встане, що була дівчина,—
Але ти чимдуж звідтам чкурни!»

Вона папороті нарвала й зробила
Все так, як ворожка рекла,
І перстень на палець йому настромила,
І зараз чимдуж утекла.

«О, де ж був ти, коню ти мій сніжно-білий,
За якого так много я дав?
Чом ти не збудив мене, як була панна,
Що на неї так довго я ждав?»

«Я стукав копитом, о пане мій милий,
І трензлею сильно дзвонив,
Та сон твій глибокий один тому винен,
Що ти свою панну вронив».

«А хай тобі лихо, мій соколе жвавий,
Якого так дуже люблю!

Чом ти не збудив мене, щоб привітав я
На могилі кохану мою?»

«Я тріпав крильми, пане мій дорогий,
Дзвінками щосили дзвонив;
Навіть крикнув: «Устань! Устань! Та ти
спав,
Сам собі ти найбільш завинив».

«Поспішай же, мій конику молочно-білий,
Щоб панянку дігнать для любові!
А то я кину м'ясо твоє на жир птахам
У зеленій діброві!»

«Аби як шпарко гнав я, не зможемо вже
Догонить її, пане мій милий!
Жадна птиця не втне так скоренько літать,
Як летіла вона від могили».

Писано дня 13 липня 1914.
Взято також із збірки Вальтера Скотта, II, 244.

XVIII. СЕР ПАТРІК СПЕНС

Король сидить у місті Донфермляйні
І п'є червонеє вино.
«Де знайду такого моряка справного,
Щоб провів моє нове судно?»

«Агов же! Агов же! — сказав старший пан,
Що сидів по правій короля.—
Сер Патрік Спенс — мореплавець
найліпший,
Переплив усі звісні моря».

Сів король і просторе письмо написав,
Власноручно печать приложив,
Посила до сер Патріка Спенса,
Що край моря тоді сторожив.

«До Норвегії їдь! До Норвегії їдь!
До Норвегії їдь через море,
Щоб привезти з Норвегії дочку короля —
На якесь превеликеє горе!»

Перше слово, що сер Патрік Спенс
прочитав,
Сміх шалений у ньому збудило;
Та найближчее слово, що він прочитав,
Його очі слізьми наповнило.

«О, хто, хто тую пакість мені учинив,
Королеві про мене згадав? Горе!
Посилати нас у таку пізню пору
На бурливеє море!

Буде вітер, сльота, буде буря та град.—
Мусить наш корабель відплисти,
Із Норвегії ми королівську дочку
Мусимо будь-що-будь привезти!»

В понеділок уранці розпустили вітрила,
Як тільки жвавенько могли,
А в середу ввечір по плавбі щасливій
Уже в краю норвегів були.

У краю норвегів вони забарились
Не тиждень один, але два,
Та стали норвезькії лорди казати
До них неприємні слова:

«Ви, шоти, марнуєте гріш королівський,
На кошт королеви їсте!» —
«Брехня сьому! — крикнув сер Патрік
Спенс.—
Не пани, брехуни ви єсте!

Привіз я з собою срібла так багато,
Що стане нам на всі потреби,
А золота доброго ще половину
Повеземо ми морем до себе.

Та готовтеся, вірні мої моряки!
Завтра рано від'їдемо ми!» —
«Але ж змилуйся, пане наш любий!
Йде буря,
Перша буря важкої зими.

Я бачив учора новий місяць, що мав
Під пахою старого;
Як пустимось в море в такую годину,
Не минути припадку нам злого».

Вони плили милю по збуренім морі,
І ще й другу, й третю плили,
А втім, розшалілась скаженая буря,
Заскакали ревучі вали.

Зламався їм якір, погнулися мачти,
А вітер ревів і ревів,
І хвилі о стіни корабля вдаряли,
Аж він розламався навпів.

«Хто тут поміж вами відважний та дужий,
Хай стерном поводити прийде!
Я вилізти хочу на мачт сей високий,
Може б сушу доглянув я де».

Та ледве на крок відійшов від стерна,
Один-одніський крок,
Провалився їм затвір в дубовій палубі,
І він весь до нитки промок.

«Ідіть, принесіть поставці шовковії
Та цвіліху звої сюди,
Затикайте ними провали у стінах
Та не допускайте води!»

Вони приносили поставці шовкові
Та цвіліху звої туди,
Впихали жужмом їх у провали в стінах,
Але не спинили води.

Ліниві були там шотландські панове,
Не хтіли своїх черевиків мочить,
Та поки з постелей своїх повставали,
Вода почала їх душить.

Поплила з водою не одна перина,
Плили сінники й подушки,

І не одна мама оплакала сина,
Не одного батька — синки.

Жінки дома білії руки ламали,
Панни рвали жовтії коси —
По своїх коханих плакали-ридали,
Ще жалують, мабуть, і доси.

І довго вони з вахлярами в руках
Сиділи й тужили і вдень, і вночі,
І всі визирали з берега на море,
На сер Патріка Спенса ждучи.

О, довго ще можуть панни дожидати,—
В косах їх золоті гребінці,
На своїх коханих, що їх не видати,—
Погибли всі їх молодці.

О, від Ебердіна сорок миль у море,
В п'ятдесятім вузлі глибини,
О, там лежить бравий сер Патрік Спенс,
А довкола нього шотландські пани.

13. VII

Ся балада в досить неповній формі була опубліко-вана в збірці Персі, а з неї перейшла в Гердерові «Stimmen der Völker in Liedern» та в Бодмерові «Alt-englische Balladen» (Zürich, 1780). Пізніші збирачі Фінлей та Вальтер Скотт подали її в тій самій не-повній формі; повну подає аж збірка Мотервелля, ст. 8, із якої доконано німецький та отсей переклад.

XIX. БРАТ УБИВАЄ СЕСТРУ

По всьому, по всьому світі йде
Помовка, хоч що не кажи,
Що королівська дочка
Від свойого брата в тяжі.

Він запровадив свою сестру
У свойого батька лісок
І перевісив лук через плечі
І сагайдак стрілок.

«О, як почуєш із моїх уст
Крик болю голосний,
То стріль до мене із свойого лука,
Бо час мені дуже тісний.

А як побачиш, що лежу вже тихо,
То не давай мені води,
Лиш положи мене в яму глибоку,
Й під голову камінь мені поклади».

А як почув він із уст її
Крик болю голосний,
То випустив з лука срібную стрілку
У той момент страшний.

І викопав яму довгасту й глибоку,
Хоч і пробирав його страх,
Поклав у яму ту свою сестрицю
І дитину її при ногах.

А як у свій вітцівський двір
По тій роботі він прийшов,
Гула там музика, співали мінстрелі,
І танець веселий ішов.

«О Віллі, о Віллі, синочку мій милий,
Чого ти зажурений так?» —
«Згубив я, матусю, із піхвою ніж свій,
І ось не знайду вже ніяк».

«У твойого тата кораблів багато,
По морі в чужину пливуть,
Такий самий ніж і таку саму піхву
Ачей же тобі привезуть».

«Так, в мойого тата кораблів багато,
Що плавають по чужині,
Та такого ножа вже і піхви такої
Не привезе жаден мені».

Писано д[ня] 14 липня 1914 р.
Повний текст сеї пісні з усного переказу в збірці Мотервелля, ст. 189.

XX. ЧОРТ І СТАРА БАБА

Ой, оре, оре старий чоловік,
Важко за плугом ходить,
Аж ось чорт надбігає й чемненько питає,
Як йому ся поводить.

«Не бажаю я твого вола ні осла,
Бо ж і так не багатий єси,
Але жінку свою, ту сварливу, в'їдливу,—
Надіюся, мені ти даси».

«О, і овшім, і овшім, бери як забаг,—
Відмовляє старий чоловік,—
Та гадаю, що навіть у своїх зубах
Не продержиш її навіть рік».

Навалив її чорт на коркоші,
Наче борошна міх,
І сквапливо, немов з многоцінним добром,
Аж у пекло побіг.

І заніс її в пекло, але не спромігся
Донести аж до дна,
Але вніс у велику морильню й гукнув:
«Пек тобі й осина!»

Вона сіла відразу в широкий фотель,
Стала лаять, свариться;
Позліталися сотні до неї чортів,
Не могли надивиться.

Та хто тільки язик їй покаже
Або зад ногавиці,
Вона зараз квачем смоляним його змаже
Або лясне по пиці.

Старий чорт, весь в димах погляда
з-за валу,
А не сміє до кухні ввійти.
«Та вона там безодню зруйнує цілу!
Ото, боже, прости».

І прискочив той чорт, що її тут приніс:
«Там на дідьчую маму!»
Вхопив шпарко її і, мов гнав його біс,
Так чкурнув через браму.

Навалив її там на коркоші собі,
Наче борошна міх.
І, сопучи важенько в своїй злобі,
Знов на землю побіг.

Поволік її нивами, мов борону,
Ані раз не спочив,
Аж заніс на те поле, де її муж,
Заоравши свій лан, волочив.

Волочивши, старий не гуляв, не співав,
Але згадував жінку свою:
«Е, мабуть, не задержить там довго і чорт
Ту старую змію».

Аж тут чорт. «На добрий день!» — його
привітав,
А старий лише коротко рік:
«А що взяв? А багато від неї дістав,
Ніякий же ти їй чоловік!»

«Та я проби робив і в кітлах, і в ринках,
І ніде не хапав її страх.
Ані сірка горюча, ні чорна смола
Їй страшна не була.

Я потяг її аж на пекельнеє дно,
Їй було все одно;
Найстрашніший злочинець драпцює як стій,
Як розпустить язик вона свій.

На тобі золотих сю мошонку малу,
І тобі хай із нею щастить!
А то нам і безодню зруйнує цілу,
А тобі всі гріхи бог простить».

Писано дня 14 липня 1914 р.
Оригінал у збірці Кромека, ст. 83.

XXI. АНГЛІЙСЬКИЙ ГЕРОЙ СЕР ДЖОН СОКЛІНГ

Сер Джон справив собі бойового коня,
Бо шотландців гадав звоювать,
Ще сто коней собі для безпеки узяв,
Щоб його з всіх боків пильнувать.

Жадний блудний рицар не їхав до бою,
Таку чинячи горду браваду;
Хто б його побачив, присяг би відразу,
Що поб'є хоч би й цілу армаду.

Всі дами у вікнах сідали й ставали,
Щоб бачить рицарський той вид;
А як проїздив він, усі враз кричали:
«Нічим Голіаф і Давид!»

А він, лютий рицар, жене наперед
Серед куряви та порохів,
Бо ще не дійшовши туди, де медведі,
Не чує у серці страхів.

Король — хай йому помагає господь! —
Надіявсь по тім поході много;
Але граничарі як зустріли його,
Бігли радісно напроти нього.

Його власний полковник любив його дуже,
Вважав незвичайним героєм,
Та як перші вистріли заторохтіли,
Він почув щирий страх перед боєм.

А як поставали шотландці до битви
І кульки стали землю брати,
То сер Джон присягався на чім світ стоїть,
Що йому конче хочеться с...

Та полковник по нього ще раз посила,
Аби виступив сміло до бою,
Та сер Джон відповів, що не виступить перший,
Хай вперед вороги йдуть юрбою.

Як поставив його він у задніх рядах,
Десять миль від воєнного грому,
Сер Джон мовить: «Чортма ворогів!» —
і потяг
Преспокійно додому.

А як мир заключили, він став уповні
Знов щадить, що потрапив на грець;
З його слави зісталась лиш пляма в г...
А у Бервіку був його жизні кінець.

Писано д[ня] 14 липня 1914.
Оригінал у збірці Персі, т. II, ч. 13.

XXII. ДИВНІ ДИВА

I

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить — кінь осідланий стоїть,
Де вперед не було ні одного.

«А відки сей кінь?
І пощо тут сей кінь?
І як посмів без мого дозволу
Тут явитися він?»

«Хіба се кінь?» — пита вона.
«Хіба не кінь?» — питає він.
«Ах ти, голово дурна!
Чи осліп ти вже зовсім?
Се корова молочна,
Що прислала мама в дім».

«Се корова?» — пита тато.
«Та ж корова!» — мовить мама.
«Їздив світом я багато
І видав багато тама,
Та корову бачити в сідлі —
Се ще не траплялося мені».

II

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить пару рицарських чобіт,
Де вперед не було ні одного.

«Се що таке, жінко? —
Питає в жони.—
Чиї отсе чоботи?
Відки тут вони?»

«Чоботи? — пита вона.
«Адже чоботи!» — він рік.
Ах ти, голово дурна!
Чи сліпий сей чоловік?
Це ж два відра для води
Прислав боднар нам сюди».

«Відра се?» — питає тато.
«Відра!» — відмовляє мама.
«Їздив світом я багато
І багато бачив тама,
Та з острогами відер
Не видав я дотепер».

III

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого,
Бачить меч у нього на стіні,
Де ще вчора не було нічого.

«Се що таке, жінко? —
Жоні заміча.—
Відки взявся меч сей?
Нащо нам меча?»

«Хіба се меч?» — пита вона.
«Хіба не меч?» — питає він.
«Ах ти, голово дурна!
Чи сказився, старий хрін?
Се ж залізко до прасування,
Що прислала мама сього дня».

«Се залізко?» — пита тато.
«Таж залізко!» — мовить мама.
«Їздив світом я багато
І багато бачив тама,
Та ніде на світі не видать
На залізку золотую рукоять».

IV

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить на столі перуку в пудрі,
Де передше не було нічого.

«Се що таке, жінко? —
В жони він пита,—
Відки в нас взялася
Перука ось та?»

«Перука?» — пита вона.
«Таж перука!» — він відрік.
«Ах ти, голово дурна!
Геть осліп сей чоловік.
Таж се квочка, бачиш сам,
Що прислала мама нам».

«Квочка?» — ще питає тато.
«Квочка!» — відмовляє мама.
«Їздив світом я багато
І багато бачив тама,
Але квочки в пудрі, знать,
Не вдалось мені стрічать».

V

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить плащ військовий в шафі,
Де передше не було нічого.

«А се що за плащ?
Нащо нам плаща?
Відки він узявся?» —
Жінці заміча.

«Та хіба се плащ?» — пита вона.
«Та хіба не плащ?» — питає він.
«Ах ти, голово дурна!
Одурів до решти старий хрін!
Се ж дві пари пеленок,
Бо ж у мене є синок».

«Пеленок?» — питає тато.
«Пеленок»,— сказала мама.
«Їздив світом я багато
І багато бачив тама,
Але гудзиків на пеленках
Ніхто в світі не прибаг».

VI

Наш господар вечором з дороги
Повернув до дому свого;
Бачить в домі газду молодого,
Де передше не було нікого.

«А се що за муж?
Відкіля сей муж?
І чого він нам потрібен?
Здоров чи недуж?»

«Чи се муж?» — пита вона.
«Адже муж»,— говорить він.
«Ах ти, голово дурна!
Не пізнав би й власних стін.
Се ж слуга в нас до коров,
Знаєш сам, коби здоров».

«Се слуга?» — питає тато.
«Таж слуга!» — говорить мама.
«Їздив світом я багато,
Много дива бачив тама,
Але служниці з вусами
Не видав до псьої мами!»

Писано д[ня] 1 липня 1914.
Оригінал сього гумористичного оповідання поміщений у збірці Герда, II, 172; подібне оповідання, але з політичною закраскою, поміщене також у збірці Вальтера Скотта.

XXIII. СМЕРТЬ ЛОРДА ДУГЛАСА

«Вставай, лорде Дугласе, та воружайся! —
Його злякана жінка рекла,—
Дочка твоя мила — бодай не казати!
З лордом Віллямом ніччю втекла».

«Вставайте, мої сини, рицарі!
До зброї усі, до сідла!
Хай мати молодшої доні пильнує,
Бо старша сеї ночі втекла».

На білого коня посадив він її,
Сів на шпакуватого сам,
А ріг свій мисливський завісив при боці.
«Ніщо не загрожує нам».

Так їде лорд Віллям та все позад себе
Знай зиркає оком одним.
Е, їде лорд Дуглас з сімома синами,
Женуть у погоні за ним.

«Злізай, Маргарето кохана! — він мовить.—
Візьми в руку мойого коня,
Щоб я твому татові й всім братам твоїм
Доказав, що я всім їм рівня».

Держала коня вона в білій руці,
Не скрикнула, не заквилила,
Коли всі брати в бою тім полягли
І вітця тяжка рана звалила.

«Здержи свою руку, мій Вілляме любий!
Які ж твої вдари страшні!
Коханців багато знайти ще я можу,
Та батька другого не буде мені».

Вона взяла хустку біленьку, тоненьку,
З голландського знай полотна,
Зав'язала батькову рану червону,
Червонішу гаразд від вина.

«Вибирай, Маргарето,— озвався лорд
Віллям,—
Тут зістанеш, чи їдеш зо мною?» —
«Та поїду, мій лорде! — вона відказала.—
Бо зробив ти мене сиротою».

Підсадив він на білую клячу її,
Сів же на шпакуватого сам,
А ріг свій мисливський завісив при боці.
«От тепер ніщо вже на загрожує нам».

І їдуть обоє у місячнім сяйві,
А їдучи, важко мовчали,
А як до криниці дійшли лісової,
Обоє з сідел позлізали.

А як він приляг, щоб напиться води,
Що з джерела чиста журчала,
Плила у потоці його кров червона,—
Вона з переляку скричала.

«Ой леле, мій лорде! Та в тебе, здається,
Десь в тілі глибокая рана».—
«Се тільки блиск мого плаща червоного
В воді червоніє, кохана».

І їдуть обоє у місячнім сяйві,
А їдучи, важко мовчали,
Аж доїхавши до його матері брами,
Обоє з сідел позлізали.

«Вставай, паніматко! — сказав він до мами.—
Нехай і все добре встає!
Вставай і впусти нас до себе! Здобув я
Сеї ночі кохання своє.

Стели мені ложе, матусю! — сказав він.—
Стели його м'яко й широко!
Клади й Маргарету при моїому,—
Заснемо ми солодко й глибоко».

Лорд Віллям умер кілька хвиль до півночі,
Маргарета умерла аж вранці.

Бодай більше щастя від них усі мали,
Як зійдуться докупи коханці!

У церкві Марії лежить він у гробі,
А в хорі нещасна дружина,
І виросла рожа на її могилі,
А на його гробі тернина.

Зрослися докупи, сплелися гілками,
Щоб буть якнайближче при собі,
Щоб кождий побачив, що вірне кохання
Лежить тут у кождому гробі.

Аж раз чорний Дуглас над'їхав тудою,
А був він жорстокий, без серця,
І вирвав тернину, і в озеро вкинув,
Що Маріїним озером зветься.

Писано д[ня] 18 липня 1914.
Оригінал отсього оповідання міститься в збірці Вальтера Скотта, II, 218 та в Мотервелля, стор. 180. Незважаючи на історичний характер оповідання, не вдалося дійти часу, до якого воно відноситься. Місцеві перекази в графстві Селлокшайрі, як і вказівки Вальтера Скотта, зв'язують деякі руїни та камені з подіями сього оповідання, не дають нічого для означення часу, коли вони сталися і могли виникнути a posteriori[1] на основі готового вже оповідання. Дві передостанні строфи сеї пісні нагадують закінчення нашої пісні про тополю, в яку лиха свекруха перемінила невістку. Син її, дізнавшися про се, став явором, а їх гілки сплелися разом, як свідоцтво вірної любові.

XXIV. БАТЬКОВБІЙЦЯ

«Твій меч від крові весь черлений,
Едварде, Едварде.
А сам ти ходиш засмучений».

«Я сивого сокола свойого вбив,
Мамо, мамо!
Що над усе я його полюбив».

«Та сокола кров не червона така.
По правді скажи, що тебе так ляка?»

[1] Пізніше *(лат.)* — *Ред.*

«Я вбив коня свойого вірного, нене...
Він був такий добрий, прихильний до мене!»

«Твій кінь був старий, непотрібний тобі...
Мабуть, інше щось долягає тобі...»

«Я батенька свойого рідного вбив,
І тим на тяжкий собі біль заробив».

«Яку ж ти покуту за теє приймеш,
І що ж із собою, мій сину, почнеш?»

«Нога моя вже на землі не спічне.
Хай море широке гойдає мене».

«Кому ж лишиш двір свій і гарні доми,
В яких так вигідно жили досі ми?»

«Полишу те все, хоч нехай провалиться!
Не хочу ні на що вже більше дивиться!»

«А що ж буде з дітьми твоїми й з жоною,
Коли ти на море поїдеш весною?»

«А світ же широкий, хай жебрати йдуть!
Не хочу їх бачить ні там, ані тут!»

«А що ж твоїй матері лишиш ти рідній?
Скажи мені, сину, у час сей послідній?»

«Пекельне прокляття хай спаде на тебе,
Бо вбив я вітця тільки лиш через тебе!»

Писано д[ня] 22 жовтня 1914.
На основі німецького перекладу Гердера, опублікованого уперве в збірці «Stimmen der Völker in Liedern» 1778, а передрукованого в популярній збірці «Liederbuch des deutschen Volkes», Leipzig, 1843, ст. 263—264.

ІЗ СТАРОАНГЛІЙСЬКИХ БАЛАД

І. КОРОЛЬ ЛІР І ЙОГО ДОЧКИ

У Англії колись був король Лір
І панував собі на честь і славу,
Мав повагу він і в сусідів мир,
І забезпечену державу.
Між іншими достатками його
Були також три доні гожі,
Прегарні й свіжі, що перевищали
Красою три червоні рожі.

Та королю подобалось старому
Раз їм питання предложити:
«Котра з дочок моїх найбільш
Мене потрафить ублажити,
Потіха старості моєї — ви,
Тож по черзі хай кожда скаже,
Яку найбільшую любов мені
Вона ділами своїми докаже».

Регана з них найстаршая рекла:
«Мій отче, як мені вас не любити?
Якби яка пригода надійшла,
Готова я за вас і кров пролити.
А хоч і серце би моє криваве
На штуки посікти хотіли,
Воліла б я, ніж малась допустить,
Аби яку ви прикрість потерпіли».

«І я,— сказала другая на те,—
Волю хоч би найтяжче бідувати,
Прийняти муки й ганьбу, ніж би ви

Біди якої мали зазнавати.
Я день і ніч готова вам служить,
Стать вам найменшою слугою,
Щоб віку свого ви могли дожить
У радощах та супокою».

«Тепер мені,— король старий сказав,—
Яснішою будучність стала.
Та ще ти, наймолодшая моя,
Свойого слова не сказала».—
«Я рада,— мовила Корделія,—
Свій довг дитячий все сповняти,
Послушна бути вам у всім,
А більш не в силі я нічого вам сказати».

«Так ти,— рік він,— не можеш більш нічого
Дать, ніж повинність повелить дитяча?
То видно, що твоя любов до мене
Не так-то вірна та гаряча.
То ж будь прогнана з мого двору!
Не хочу знать нелюбої дитини.
З мойого царства не дістанеш ти
По моїй смерті ні частини.

Лиш твоїм сестрам, що за мене раді
Хоч голови свої покласти,
Розділю я свою державу й дам
Обом по рівній части.
Дарую їм предківську корону
І власть, і королівську подобу,
Аби мене в любві своїй за те
Пропильнували аж до гробу».

Отак дві старші сестри підійшли
Старого короля облесними словами,
Найменшу ж через королівський гнів
Сей час з двора протурено за брами.
Мов сирота, пішла Корделія,
Блукаючи від міста до села,
Ні в Англії в селі, ні в місті жаднім
Собі притулку не знайшла.

Аж як до Франції дісталася,
Скінчилася її недоля;

На кращім грунті запишалася,
Мов гарний цвіт з чужого поля.
Король французький як пізнав її,
Не дбаючи на гнів вітця старого,
За королеву взяв її до себе
На радість королівства свого.

В дочки найстаршої живе
Старий король тим часом;
Що зразу там було мов медове,
Те незадовго стало квасом.
Регана при своїм дворі його
Держати з невеликим почтом мала,
То почет той у скорому часі
Увесь від нього відібрала.

Що двадцять мали перед ним
І день, і ніч стояти до послуги,
Се видалось їй забагом дурним,
Зменшила їх на десять без натуги,
А з десятьох лишила тільки трьох,
Та й того стало їй замного.
Забрала двох, лишився лиш один,
А далі відняла й того одного.

«Чи се ж така твоя заплата
За те, що царство все своє
Я вам віддав? Тепер донька для тата
Й малої дрібки того не дає!
О ні! Ще до своєї Гонореллі,
Сестри твоєї меншої піду.
Вона не буде так, як ти, лукава
І зглянеться на батькову біду».

Поїхав чвалом він у двір її
Та пожалівся на свою пригоду.
«Так вам і слід! — почув від лютої змії.—
Сестра вам жадну не вчинила шкоду.
У мене захисту для вас нема,
Хіба що з слугами на кухні жити
Захочете та теє їсти й пити,
Що не доїм і не доп'ю сама».

Почувши се, король заплакав гірко,
Бо голод докучав йому і спрага:
«О най же світ увесь почує, до чого
Веде батьківська нерозвага!
Та верну до Регани я ще раз,
А чей вона людське має серце,
Раз відіпхнувши, схаменеться в час
І приязніш прийме мене, як перше».

Та як лише прибув, вона веліла
З двора свойого геть його прогнати
І мовила: «Не ліпший буде він тепер,
Коли вперед не вмів себе тут шанувати».
До Гонореллі знов вернув король,
Згодився з слугами на кухні жити,
І їсти все, що подадуть йому,
Аби лиш вік свій продовжити!

Та надаремно й того він благав,
Чого і жебракам ніхто не відмовляє.
«Не хтів за першим разом те принять,
Тепер і доступу до мене вже немає!»
Так обі донечки по двічі
Його відправили без жадного пардону;
Жебрацький кий узяв у руку той,
Що королівською носив корону.

Тоді про наймолодшої дочки
Слова згадав і заповіт гарячий:
Завсіди буть послушною йому
І сповняти вірно довг дитячий.
Та він не важився тікать до неї,
Бо королівства мучило похмілля,
Що він ганебно так прогнав її,—
Й перемогло його, нарешті, божевілля.

На голові сніжне волосся рвав,
І в груди бився, і дер лице до крові,
І на дочок він помсту визивав
За брак у них дитячої любові.
Долинам, горам, рікам виливав
Палкії про невдячність їх промови,

Аж ріки, гори та твердії скали
З ним разом, бачилось, ридали і зітхали.

Нарешті хорого в тяжкій знесилі
Його до Франції прихильні завезли
Й тут у Корделії та короля
І захист, і підмогу ще знайшли.
Дочка, як лиш про горе батька вчула,
Сей час йому з підмогою прийшла,
Свою зневагу давнюю забула,
Йому потіху й радість принесла.

На Атаніппа королівський двір
Його ввела рицарська дружина,
А перед короля за руку привела
Його найменша, вірная дитина.
І ласкаво прийняв його король,
Велів кликнуть по краю всіх охочих,
Хто для відзискання держави Лірові
Підняться хоче до помочи.

В товаристві Корделії вернув
Король до Англії з дочками воювати,
І вспів собі в недовгім часі
Їх із престолів та столиць прогнати.
І Лір прийняв на старості своїй
Знов королівскую корону,
Та в одній битві замордовано
Корделію, його потіху й оборону.

Та скоро про ту передчасну смерть
Корделії до нього вість прийшла,
Що в нерозважнім вапалі за нього
Сама у бій пішла,
Впав непритомний і оглушений
На її груди білі
І вмер з тяжким зітханням
Тої самої хвилі.

Вельможі краю серед жалощів
На тіла обоїх гляділи
І обох сестер одноголосно
На кару смерті засудили.

Хто там запанував по них,
У хроніці читайте,
А повість про дитячую невдячність
Собі запам'ятайте!

Писано д[ня] 24 жовтня 1914.

II. СМЕРТЬ ІЗ КОХАННЯ

Нехай кождий тоє знає,
Що з кохання смерть буває.
Українська нар[одна] пісня

Було дня одного, довгого, літнього,
Закоханих двоє сиділо ураз,
Була в них розмова не скора та довга,
Минав їм незамітно час.

«Не бачу, Гретусю, у тебе гризоти,
Й мені теж журиться не слід,
Та завтра уранці о сьомій годині
Побачиш багатий весільний похід».

Сиділа Гретуся при вікні в хатині
І коси чесала без сліз і журби,
Аж, бач, її Віллям іде з молодою,
За ними і свати, й дружки.

Відложила гребінь з слонової кості,
І косу вузлом заплела,
І вийшла з хатини, не сказавши й слова,
І більше вже в ній не була.

А як минув день той і ніч наступила,
І кождий до сну вже приляг,
Прийшов дух Гретусі до Вілляма ліжка
І в нього стояв при ногах.

«Та дай тобі боже, мій Вілляме милий,
З твоєю жоною у щастю прожить!
А я йду шукати своєї могили,
Бо не знаю, де тіло лежить».

Як ніч та минула й на день засвітало,
Спав Віллям в тяжкому ще сні,
А як пробудився, то весь був спотілий
І так мовив своїй жоні:

«Снилось мені, мила,— бодай і не снилось
Подібне ніщо мені знов! —
Що дім мій червонії свині покрили,
А ліжко наповнила кров».

А як лиш устав він, то челядь зізвав він
По одному, по два й по три,
І мовив: «Підемо до дому Гретусі,
А ти, мила, двері запри!»

А як наблизились до дому Гретусі,
Він сіпнув за ручку дзвінка.
І вийшло до нього сім братів Гретусі,
«А що, новина в вас яка?»

«Спасибі за поміч! — брати відповіли,
Побачивши челядь його,—
Ми й самі знайшли вже покійниці тіло.
Втонула — не знать від чого».

Ввійшов він у хату зовсім небагату,
Покривало біле відкрив,
Слізьми не залився ані не молився,
Лиш мовив: «Се я її смерть завинив».

«Чим ти провинився? Ти ж вчора
вженився!» —
Сказали до нього брати,
І тут вже вгадали, в чім його провина,
Й просили його відійти.

Та він прихилився до тіла мертвого,
Блідії уста цілував,
Та тут згори смерть нагла постигла,
Вже з жінкою не ночував.

Писано д[ня] 27 жовтня 1914.

III. СПОВІДЬ КОРОЛЕВИ ЕЛЛІНОРИ

Королева Еллінора
У тяжку недугу впала,
Для сповіді перед смертю
Двох монахів зажадала.

Та було її бажання,
Щоб довірені посли
Тільки з Франції доконче
Тих монахів привели.

Поки в Францію від'їхать,
Ті довірені посли
Про бажання Еллінори
Королеві донесли.

У присутності маршалка
Теє вислухав король,
І, всміхаючись до нього,
Мовив, як до друга свого:

«Жарт собі зробімо з неї,
Злої грішниці тієї,
Та й відіграшням двох роль.
Будь ти монах і я монах!

Оба вмієм по-французьки.
Сповіді її мем слухать,
А розгрішення й понюхать
Не дамо старій, а дзуськи!»

Та злякався пан маршалок,
Королеві впав до ніг.
«Пане,— мовив,— все для тебе
Досі я робив, що міг.

І тепер твоє бажання
Виконати я готов,
Тільки присягни мені ти
Свято на Христову кров,

Що нізащо, в чім виниться
Буде там жона твоя,

Хоч які були провини,
Караний не буду я!»

Недогадливий король був.
«Та й чого боїшся ти?
Ось тобі моя правиця!
Так мені к Христу явиться,
Що нізащо, в чім виниться
В сповіді моя жона,
Хоч яка б була вина,
Тобі кари не нести».

Так умовившись, вони
За монахів одяглися,
В Уайтгаль скоро подалися
Сей і другий на кони,
Слухать сповіді святої
Грішниці старої тої,
Королівської жони.

Усі дзвони задзвонили,
Усі свічі засвітили,
Як довірені посли,
Ніби з Франції прибувши,
Хоч у Франції не бувши,
Двох монахів привели.

Перед нею вони стали,
Край одежі цілували,
А король сказав сей час:
«Будь благословенна богом,
Що для таїнства святого
В слабості до краю свого
Ти позвать веліла нас!»

Королева Еллінора
До підозрінь дуже скора,
Лиш кивком їм голови
Відповіла, застогнала,
Потім грізно запитала:
«З Франції направду ви?

Надіюся, справедливий
Лист дали мені посли,

Бо якби він був фальшивий,
Якби з Англії були ви,
А не з Франції прийшли,
То я повелю сей час
Тут обох повісить вас».

«Правда з твоїх уст виходить,—
Мовив приязно король.—
Нам зовсім се не пошкодить,—
Прочитати лист ізволь.
Ми лише що з корабля
Кіньми бистрими пригнали,
І прийшли до тебе просто,
Навіть меси не читали».

Упевнилась королева,
Головою похитала,—
Перла вже її хороба,
Тож і листу не читала,
Й, глянувши на короля,
Сповідь так розпочала:

«Чи простить мене господь?
Перший гріх мій був таківський:
Розправічив мене, знай,
Пан маршалок королівський».

«Се тяжкий гріх,— рік король,—
Та здійме бог з тебе камінь».
А маршалок поспішив
Доложити: «Амінь! Амінь!»

«Другий гріх мій був такий:
Я вдовою хтіла бути,
І дорадив пан маршалок
Мужу дать в вині отрути».

«Се тяжкий гріх! — рік король.—
Та здійме бог і той камінь».
А маршалок поспішив
Доложити: «Амінь! Амінь!»

«А мій третій гріх такий:
В одну гарную секунду

Я у Вудштоці на замку
Отруїла Розамунду».

«Се тяжкий гріх! — рік король.—
Бог здійме з вас і той камінь».
А маршалок поспішив
Доложити: «Амінь! Амінь!»

«Он той син мій на подвір'ї,
Що в м'яча гра, той біліший,
То направду син маршалка,
А мені він наймиліший.

А той другий, що м'яч ловить,
Се правдива божа кара,
Власний син то короля,
Обридливая почвара.

Голова волова, ніс, як
У медведя, чуб, як їж».
«Проте,— крикнув король Генріх,—
Я люблю його найбільш!»

Скинув тут чернечу одіж,
Королівський зробив рух,—
Королева остовпіла
І спустила тут же дух.

А король сказав сердито:
«Пане графе, ну, ти птах!
Зараз ти б повис у мене
Якби я не був присяг».

Писано д[ня] 27 жовтня 1914.

IV. КОРОЛІВСЬКА ЗАЗДРІСТЬ

Коло різдва у зимові морози,
Коли довкола круглого стола
У короля Артура починала
Збиратьсяся рицарів компанія ціла,

Гляділа раз на поле королева
З високого замкового вікна
І рицаря, що звавсь Уотерсом,
На конику побачила вона.

Довкола нього чури молоді,
За ним дружини ряд малочисленний,
Від вітру й стужі хоронив його
Золотом вишитий багатий плащ зелений.

«Се хто? — спитав один із рицарів,
Звернувшися до королеви в волю.—
Хто той прегарний рицар, що до нас
Над'їздить он по полю?»

Вона сказала: «Кілько рицарів
І кілько панночок я вже видала,
А кращого, як рицар Уотерс той,
Нікого не зазнала».

Розсердився король Артур,
Бо був ревнивий дуже:
«Хоч би й два рази кращий був,
Для тебе він не кращий твого мужа».

«Ви ж ані рицар, ані панночка,
Але король, володар всього краю,—
Ні в Англії, ані в Шотландії
Я кращого від вас не знаю».

Та хоч би й що вона була сказала,
Їй королівську заздрість не вблагати;
За ті два слова, що рекла вона,
Прийшлось Уотерсу всю кров свою
пролляти.

Його зловили і в тяжкі кайдани
Йому вкували руки й ноги,
В темницю темную всадили, де
Ні світла не було, ні вільної дороги.

«Не раз у замки пишні я в'їздив,
Передо мною відчиняли брами;

Але пригістників таких не знаходив,
Таких, як ті тяжкі кайдани.

Не раз у замки пишні я в'їздив
Від заходу, чи з юга, чи з востока,
Та пристановища не знаходив
Такого, як отся вежа глибока».

На ешафот наперед потягли
Його недолітка-синка і голову втяли;
Потім, хоч ніяка була його вина,
Несідланого теж усмертили коня.

На ешафот потім і короля,
І жінку молоду та гарну потягли,—
А як усіх їх кров невинно поплила,
Й Уотерса невинну кров так само розлили.

Писано д[ня] 27 жовтня 1914.

V. ВЕНЕЦЬКИЙ ЖИД

В Венеції в недавній час
Жив жид жорстокий всім на диво,
Зайнятий лихвою раз в раз,
Волоські письма се розказують правдиво.

Гернут звався на ім'я той жид,
Ніколи не гадав умерти,
Ніколи жебракові теж не дав
Гроша ані півчверти.

Жив, мов лінивая свиня,
Що спочива в болоті
Й нездатна ні на що, аж як
Її прийдеться заколоти.

Мов купа гною те життя
Тонуло в злочинів неволі,
Нездатне ні на що, аж як
Розкидають по полі.

Таке-то лихваря життя,
Що й сон над ним не має власти,
В страсі все, що злодії чигають,
Аби його з гніздом украсти.

Він дума тільки день і ніч,
Як бідних ошукати;
Хоч повна пелька золота, він рад
Все більш і більш глитати.

Його жона, як ліра зичила,
За тиждень по чентіму брала,
Хто заставу не дав вартнішого удвоє,
Тому й чентіма не давала.

«А точно заплати на час,
А то уплата вся пропала!»
Се був її заробок, що вона
Коровою своєю звала.

Жив у Венеції тоді
Купець поважаний у краю;
В потребі до Гернута вдався він,
Як у купців буває у звичаю.

Просив, аби на рік і день
За правним документом
Йому позичив сто корон [1],
А він віддасть з процентом.

А якби заставу жадав,
Він може й застав дати,
Жид хижо глянув на купця:
«То дуже довго ждати!

За позичку на цілий рік
Ні цента не візьму я,
Та іншу користь для життя
Від вас собі знайду я.

---

[1] У тім давнім часі (XVI в.), до якого відноситься отся пісня і її подія, корона мала вартість 100 лір.

Ми зробимо такий контракт,
Який я сам узнаю,
Та запоруки сильної
Від вас я зажадаю.

Ось сто корон. Як їх на речинець
Моя від вас не одержить каса,
Я буду вправі з тіла вашого
Відрізати фунт м'яса».

Купець сказав: «Що ж, я готов.»
Списали контракт адвокати,
Та рік умовлення пройшов,
А не було в купця виплати.

Ще кораблі були на морі,
І каса раз у раз порожня;
Як не журився, що не робив купець,—
Біді зарадити не можна.

І до Гернута він пішов
І мовив із низьким поклоном:
«Помилуйте і будьте друг! Не йдіть
На мене простогоном!

Нема ще грошей, хоч сьогодні
Минає день виплати;
З моєї запоруки, знаю сам,
Хісна великого не мати».

Гернут сказав: «Але й овшім!
Хай се вас не турбує!
В важніших річах хтось іще
Мене запотребує».

Купець пішов, але Гернут,
Як лиш остатні дня пройшли мінути,
Через судових гайдуків велів
Його в тюрму замкнути.

В тюрму велів замкнуть його,
Аби на нім помститься,

І як настав день судових розправ,
Почав з ним правотиться.

Приятелі купця прийшли
З плачем, бо безвиходня
Його здалася справа їм, і вмерти
Він мусив ще сьогодня.

Дехто, замість сто корон,
Хотів п'ятсот платити,
Одну, дві, та й три тисячі,
Та відкидав усе те жид сердитий.

Вже десять тисяч хтось давав,
Та жид руками шастав:
«Не хочу золота! — Гернут уперто
повторяв.—
А хочу мати лиш свій застав.

Замість виплати, лиш жадаю я
Фунт м'яса з його тіла».
«Се добре,— мовив судія,—
Що вам така охота налетіла.

Лиш треба м'ясо різать так,
Щоб він не вмер від того,
Зробіть так, а я сто корон
Додам вам ще зо свого».

«Ні, ні,— жид мовив,— обстаю
При своїм праві строго,
Фунт м'яса з боку правого
Знизу відріжу в нього».

І скрикнули до жида всі:
«Та що вам? Схаменіться?»
Але спокійно рік суддя
Купцеві: «Роздягніться!»

Вже кровожадний жид стоїть
З ножем напоготові
Зарізать свого довжника,
Що не встоявся в слові.

Та ледве тільки ніж підняв,
Щоб перший раз утяти,
Сказав суддя: «Стій, друже мій!
Ще маю щось сказати.

На праві твердо ти стоїш,
І в тебе законна основа,
Але в контракті, знаєш сам,
Про кров нема ні слова.

Тож ухитрися різать так,
Щоб м'яса фунт здіймити,
Та при тій операції
Ні краплі крові не пролити.

І тям, що у контракті теж
«Фунт» сказано, а більш чи менше —
вара!
Як кров проллєш, більш або менш утнеш,
Тебе чекає смертна кара».

Гернут жахнувсь, не думавши,
Що право з ним так круто обійдеться.
«Ну, хай тих десять тисяч і
Нехай те все минеться!»

«Е, так не йде,— відмовив судія,—
Ти зрікся тричі грошової сплати,—
При своїм праві, як жадав ти сам,
Незмінно мусиш ти стояти.

Бери фунт м'яса, або дри
Сам свій контракт на штуки,
А невеличкеє клеймо на лиці
Дістанеш для науки».

Отак скінчився той процес,
Яких було немного,
Та лихварі з Гернутового лиха,
Здається, не навчилися нічого.

Писано д[ня] 25—26 жовтня 1914.

VI. РОЗАМУНДА

Король Генріх другий, хоч добро робив,
Обік королеви ще панну любив!

Та панна вельможного роду була,
В красі молодій наче рожа цвіла.

Красу її дивом усі дивували
І згідно її Розамундою звали.

Красу ту король більше всіх любував,
У Вудштоку замок такий збудував,

Якому в тім краю рівні не було.
Сто п'ятдесят входів до нього вело,

Внутрі лабіринт був покоїв, проходів,
Ганків і дверей, і галерей, і сходів.

І хто би в той замок незваний ввійшов,
Хоч до смерті блуди, виходу б не знайшов.

Той замок король повелів збудувати,
Аби Розамунду безпечно сховати

Перед ненавистю своєї жони,
Що їздить любила на бистрім кони.

Була на ім'я вона Елеонора,
Хоч гарна лицем, та душею потвора.

Любов королівську вона здавна знала,
Проти Розамунди ревністю палала.

Король у палаті своїй проживав,
В замку Розамунди часто гостював,

Одному лиш вірному рицарю свому
Повірив він догляд любовного дому.

Та ось королеві сталася пригода,
Що була нещастям для всього народа.

Два Елеонори дорослі сини
З матері намови втекли з вітчини.

У Франції військо охоче зложили
І нападом рідний свій край загрозили.

І мусив король покидать вітчину,
Проти рідних синів вирушать на війну.

А як з Розамундою став він прощаться,
Вона не хотіла з королем розстаться.

«Позволь мені, милий, поїхать з тобою!
Я не побоюся ні трудів, ні бою.

Де тільки ти будеш, тебе не покину,—
Як тут мене лишиш, я певно загину».

Та король не вволив на її благання.
«Не плач, не журися, моє ти кохання!

Не для тебе труди та бурі плавби.
Жий тут у спокою та мене люби,

Слізьми свого личка не мочи ти даром!
Надіюсь на бога, верну незабаром».

До Франції рушив король кораблями;
Бідна Розамунда миється сльозами.

Плаче, хоч не знає, що до помсти скора
До Вудштока їде вже Елеонора.

А як біля замку у Вудштоці стала,
Зараз коменданта до себе призвала.

«Веди мене зараз до кралі тієї,
Що король заховав тут від помсти моєї».

Хоч мав наказ рицар ні з ким не
змовляться,
Волі королеви не смів спротивляться,

А її погрозам мусив улягти,
І до Розамунди її провести.

Зблідла Розамунда і духом упала,
Коли королева перед нею стала.

«Ну що, моя крале, спокійно живеш?
Чи, може, на сю ніч короля ти ждеш?

Сказав, що приїде, а я й затужила
Та до тебе в гості трохи поспішила.

Гости ж мене, крале! Я трохи трудна,
Дай що закусити та й чарку вина!»

Тремтить Розамунда, ні руху не має,
Але королева спокійно виймає

Із шафки, що там наготові давно,
Печене й варене й червоне вино.

Усе те спокійно на стіл розложила,
Покраяла гарно, сама закусила,—

Але Розамунда сидить і тремтить,
Мертвими очима на неї глядить.

«Ну, що ж, моя крале, згорділа ти дуже.
Не так пригощала ти мойого мужа.

Ну, розвеселися! Не будь же дурна!
На, випий від мене сю чарку вина!»

І чарку неповну вона націдила
З флящини отрутою ще доповнила,

Сама Розамунді до уст піднесла
І рухом легеньким у горло влила.

А потім знов сіла й спокійно снідала,
Поки біля неї дівчина конала.

Писано д[ня] 26 жовтня 1914.

VII. НЕЛЮБУ ДО ШЛЮБУ

Лорд Томас стрілець був над всіма
стрільцями,
Полював в королівських лісах;
Еллінора була прехороша дівчина,
І лорд Томас любив її страх.

«Скажи мені, мамо, по щирій правді,—
Лорд Томас до матері рік,—
Еллінору любу поведу до шлюбу,
Чорняву ж відсуну набік».

«Чорнява-бо має доми та левади,
Еллінора ж не має нічого;
Під благословенством моїм тобі кажу:
Приведи до домоньку мого».

Хоч як було прикро, а матері слово
Лорд Томас таки не знехав;
А в найближче свято пішов до Еллінори,
Що здавна так дуже кохав.

«Вітай, любий лорде! — рекла Еллінора.—
Яку новину ти приніс?» —
«На своє весілля прошу тебе, мила.
Се обом нам причина до сліз».

«А най бог боронить! — рекла Еллінора.—
До сего ти не допусти!
Таж я по всім правам твоя наречена,
А мій наречений лиш ти».

«Матусю солодка, як ти пригадаєш?
Найліпше порадь мені ти,
Чи дома сидіти, слізьми лице мити,
Чи на те весілля піти?»

«Тут дома сидіти, слізьми лице мити,
А там напитаєш біди;
Моя тобі рада, матірня порада:
На теє весілля не йди!»

«А хоч би в той день і зійшлося, матусю,
До мене сім бід на обід,
А хоч би там мала і смерть мені бути,
Не хочу я дома сидіть».

Вбралась Еллінора у стрій щонайкращий
І стрільців з собою взяла,
Селами лісними, містами міцними
Немов королева пішла.

А як перед Томаса замок прибула,
В бронзове кільце задзвонила,—
І вибіг лорд Томас, щоб гостей вітати,—
Аж, бач, се була його мила!

«Чи се наречена, що ти собі вибрав?
Бач, яка чорненька, ніврокуу?
Та я би з такою чорною бідою
У парі не йшла ані кроку!»

«Не гордуй так нею, Еллінороо люба,
Хоч як би тебе се кортіло.
За один твій палець віддав би я радо
Все її чорнявеє тіло».

Але та чорнява наречена мала
Ніж острий, довгий при собі
І поміж коротке та довге реберце
Еллінорі встрила у серце.

«Спаси мене, Христе!» — аж крикнув лорд Томас.—
Як же зблідла ти, Лоро кохана!
Тільки що була ти свіжа, мов лілея,
І наче та рожа рум'яна».

«Чи осліп ти, лорде,— мовить Еллінора,—
Твої очі чи пітьма покрила?
Чи не бачиш, що кров з серця мойого рине
І уже всі коліна змочила!»

Мав лорд Томас при боці меч гострий і вмить

Його вихватив з піхви, та й ну!
Нареченій своїй із пліч голову змів
І шпурнув нею геть о стіну.

Потім звернув вістря до свойого серця
І силою груди пробив,
І своїй любові і пімсті кривавій
Один кінець тут же зробив.

Писано д[ня] 26 жовтня 1914.

VIII. ЛОНДОНСЬКИЙ РОЗБІЙНИК

У однім лондонськім банку
Практикантом я бував,
І свойому принципалу
Я велику суму грошей
Через дівку зварував.

Я, Джордж Барнвель, повідаю
Вам усі свої пригоди,
Практиканти молоді.
У життя свойого маю
Стережіть себе від шкоди,
Щоб не буть вам у біді.

І даю вам тут науку:
Нехай кождий добре кмітить!
Здиблеш де такую суку,
Що тобі очима світить,
Пишно, наче пава, ходить
І бровами вабно водить,
А облесними словами
Притягає й відпихає,
Потішає й засмучає,
А все лиш на зло наводить,

Плюнь у той бік і ногою
Розітри, а як снагою
Ти не дуж і сили мало
Її приваби відперти,
Напиши собі «Пропало!»
Та старайся скорше вмерти.

Швидко йшов я дня одного
Лондонськими вулицями
І для принципала свого
Ніс калитку з червінцями,
Аж стрічаю гарну цвітку
Із рум'яними лицями,
Ту сирітку, ту чечітку,
Що йшла звільна пишно вбрана,
Мене вздрівши, всміхнулася
І до мене звернулася,
Й мовила: «Вітаю пана!»

І пішов я з нею в парі
По широкому бульварі,
Стала панна щебетать,
Наче пташка пишнопера:
«Кого маю честь пізнать?
Бачу лорда в вас чи пера?
Як вас по ім'ю назвать?

Я вже зроду був галант,
До дівчат усе укладний.
І з виду гладкий та ладний.
На її привіт прикладний
Я всміхнувся також живо
І відмовив їй ввічливо:
«Я Джордж Барнвель, практикант».

Що їй се ім'я сказало,
Чи багато що, чи мало,
Сього я не міг пізнать.
Дальш не стала вже питать,
Але, глянувши уважно,
Мовила зовсім поважно:
«Дуже рада вас пізнать».

Я змінив хвилево краску,
Їй подякував за ласку
Й запитав її з острожна,
Де стрінуться з нею можна?

Поклонилася легенько.
«Се ось тут зовсім близенько,

Коло площі Шодеріч.
Лиш спитайте: «Де тут вдова
Живе, пані Мільвудова,—
А там далі пуста річ».

Ми розсталися; додому
Я подався на обід,
Потім гроші розносити
Вийшов я до кого слід.

Коло шостої ще мав я
Зо сто фунтів у шкатулі,
Та перемогли мене
Вже під вечір мрії чулі.

І на площу Шодеріч
Я зайшов за півгодини,
Мільвудової домівку
Відпитав за півхвилини.

Задзвонив у перші двері,
По східцях зійшла вона
У шовковій сукні білій,
На ній бинди шелестіли;
Понад ковнір коронковий,
Наче стовпчик мармуровий,
Шийка гнулася сніжна.

Красоти її не можу
Ні сказать, ні описати,
Чув я тільки ласку божу,
Що її міг оглядати.

А вона мене за руку
Узяла при привітанні:
«Вітай, Барнвелю мій милий,
В моїм тихім помешканні!»

«Дуже гарно, що ти вірно
Встоявся у своїм слові.
Тож забавмося сей вечір,
Пок обоє ми здорові».

І була мені забава
Над усякий вираз мила;

Я й не зчувся, як на вежах
Восьма вже година била.

«Вибачайте, люба панно
Пан мій жде мене ще нині;
По звичаю мав я в нього
Буть о сьомій ще годині».

«Ов, а що? Хіба твій пан
Так на точність остро кутий,
Що в приятельки не можеш
Хоч годину ще пробути?

Се ж нечемність! Я готова
Зараз закричати пробі.
Я б весь вік хотіла бути
Практиканткою при тобі».

І я з нею повечеряв,
Щоб не взяла за нечемність,
І шість фунтів золотом
Заплатив за ту приємність.

А як мав я відходити,
Мене щиро цілувала,
І моєю дорогою
Себе Сарою назвала.

І пита: «Чи смакувала
Тобі в мене ся вечеря?
Будь ти,— каже,— мій Адоніс,
Буду я твоя Венера».

І питала, коли знов
Я прийду до неї в гості?
Обіцявся я прийти
У неділю до її мості.

Як в неділю я прийшов,
Вже кінчилась божа хвала,
Моя Сара, наче хора,
У постелі ще лежала.

На лиці була турбота,
Навіть сльози на очах,
І спитав я, що за смуток
Так на душу їй наляг.

«Не питай мене, коханий!
Як же маю не тужити?
Десять фунтів за довги
Мушу завтра заплатити».

«Десять фунтів, се не мало,
Та не бійся, моя мила!
Ось тобі тих десять фунтів,
Щоб ти тільки не тужила!»

Не та стала моя Сара,
Як дістала такі гроші,
Цілувала, милувала,
Були пестощі хороші.

Відтоді я чужі гроші
Сипав щедрою рукою,
Невимовні пив розкоші,
День і ніч не мав спокою.

Місяць так минув помалу,
Грів мене любовний шал,
Та ось раптом принципал
Збудив мене з того шалу
І рахунків зажадав
З того свого капіталу,
Що інкасував я в місті.
Щось пройшло по мні студене,
Бо набралося у мене
Недобору фунтів двісті.
Оправдався я як міг,
Обіцяв, що завтра зложу,
І до Сари вмить побіг,
Щоб знайти там хоч нічліг,
Як не справжню ласку божу.

Та коли я їй сказав,
Що мій пан несамовитий,

Скоро грошей брак пізнав,
Зараз все велів зложити,
А до завтра як не зложу,
У тюрму мене всадити,—

Моя Сара не та стала,
Наморщила чорні брови.
«Геть від мене! — закричала.—
Нащо мені ті розмови?
Як ти гроші спроневірив,
Іншої шукай криївки!
Тут нема для тебе місця!
Тут не п'ється ані їсться
Із злодіями до спілки».

Тут пізнав я, що за зілля
Ота моя гарна Сара.
Але ще я на весілля
Не одного мав таляра.

Тож, не тратячи відваги,
Ані духа рівноваги,
Я сказав їй: «От така ти!
Сеє лиш хотів я взнати,
Розкусить твою оздобу,
Виставить тебе на пробу,
Чи ти вмієш покохати,
Покохавши, помовчати
І в потребі помогати,
Чи лиш гроші висисати.
Проби ти не видержала,
Всю нікчемність показала
І для мене дрантям стала.
Бач, у мене ще дукати!
Геть іду з твоєї хати
Іншої собі шукати».

Сара вся запаленіла,
Блідла, то знов червоніла
Та на всі мої докори
Лиш сльозами відповіла:

«Та й гарячий ти, мій Джордже!
Я таким тебе й не знала!

Вибачай, коханий мій!
Я також пожартувала.
Заночуй сю ніч у мене!
Буде тут тобі безпека,
На варене та печене
Куховарня недалека».

Небагато треба слів,
Коли пристрасть засліпила,
А при тім же моя Сара
Була справді дуже мила.

Повечеряли ми вволю;
Їла маленько вона,
Та мені страшенно пити
Захотілося вина.

І я пив та не впивався,
Розв'язався мій язик,
У всім Сарі признавався,
Про що й думать сам не звик.

«Та й найшла мене тривога
За нещасний той рахунок!
Проч тривога від порога!
На фрасунок добрий трунок!

В мене батенько багатий,
Чей не дасть мені згибати;
Синові ж не пропадати,
Як в вітця бряжчать дукати.

І сестра маюча в мене,
Чей поможе у потребі;
Буде все їй заплачене
Як не тут, то, може, в небі.

Вуйко в мене теж багатий,
Він у Льодляві живе;
В нього славний скот рогатий
У стайнях його реве!

Мав би я в в'язниці гинуть,
Як живеться їм незгірше?

Лондон мушу я покинуть
І до вуйка йти найскорше».

Сара слухала все теє
І вина знай доливала,
А по кождому признанні
Мене палко цілувала.

«Любий мій, який ти бравий!
Як лиш будеш гроші мати,
В мене будеш все безпечний,
Приходи до мої хати.

В мене криївок багато,
І шукать ніхто не буде,
А хоч би й сто літ шукали,
Не знайдуть тебе тут люде».

Так обезпечений, я гроші
Майже всі лишив у неї,
А на другий день подався
Зразу до сестри своєї.

Не дала сестра нічого,
Бо й сама немного мала,
Та мене у своїм домі
Навіть днини не тримала.

Відси я пішов до тата,
Не дістав і там нічого;
Була в тата власна хата,
Та довгів на хаті много.

Тато ще не знав причини
Мого приходу до нього,
Що я здуру для дівчини
Грошей змарнував так много.

Він був рад, що я у службі
І заробок маю добрий,—
Його вбить в тій хвилі був я
Не настільки ще хоробрий.

Зараз вибрався до вуйка,
Заплативши віз почтовий;
Страх гонив мене й тривога,
Вже на все я був готовий.

Прийняв вуйко мене радо,—
Знав мене ще з літ дитячих;
Скрикнув, як мене побачив,
По-старому: «Любе чадо!»

Він на ярмарок збирався
В Уайтчепель із волами;
Я пристав до нього зараз:
«Любий вуйку, іду з вами».

Торг був надзвичайно добрий,
Вуйкові воли чудові,
Вторгував він десять тисяч
Фунтів — в золоті готові.

А вночі, поки йти спати,
Спали ми в одній кімнаті,—
Вуйко почислив при мні
Всі дублени та дукати.

Поскладав їх у шкатулу.
Я нічого не просив,
Тільки, як заснув мій вуйко,
Я легесенько старого
Під час сну його твердого
Подушкою задушив!

Ще було вночі не пізно,
А в гостинниці завізно,
І ніхто не спостеріг,
Як з шкатулою тяжкою
Я на вулицю з покою
Між возами перебіг.

Тиждень бувши на мандрівці,
Я до Сари загостив,
Та, не бувши з нею в спілці,
Ні про що не сповістив,

Але став обережніший
Та на гроші май скупіший,
І не дуже-то частив.

Сара дещо зміркувала,
Вже мене не цілувала,
Мов байдужна все була,
А на ніч більше не просила,
І вина не доносила,
Часто в вікна виглядала,
Мов когось-то дожидала.
Мов жура на ню найшла.

Аж раз в веремя студене
В теплому її покою
Пристрасть верх взяла у мене.
Я обняв її рукою,
Став гаряче цілувати.
Її руки пестувати,
І вона повеселіла,
Зараз курочку печену,
Вина пляшку обільшену
Подавати повеліла.

Забавлялись ми приємно,
А як стало зовсім темно,
Я розгарячився так,
Що сказав їй дещо з того,
Як убив я вуйка свого,
Не сказавши, де та як!
Сара слухала й мовчала,
У обіймах задрожала,—
Був мені зловіщий знак.

Ліг я на окреме ліжко
Й захропів, мов заразіську,
Я по-п'яному заснув.
Чую, встала моя Сара,
Наче сонная примара,
В дверях замок бреньконув;
Вона вийшла,— вбрана була,—
Двері від сіней замкнула,
Збігла сходами,— я чув,

Як заперту браму дому
Відчинила покрийому,—
От тепер я певний був!

Я ні хвилі не вагався,
Встав, на потемки убрався,
Замок вийняв долотцем,
Збіг по сходах у ту саму
Незамкнуту дому браму
І на площу вбіг хильцем.
Тут я за паркан сховався
І здалека придивлявся,
З яким буде то кінцем.

Ось надходить моя Сара,
З нею полісменів хмара
З ліхтарнями, при шаблях.
«Ну,— гадаю,— ось діждався!
Сталось так, як сподівався.
Вже тепер мені не страх».
І тяжку відбувши днівку,
Я в свою пішов криївку
І спокійно спати ліг.

А за тиждень чи два тижні,
Мої любі, милі, ближні,
Знов до Сари загостив я.
Того, що мені зробила,
Хоч яка бувала мила,
Очевидно, не простив я.
Як до неї я дістався,
Не моя річ тут казати;
Не просився, ні вітався,
А в такий час я дібрався,
Коли мусила вже спати,

Певно бідній і не снилось,
Що заснути їй судилось
Сном остатнім. Спала тихо.
Не було їй жадне лихо
При смерті. Не перервав я
Сну її, не задавав я
Страху, жаху ані муки,

І не бив, не термосив;
Як, на груди склавши руки,
Спала так, немов святая,
Так її, раз зітхнувши
І легенько притиснувши,
Подушкою задушив.
Отсе друга жертва тая,
Моя Сара золотая.

Тут моя кінчиться повість.
Я писав її в спокою
Не тремтячою рукою
В Дуврі, в пристані над морем.
Будь здоров, мій рідний краю,
Бо тебе я покидаю
З твоїм щастям, з твоїм горем.
Ще хвилину буду сам,
Лист сей вложу до коперти
І на пошту сам подам,
Хай читають всі експерти.

Сам же я свобідна птиця,
Перелетний журавель,
Тут не буду довше криться,—
Ось білет на корабель.
За годину, за хвилину
Узбережжя се покину,
А тоді ніхто мене
Не знайде, не дожене.
Ще хвилина, і я пан,
Випливу на океан,
Широчезний та шалений,
Попрощаю світ старий.
А се що: стук до дверий!..
Та невже ж би?.. Боже крий!
А, панове полісмени!

Писано д[ня] 28—29 жовтня 1914.

СТАРОНОРВЕЗЬКІ БАЛАДИ

І. РИЦАР ТІННЕ

Був рицар пан Тінне в літах молодих,
Та хоч молодий, все поважний;
Чи пішо, чи кінно до кожного бою —
Серед найсміліших відважний.

Пішов же той рицар, пан Тінне, на лови,
Ловити оленя прудкого,
Побачив під липою Ульву-красуню,
Дочку його карла малого.

І Ульва, дочка того карла малого,
Рекла до слуги: «Ось нівроку
Пан Тінне! Подай мені арфу, я зваблю
Його гнеть до свойого боку».

Як вперве торкнула струну золотую,
Так чудово вона стала грати,
Що й диким звірятам у лісі та в полі
Захтілось скакать і гуляти.

Як удруге торкнула струну золотую,
Так чудово вона стала грати,
Що сокіл-білозір на дубі високім
Із утіхи крильми став тріпати.

Як утретє торкнула струну золотую,
Так чудово вона стала грати,
Що й риби веселі в глибокій ріці
Почали понад воду скакати.

Луги зацвіли, зеленіли листки,—
Сила рук була так чарівна;
Сп'яв острогами Тінне свойого коня
Й гнав, куди потягала вона.

«Немов між лілеями рожа,
Сидиш, гарна дівчино, тут;
Хто гляне на тебе смертними очима,
Не мине той любовних пут».

«Замовчи, пане Тінне, будь ласкав,
Свої мрії любовні сховай!
Я ж бо наречена короля гірського,
Що пан усім карлам, се знай!

Сидить у отсій горі суджений мій,
В кості гра при столі золотім;
Мій отець порядкує вояків своїх,
Аби в бою стояли святім.

Моя мати сидить у кімнаті вгорі
І склада щире золото в скрині;
Я ж на хвилечку викралась, щоб тут заграть
На тій арфі в щасливій годині».

Приступив рицар Тінне близенько до неї
І погладив рожеве лице:
«Чи не скажеш, прегарна дівчино, мені ще
Приємніше слівце, ніж отсе?»

«Я не смію сказати приємного слова,
Переходить се волю мою;
Я-бо наречена короля гірського
І зламала б повинність свою».

А втім, Тора, жона того карла малого,
Зазирнула крізь браму на мить,
Бачить, як рицар Тінне під липою
При ногах її доні сидить.

Тоді Тора, жона того карла малого,
Закричала на доню сердито:

«А ти що робиш там в тіні липи старої?
І з ким маєш там щось говорити?

Не волиш у кімнаті сидіти при мні
І складать щире золото в скрині,
Ніж сидіти надворі та співати пісні
И вигравати в щасливій годині?

Не волиш у кімнаті сидіти при мні,
Шлюбну сукню собі вишивати,
Ніж співати надворі рунічні пісні,
Рицаря з християн чарувати?»

Тоді Ульва, дочка того карла малого,
В дверці вгору шугнула притьмом;
Рицар Тінне в шкарлатах та футрі бобровім
Вбіг за нею слідом.

Тоді Тора, жона того карла малого,
Злоте крісло підсунула тут,
І на рицаря сон напустила глибокий,
Аж утретє запіяв когут.

Тоді Тора, жона того карла малого,
П'ятикнижжя рунічне взяла,
І звільнила його від рунічного чару,
Яким доня його оплела.

«І послухай мене, пане рицарю Тінне,
Тепер руни тебе не в'язнять,—
І скажу тобі слово приязне: моєї
Тобі доні не взять і не знать.

Уродилася я як християнське дитя;
Мене вкрали в гору сю червону;
А сестра моя в краю ісландів живе,
Золотую там носить корону.

Золотую корону там носить вона,
Королевою звуть її там;
А дочку її вкрали теж карли від неї,—
Се невідомо людям, лиш нам.

А дочку її карли украли від неї,
Занесли в край берненський для віна.
Там жие вона й досі, прегарна дівчина,
І зоветься вона Гермоліна.

І ніколи не сміє вона танцювати,—
Сім жінок на сторожі при ній;
І ніколи не сміє на арфі заграти,
Хіба при королеві самій.

А має сестрінка король, що по нім
Корону повинен дістати;
Йому король хоче в подружжя щасливе
Також ту королівну віддати.

Отсе я собі покладаю за честь,
І тобі на добро вийде теж,
Коли від нелюба увільниш ту панну
І собі за дружину візьмеш».

Вона дарувала йому нову сукню,
Нашивану перлами й злотом,
А кождий рубець на тій сукні та був
Нашитий коштовним клейнотом.

Дала після того й коня вороного,
На ньому й сідло золоте.
«Не питай дороги ніколи, бо кінь сей
Усе ліпше знатиме те».

А Ульва, дочка того карла малого,
На знак, що він милий їй теж,
Сказала: «Візьмеш собі спис отсей довгий
І меч сей блискучий візьмеш.

І в якім лиш бою будеш ними биться,
Побіду ти все віднесеш;
По якому морю ти плавати будеш,
До берега все допливеш».

А Тора, жона того карла малого,
Дала йому чарку вина.
«А тепер їдь відси, о рицарю Тінне,
Поки мого мужа нема».

Поїхав пан рицар, поїхав пан Тінне
Дорогою попід горою,
Аж їдуть назустріч два королі-карли
Вечірньою порою.

«Добрий день, добрий день, пан-рицарю Тінне!
А доброго маєш коня!
Куди поспішаєш у тій ясній зброї?
Далека, мабуть, сторона?»

«Далеко чи близько, а їду я в свати,
Гарну цвітку гадаю зірвать;
Для свого добра чи на горе тяжкеє
У бою меч та спробувать».

«Їдь в мирі! Їдь в мирі, пан-рицарю Тінне!
Від нас тобі лиха не ждать.
А їдуть ісландські вояки лихії
З тобою списи приламать».

Поїхав пан-рицар, поїхав пан Тінне,
Дорогою попід горою.
Аж ось проти нього сім борців берненських
В рицарськім одностроюю.

«Стій, рицарю вдалий! Для слави й похвали
Побиться ми хочем з тобою.
Чи за срібло-злото, чи за свою милу
Ти хочеш стать з нами до бою?»

Один був між ними грізний та сердитий,
Сестрінець короля.
«Не за срібло й злото в бій хочу вступити,—
Досить в мене злота й срібла.

Але тобі знана, але тобі мила
Дівчина моя Гермоліна.

За неї поб'ємось! Чи моєї смерті,
Чи твоєї се буде причина».

Наставивши списи один на одного,
Два рицарі рушили вскок;
Та Тінне сестрінця рубнув одним махом,
Голова його впала в пісок.

Шість інших забрали убитого тіло,
Вовчі шуби на себе вдягли,—
Отак увійшли в королівську палату,
Королеві про все донесли.

Стар король закричав із великого болю
І волосся на собі став рвать.
«Нагороджу соболями й кунами тих, що
Смерть сестрінка мойого помстять».

І погнало за ним шість берненських борців,
Аби стать королеві в пригоді,—
Та каліками всі повернули назад,—
Стали мудрими, певно, по шкоді.

Рицар Тінне перед королівським двором
І вовків, і медведів побив,
І високу дівицю з довголітньої ганьби
Вивів, освободив.

Тепер та дівчина, панна Гермоліна,
Ні біди, ні гризоти не знає,
В обіймах коханого рицаря Тінне
Сном солодким вона засипляє.

Тепер той хоробрий рицар, Тінне добрий,
У добрі живе без переміни,—
Кожду ніч проводить він у сні солодкім
Обік любої Гермоліни.

І дякує Ульві, дочці карла малого,
Що його голос її приволік;
Бо як не ввійшов би в гірськеє нутро він,
Не знайшов би був панни повік.

Писано д[ня] 23—5 липня 1914.

II. МОРСЬКА ПОКУСА

Князь Магнус з вікна свого замку глядить,
Як море бушує й клекоче;
Глядить, аж на хвилях бурхливих сидить
Прекраснеє тіло жіноче.

«Я дам тобі човник прегарний, прудкий,
Якого пан жаден не має;
По суші так, як і по хвилі морській,
День і ніч превесело гуляє.

Я дам тобі коника сірого свого,—
Жаден рицар такого не має;
По суші так, як і по хвилі морській,
День і ніч веселенько стрибає».

«Якби я з тобою тепер заручився,
Не мав би ніколи спокою;
А служу тепер королю й вітчині,
Не хочу заходиться з жоною».

«Я дам тобі золота щирого стільки,
Щоб тобі на весь вік твій було;
І повнії жмені перел та клейнодів,
Коштовних і чистих, як скло».

«Що ж, радо би я був одружився з тобою.
Якби ти хрещена була;
Але ж ти зрадлива водяная віла,—
Чого ж би за мене ти йшла?»

«Княже Магнусе, гов! Ти подумай гаразд!
Я говорю тобі не сама.
Як згордуєш негідно ти мою любов,
То зійдеш незабаром з ума».

«Я хрещений і князь, і я син короля,
І за зиском не гоню в борбі,
Ти жиєш у воді, не на суші ось тут,—
Отже цур, зась від мене тобі!»

Писано д[ня] 25 липня 1914.

III. ВІСІМ ЛІТ У КАРЛІВ

Отець Маргарети був дуже багатий,
Мав сім королівств, міг у всіх панувати.

Два графи посватать її загостили,
Вона відрекла, що їй жаден не милий.

Прийшло п'ять князів з таким самим
напором;
Усім відказала й зробила їм сором.

Ще й сім королів у сватах в себе вздріла,
Та жадного з них полюбить не хотіла.

Король карлів пише до матері їй:
«Твоя доня буде моєю як стій».

«Якая ж заплата мене за ню жде,
Коли сама в холм твій вона увійде?»

«Червоного золота, скільки захочеш,
І грошей, як много в три скрині втолочиш».

Уранці в неділю се статися мало;
Гретусі до церкви піти випадало.

Вона як пішла, то вже йшла, аж зайшла
Там, де в холмі карлівська домівка була,

Вона йде межею довкола холма,—
Ось двері нарозстіж — і входить сама.

Ввійшла вона в двері і в залу поспішно,
А там король карлів прийняв її втішно.

Узяв він панянку на лоно своє.
Обручений перстень їй зараз дає.

В біймн бере всю зо стиду червону,
Дає їй притім королівську корону.

В холмі тім вона пробула вісім літ,
Двох синів і дочку породила на світ.

Як вісім років проминуло без тями,
Вона забажала вернути до мами.

Король кликнув чуру: «Ніщо не кажи!
Як стій пару карих у віз запряжи!»

Як вийшла з холма, щоб на віз той сідати,
Стали малі діти за нею ридати.

Та карлів король сам її проводив,
Узяв у обійми й на віз посадив.

«Послухай, мій чуро, не мов ані слова!
Їдь там, де живе її мати здорова!»

А як на порозі в рідним домі стала,
То своїй матусі «Добрий день!» сказала.

«О доню, а де ж ти так довго була?» —
«Лукою цвітистою йшла я та йшла».

«А що ж за серпанок в тебе на лиці?
Та так жінки носять і матері всі».

«Серпанок такий по закону я вбрала:
Я жона кріля карлів, хоч шлюбу не брала.

В холмі була в нього цілих вісім літ,
Двох синів і дочку привела на світ.

Два сини в мене й донечка, ляля малая,—
Кращої, мабуть, ніде в світі немає».

«Гретусю, чи можу поїхать з тобою,
Побачить синочків і донечку твою?»

Та ось король карлів явився на порозі;
Гретуся як стій скаменіла в тривозі.

«Ти тут? І на мене жалі розвела?
Кликав я тебе чи сама ти прийшла?»

Чи на свою долю хочеш тут ридати?
Таж сама війшла ти в підземні палати!»

І він її вдарив у лице рум'яне:
«Назад до дітей! Тут нога твоя більше не стане».

І він побив різкою тіло її:
«Назад до холма й не протився ніколи мені!»

І знов король карлів її проводив,
Узяв у обійми й на віз посадив.

«Послухай, мій чуро! Ні слова не мов!
Назад до холма завези її знов!»

Ось вони при дверях холма спішно стали;
Її малі діти дуже втішні стали.

«Уже моя радість на світі пропала.
Прости мені, боже, що матір'ю стала!»

Одно притягнуло золотий столець.
«Спочинь, мамо, тут, поки верне отець!»

Друге принесло їй у розі вино,
Третє в ріг впустило золоте зерно.

А як з рога вперве вона сьорбнула,
Про небо й про землю навіки забула.

А як з рога вдруге сьорбнула,
Своє християнство і бога забула.

А як з рога втретє вона сьорбнула,
І брата, й сестру теж навіки забула.

І брат, і сестра, мов не були ніколи;
Лиш матір сумну не забула ніколи.

Писано д[ня] 26 липня 1914.

IV. ТАНЕЦЬ ЕЛЬФІВ

Пан Ольоф їде в ранній хмарі,
Над'їхав на танець ельфів у чагарі.

Ельф-батько йому подає руки кволі:
«Пане Ольоф, ходи, потанцюй з нами в колі!»

«Не можу, не хочу, часу не стає,
Бо завтра уранці весілля моє».

Ельфа мати йому подає руки кволі.
«Пане Ольоф, ходи, потанцюй з нами в колі!»

«Не хочу, не можу, часу не стає,
Бо завтра уранці весілля моє».

Ельфа-панна йому подає руки кволі:
«Пане Ольоф, ходи, потанцюй з нами в колі!»

«Не можу, не хочу, часу не стає,
Бо завтра уранці весілля моє».

А взавтрі до дружок молода говорить:
«А хто се так рано у всі дзвони дзвонить?»

Одна каже: «Звичай, моє ти кохання:
Дзвонить так молодий молодій на
прощання».

Друга каже: «Правди ніщо тобі крить:
Пан Ольоф помер і на нарах лежить».

Уранці, як день ще сліпий і всі спали,
У Ольофа в домі три трупи лежали.

Пан Ольоф, нешлюбна його молода,
І мати його, яку вбила нуда.

Писано д[ня] 26 липня 1914.

V. СВІДОК ТАНЦЮ ЕЛЬФІВ

Я був молодий, уродливий юнак,
Мав завезти князю новину;
Тому виїхав я у вечірню годину
І поклався в діброві до сну.

Під зеленою липою я положився,
І замкнулися очі мої.
Втім прийшли дві панянки прекрасні,
Хтіли поговорить о любві.

Одна пальцем діткнулася мого лиця,
Друга шепнула в вухо мені:
«Встань, юначе! Побачиш таке дивне диво,
Що тобі й не присниться вві сні!»

І вони привели прехорошу дівчину,
Всю в волоссі немов золотім.
«Встань, юначе, коли тобі любо розкоші
Пережити в віці молодім!»

Тут одна почала таку пісню співати,
І мав силу таку її спів,
Що грімкий водопад перестав бушувати,
Який досі невпинно ревів.

Занімів водопад, що не переставав
День і ніч бушувати;
І гнідая серна теж забула вона,
Куди мала втікати.

А я встав із землі і оперся на меч,
Та глядів, і глядів,
Як вони танець ельфів вели та вели,
Як їм ельфівський звичай велів.

І як, на моє щастя, не був би когут
Заспівав, злопотівши крильми,
То я був би між ельфами тими заснув
І навіки заснув серед тьми.

Писано д[ня] 26 липня 1914.

VI. ПАН ОЛЬОФ І ДОЧКА КОРОЛЯ ЕЛЬФІВ

Пан Ольоф їде вранці рано,
Як тільки сонце виринало.

Іде полями-пустирями,
Справунки поробить для мами.
Ось танець ельфів над ярами.

Ельфів, ельфиць велика сила,
А їх царівна легкокрила
На вітер коси розпустила.

Ота царівна, в танці сміла,
До нього мигом прилетіла,
«Ось моя ручка сніжно-біла!

Пан Ольоф, будьмо собі друзі!
Танцюй зо мною в нашім крузі!»

Відмовив Ольоф із журбою:
«Не піду в танець я з тобою,

Моя невіста, моя мила
Мені се остро зборонила.

Не піду в танець без похмілля,
Нема охоти, ні дозвілля,
Бо завтра, знай, моє весілля».

Царівна ельфів як се вчула,
На нього ручкою махнула,
Зітхнула тихо та шепнула:

«Ей, як не хочеш танцювати,
Будеш ти того жалувати,
Свого весілля не меш мати».

Пан Ольоф обернув конину,
Поїхав яром у долину,—
Йому так млісно, до загину.

До свого дому доїжджає,
Його матуся виглядає.
Словами втішними вітає.

«Вітай, синочку, щастя моє!
Чого так зблідло личко твоє?

Чому вертаєш ти так рано?
Мабуть у тебе щось погано!»

«Мій коник, мамо, спотикнувся,
А я був сонний та й забувся.
О пень дубовий громихнувся.

Стели, сестричко, моє ложе,
А ти, мій братику-небоже,
Не розважай матусю нашу,
Веди коня мого на пашу.

Матусю люба, без уговку
Ти зачеши мою головку,
А ти, татусю, за годину
Змайструй для мене домовину!»

«Мій любий сину, що ти кажеш?
Так вчасно ти в могилу ляжеш?
Таж маєш час іще й дозвілля,
А завтра лиш твоє весілля».

«Не буде завтра, мати мила!
Мене жде чорная могила,—
Царівна ельфів се вчинила».

Писано дня 26 липня 1914.

VII. ІРФАР І ЗІЛЬБЕР КЛЯРА[1]

Поїхав Ірфар лугами, лісами,
Сестриці шукаючи днями й ночами.

[1] Дослівно: той, що їздить блудом, і ясна, як срібло.

Їхав він багнами, яром, чагаром,
Сім царств об'їхав і все те даром.

Їхав по горах, по долах глибоких,
По людних містах і дворах одиноких.

Доїхав аж до чарівного житла,
Де морська цариця могутня жила.

«Ніде я не бачив такої краси,
Всеї в золоті, як ти, пані, єси.

Не була нічия краса, як твоя,
Хіба Зільбер Кляра, сестриця моя».

«Ой гарний молодче, ти бачив немного,
Не дуже багата й уява твоя,

Що бачиш на мні, се ніщо проти того,
Що має Ісімо, служебка моя.

О, краща вона в своїх кучерях ясних.
Як в тій короні та в шатах прекрасних.

О, кращі у неї пальчики маленькі,
Як на моїх пальцях персні золотенькі.

І кращі у неї ті босі ніжки,
Як мої черевички та панчішки».

«Я дам тобі золота й тайстру свою,
Щоб Ісіму бачить, служебку твою.

Я дам тобі ще й сю зелену кирею,
Щоб міг хоч слівцем я промовити з нею».

«Сховай собі золото й ту опанчу,—
З Ісімою ти говори досхочу».

Морськая цариця в кімнатку вступила,
Прекрасну Ісіму зі сну розбудила.

«Вставай ти, Ісімо, вбирайся гарненько,
При сніданні послужиш рицарю раненько».

«Як маю комусь я служити на вдачу?
Від п'ятнадцяти літ світа-сонця не бачу».

«Вставай ти, Ісімо, вберись у всі строї!
Перед християнина підеш у покої».

«Як маю в покої я вийти до нього?
П'ятнадцять літ я не видала нікого».

І взяла сорочку шовкову в тій хвили,
Що дев'ять паннів їй шили й рубили.

Червоную сукню взяла поносити,
Що кождий рубець був золотом нашитий.

Потім синій плащ її стан обіймав,
А кождий рубець в нім від золота сяв.

Були у Ісіми дорогі клейноти;
На шию взяла ланцюжок щирозлотий.

Ісіма ще й інше узороччя мала,
Поясом блискучим стан оперезала.

Потім на постелю, мов вивірка, сіла,
Шовкові панчішки на ноги наділа.

Потім по помості, мов лебідь, пройшла,
Черевички червоні на ноги взяла.

Потім до криниці побігла ходою,
Голову обмила зимною водою.

Свої кучерики в воді колисала,
І гребінцем срібним потім розчесала.

Не плела волосся, а вільно пустила,
Золотий обручик на нього вложила.

Отак до їдальні ввійшла, мов у танці;
Всі думали: сходить ясне сонце вранці.

А Ірфар присунув їй крісло зелене:
«Сядь, гарная панно, й спочинь біля мене!»

«Та я не втомлена, можу постояти,
Скажи чого хочеш, щоб тобі подати!»

Вона доливала для пані й для пана,
Аж морська цариця заснула вже п'яна.

«Послухай, Ісімо, скажи мені, мила,
Якого ти роду й де ти ся вродила?»

«Отець мій володарем був свого краю,
А брат наймолодший звесь Ірфар, се знаю».

А в нього дві сльози потекли на лиця:
«Так ти Зільбер Кляра! Ти моя сестриця!»

«Слухай, Зільбер Кляра, що хочу спитати:
Чи хочеш додому зо мною вертати?»

«Хоч як моє серце до мами бажає,
Коли ж отся пані мене не пускає».

А Ірфар поглянув, як випили споро:
«Та пані заснула й не збудиться скоро.

Збери все, що маєш, у скриньку свою,
А я осідлаю коня й напою».

А мав він коня, що ніс легко їх двоє,
Сестру на сідло взяв, майнули обоє.

А як попід вікна конем проїздили,
Він зняв капелюх і гукнув що мав сили:

«Спасибі, царице! Честь тобі й хвала,
Що мою сестру ти так довго держала!»

Проснулась цариця в ту саму хвилину,
«На, маєш! І вір же ти християнину!»

Морськая цариця в таку лють упала,
Що сама скалою кам'яною стала.

27. VII

VIII. МОРСЬКИЙ ЦАР І ГАЄМО

Гаємо співала, аж голос сріблястий
Ішов по рівнині.
Почув його морський король бородатий,
Що жив у глибині.

Гаємо співала, аж голос сріблястий
Лунав понад морськії лави;
Почув його морський король бородатий,
Той нехрист лукавий.

До свого стерника мовив морський король:
«В отсей край християнин судно правити зволь!»

«Чого ж у тім краю тобі потребиться,
Коли ти не вмієш співать, ні молиться?»

«В тім краю моя одинока потреба:
Ту панну-співачку взять хочу до себе».

А як у Норвегії він опинився,
У християнина він перемінився.

Зробив собі одіж золоту й зелену,
Рицарську зброю блискучу, сталену.

Зробив собі одіж рицарську у всьому,
Коня вороного, щоб їхать на ньому.

На палець зробив собі перстень із злота,
Ввійти між рицарство зібрала охота.

На ноги зробив собі чоботи з злота,—
До танцю рицарського в нього охота.

«Тепер потанцюю, аж двір залунає.
Хай виступить та, що найкраще співає!»

І Гаємо вийшла, і так заспівала,
Що всіх своїм співом за серце забрала.

«Тепер ідіть кождий до дому свойого,
А ти в мій кораблик, Гаємо-небого!»

Заплакала Гаємо, руки ламала.
«Хочеш, щоб слугою твоєю я стала?»

Заплакала Гаємо, вмилась слізьми.
«Чи ж мушу йти з сонця до морської тьми?»

«Гаємо, дівчино, перестань ридати!
Дам я тобі в себе золоті палати.

Гаємо, дівчино, перестань ридати,
У моїх обіймах щоніч будеш спати».

І вмить обняв панну зимними руками,
Аби в свій кораблик понести без тями.

У дівчини думка у душі шибнула:
«Добре, що свій ножик я не позабула».

Цар морський сю думку зараз відгадав,
Гордо та глумливо до неї сказав:

«Не боявсь я лука, ні списа стального,
Не боюся й твого ножика дрібного.

Не боявсь я лука, ні меча страшного,
То мені й твій ножик не зробить нічого».

Та ще він з тим словом не договорився,
А вже йому в серце ніж дівочий вбився.

«Тут лежи, королю, в крові своїй власній,
Мене ще потішить сей світ божий ясний.

Тут лежи, аж круки й пси тебе пожруть!
Я ще потанцюю панною ось тут.

Тут лежи, аж поки тебе поховаю,
Я ще погуляю й пісню заспіваю».

Писано д[ня] 29 липня.

IX. ЗАКЛЯТА

На південний захід від фіорду
Там ліс предковічний, густий,
У нім дерева величезні,
Яких ніде більш не знайти.

Там дуби та липи зелені,
Берези у білому вбранні;
Гуляють там многі олені
Та ще численніші лані.

Гуляє там звірів багато,
Літають вірли й голуб'ята,
Літає й гуляє між ними
Панна Інгеборга заклята.

Закляла її мачуха злая,
Закляла ні за яку провину,
Збудивши її штурканцями
У саму північну годину.

Заплакала сирота гірко,
Сидячи на своїому посланні,
Та мачуха своїм закляттям
Ввігнала її в тіло лані.

А був там Петро, її милий,
Якого таємно кохала;
Йому вона золотий перстень
На постіль таємно поклала.

Знайшов він той перстень уранці,
Пізнав він дар пані своєї,—

Почала невимовная туга
Його все тягнути до неї.

Призналася мачуха якось,
Що в ланю її відмінила,
І тут його сила кохання
Оленів ловцем учинила.

Став ставити сильця на тропах,
Куди тая ланя гуляла,
Та вона, полохлива й острожна,
Спіймати себе не давала.

Став ставити сильця на тропах,
Куди був оленячий біг,
Оленя спіймав не одного,
Але лані спіймати не міг.

Дізналася мачуха злая,
Що він на оленів полює;
Змінила її на орлицю,
Нехай над пустйром колує.

Призналася мачуха якось,
Яку переміну зробила;
Знайти гніздо тої орлиці
Любовна жене його сила.

Почав на високії дуби
Він лазить, гілляки рубати,
Але гнізда тої орлиці
Ніяк він не міг відшукати.

Застав його пан того лісу,
Як дуба рубав без причин,
Й дізнався від нього про долю
Заклятої тої дівчини.

«Е, сину Петрусю, даремно
Ти будеш ті дуби псувати;
Без власного твойого м'яса
Орлиці тобі не спіймати».

І вирубав з рамені свого
Петро як стій м'яса частину,
Поклав у гніздо для орлиці,
А сам зліз із дуба вдолину.

Тут застрекотала орлиця,
Поспішно в гніздо своє сіла,—
Тягла її сила любові,
Те м'ясо коханого з'їла.

І як лиш те м'ясо пожерла,
Прожогом злетіла вдолину,
Орлицине тіло геть звергла,
Змінилася враз у дівчину.

«Як ланею я була в лісі,
Гуляла, ганяла плаями;
З сімох братів мо́їх не взнав мене жаден,
Травили мене вони псами.

Як лансю я була в лісі,
Під дубовим спала корінням;
З сімох братів мо́їх не взнав мене жаден,
Метали на мене камінням.

А як я орлицею стала,
Літала я скрізь понад скали;
З сімох братів мо́їх не взнав мене жаден,
Лиш з луків до мене стріляли.

Спасибі тобі, мій Петруню,
Що зняв з мене відміну ту люту!
А мачуха за той свій злочин віднині
І довік у підземній яскині
Ме терпіти тяжкую покуту».

Писано д[ня] 29 липня 1914.

Х. ЛИХА МАЧУХА

Король пошлюбив Сігаросу собі,
Привіз її з гір у свій дім;
Не знав, що Лаврандсові, синові свому,
Вік тим занапастить зовсім.

Король пошлюбив Сігаросу собі
І привіз її в дім свій з лісів;
Не знав, що Лаврандсові, синові своєму,
Посіяв він горя засів.

Се датський король, йому довелося
Невдовзі вирушати в похід,
І мала за той час жона Сігароса
Править краєм і домом як слід.

«Слухай, королево моя Сігаросо,
Одна моя просьба тобі:
Держи мого сина, Лаврандса малого,
В своїй материнській любві!»

«Послухаю, мужу мій, датський королю,
Все злото, що ти роздобув,
І сина твойого Лаврандса малого,
Берегтиму, якби сам ти дома тут був».

Поїхав король у надії, що жінка
Послухає просьби його;
Та їй і не в думці було зберігати
Лаврандса малого того.

«Послухай ти, Карі, слуго моя вірна,
На се відповідж мені ти:
Приємно тобі в королівськім тім домі
Добра та синка берегти?»

«Добра берегти в королівському домі —
Се справді гаразд би було;
Та як би позбуться Лаврандса малого,
Далеко б нам краще було».

«То слухай ти, Карі, слуго моя вірна,
Се нам невеликий тягар,
Змінимо ми його в жеребця малого
І виженем геть у пустар».

Взяли обі того Лаврандса малого,
Стали мучить, аж заверещав,

І перемінили в жеребця малого,—
Ніхто в домі про теє не знав.

Взяли обі того Лаврандса малого,
Завдали йому муки чималі,
І перемінили в жеребця малого,
І прогнали з батьківської залі.

Та ось король датський вертає з походу,
До берега вже корабель пристає;
Ось дикий жеребчик гуляє по полі,
По білім піску виграє.

Побачив король його й слугам дав наказ,
Бо щось йому в серце мов ткло:
«Зловіть там он того жеребця буйного!
Він буде мені під сідло».

Почали ловити жеребця буйного,
Та дарма трудилися слуги:
Сього покусав він гострими зубами,
Копитом у бік дістав другий.

Та ось король датський приступив до нього,
Рукою по шиї погладив,—
І жеребець смирний зробився та тихий,
І в стайню слуга запровадив.

«Догляньте там того жеребця мойого,—
Король рік,— я йду до жінок,
Іду до своєї кімнати й загляну,
Що робить Лаврандс, мій синок».

А жеребець мовить до слуги малого:
«Що ж добре вчинити ти зміг?
Даєш мені пити водиці з криниці
Поперед тих коней усіх.

Але не привик я у стайні стояти
Та їсти овес і сінце;
А привик ходити по пишних покоях
І з срібного рога спивати винце.

Не привик я, хлопче, у стайні стояти
Пшеницю та сіно жувать,
А привик ходити по пишних покоях
Солодкий медок попивать».

І вбіг малий хлопець у двір королівський,
Королеві сю звістку пророк:
«Не хтів жеребець ані їсти, ні пити,
А промовив, немов чоловік».

Ввійшов король датський в покій королеви,
І сльози з очей капотять:
«Побий тебе бог, Сігаросо, що встигла
Дитя моє зачарувать!»

«Послухай, королю,— вона відказала,—
Не вчиняй мені мук ані кар,—
А я здійму з нього жеребцеву шкіру,
А сама побіжу у пустар».

І вовчою лапою батька і сина
Вона вдарила в ту саму мить,
Обох у медведів їх перемінила,
По лісах блудом бігать і вить.

І доти медведями буть вам обом,
По лісах уганяти чимдуж,
Аж виріжуть хлопця з матірнього лона,
А з нього та виросте муж.

Писано д[ня] 30 липня 1914.

XI. ЗАЧАРОВАНИЙ КІНЬ

Три відьми під каменем сірим сиділи,
Із людських кісток жеребця уробили.

Назвали його так, неабияк:
«Нехай буде назва йому Баярбляк!»

А як уробили жеребця їх чари,
Післали його королеві у дарі.

Король закликає усю свою раду:
«Хто на жеребця того перший усяде?»

А мачуха мовить, лихая собака:
«Твій син Нікульс перший усяде на Бляка».

Король спересердя в лице плюнув їй:
«Та не буде мій син гірший, аніж твій».

Йде Нікульс до стайні, не знає про страх,
Сідло та вудила несе на руках.

Жеребця він плеще та гладить руками,
А Бляк люто фурка, кусає зубами.

«Агов, агов, косю! Стій, Бляку мій любий,
Аж тобі вудила заложу між зуби!

Стій тихо, мій Бляку, ще раз тобі кажу,
Аж тобі сідельце на хребет нав'яжу.

А тепер, мій Бляку, надстав свою ножку,
Нехай на сідельце я вскочу потрошку!»

А як першим скоком жеребсць зірвався,
П'ять тисяч локот він над землю піднявся.

А як другим скоком від землі відбився,
Аж при самій брамі пекла опинився.

А як третім скоком від землі відбився,
Аж при самій брамі неба опинився.

А як до небесних він доскочив брам,
То здалось йому, що був давніше там.

Почав кінь з утіхи скакать через гори;
На нім сидів Нікульс і блідий, і хорий.

«О, Бляку мій любий, не будь такий скорий!
Вертаймо додому, бо я дуже хорий!»

Почав Нікульс пріти і кров проливати,
Ледве міг вудила Блякові держати.

Ось прибіг стаєнний із стайні додому:
«Влетів Бляк до стайні і Нікульс на ньому».

«Вітай, любий сину! Де так забарився?
Я думав, на все ти від нас віддалився.

Прийміть Бляка в стайні, дайте вівса й сіна!
Нікульса в покої, де люба дівчина!»

Не хотів Бляк їсти ні вівса, ні сіна,
Як при нім не стала любая дівчина.

Не хотів Бляк пити води із криниці,
Як при нім не стали дівки й молодиці.

Не хотів він пити, як вони не стали
І золотий перстень на дно не поклали.

І мав раз король той в похід вирушити,
Хотів Баярбляка при домі лишити.

І замкнули стайню дев'ятьма замками;
Баярбляк усіх їх поламав без тями.

Як король з суднами берег обпливав,
Бляк на собі трензлю золоту порвав.

А в битві зробив він зубами й копити
Більш, ніж міг король зі всім військом зробити.

В ворожих рядах один старець балака:
«Нема тут такого, хто б вбив Баярбляка?»

На те герой Сігурд відмовив ось як:
«Ану, поглядіть, чи впаде Баярбляк!»

І перша стріла, що пустив він сей час,
В Баярбляка серці застрягла нараз.

Та Баярбляк бив ще шалено й кусав,
Аж при королівських ногах трупом впав.

«Краще б згибло війська п'ять тисяч мені,
Ніж сей Баярбляк отут у чужині.

Якби людський говір не заборонив,
Я б в землі свяченій Бляка схоронив.

Якби злі язики не вигадували,
Я б хтів, щоб по ньому попи заєпівали.

Та що в сьому краю все те не в звичаю,
Під високим камнем його поховаю».

Під високим камнем Бляка поховали,
Щоб ворони й круки над ним не співали.

Писано д[ня] 30 липня 1914.

XII. КРУК ПОСЛОМ

Гільдебранд дав заміж сестрицю свою,
Їй самій на довгую муку тяжкую.

Віддав її геть у далеку чужину;
Молод Таркіль узяв її за дружину.

В неділю сиділа ще, як молода,
В понеділок була їй в'язниця тверда.

В неділю сиділа ще в залі, як пані,
В понеділок тяжкі вже носила кайдани.

Сиділа так довго у темній темниці,
Аж забула про яснеє світло денниці.

Сиділа так довго у пітьмі сама,
Аж крук закричав біля її вікна.

Гільдеборга глядить у тіснеє віконце:
Тільки тінь від крука відбило їй сонце.

«Дам тобі, круче, мантилью синю,
Неси вість мому брату в чужину».

«Синю мантилью носи ти сама,
Бо в мене плечей для мантильї нема».

«Дам тобі, круче, перстень золотий,
Неси вість туди, де мій брат дорогий».

«Золотий свій перстень носи ти сама!
В мене, бачиш, шпони, а пальців нема».

«Дам тобі ще стяжку червону до того,
Неси вість до Гільдебранда, брата мого!»

«Червоную стяжку ти носи сама!
В мене, бачиш, крила, але рук нема.

Даси мені з твого мужа молодого
Лиш легки й печінку,— досить мені того».

Полетів крук чорний понад села й хати
Собі на дорогу жиру пошукати.

Наївшися добре, полетів над море,
Як оком заглянеш, пусте та просторе.

Летів же він три дні, летів і три ночі,
Аж сушу широку побачив на очі.

На шпиль даховий він спустився сей час,
Своїм чорним пір'ям він шумно потряс.

Чорними крильми злопотів під вікном:
«Гільдеборга до брата шле мене послом.

Ти тут, Гільдебранде, при вині й меду,
А сестра твоя там зносить горе й біду».

«А хто се посольство приносить мені?
Хто важиться може на вчинки страшні?»

«Я, крук, сюю звістку приношу тобі;
Таркіль вчинив злочин у своїй злобі».

І Гільдебранд мовить до слуги малого:
«Всідлай мені, сину, коня вороного!

Не сідлай ти того, що білий, як сніг,
Бо він би так скоро їхати не міг.

Не сідлай і того, що, мов жар, червоний,
Бо їздця несе він на смертні загони.

Всідлай мені Бляка, він добрий на все.
Через морські хвилі він перенесе».

Гільдебранд приїхав перед браму зранку,
Таркіля застав він на високім ганку.

«Здоров, Гільдебранде, у мойому домі!
На привіт для тебе мід, вино готові».

«Не того я їду, щоб снідать, обідать,
Тільки Гільдеборгу, сестрицю, відвідать».

«Твоя Гільдеборга сидить між паннами,
Пряде щире злото, вишива шовками.

Твоя Гільдеборга у жіночім колі
Тче золото й шовки, має всього доволі».

Але він застукав до дверей темниці:
«Устань, Гільдеборго, впусти до світлиці!»

«Не можу я встати, тебе привітати;
Мої руки й ноги велено зв'язати».

Та тут Бляк чудесний став йому в пригоді:
Копитами двері розтріскав у вході.

Розтріскавши двері, гострими зубами
Розгриз Гільдеборги потрійні кайдани.

«І що б ти вчинила, сестро моя мила,
Що тебе зла доля отак ув'язнила?»

«Ні зло я вчинила, ні зле щось сказала,
Зовсім без провини в в'язницю попала.

В'язнить мене муж не за жадну провину.
А за чорнооку служницю-дівчину.

Коли ми пошили препишні сукні,—
Астріді усі, ані одна мені.

Коли нам обід приготовано тут,—
Астріда за стіл, а я мусила в кут.

А як прийшла ніч, повелів мій коханий
Астріді до ліжка, а мене в кайдани».

Добув Гільдебранд тут свойого меча,
Таркіля на части розсік згаряча.

Крук легки й печінку із нього вхватив,
І давній свій голод ними наситив.

Наситивши голод, на землю спустився,
Королівським сином як стій учинився.

Писано д[ня] 31 липня 1914.

XIII. КОРОЛЬ ГАРАЛЬД І МОЛОДИЙ ГЕМІНГ

Гаральд на широкім престолі сидів
І гордо словами хвалився:
«Ой, немає мені на всім світі рівні!
Ще такий і на світ не вродився».

Гаральд на широкім престолі сидів,
Величався при своїй дружині:
«Та немає мені в моїм краю рівні,
У цілій тій норвезькій країні».

Та ось виступив Гемінг, юнак молодий,
Невеликая штука:
«О королю, пробі, дорівняю тобі
В штуці стріляння з лука.

Або, може, на лещетах бігать захочеш,
Крок держати зо мною?
То поміряємось, іспускаючися
Вниз скалою стрімкою».

Став до проби Гаральд і став Гемінг-юнак,
В штуці стріляння з лука значала:
Раз по разу п'ятнадцять стріл кождий пустив,
І стріла стрілу кожда трафляла.

«А тепер зістріль зараз волоський горіх
Із голови твого брата,
Або я посаджу тебе у Орінгсбург,
І тюрма тобі буде заплата».

«А як маю зістрілить волоський горіх
Із голови мого брата,
Хай же стане король бік о бік коло нього,
Щоб побачив, чи влучна стріла та.

А ти чуєш, мій братіку любий, в чім річ
І яке у нас діло?
Ось волоський горіх на твоїй голові!
Стій же просто та сміло!»

І нап'яв юнак Гемінг свій лучок тугий,
І рука не дрижала;
Півгоріха на землю здмухнула стріла,
Друга пів на голівці зістала.

І до Гемінга мовив Гаральд у той час:
«Незвичайний ти приз заслужив.
Та що мала значити та друга стріла,
Що її ти набік відложив?»

«Якби брата мойого застрілив я був,
І було б таке горе моє,
То ту другу стрілу я би зараз післав,
Мій королю, у серце твоє»..

«Коли так, то ходім на стрімкую скалу,
І на лещетах з'їдеш ти сам;
А як з'їдеш живий, я таки в Орінгсбург
У довічну тюрму тебе дам».

І спустився юнак зі стрімкої скали,
Лещата аж тріщали й свистіли;

А король, поблизу стоячи, погадав,
Що се з неба зірки полетіли.

Юнак Гемінг летить зі стрімкої скали,
Зробив скрут лещетами він збоку
І за праве плече ухватив короля,
І шпурнув у безодню глибоку.

І погнав лещетами додолу юнак,
І каміння і скелі минає;
Всі питають, а жаден не знає ніяк,
Яка смерть його там дожидає.

Писано д[ня] 31 липня 1914.

XIV. СУПЕРЕЧКА ЗАГАДКАМИ

Брат отак до брата мовить:
«Як ділити нам наш спадок?

Хто другого словом зловить,
Загадку йому задасть,
А другий не відгадає,
Часті в спадку той не має».

«Добре, се нам не напасть.
А хто відгада загадку,
Має участь той у спадку».

Загадка першого:

«Що кричить, мовчать не може,
Що не дише й жити може?»

Відгадка другого:

«Водопад, присясто боже,
Все кричить, мовчать не може;
Риба ж у воді, небоже,
Хоч не дише, жити може».

Загадка другого:

«Що долини покриває
І що залу оздобляє?»

Відгадка першого:

«Сірі мряки налягають
І долини покривають,
Панни залу оздобляють».

Загадка першого:

«Що вкриває скали й камні,
Що красить гілки безтямні?»

Відгадка другого:

«Скали й камні мох вкриває,
Листя гілки прикрашає».

Загадка другого:

«Дерево росте спрокволу
Корнем вверх, вершком додолу».

Відгадка першого:

«Сомплі ледяні посполу —
Корні вверх, вершки додолу».

Загадка першого:

«Що від жару гарячіше,
Від всіх дарів багатіше?»

Відгадка другого:

«Сонце гарячіш всіх жарів,
Багатіш земля всіх дарів».

Загадка другого:

«Де засяло вперве сонце
Й не засяє там ніколи?»

Відгадка першого:

«Се було над Красним морем.
Коли бог почав уперве
Землю від вод відділяти».

Загадка першого:

«Що найлегше підповзає?
Що нікого не здурило?»

Відгадка другого:

«Слабість, що на нас чигає,
Та найлегше підповзає,
Зате смерть, присясто богу,
Не здурила ще нікого».

Так брати посперечались
І на тому поєднались:
«Будьмо ми брати, не свині,
Спадок нам по половині».

Писано д[ня] 31 липня 1914.

XV. ЖОНОВБІЙЦЯ

Свен Норман під'їздить до панських воріт,
Гордая Гольдбурга в воротах стоїть;
Розпущений волос золотом блищить.

«Не мусиш свій отак розпускати,
Не мусиш для мене кучері чесати,
Бо я не приїхав до тебе у свати».

«В свати, чи не свати, а дав собі труду,
Але я твоєю ніколи не буду».

«А якби тобі се було по знаку,
Завіз би тебе я в країну таку,
Де б по злоті ходила, як тут по піску.

А якби схотіла ти бути моя,
То на такий острів ввіз би тебе я,
Де жить би могла ти безжурно та втішно,
І вмерти могла би безспішно».

В гордої Гольдбурги враз думка майнула:
«Таких залицянь я від інших не чула».

Гольдбурга весь скарб свій в шкатулку
складає,
Свен Норман коня вороного сідлає.

Собі вороного, для неї гнідого.
Гордую Гольдбургу садовить на нього.

А як виїхали у чистеє поле,
А там одно місце прокопане, голе;
А як наблизились, там не рідна мама,
Але викопана глибокая яма.

«Ось тут ми на місці,— Свен Норман сказав,—
Сю яму глибоку я всю ніч копав».

«Для кого ж копав ти? Для себе самого,
Чи, може, для свого коня вороного?»

«Для коня була б замала ся могила,
Мене б вона, може, таки пригостила,
Та найліпше ляжеш ти в ній, моя мила.

Дев'ять панянок я так уже посватав,
Та всіх у такії могили я сприятав;
Ти будеш десята, спічнеш у тім гробі,
І твої гріхи всі лишаться при тобі».

В'їхали обоє в цвітисту долину,
Свен Норман проспати захтів ще з годину.

«Служив ти в мойого вітця довгий час,—
Гордая Гольдбурга сказала,—
Та не доводилось мені ані раз,
Щоб я золотеє волосся тобі розчесала».

«А як тобі хочеться ще перед смертю
Розчесати волосся мені,
То се мені знак, що додержиш ти віри,
Що мене ти не зрадиш у сні».

І він поклав голову їй на коліна,
Вона ж стала волосся чесать,
Та, чешучи, вірш прошептала рунічний,
І йому захотілося спать.

Гольдбурга зняла з себе пояс шовковий,
І нічого вже більш не казала,

Лиш милому свому Свену Норманові
Руки й ноги тугенько зв'язала.

«Послухай, Свен Нормане! Справдився знак,
Який заповів ти мені.
Волосся твоє розчесала я гарно
І тебе я не зрадила в сні».

Проснувся Свен Норман, поглянув довкола,
Почув жах страшної тривоги;
При ньому сиділа Гольдбурга, а в нього
Були зв'язані руки і ноги.

Вона преспокійно від пояса в нього
Його власний ніж відхилила
І піхву стягнула, і вістря мацнула,
І в серце йому вгородила.

«Отут лежи, Свене, на жир псам і крукам,—
Сказала вона без одчаю; —
А я ще часочок, доки бог позволить,
В дівоцтві своїм погуляю».

Гордая Гольдбурга взяла оба коні
І всіла на свого гнідого,
І їде додому свобідно й безжурно,
Мов рицар із бою важкого.

Та ось у дорозі її зустрічають
Свена Нормана три брати рідні.
«Де брат наш, Гольдбурго? Де твій
наречений.
Що його віднайти ми не гідні?»

«Недалеко їхать, в зелену долину,—
Спокійно вона відказала.—
Там собі знайшов він вірную дружину,
Що на нього лиш день один ждала.

А як в нього ноги зв'язані, ноги та руки,—
Знайте, я се йому учинила;
А як над ним крячуть ворони і круки,
То не я їх на теє наймила».

Писано д[ня] 1 серпня 1914.

XVI. ДОЧКИ МСТЯТЬ СМЕРТЬ ВІТЦЯ

Сестра до сестри промовля ті слівця:
«Помстимо сього року смерть свого вітця».

«Як маєм помстити смерть батенька свого?
Нема в нас ні брата, ні друга, нікого».

Астріда до міста пішла торгового,
Купила меч новий і панцир до того.

Купила ще ножиці та гребінь срібний,
Обстригла волосся, як муж у бій здібний.

Астріда батьківський ще плащ надягла,
І меч свій блискучий із кульки зняла.

На голову шолом залізний вложила,
В стальні рукавиці руки воружила.

І на коня всіла, в дорогу чкурнула,
А сестра Сігріда за нею дмухнула.

Поїхали. Ось вже Гермодова брама,
А в брамі стріча їх Гермодова мама.

«Чи дома Гермод ваш, молодий, здоровий,
Чи, може, поїхав до гаю на лови?»

«Гермод мій, спасибі вам, дужий, здоровий;
Нема його дома, поїхав на лови».

«Та ось його песики! Річ нам відома,
Що він не на ловах, а мусить буть дома».

Астріда ввійшла до рицарської залі,
Гермод зараз крісло присунув їй далі.

«Ви, певно, з дороги втомилися, пане?
Хвилину спочити чей часу вам стане?

Оба молоді ви, жонаті, пани?
Чи може котрий з вас шукає жони?»

«Оба нежонаті, та годі нам ждати,
Оба в вільний час ми зібралися в свати».

«Та тут у сусідстві дві гарні панни,
Лише що без батька й матері вони».

«Як такі дві панни поблизу ти мав,
Чому хоч одну з них за жону не взяв?»

«Взяв би я Астріду, її б полюбив,—
Але на біду я вітця їх убив.

Та маю надію, що візьму Астріду,
Тоді ж молодому відступлю Сігріду».

«Ось тобі Астріда,— чей мене полюбиш!
А ось і Сігріда,— чей же не погубиш!

Вбив же ти вітця нам, не платив покути,
Велів нашу матір в кайдани окути».

Астріда добула свій меч у хвилині,
Розтяла Гермода на дві половині.

Добула й Сігріда меча без тривоги,
Йому відрубала і руки, і ноги.

Рубали Гермода обі вони досить,
Як липове листя, що вітер розносить.

Писано д[ня] 1 серпня 1914.

XVII. СМЕРТЬ ЧЕРЕЗ КОХАННЯ

Бендік поїхав до Зеландії
Засватати гарну дівчину;
Та не судилось йому повернути,—
Так там він і загинув.

Бендік поїхав до Зеландії
До самого короля в свати;
Та не судилось йому повернути,—
Так там і мусив згибати.

При королівському дворі
Два місяці він пробув,
За той час у королівни він
Кохання незломне здобув.

Король збудував золотую палату,
Високу та широку.
«Хто ввійде до неї без дозволу мого,
Не зробить більш ані кроку».

Король збудував золотую палату,
Аби дивувалися люди.
«Хто ввійде у неї без дозволу мого,
Тому смерть нагла буде».

А Бендік-юнак, як той заказ почув,
Подумав відразу не сп'яна:
«Я буду щоночі входити в палату
Без дозволу короля-пана».

Днем Бендік-юнак у сусідніх гаях
На дикого звіря полює,
А ніччю в палаті, в злотистій кімнаті
Молоду королівну цілує.

«Як сиджу при тобі, то мені здається,
Що в сонячнім світлі сиджу;
А як час надходить розстаться з тобою,
Мов з жахом у пітьму гляджу.

Як сиджу при тобі, то мені здається,
Що сонячне сяйво мигтить;
А як по розлуці знов тебе побачу,
То серце з утіхи тремтить.

Золотий твій волос такий мені милий,
Як ябко на гілці рум'яне.
Рятуй, боже, того, хто тебе втеряє,
Блажен, хто тебе тут дістане».

Днем Бендік-юнак у сусідніх гаях
Знай дикого звіря вбиває,
А ніччю в кімнаті при своїй дівчині
Завмирає, то знов оживає.

До короля малий слуга
Ввійшов одного рана:
«Ой, уходить Бендік в золоту палату
Без дозволу ясного пана».

А був се датський король грізний,
Ударив о стіл п'ястуком.
«Не уйде той Бендік від мене живий,
Хоч мав би я стать жебраком.

У Люнді на Шонені церква стара,
Вся оловом крита;
Не уйде той Бендік від мене живий,
Хоч мав би я тричі її обновити.

У Люнді на Шонені давній костел,
Весь золотом критий;
Не уйде той Бендік від мене живий,
Хоч прийшлось би три рази його
наповнити».

Благали за Бендіком тварі усякі,
Що мали дар мови.
Пташки на зелених гілляках
І звірі з діброви.

Благали за Бендіком різнії тварі,
Що тільки життя в собі мали;
Шумні дерева у зеленому гаю
І цвіти, що луг укривали.

Благали за Бендіком, за юнаком,
Хто тільки як зумів:
І риби на дні морському,
І посол, що від німців приспів.

Ввійшла й королівна Аролілія,
Перед батьком навколішки впала:
«Віддай мені того в'язня молодого,
Що я вірно його покохала!»

«Геть, геть від мене, Ароліліє!
Не так він провинився.
Геть, геть, аби кров'ю власної дитини
Мій меч тут не сплямився!»

Ось і королева датська ввійшла,
Лице все сльозами облите.
«Сповни мені, пане, королю мій любий,
Одно, що я буду просити.

Згадай, як із дому вітця мого взяв ти
Мене поневолі за себе,
Обіцяв сповнити все, що коли-небудь
Я буду просити від тебе».

«Що тільки попросиш, сповню я для тебе,
Так мила мені ти єси;
А тільки одного Бендіка живого
Не пущу, хоч і не проси!»

На південь від церкви від меча стального
Згинув Бендік, народу надія;
А там у палаті, в злотистій кімнаті
Вмерла панночка Аролілія.

На південь від церкви від меча стального
Молода голова відлетіла;
А там у палаті, в злотистій кімнаті,
Королівна і жить не схотіла.

Його положили на південнім боці,
На північнім Аролілію;
На кождого гробі знать добрії люди
Посадили лілію.

Виросли лілії на обох могилах,
Аж над церковний дах,
Над дахом сплелися, докупи зійшлися,
Королеві на муку й на страх.

Виросли лілії на обох могилах
І щороку наново ростуть;
Над дахом сплітають, в купу звиваються,
Королеві на праведний суд.

«Якби знав я вчора те, що знаю нині.
Що любов стільки мук задає,—
То не був би Бендік погиб у чужині,
Хоч би за все царство моє!»

Датська королева йому відповіла,
Вся облита гіркими слізьми:
«Нехай тобі простить господняя сила!
Ніколи не простимо ми».

Писано д[ня] 1 серпня 1914.

ПІДГЛЕДІВ

Пита король доню із злобою в оці:
«А хтіла б ти заміж піти ще в сім році?»

«Про теє ніколи ще я не гадала,
Нікому зі слуг, ні дворян не сказала».

«А чиї ж то були ті рум'яні уста,
Що в ліску цілувала ти, дівко пуста?»

«З твоїх рицарів жадного я не займала,
Хіба з моїх дівчат котру я цілувала».

«Чи носила котра з твоїх служниць оту
Біля боку меча рукоять золоту?»

«Та яка там була рукоять золота?
Злотий ключ прип'яла собі дівчина та».

«Але дівчина та із яких же причин
Мала волос короткий, як в моїх мужчин?»

«Де там волос короткий? Се бачили ви
Густі коси вінцем довкола голови».

«Але в тої дівчини великії ноги,
І були на чоботях блискучі остроги».

«Овва! Ноги, як ноги, а жадні остроги!
Черевички з пряжками наділа на ноги».

«А чому ж та дівчина в зеленому гаю
Мала сукні короткі, як рицарі мають?»

«Там роса на траві скрізь блищала рясна,
Тому й сукню свою підкасала вона».

«Але чий же то був отой кінь вороний,
Що стояв усю ніч коло твоїх дверий?»

«Та який там був кінь? Хто вам те повідає?
То, мабуть, із гори була ланя гнідая».

«А чия то рука така гарна була,
Що ось тут я привісив до свого сідла?

А чия то була така гарна нога,
Що при кінській попрузі ось тут шкутильга?

А чия молода та голівка була,
Що ось тут прив'язав я до свого сідла?»

«Ось що ви, тату мій, сеї ночі вчинили!
Так, се був рицар той, наді все мені милий!

Через мене молоду свою кров пролив
Той, що так мене щиро до серця тулив.

Та за те я вам, тату, бажаю тепер,
Аби наглий огонь сю палату пожер,

І аби ти живий бився в тому огні,
І пізнав, яку пакість вчинив ти мені,

І аби ти горів і згоріти не міг,
І о поміч ревів, та ніхто не поміг».

І як тільки вона тее слово сказала,
Вся палата нараз з всіх боків запалала.

І горів в ній король, і кричав, і трубив,
Королеву ж і жаль, і перестрах убив.

Писано у Львові д[ня] 24 серпня 1914.

ЖИВИЙ МРЕЦЬ

То був у нас молодий пан Мартин,—
Слуга була в нього стара;
Її він питає: «Як маю Лукію
Вивабить із монастира?»

«Не вір, пане, в чари, ляж тільки на мари,
І тихо лежи, мов мертвий!
Піде вість по краю, й ніхто не пізнає,
Що ти ще здоров і живий».

А в п'ятий день тижня, в п'ятницю святую,
Мартин ураз захорував;
А вже в суботу в дев'ятій годині
На марах мертвий він лежав.

Пішла поголоска по датському краю,
Пішла поголоска у світ,
Що той пан Мартин з невідомих причин
Помер у цвіті літ.

З монастиря вийшли усі монахині,
До церкви походом пішли,
Коли прихожани Мартинове тіло
До церкви з двора принесли.

Відправлено службу за душу усопшу,
Пішли монахині назад,
Зістала лише наймолодша Лукія
Над мертвим псалтирю читать.

Вона прочитала три першії псалми,
Четвертій ще край не настав,
Коли пан Мартин — і живий, і здоровий —
На рівнії ноги устав.

«Послухай, Лукіє, молода, вродлива,
Не бійся мене ти не раз!
За дверима церкви мій кінь шпакуватий
Чека нетерпливо на нас.

Послухай, Лукіє, моя ти кохана,
Ти ж ще не зложила монаший обіт;

За дверима церкви жде моя дружина,
Поїдемо весело в світ».

І весело грали військовії труби,
Лунав відгомонами ліс,
Коли пан Мартин в супроводі дружини
Свою нареченую віз.

А як про се вчули святі монахині,
У кождої стукнуло серце сумне.
«Дай боже, щоб так у остатній годині
Який ангел узяв і мене!»

Писано д[ня] 19 серпня 1914.

ГРА В КОСТІ

В теплій літній порі у високім дворі
Сидять рицарі й дами в азартовій грі.

Між ними одна шику всім завдає;
Що інші програють, вона виграє.

В одного коня вже дістала з уздою,
У другого виграла всю його зброю,

У третього черес дукатів рум'яних,
В четвертого виграла двір і підданих.

І вже жаден рицар не має відваги
До гри стать супроти такої звитяги.

Лиш Ліміке був там, хлоп'я молоде,
Що серце мав досі, як камінь тверде.

«Чи хочете, панно, зо мною заграть?
Ось пару панчішок я ставлю в заклад».

«Заграю, хоч заклад зовсім невеликий;
За ваші панчішки ставлю черевики».

І брязнули кості, і жереб упав,
І виграла панна, а хлопець програв.

Із радісним реготом панна повстала:
«Отсе мені виграна гарно припала!

Втішай[тесь], подруги, й танцюйте сей час!
Панчішки й черевики до пари якраз».

«Заграєте, панно, ще раз ізо мною?
О заклад поставлю всю ясную зброю».

«Заграю і буду тобі я рівня,
О заклад поставлю свойого коня».

І брязнули кості, і жереб упав,
І виграла панна, а хлопець програв.

Із радісним реготом панна повстала:
«Отсе мені виграна гарна припала!

Втішайтесь, подруги, й гуляйте сей час,
Бо коник і зброя до пари якраз».

І тьохнуло в серці в хлопця молодого,
Зітхнув він душею до бога святого;

Кануту святому вклонився до ніг,
Щоб при третій ставці йому допоміг.

«Заграєте, панно, зо мною ще раз?
Поставлю самого себе проти вас».

«Заграю ще раз і себе не зневажлю,
Саму себе супроти тебе поставлю».

І брязнули кості, і виграна впала,
І виграв юнак, але панна програла.

Із радісним реготом тут він піднявся:
«Отсе мені заклад хороший дістався».

Та гордая панна із місця не встала,
Вся почервонівши, капризно сказала:

«Виграла — програла! Не впаду в руїну,
Ось черес дукатів тобі на заміну!»

Та Ліміке панні вклонився низенько,
На гордеє слово відмовив чемненько:

«Не варто би того й мужчиною звати,
Хто би хотів панну за злото міняти».

І ще в той сам вечір свічки запалали,
Хлопця молодого з панною вінчали.

Писано д[ня] 19 серпня 1914.

ІЗ СТАРОІСЛАНДСЬКИХ ПІСЕНЬ

І. КУПЦІ НА МОРІ

Стояли купці на отвертому морі
Сорок день і більше в тишині та в горі,
І вітер не рушив вітрил,
Аж голод їх вибив із сил.

Попалили мачти, дошки тонкі й грубі,
Попалили все, що було на палубі,
Поїли кожухи смухові,
Пояси й рукавиці пухові.

Сини сімох сестер всі вони були,
Як рідні брати, всі в любові жили.
«Киньмо жереб, хто з нас
Буде стравою іншим сей час».

А був там стерник поміж ними чужий,
Ані брат він, ані побратим був нічий.
«Не кидайте жереб о себе!
Я буду вам страва в потребі.

Ось синій мій плащ! Не чекаючи ночі,
Візьміть, зав'яжіть мені синії очі!»
За чуб його тут узяли,
До ковбиці шию втяли.

Взяли з нього легки й печінку, спекли,
Царю молодому свому піднесли.
«Не хочу я страви тієї!
Се ж був стерник флоти моєї».

До неба підняв він зомлілі руки.
«Рятуй мене, боже, в тій хвилі розпуки!»
Тут птаха на мачті вгледів,—
Мабуть, сизий голуб сидів.

«Подай мені лучок та острії стріли!
Отсього я птаха застрілю в тій хвили».
До птаха ще цар не стрельнув,
Аж вітер попутний подув.

Писано д[ня] 2 серпня 1914.

II. ПІСНЯ ПРО БОТІЛЬДУ

Молода Ботільда співала прекрасно;
Се чув у наметі король кождочасно.

«Чи се лютня грає, чи арфа рокоче,
Чи то спів я чую щоранку, щоночі?»

«То не лютня грає, не арфа рокоче,
Молода дівчина співа, коли хоче».

Мовив король слугам те слово велене:
«Молоду Ботільду приведіть до мене!»

Прийшов слуга перед стіл її широкий:
«Ось від короля вам приношу вироки.

До вас мене вислав король наш маститий;
У його палати звольте загостити!»

Молода Ботільда відгадать не може:
«Чого король в мене та бажати може?»

«Встань, брате Пилипе, мій братіку рідний!
До короля мені дай провід свобідний!»

«Чого король може від мене бажати?
Я ж хоругов над ним не можу держати».

І їде на білім коні, як царівна,
Між жіноцтвом жадна не була їй рівна.

До короля входить вона до покою;
«Здоров будь, королю! Ось я пред тобою!»

Король подає їй синю подущину.
«Молода Ботільдо, спочинь тут хвилину».

Своїм слугам зволив король приказать:
«Принесіте дощечку, щоб в кості грать».

Вони грали в кості три дні і три ночі.
Брат Пилип при ній був, відступить не хоче.

І вигра[ла] в кості соколів та псів,
Немало дібров і зелених лісів;

І виграла в кості шоломи та коні,
І всі королівські золоті червоні.

Від гри встав король, засміявся пригоже:
«А граєш ти добре, побий мене боже!»

«Двадцять мірок злота, ще й скриню стару
Дам тобі, Пилипе, за твою сестру».

«Того я не міг би правим мужем звати,
Хто за злото міг би сестру продавати».

Тут король взяв меч свій, що ненатло блима,
Вбив брата Пилипа пред сестри очима.

Ботільда в служебки почала питати:
«Чи вмієш отруту в вино домішати?»

«Та вмію, паннуньцю, чому ж би не вміла?
Ще покійна неня мене того вчила».

Пішли обі разом до лісу густого,
Копають під коренем дуба старого;

Гладкую гадюку там скоро знайшли,
Зварили й до чаші з вином долили.

«Ось випий, королю, від мене сю чашу
За моє здоров'я й за дружину вашу!»

Як з чаші король випив перший ковток,
Тріс пояс на нім з дротяних обручок.

Як другим ковтком він відтак покріпився,
Мов п'яний, король понад стіл повалився.

За третім ковтком, що надпив іще стоя,
Його серце в груді тріснуло надвоє.

Ботільда-панянка в монастир пішла,
У дівоцтві чеснім віку дожила.

Золото й добро все бідним роздала,
З королівських скарбів ніщо не взяла.

Писано д[ня] 3 серпня 1914 р.

III. ПІСНЯ ПРО АСБЕРНА

Маленька Христина у матусі просить:
«Хочу вишити сукню, хай Асберн ізносить».

На те відмовляє їй мати в любві:
«Покрай і поший, як подоба тобі».

Гарненько сукно на долівці зложила,
І рожі, й лілеї на нім прикроїла.

До пах прикроїла всім людям на диво
Прегарний кораблик і хвилю бурливу.

Рукава прибрала к сердечній утісі,
Найкращими звірми, що бігають в лісі.

На лівій полі накроїла по тому
Найкращую панну на світі цілому.

На грудях одежі прегарно гаптує,
Як молодий рицар ту панну цілує.

І мовила брату слово умилене:
«Занеси сю сукню Асберну від мене!»

«Як же ж мені бути послом твоїй воли?
Я ж Асберна того не бачив ніколи!»

«Їдн оцим шляхом все д'горі та д'горі,
Там Асберн сидить у оружному зборі.

Сидить у тім зборі і на арфі грає,
А на правій руці злотий перстень має.

«Ось вам, пане Асберне, сукню,— сказала! —
Се моя сестра вам у дарі прислала».

Присутні одежу гуртом оглядали,
Майстерні рисунки на ній подивляли.

«Благослови, боже, ті пальчики милі,
Що рожі й лілеї на сукні нашили!

Відповідь дівчині, хай здорова буде,
На моє весілля хай сюди прибуде.

Хай сюди прибуде шляхом, не водою,
А на тім весіллі буде молодою».

І послав їй дари по своїй охоті —
Гребінець золотий і дружину у злоті.

Писано д[ня] 4 серпня 1914.

IV. МИНУЛАСЯ ЖУРА МОЯ

Любила я чоловіка рицарського стану,
Душі легше робилося, як на нього гляну.

Я жила в вітцівським домі зовсім самотою,
Бо від батька лишилася тогідь сиротою.

Ніхто не знав у нас дома, кого я кохала,
Лиш моя мала сестричка, що я з нею спала.

А сестричка се сказала мамі при нагоді,
Отак знали в нас про теє лиш ми три, та й годі.

Але раз сказала мати — не могла змовчати —
Брату мому, що вітця мав місце заступати.

Зараз брат мій, пан вельможний, дає мені
знати,
Аби я прийшла до нього до його палати.

Я несміло ввійшла в двері. «Будь благословенне
Ім'я боже, брате любий! Що хочеш від мене?»

«Чи то правда, чи неправда, що мама сказала,
Що ти рицаря он того над всіх покохала?»

Не хтів брат слів моїх слухать, зрозуміти
болю,
Зараз мене у чужину продав у неволю.

Продав мене у неволю в далеку чужину,
Думав собі, нерозумний, що я там загину.

Купив мене граф вельможний, достойник
високий;
Не знала я біди в нього й прожила три роки.

А на мою сторононьку чума загостила,—
Кого знала я й не знала, всіх вона скосила.

Вмерла мати моя рідна і сестра-дівчина,
Умер і брат, і вся його вельможна родина.

Всі померли з мого роду, що-м знала й не
знала,
Лиш я одна на чужині здорова зостала.

Відпитав мене той рицар, що був мені милий,
Бо опікуном всіх спадків його учинили.

Відпитавши, пізнав мого нещастя причину,
Викупив мене з неволі і взяв за дружину.

А я тільки його й знала, що раз загостила,
В його домі поснідала, його вино пила.

А тепер я в його краю княгинею стала,—
Минулася жура моя, якби й не бувала.

Писано д[ня] 9 серпня 1914.

ІЗ СТАРОІСЛАНДСЬКИХ НАРОДНИХ БАЛАД

І. РИЦАР ШТІГ

Пішов рицар Штіг раз у гай погулять,
Давай віщі руни на корі рисувать.

Правою рукою мід-вино спиває,
Лівою ті руни на вітер кидає.

Хотів одну вислать Кірстого дружині,
Вона ж полетіла к короля дитині.

Ота королівна Регізою звалась;
Як віщая руна, у плащ їй дісталась,

Їй кров'ю обличчя налила любов,
А рицар поблід, мов замерзла в нім кров.

«Ой, мамочко, люба, порадь же мене!
Тяжке, мабуть, лихо спіткає мене!»

«Одна в мене рада в ті дні невеселі:
Лежи й не рушайся на своїй постелі.

Та, котру ти руною к собі закляв,
З ніч прийде до тебе, хоч де б ти гуляв».

Сповнив рицар Штіг свеї мами пораду,
Вночі не гуляв, а ліг спати доладу.

Як північ настала, не знать від чого,
Приходить Регіза к постелі його.

Він, мов за собою не чує вини,
Лежить, обернувшись лицем до стіни.

Вона притулилась к ньому, як котя,
Він спить непорушно, мов сонне дитя.

Вона поцілуя, шепчучи, благала,
Він спав, мов навіки смерть його приспала.

Тоді вона встала. «Негіднику ти!»
Він навіть не дрогнув, дав їй відійти.

Донеслась королю незабаром та річ:
«Рицар Штіг і Регіза барашкують уніч».

Свому пажові мовив король: «Гей, іди,
І Регізі як стій повели йти сюди!»

Щокращую сукню вона одягла,
У батьків покій без вагання пішла.

Вона без вагання вступила в кімнату.
«Добрий день! Чого мене кликали, тату?»

Рукою кивнувши, промовив король:
«Сідай і всю правду сказать мені зволь!»

Чи праведну се донесли мені річ,
Що з Штігом ти враз провела одну ніч?»

«Се правда. Пішла я до нього в покій,
Та він не зробив уйми честі моїй.

Він, мов за собою не чувши вини,
Лежав, обернувшись лицем до стіни.

Хоч я притулилась к ньому, як котя,
Він спав непорушно, мов сонне дитя.

Хоч я поцілуя, шепчучи, благала,
Він спав, мов навіки смерть його приспала.

Тоді я сказала: «Негіднику ти!»
Він навіть не дрогнув і дав мені йти».

«Коли він так, доню, зберіг честь твою,
То я йому почесть найбільшу даю.

Коли він тебе й доторкнуть не посмів,
Тебе йому дам і ще дев'ять замків,

Коли така вірність постійна у нього,
Дістане дочку мою й золота много».

Квилили скрипки та басолі ревли,
Як Штіга й Регізу до шлюбу вели.

Писано д[ня] 26 падолиста 1914.
З німецької збірки «Altisländische Volksballaden und Heldenlieder der Färiner. Zum ersten Mal übersetzt von P. I. Willatzen». Bremen, 1865, erste Abteilung, I, ст. 39—43.

II. МОРСЬКИЙ ДИВ

Король із королевою
В велике свято, знать собі на горе,
У кораблі трипаруснім
Гуляти виплили на темне море.

А як на морську широчінь
Вплили, на плесо темне та сумне,
Захлипали враз паруси й обпали,
Вітрець нівідки не дихне.

Ось виринають з глибини
Дві руки з кігтями кривими,—
По лікті з моря вирнувши, вони
Були покриті космами страшними.

«Чи много золота червоного
Жадаєш ти, морськеє диво,
Щоб корабель пустить і дати нам
Доплить до берега щасливо?»

«Не хочу золота червоного,
Мені воно пусте у моїй тоні,

Лиш хлопця того синьоокого,
Що спочива на твоїм лоні».

І мати золотим гребінчиком
У хлопця кучері чесала,
За кождим кучерем вона тоді
Гіркії сльози проливала.

А потім Дивові морському
З плачем дитину подала,
Втім вітер схопився, й свобідна хвиля,
Плюскочучи, судно на берег понесла.

Писано д[ня] 27 падолиста 1914 (Там же, I, [ч.] IV, ст. 54—55).

III. ЛИХА МАЧУХА

На зальоти король виїжджає весною,
Найгарніша в краю йому буде жоною.

А коли Сігурледу пізнав, пригорнув,
З нею шлюб він узяв і додому вернув.

Прожила вона з ним вісім літ і сім зим,
І двійко діточок прижила вона з ним.

Та у восьмому літі зла пошесть зайшла,
Сігурледу, немов спілий плід, істяла.

І знов рушив король на зальоти в країну,
Аби в дім свій нову приєднати дружину.

І знов вибрав він найгарнішу зо всіх,
Сванборга було їй ім'я, мов на гріх.

Вона для сиріт злою матір'ю стала,
Королівських дітей в поневірці держала.

Плакав хлопчик маленький не раз уночи.
Вчула мати той плач у гробі лежачи.

«Допусти мені, господи, з гробу підняться,
Про діток моїх любих ближче дізнаться!

Допусти мені глянуть на них іще раз!
Не загаюся я та й поверну на час».

Повня місяця саме на небі була,
Коли Сігурледа з кладовища йшла.

На дітей подивитися змоги не мала,
Та перед Сванборгою мов жива стала.

«Вітай, Сігурледо! Прийшла ти живою?
Напийся вина з королем і зо мною!»

«Не прийшла я з тобою вино пить, о, ні!
Чи чуєш, як дітоньки плачуть мої?»

«В достатку лишила я дім сей багатий,
І дітям прислужниць — яка ж ти їм мати?

Лишила полотен і подушок много,
А ти їм із того не даєш нічого».

І мертвою рукою над нею махнула,
Перед нею весь ад повен мук розгорнула.

«Як для моїх дітей будеш ти добра мати,
Не поскупить тобі бог у небі заплати.

А як будеш так далі, як досі, робить,
Доведеться тобі ось в яких муках жить».

І вона відійшла, як запіяв когут,
Та Сванборга як стій зазирнула в той кут,

Де, стулившися враз, сиротята лежали,
На холодній долівці невкриті дрижали.

Милосердя сльозу тут вона пролила,
В тепле ліжко сама їх сей час занесла.

І як досі їх копала та й зневажала,
Відтоді для них доброю матір'ю стала.

Писано д[ня] 28 падолиста 1914.
Там же, I, ч. V, ст. 56—58.

IV. СЕСТРА СЕСТРУ ТОПИТЬ

Прийшли сватачі до двора під пору,
Хотіли засватать молодшу сестру.

Молодша сестра, наче ясна весна,
А старша, немов ніч понура, жахна.

Ось старша молодшій велить одягаться.
«Ходім на край моря, сестрице, скупаться!»

Ой, сіла молодша на кам'янім шпилі,
А Гільда зіпхнула її в морські хвилі.

Простягнула Сігна білу руку в плачу:
«Рятуй мене, сестро, най віку не трачу!»

«Не простягну руку тобі по охоті,
Хіба даси свої черевички злоті».

«Черевички злоті бери собі зараз,
Лиш поможи вийти мені на сей терас!»

Черевички взяла, руку не подала,
На сестрину муку пильно поглядала.

Простягає Сігна білу руку в плачу:
«Рятуй мене, сестро, най віку не трачу!»

«Не простягну руку, бо ти відданиця,
Хіба своє гарне дай мені обличчя!»

«Свойого обличчя віддати не можу,
Бо його дістала через волю божу».

Простягає Сігна білу руку в плачу:
«Рятуй мене, сестро, най віку не трачу!»

«Не простягну руку, пожре тебе хвиля,
Хіба б жениха ти мені відступила».

«Що є тільки в мене, усе тобі дам,
Та муж кождий волі своєї пан сам».

Дунув вітер від півдня тієї години,
І Сігна втонула в морській глибини.

А як від півночі вихром зашаліло,
То на берег хвилі викинули тіло.

Надійшов музика над берег отхлані,
Де Сігна лежала в намулі та твані.

Бачить на пісочку золоте волосся,
З нього зробить струни до арфи здалося.

А з арфою тою на панське весілля
Пішов у надії платні та похмілля.

А як першу струну торкнув в пишній залі,
Почувся плач ревний, невимовні жалі.

«Отся, що в весільнім віночку прийшла,
Сестрою моєю ще вчора була».

А Гільда у строю весільнім мовляє:
«Ой леле, ся арфа, знать, лихо звіщає».

А струна другая як стій заспівала:
«Жениха мойого вона зрабувала».

А Гільда на те зчервоніла, як кров.
«Чого той арф'яр на весілля прийшов?»

Втім третя струна різко заголосила:
«Вона мене пхнула і в морі втопила».

Йшов лемент від струн від стола до порога,
А Гільду убила наглая тривога.

Дванадцять рицарів несли домовину,
В якій клали Сігну в свячену могилу;

А Гільду в пустирі край шляху зарили,
Блукає щоночі душа край могили.

Писано д[ня] 28 падолиста 1914 (Там же, I, ч. IV, ст. 59—62).

V. ПІСНЯ ПРО РІБАЛЬДА

Серед бурі й непогоди
Він полями бистро гнав,
На сідлі перед собою
Гарну дівчину держав.

Гордий граф його побачив,
Як гнав поуз його меж.
«Ей, Рібальде, а куди ти
Гарну здобич сю везеш?»

«Мовчи, графе! За цікавість
Тебе меч мій не вкара.
Панна ся — се Маргарета,
Моя любая сестра».

«Еге-ге, мене не здуриш!
Се Гульбруна, знаю я,
Се вельможна королівна,
Любка, не сестра твоя».

«Взяв її я не від тебе,
А мені се до плеча;
Та ти, графе, бережися
Мого гострого меча!

Але повсякчас готов я
Тобі вірно послужить,
Як не скажеш королеві
Те, що бачиш ти в сю мить».

І з Гульбруною пан Рібальд
Далі на коні погнав,
Але граф чимдуж у замок
Королівський поспішав.

«Ваша королівська милість
Тут при грі та при медку,
А не знаєте, що вкрали
Вашу гарную дочку».

«Хто посмів, скажи на милість,
Святокрадською рукою

Доню, скарб мій найдорожчий,
Вивести з її покою?»

«Пане, він Рібальд зоветься,
Сильний дуже і багатий,
І нікого в нашім краї
З ним не можна порівняти».

І король зірвався з місця,
Трясця ним трясло шалене;
Стіл перевернув, струями
Потекло вино червлене.

До землі він кинув арфу,
Аж вона розприсла в штуки,
По кімнаті понеслися
Жалібні, зловіщі звуки.

Потім крикнув: «Гей, синове,
Всі на коні, хто здоров,
За розбійником в погоню!
Змиє ганьбу його кров».

А Рібальд жене полями
Серед бурі й непогоди,
К собі горне він Гульбруну,
Злої не ждучи пригоди.

Аж здалека чути тупіт.
Озирнулася Гульбруна.
«Іде тато мій з братами!
Жде нас, мабуть, смерть і труна.

Але в бою, мій Рібальде,
Не руш найменшого брата;
Мамі син він наймиліший
І наступник мого тата.

Відпусти його живого,
Щоб її втишав він болі
И сповістив про тих, що їх
Ти поб'єш на сьому полі».

«До верби коня прив'яжу
Й тут на них я буду ждати,
Та що буде тут зо мною,
Тобі раджу лиш мовчати.

І прошу тебе, Гульбруно,
Поки ще моє рам'я
Сильне й владне в лютім бою,
Що б не діялось зо мною,
Не взивай моє ім'я!

Хоч мене побачиш в ранах,
Всього кров мене обмила,—
Як не хоч моєї смерти,
Держи ротик свій запертий,
Не зви ймення мого, мила!

Хоч би я хитався в бою,
Тратив сили й кров ущерть,—
Не зви ймення мого, мила,
Бо була б мені се смерть».

Ось над'їхала погоня,
Жадна помсти, жадна крові:
Король з дев'ятьма зятями
Й одинадцятьма синами.

Забряжчали мечі й щити,
Гомонить широкий лан,
І спливає кров червона
Із життям із многих ран.

Перший впав король, діставши
Два смертельнії удари;
Бачить кров його Гульбруна,
Не пустила з уст ні пари.

Потім бачить, як швагрів
Меч Рібальда впень стинає,
Що мов блискавка сліпуча
Поміж ними вкруг гуляє.

І падуть один за другим
Теж її брати купками,

Червоніє лан зелений,
Кров спиваючи струйками.

Врешті лиш один ще б'ється,
Одинокий зі всіх них,
Се Гульбруни брат найменший
В кучериках золотих.

«О Рібальде, милосердя!
Не пролий ту юну кров!»
Тут Рібальд сказав до неї:
«Я пропав! Мій скін прийшов!»

І як лиш сказав те слово,
Брат у грудь його шпигнув,
А він хлопцю в тій же хвилі
Голову з плечей зіпхнув.

Потім, о траву обтерши
Меч кривавий, він сказав:
«Заслужила ти, щоб також
Голову й тобі я стяв.

Та любов моя хоронить
Від кривавої заплати
За те, що ти не вдержалась
По ім'ю мене назвати.

Я помру від сеї рани,
Не розважу твою тугу,
А тепер тобі зроблю
Ще остатнюю послугу».

І ослаблими руками
Панну на коня всадив,
І полями та луками
В братів замок поспішив.

«О вітай, Рібальде, брате!
Ждав тебе я вже давно.
Сядь за стіл і покріпися!
Осьде мід, а ось вино».

«Не приїхав я гуляти
На вині та на меду;
Я не сам приїхав, брате!
Глянь, кого тобі веду.

Любий брате мій Річарде,
Я привіз тобі жону;
Я увіз її для себе,
Через неї йду в труну».

«Взяв би я її, мій брате,
І мені би підійшла,
Якби не була твоєю,
Якби дівою була».

«То візьми її, Річарде,
Бо клянусь тобі в тій хвили:
Раз лиш уст її рум'яних
Мої губи дотулили».

Тут упав Рібальд додолу,
Бо стекла з нього вся кров,
І на грудях у Гульбруни
З його тіла дух уйшов.

А вона з плачем клялася:
«Лишусь дівою весь вік,
Не діткнеться мого тіла
Більше жаден чоловік».

Писано д[ня] 29 падолиста 1914. **Там же, I,** ч. VII, ст. 63—70.

VI. ОКЛЕВЕТАНА ШВАГРОМ

Прегарний день у краю засвітав;
Гунгільда благородною рукою
Давала гостям, хто запросини дістав,
У своїм королівському покою,
Кому пугар пінистого вина,
Кому блискучі золотії дари;
За вірність похваляла їх вона,
Хилили їх серця до себе її чари.

А Регвальдові, брату свого мужа,
Дала червоний щит у золотій оправі.
Та в серці в нього хіть закублилася дужа,
До братової він озвався по забаві:
«Гунгільдо, слухай, чародійна феє,
Будь ти віднині любкою моєю!
Будь хоч на нині та на завтра нею,
Коли на все не хочеш стать на теє».

На те Гунгільда відрекла спокійно:
«Як можеш ти такеє помишляти,
Щоб мужа зраджувала я подвійно,
Як жінка з його братом, дітям мати?
Король наш Дітріх — муж мій правовитий,
І не на те жила я досі чесно з ним,
Щоб задля тебе хоч би помислом одним
Супроти нього согрішити».

На теє Регвальд лиш розреготався.
«Горда та недоступна ти жона!
Та проти мене скелею не стався,
Бо з тої чесноти не матимеш хісна.
Оклевечу тебе я перед мужем так,
Що він тобі тираном лютим буде,
Любви його до тебе щезне й знак,
І мук твоїх страшних жахаться будуть
люде!»

На те Гунгільда відрекла спокійно:
«Твоя мене не встрашить клевета.
При своїй вірності стоятиму постійно.
Живе-бо правда чиста і свята.
А ти гляди, як твої будуть дні й ночі,
Яка буде їда й напиток твій,
І бережися, аби тобі по правді тій
Живому з голови не вискочили очі».

На ті слова Регвальд ваги не покладав,
Аби лиш братовій завдати мук і горя;
І як король вернути мав з-за моря,
У пристані його він пильно дожидав.
«Здоров будь, брате мій! — сказав король.—
Щасливо я гостив і добра наша справа.

Тепер мені сказать по правді зволь,
Як мається наш дім і люд наш, і держава?»

«І люд наш, і держава в гаразді,
Ніяке їм не трапилося лихо,
А ось про дім твій я не можу бути тихо,
Тобі сказати мушу як газді:
Була твоя Гунгільда страх свавільна,
Супружої не додержала віри;
З архієпископом була їх постіль спільна,
Та догоджали їй ще надто три жовніри».

Король, почувши теє, аж змінився,
Ні в кого ні про що не смів уже питати,
Але від брата він відсторонився
І тайком повелів за ним уважно доглядати.
Прибувши в город, він велів негайно
Архієпископа і жінку ув'язнити,
Двірською службою в'язницю наповнити,
А сам пробув три дні сердитий надзвичайно.

На третій день прийшли сини до нього,—
Вони вже зовсім не малі були;
Не сміли приступить до короля гнівного,
Лиш стали перед ним і сльози в них текли.
«Мене осоромила ваша мати
І допустилася гріха тяжкого».—
«Ми тут були, ніде не виїздили з хати,
Про жаден гріх її не знаємо нічого».

«Ви тут були, але могли сього й не знати,
Але мій брат про все те ліпше знає.
Велю на завтра весь сенат зізвати,
І божий суд нехай про все рішає».—
Так повелів король, з синами не прощався,
В своїй кімнаті затворився сам,
Не їв, не пив ті дні і спать не клався,
А ніччю волю дав гірким, палким сльозам.

На другий день зійшовся весь сенат,
І всіх ув'язнених в залізах привели,
І знаряди страшні проб судних принесли,
Та не явився королівський брат.

На нього з суду початком не ждали,
Лиш сам король проти жони своєї
Зажалення тяжке підніс, і проби стали,
Й заліза зажадав для неї.

Зажалення вона і не опрокидала,
А тільки відрекла спокійно: «Я невинна!»
На те така ухвала суду стала:
«Слова свої ти оправдать повинна
На суді божому тут перед нами:
В руках розпалене залізо понести
І рівночасно босими ногами
По шині сталевій гарячій перейти».

Гунгільда засуд той спокійно прийняла,
Перехрестилася, взяла залізо в руки,
По шині сталевій гарячій перейшла,
Ні болю не зазнаючи при тім, ні муки.
«Ще раз!» — сказав король. Ще раз вона
Страшну сю пробу повторила.
«Ще раз!» — І третій раз та праведна жона
Без болю те саме зробила.

Втім двері отворилися, й два слуги
В носилках Регвальда до зали принесли;
Він знай стогнав від наглої недуги,
Що лікарі ліку на неї не знайшли.
У нього на оба двори запір зробився.
І мучила безсонниця страшна;
Вже третю добу він раз в раз об землю
бився,
Спокою не знаходячи, ні полегші, ні сна.

А як внесли його до зали близь порога,
Він закричав: «Нема, нема, нема!
Нема ні правди, честі, ані бога,
Нема нічого, тільки тьма і тьма!
О, не глядіть на мене, душі чулі,
О, не питайте, хто я, звідки й чий».
І тут же, мов дві величезні кулі
Криваві вилізли йому з очий.

Він кинувся на землю в лютім болю,
Ніхто до нього приступить не смів,

А він кричав: «А що, а що, королю!
Як хитро я тебе здурить умів!
Замучив жінку ти, не правда? Хай за те
Я й головою тут наложу!»
Поцілував король жони лице святе,
І всі возвеличали силу божу.

Писано д[ня] 29—30 падолиста 1914.
Там же, [ч.] IX, ст. 85—90. Оригінал, а особливо закінчення перероблено зовсім свобідно.

VII. ЗАКОХАНИЙ ПОЗАОЧІ

У Гундб'ярна молодого,
Що в Упланді проживає,
До прегарної грекині
Туга в серденьку палає.
Як до неї би дістаться,
Якби з нею пострічаться,
Про те тільки він гадає.

Вибирається в дорогу,
В греків соняшну країну;
Там прибувши, перебрався
Хитромудро за дівчину,
Перед замком королівським
Добру просидів годину.

Втім король наїздить кінно,
Бачить диво оказале
І питає, здивувавшись:
«Відкіля ти, гарна крале?» —
«Я сама з Упланда ходом,
Але мама з півдня родом
І сюди мене прислала».

«Як з Упланда, то своячка
Будеш ти жони моєї.
Одну донечку, Сняфріду,
Маю в спадку я од неї.
Ось іди лиш до покою
І забався там з дочкою
Для приємності своєї».

Гундб'ярну лиш того й треба,
До покою поспішив він,
За собою незаперті
Навіть двері полишив він
І тим поспіхом Сняфріду
Зараз дуже розсмішив він.

«Ха-ха-ха! Се що за ляля
Так без оглядки вбігає?
Ти своє щось тут забула,
Чи тебе хто присилає?» —
«О, Сняфрідо, в мене свято!
Тут прислав мене твій тато,
А чого, він сам не знає».

«Але відки ти взялася?
Хто твої отець і мати?» —
«Я з Упланду приплелася,
Щоб тобі слугою стати».
«Отсе так для мене свято!
Але в мене слуг багато,
Щоб аж із Упланду брати!

А коли вже ти з Упланду,
То скажи про Упланд дещо;
Єсть там Гундб'ярн-королевич,—
Він, говорять, не ледащо.
Чула дещо ти про нього?
Кажуть, що він тата мого
Хоче звести на нінащо».

«О, він справді не жартує!
Кораблі став будувати,
А за рік піти міркує
Царя греків воювати».—
«Се я чула теж подрібно,
Та чого йому потрібно,
Се би я хотіла знати?»

«Та йому землі не треба,
Ані люду того жміньку,
Ані злота, лиш хотів би
Він царівну взять за жінку».—

«Будь же честь йому і хвала!
Я б тоді не бідувала
В кам'янім отсім застінку».

«Так, значить, вам надоїли
Ті блискучії палати?» —
«Не дай господи нікому
В самотині дівувати!
Мама вмерла, тато добрий,
Але вояк він хоробрий
І все мусить воювати».

«А той Гундб'ярн із Упланду,
Він би був вам до вподоби?» —
«Уявить собі не можу
Приємнішої особи.
Чула я про нього много,
Радо би пішла за нього,
Коб не мав до тата злоби».

«Га, нема на злобу ради.
Але тій страшній особі
Помогти лиш ти потрафиш,
І кінець зробить тій злобі.
Ось я тільки сеє скину,
Теє скину, й в сю хвилину,—
Маєш, Гундб'ярн ось при тобі».

Скинув одяг він дівочий,
І Сняфріді дивно стало,
Їй здалося, що сказала
Чи замного, чи замало.
Та йому в тій хвилі снаги,
Зрозуміння і відваги
На рішуче слово стало.

«Гундб'ярн я, перед тобою
В власній ось стою подобі;
Від молодості своєї
Я душею був при тобі,—
Твоя річ — кінець зробити,—
Коли схочеш полюбити,—
Моїй тузі й моїй злобі.

Коли скажеш, я негайно
Військо сильне приготую
І все царство тата твого
І зруйную, і сплюндрую».—
«Та крий боже! Я й без бою
В край твій, милий мій, з тобою
Хоч би й пішки помандрую».

Одяглась вона швиденько,
Не говорячи нікому,
І пішла з ним рука в руку
З батьківського свого дому
Ніби з краденою річчю,
Пішла з милим назустрічу
Свому щастю молодому.

Писано д[ня] 1 грудня 1914.
Там же, ч. X, ст. 91—96.

VIII. МІЖ ДВОМА ЖІНКАМИ

Гарна Тофа була вбога,
Але добре полювала,
Через теє королеві
Вальдемару в око впала.

За нешлюбную дружину
Стала в нього гарна Тофа,
І прижив він з нею сина,
Миловидного Хрістофа.

Як прийшлось йому жениться,
Пошлюбив собі дружину,
З Одінового острова
Гарную Суффараліну.

Шле король свойого пажа
До жіночої кімнати
І велить йому до себе
Гарну Тофу завізвати.

І вдягла на себе Тофа
Плащ широкий пурпуровий,

В королівськую кімнату
Поспішила для розмови.

«Гарна Тофо, моя вірна,
Бачу в домі якусь зміну.
Що міркуєш про дружину,
Про мою Суффараліну?»

«Маю всяку честь для неї
І повагу,— мовить Тофа,—
Особливо, що так любить
Мого синочка Хрістофа.

В кождий празник многоцінні
Я дарунки їй дарую,
Як пресвітлу королеву,
Нашу паню я шаную».

Шле король свойого пажа
До жіночої кімнати
І велить Суффараліну
Перед себе завізвати.

І вдягла вона на себе
Плащ широкий пурпуровий,
І в кімнату королівську
Поспішила для розмови.

«Любая Суффараліно,
Вияви мені найперше,
Що про мою вірну Тофу
Помишляє твоє серце?»

«Твою Тофу я кохаю,
Твою вірну наліжницю,
Як кохає сука кицьку
Або хижий вовк ягницю.

Я б дала їй три фільварки
В доживотнє певне ленно,
Щоб горіла нестеменно
В них і шкварилась на шкварки.

Золоті перстені радо
Я б дала їй на всі пальці,
Щоб раз в раз її палили
І пекли в пекельнім смальці».

«Маєш тут із Вальдемаром
У балаки забавляться,
Радше йди зо мною в баню,
Разом підемо купаться!»

«В мене тут із Вальдемаром
Не балаки, не забави,
А поважная розмова
Про домашні наші справи.

А купатися сьогодні
В мене ще нема охоти,
Та й важніше діло дома,—
Підожду аж до суботи».

Та була Суффараліна
Сильна, звинна, наче львиця,—
Потягнула гарну Тофу,
Що аж страх було дивиться.

І веліла своїм слугам
З неї одіж поскидати,
Іншим же у піч горючу
Дров нещадно докидати.

І замкнула Тофу в бані
Враз із любим її сином,
А сама пішла до церкви,
Впоравшися таким чином.

Вальдемар сидить у церкві
І очима скрізь поводить.
«А чому ж то,— він питає,—
Тофа в церков не приходить?»

Відмовля Суффараліна,
Вся червона, мов у грані:
«Твоя Тофа не йшла в церков,
Десь там париться у бані».

Зміркував король, що сталось,
Живо з церкви вибігає
І зі слугами своїми
Двері в бані розбиває.

Розбив двері, а крізь двері
Густа пара з бані буха,
А на лавці гарна Тофа
Лежить з сином вже без духа.

«О, убійнице негідна,—
Мовив до Суффараліни,—
Лиш чортам, не людям рідна!
Ну, якої ждеш ти скіни?

Тих п'ятнадцять замків сильних,
Що дістав я за тобою,
Всі я втратив незабаром
З твоїми братами в бою.

А мою убивши милу,
Від сієї же мінути,
Вбійнице, ти перестала
Жінкою моєю бути.

Якби ти була мужчина,
Я б криваво розплатився
І оружжям би на тобі
За смерть милої помстився».

І на корабель батьківський
Він велів її всадити,
З її слугами на море
Він велів її пустити.

Чи на острів свій вернула,
Чи її пожерло море,
Він не взнав, носив до смерті
Одинокий своє горе.

Писано д[ня] 1—2 грудня 1914.
Там же, ч. XI, ст. 97—102.

IX. ЯК ХРИСТИНА КНЯГИНЕЮ СТАЛА

Хочу заспівати чесному народу
Про гарну Христину та її пригоду.

Умер її батько, а мати зістала,
Невдовзі і мати сей світ попрощала;

Змерли брати й сестри смертю сею-тою,
І гарна Христина стала сиротою.

Послав король пажа, але не в гостину:
«Поклич перед мене гарную Христину».

Прийшов паж до неї і так промовляє:
«Король тобі, панно, поклін посилає.

Поклін посилає й дар отсей багатий,
Щоб ти прийшла зараз до його кімнати».

Одяглась Христина в що найкраще мала,
В королівський замок чимдуж поспішала.

Перейшла покої: і один, і другий:
«Ось тут я, королю, на твої услуги!»

Король показав їй на крісло зелене:
«Ось, гарна Христино, сядь тут біля мене».

Погладив їй личко рукою своєю:
«Бажаю, щоб бути могла ти моєю.

Якби королева лягла в смертне ложе,
Я дав би корону тобі, красна роже!»

Жахнулась Христина й сплеснула в долоні.
«Не говоріть, пане, у такому тоні!

Вже й того замного, що я від вас чула;
Така грішна думка в мене й не мигнула».

Але королева з сусіднього ганку
Вчує, що король мов єднає коханку.

До слуги своєї рекла вона строго:
«Поклич онту панну до покою мого!»

Перейшла Христина один покій, другий:
«Ось я, королево, на ваші услуги».

Кивне королева на крісло зелене:
«Ось тута, Христино, сідай коло мене!

Скажи все по правді від слова до слова,
Про що з моїм мужем була в вас розмова?»

«Я хтіла поради в короля прохати,
З ким би мені радив до вівтаря стати».

«Безсоромна дівко, отсе ти збрехала,—
Я чула, що інше йому ти казала.

А він вид твій гладив рукою своєю
Й сказав, що рад бачить мене під землею.

Мене якнайшвидше він рад поховати,
А мою корону тобі дарувати».

Отсе королева сердито сказала
Та своїх вояків до себе позвала.

«Мої вірні слуги, як вам служба мила,
Глядіть — отсю дівку я йно-що зловила

На вчинку гарячім, в жалю невимовнім,
Із королем-мужем у зв'язку любовнім.

Візьміть її зараз в тім одязі новім
І спаліть без суду на огні червонім».

Сказали вояки й бояри сказали:
«На таку ми службу до тебе не стали».

І взяли Христину шумною юрбою,
Повели на гарний корабель з собою.

Плили кораблем тим без стежки, без плаю,
Аж стали за три дні в поганському краю.

У білий пісочок якір затопили,
А першу Христину на берег пустили.

Перед князем стали другий день як світ:
«Король християнський шле тобі привіт.

Привіт посилає і дари багаті
І просить сю панну за жону узяти».

Князь радо згодився, та мовить Христина:
«Я заміж не вийду, лиш за християнина».

В суботу князя й його двір охрестили,
В неділю Христину до шлюбу пустили.

По шлюбі Христина весело гуляла,
Дорогії дари усім розділяла.

Князя молодого до себе тулила,
Всіх його найближчих щедро оділила.

Особливо дари роздала багаті
Тим, що привезли її й мали вертати.

«Від мене поклін завезіть королеві!
Хай не присідається близько к огневі!

Поклін королеві! Не прагну їй зла.
Вона мені слушно брехню завдала.

А тільки неслушно мене осудила,
На божу дорогу мене знарядила».

Писано д[ня] 2 грудня 1914.
Там же, [ч.] XII, ст. 103—107.

X. СМЕРТЬ ТРІСТРАМА

Трістрам завзято воював
З одним там псом поганим,
Не один рицар одержав
Тяжкі в тім бою рани.

Нарешті винесли на щиті
І Трістрама самого;
Багато лікарів і знахарів
Заходилось біля нього.

Ні масті, ні перев'язі
Йому допомогти не в стані;
«Ізольди білої рука лише
Лік може дати моїй рані».

Посланців шле за море він
До далекого рідного краю;
«Перекажіть Ізольді білій, як
Я тяжко тут конаю».

Довіреним сказав він ще,
Як мали в путь спішити:
«Перекажіть Ізольді, що мене
Вона лиш може вилічити.

А як вертатимете, розіпніть
Лиш синії вітрила,
Щоб знав я, що спішить мені
На поміч моя мила.

А як вона померла вже
Або не схоче їхать, знайте,
На знак, що помочі мені нема,
Вітрила чорні розпинайте!»

І поспішили в путь посли,
Ізольді доповіли:
«Лежить у ранах пан Трістрам,
Блідий, аж сніжно-білий.

Лежить у ранах пан Трістрам
І жде на тебе, пані,
Своєю щоб рукою ти могла
Лік дати його рані».

До короля вона пішла
Й благать умильно стала:
«Пусти до Трістрама мене, мій мужу,
Щоб я його від рани влікувала».

Суворо відповів король,
Чоло наморщивши на знак своєї власти:
«А як Трістрама та покличе смерть,
Чи зможеш ти його від неї спасти?»

Ізольда білая в тяжкому горі
Благать не перестала,
І шию короля руками ніжними
Раз по раз обіймала.

«Та я б не боронив тобі поїхать,
Коли тебе так просить він,
Якби я знав, що вернеш ти безпечно
З далеких тих сторін».

«Чи буде поворот мені щаслив, чи ні,
Бог тільки може знати;
Одне лише шлюбую: в чужині
Тобі, мій пане, віри не зламати».

І хутро одягла вона з куниць,
Потім покликала дружину
І рушила, сумуючи, до нього,
В далекую чужину.

«Збирайтеся, та добре пам'ятайте,
Що він велів і що сама я знаю:
Вітрила сині, сині розпинайте
На кораблі, що ним я надпливаю».

Вітрила сині справді нап'яли,
Трістрама вшанували слово;
Плили поспішно й певної були,
Що на його підмогу все готово.

Сім день плив морем корабель,
Неначе птах прудкий по хвилях,
І небо чисте й синє було,
І весело грав вітер у вітрилах.

Та чорная Ізольда пильнувала
І день, і ніч на березі морському,

А як побачила вже корабель,
Побігла до Трістрамового дому.

Непрошена у дім вона ввійшла
І до Трістрама говорила:
«Пливе там корабель, і я побачила
Не сині, але чорнії вітрила».

І обернувся до стіни Трістрам,
Його зловіще слово доконало;
Поблідли досі ще рум'янії уста
І серце биться перестало.

А там внизу на березі морськім,
Де хвилі пінились і скелі мили,
Причалив корабель, і білую
Ізольду вже на берег виносили.

А з пристані до замку там була
Тісна й вузька дорога,
Ізольда лиш помалу йти могла,
З сил вибивалася, небога.

А втім із замкового костьола
Забамкали тривожно дзвони;
Здригнулася Ізольда й зрозуміла,
Що не добро віщують тії тони.

Спішить у замок. Там усе
В жалобі та в тривозі,
Німими лиш кивками вказують
До Трістрама прохід небозі.

Ось він наряджений лежить
На похоронному столі високо;
Одне лиш незатулено глядить,
Хоч і погасло в нього око.

На дорогеє тіло припада
Ізольда без плачу та без зітхання;
З очей лиш потекла гарячая вода,
З грудей останнє вирвалось дихання.

Скінчилися всі радощі її,
Страждання всі, зітхання, туга й муки;
Мертвеє тіло уостаннє обняли
Її холодні руки.

Мовчали всі довкола, лиш одна
Ізольда чорная, цариця того краю,
До пари вмерших злісно мовила:
«Ось як! І тут ще вас у парі маю!

Вас сполучила смерть, та я
До злуки вашої не можу допустити,
Велю його на краю цвинтаря,
Її ж за цвинтарем в рові похоронити».

Дві липи виросли на їх гробах,
Зазеленілися весною
Й сплелись гілками щільно й весело
Понад цвинтарною стіною.

Писано д[ня] 23 грудня 1914.
Там же, ч. XIII, ст. 108—113.

XI. ДВА СУПІРНИКИ

За багату панну Адаллісту
Два супірники посварилися;
Посварилися, не побилися,
Бо не стало їм до бою хисту.

Один, Вільгельм, добре постарався,
Панни серце й руку вмів здобути;
Другий, Лоті, ні при чім зістався,
Та не мав спокійної мінути.

Догледіла його стара мати,
Що син день і ніч сумний нудьгує;
Стала сина щиренько питати,
Що з ним сталось, що йому бракує.

«Не гай мене, моя рідна мати!
Не бракує вже мені нічого.

Взяв супірник мій моє кохання,
То засяду я з мечем на нього».

«Покинь, сину, думи ті ревниві
Та послухай мойого совіту:
Знайди іншу собі до любові!
Того цвіту, бач, по всьому світу!»

«Дарма, мати, на те налягати!
Знайти іншу нема в мене хисту.
Раз собі я вибрав Адаллісту,
То не дам їй з іншим проживати!»

«Слухай, сину, маминої ради,
Не пожадай ти добра чужого!
Не буде тобі добра зі зради,
Зінсуєш для марної принади
Вік чужий, а не направиш свого».

Минув місяць, як жили щасливо
Молод Вільгельм і його невіста;
Та одної ночі зі сну живо
Будиться й говорить Адалліста:

«Милий мій, чи спиш, чи, може, чуєш?
Сон мені приснився підозрілий:
Ніби ти гуляєш, не полюєш,
А медвідь напав на тебе білий.

Дарма ти заговорив до нього,—
Вхопив він тебе і став душити.
Милий, не відмов мені одного,
Ніде безоружний не ходи ти».

Слухав Вільгельм жінчиної ради,
Поки до неділі до святої;
Але в церков він пішов без зброї,—
В церкві, гей, ні з ким не буде звади.

Та на нього Лоті ждав терпливо,
Поки той до церкви надходив;
А як наблизився, скочив живо
Й ніж йому у серце вгородив.

Незабаром надійшла невіста
Й бачить — муж у крові весь лежить;
Кинулась до нього Адалліста
З криком і зомліла в тую ж мить.

Як відтерли й відлили водою,
Бачить, тіла вже при ній нема,
Зате Лоті у празничнім строю,—
Їй була б миліша смерть сама.

«Адалліство, вже твій муж у гробі,
Вже тебе не в'яже й не жене;
Замість нього я ось тут при тобі,—
Мужем вибери собі мене!»

Адалліста важко заридала.
«Знаю, се зробив для мене ти;
Не руки моєї жди від мене,
А кривавої за вбійство мсти».

«Га, мене сим словом не злякаєш,—
Мовив Лоті,— таж безсильна ти,
Месника ніякого не маєш
І тобі довіку не знайти».

І пірвать хотів її насильно,
Та зібралося народу много,
Стали й рицарі при ній прихильно
Лоті втік, не вдіявши нічого.

А як вечором вернув додому,
Стала мати у сина питати:
«Чому свіжу кров на тобі знати?
Чей же зла ти не зробив нікому?»

«Не зробив нікому, лиш одному,
Кому Адалліста була мила;
Догодив йому я покрийому,
Його вкрила чорная могила».

Тут сестра його ридати стала:
«Сам ти, брате, враг собі найзліщий!

Сеї ночі довго я не спала,
Аж приснився сон мені зловіщий.

Буцім ти гуляєш, не полюєш,
Ходиш і веселий, і моторний,
Аж враз — ти не знаєш і не чуєш —
Кинувся медвідь на тебе чорний».

«Се мене нітрохи не бентежить,—
Мовив Лоті,— ані не лякає,
Адаллісті помста не належить,
В неї ж сина, ні дочки немає».

Та в ту пору щезла Адалліста,
Винеслася з замку не свойого,
В якийсь хутір вибралася з міста
І жила не знана ні для кого.

Се зробила з мудрої розваги,
Аби щезнуть із очей ворожих
І уйти шаленої відваги
Тих, що прав не ймуть людських, ні божих.

А п'ять місяців по смерті мужа
Вона вчула, що матір'ю стане,
І в душі засяла думка дужа,
Що за мужа месника дістане.

На дев'ятім місяці в неділю
Адалліста сина привела,
На хресті святім ім'я батьківське,
Вільгельм, вона йому дала.

Ріс той син під доглядом у мами
І не знав нічого про вітця,
В силу й зручність він зростав з літами
Під проводом рицаря-старця.

Аж раз сталася йому пригода.
Гри воєнні дуже він любив;
В грі такій із хлопцями з народу
Сильно він противника побив.

І сказав йому противник жвавий:
«Ну, та й б'єшся болюче ти!
Коли биться рад так для забави,
Перше смерть вітця свого помсти».

І поблідло в Вільгельма обличчя,
Похололо в серці при тій вісти;
До забав нікого вже не кличе,
Відхотілось йому пити й їсти.

І до матері він приступає:
«Скажи, мамо, не скривай нічого,
Як ти повдовіла й хто причина
Був колись до смерті тата мого?»

«Вчися, синку, плавать, фехтувати,
Стрілять з лука і мечем рубати,
А по трьох літах тобі я скажу,
З ким до бою маєш ти ставати».

Мовить Вільгельм молодий до мами:
«Знаю все вже, що до бою треба,
Та хто зна, чи ще три роки жити
Мені подозволить воля неба.

Вже мені сімнадцять літ минуло,
Мою силу й вправу кождий хвалить,—
А три роки ждати ще на діло,
Нетерплячість моє серце спалить».

Зрозуміла теє Адалліста
Й відмовляє: «Добре, мій синочку!»,
І до скрині підійшла старої,
І криваву вийняла сорочку.

«Ось сорочка, сину, тата твого!
Легка була ворога побіда;
Вбив його знічев'я коло церкви,
Вбійця зветься Лоті з Валлярґріда».

Поклонився Вільгельм мамі в ноги:
«Спасибі тобі за вість сю, мати!»

І пішов поради він питати
В вуйка свого, рицаря старого.

«Треба, сину, треба по закону
Сеє діло вміло поладнати,
Скликати загальний тінг народний,
Перед тінг убійцю запізвати».

Шле гонців по всіх усюдах Вільгельм,
Аби люд увесь на тінг збирався,
І позов через старого діда
Шле до Лоті він до Валлярґріда.

І став Лоті позов той читати,
Став у діда сердито питати:
«Вільгельм? Вільгельм? Що за Вільгельм
сміє
Мені хресну грамоту писати?»

І сестра до Лоті тут сказала:
«Бачиш, брате, добре я вгадала!
Се син тої Адалліст зладив,
Що її ти мужа з світу згладив».

Взяв на себе Лоті ясну зброю,
Уоружив всю дружину свою
І на тінг отой, що скликав Вільгельм,
Поспіша оружно, мов до бою.

Перед тінг він бучно виступає
І очима супірця шукає,
Але молод Вільгельм вуйка свого
Так питає, рицаря старого:

«Хто той рицар в золотім шоломі?
Під ним порска кляча каро-гніда».—
«Се противник твій,— відмовив вуйко,—
Лоті се, властитель Валлярґріда».

По майдані Лоті став гукати:
«Хто мене на тінг сей позиває?
Хай явиться тут і виявляє,
Яких прав на мні посмів шукати?»

Вийшов Вільгельм і промовив сміло:
«Я шукаю права лиш одного,
Усмертив ти батька мого тіло,—
Дай відплату за кров батька мого!»

І відмовив Лоті гордовито:
«Я член королівської родини!
За що й про що твого батька вбито,
Вже не свідім я сеї години.

Чи ти правий, син його, не знаю,
І не буду ні в кого питати,
Але позов твій я зневажаю,
Не дам жадної тобі відплати».

Мовив Вільгельм, ставши проти нього:
«Так і знав я, що ти сеє скажеш,
Можеш кепкувати з позву мого,
Але сеє, мабуть, не зневажиш».

І залізну знявши рукавицю,
Він шпурнув йому в лице з укоса,
І потрафив просто в праву щоку,
Аж кров бризнула йому із носа.

Скрикнув Лоті, завозившись немного,
Але Вільгельм уже в одній хвили
На коні своїм був коло нього
Й шаблею рубнув з усеї сили.

Відсік голову його від тіла,
Не почувши страху, ні тривоги;
Голова ж відразу полетіла
І скотилась кобилі під ноги.

Писано д[ня] 3—4 грудня 1914.
Там же, ч. XXII, ст. 173—183.

XII. МУЖ, УБИТИЙ В ДЕНЬ ШЛЮБУ

Кнут, вельможний, бравий рицар,
Відграє своє весілля;
У його високім замку

Танці йдуть, музики грають.
Аж ось здалека на морі
Видно корабель великий;
Свейн-король се надпливає,
Щоб у краю тім гостити.

«Моє щастя молодеє,—
Мовить Кнут до жінки свеї,—
Чи було би тобі любо,
Якби короля ми Свейна
В тій для нас так милій хвили
На наш празник запросили?»

Відмовля йому дружина,
Прехорошая Христина,
Спаленівши мов зі стиду:
«Честь тобі се невелика.
Самовільний сей владика
Не вшанує щастя твого.
Не проси його в гостину!
Любий, слухай слова мого!»

«Моє щастя молодеє,—
Мовить Кнут до жінки свеї,—
Хоч мені не раїш того,
Не сповню бажання твого.
Я сьогодні так щасливий
І так благо мені нині,
Що король в моїй гостині
Мені буде рай правдивий!»

Був у нього для паради
Кінь великий, сніжно-білий;
На коня того він сівши,
Виїхав на узбережжя,
Де причалив корабель той,
Що ним плив король до краю.
А приїхавши на берег,
Попросився він на поклад,
Короля щоб привітати,
В нього ласки попрохати.

«О, вітай же нам, королю,
І мою вволи ти волю,

Загости до мене в замок.
Був сьогодні шлюб у мене,
Й буду я зовсім щасливий,
Як в мій замок загостиш ти
На веселі танці глянуть
І музик чужих послухать,
Меду та вина покушать».

А був Свейн-король злохитрий,
І питає Кнута зараз:
«А багато мужів моїх
Для мойого супроводу
Ти запросиш у гостину?»

«Хоч і всю дружину вашу
Рад я щиро погостити.
В мене в замку місця досить,
Буде всіх де примістити,—
Стане всім вина та меду,
Буде їсти що й попити».

Тут король рік до дружини:
«Голя-го, моя дружино!
Всі зберіться до одного,
Надівайте ясну зброю,
Виострiть мечі булатні!
Всі поїдемо в гостину
До дурного пана того».

Звеселилася дружина,
Вийшла з корабля на берег,
Повсідали всі на коней,
Передом король чвалає.
А пан Кнут, опередивши
Бучний поїзд королівський,
Із дружиною своєю
Біля брами дожидає.

«О, вітай, королю ясний,
У затишнім моїм домі!
Хай ваш приїзд буде щасний!
А прихильності моєї,
Мої гості дорогії,

Будьте певні та свідомі!» —
Так на вступі Кнут промовив,
Короля повів у замок.

Пишні килими й тканини
Скрізь у сінях та по сходах,
Скрізь по стінах та в кімнатах
І у тій великій залі,
Де для короля готовий
Був уже престол почесний,
Золотом увесь оббитий.

Праворуч того престолу
В срібнім кріслі новоженців
Молода сидить Христина
У прозорім шлюбнім строю.
Як король ввійшов, не встала,
Ані словом не вітала,
Лиш сиділа засмучена,
З спущеною головою.

Король Свейн мов і не бачить,—
А завважив-таки добре! —
Враз розсівся коло неї,
І, немов старий знайомий,
Став жартливо розмовляти
І красі її чудовій
Компліменти підпускати.

«Присягаю, ясна пані,
І клянуся перед вами
Отсією бородою,
Що вже сивіть починає,
Що краси такої й вроди,
Як у вас, на своїм віці
Я ніколи ще не бачив».

Скуштував вина та меду
І по залі він пройшовся,
Потім ніби ненароком
Зачепив за тую лаву,
Де дружки гуртом сиділи.
Шарпнув лаву й опрокинув,

А дружки всі з криком, писком
Вниз, мов груші, полетіли.

А він крикнув: «Набік, дрантя!
Я тут перше місце маю,
І тепер по своїй волі
З молодою погуляю.
Ти ж, моя голубко біла,
Зажадай, чого б хотіла,
Чи то срібла, чи то злота,
Вборів дорогих, багатих,—
Що лише твоя охота,
Все від мене будеш мати».

Та Христина, хоч поблідла,
Супокою не втеряла
І до короля страшного
Теє слово промовляла:
«Маю я від тата й мами
Всього доброго так досить,
Що кориться перед вами
Я потреби не вчуваю;
А ще й мужа свого маю,
Який ласки теж не просить».

«Мужа! — скрикнув Свейн.— Ой, глупа!
Таж ти мужа вже не маєш.
Де твій муж? Отой смаркачик?
Кнут, сюди! Ти як гадаєш?
Ти їй муж? Брав шлюб із нею?
Одружився тільки нині.
Все те пух і прах, і ніщо
Перед волею моєю».
Він махнув мечем, і в Кнута
Змів головку в тій хвилині.

«А тепер, музики, грайте!
Я ж отсюю свою любу
Поведу в танок найперший,
Буду мужем їй без шлюбу».
Але в хвилі вбійства разом
Всі музики повтихали,
Всі дружки й танечні пари

Геть із зали пощезали,
Тільки шведи попід стіни
Уоружені стояли,
Мов стовпи.

Але Христина
Коло трупа вже лежала,
Хоч король просив, і злився,
І грозив, вона не встала.
Він, нарешті, своїм шведам
Повелів її підняти
Й занести хоч поневолі
Там, до спальної кімнати.
Сам на сам замкнувся з нею
Й велів шведам вартувати.

Ніч минула. Шведи в замку
Вартували й напивали,
А як добре попилися,
Де хто пив, там повалився,
Всі поснули і не встали.
Вранці лиш сама Христина
Вийшла з спальної кімнати,
Аби Кнутовій дружині
Невеличкий наказ дати.

Живо справились норвежці,
Сонних шведів повбивали,
Свого пана нарядили,
Навіть крові не змивали,
Надійшли попи з хрестами,
Посходились з міста люди
І весь замок наповнили,
Всі потихо говорили.
Короля шукали всюди,
Але він лежав спокійно
В спальні із ножем у груди.

Писано д[ня] 4—5 грудня 1914.
Там же, ч. XXIII, с. 184—192.

XIII. ТРІСЛА ТЯТИВА

Гуннару, стрільцеві в бою,
Трісла в луці тятива.
«От пропаде від розбою
Молодецька голова!»

І до любки до Гальгерди
Мовив Гуннар: «Покажи
Чи мене ти любиш вірно,
Свою косу розв'яжи,

Космик дай волосся свого
На новую тятиву,
А то смерть мене чекає,
Я ж для тебе лиш живу!»

І відмовила Гальгерда:
«Ось і маєш! Чи на те
Я плекаю та кохаю
Те волосся золоте?

Ніби ти живеш для мене!
Та живи для себе сам!
А волосся тобі свого
Я ні космика не дам.

Не дурна тебе спасати.
Не забула ще я це,
Як ти ні за що, ні про що
Мене вдарив у лице».

Та з плачем до нього мати
Приступа: «Дитя моє,
Візьми косм мого волосся
І рятуй життя своє!»

«Ні, ніколи! Моя радше
Хай пропаде голова,
Ніж з твоєї один волос
Візьму, поки ти жива».

Гуннару, стрільцеві в бою,
Трісла в луці тятива,
І пропала від розбою
Молодецька голова.

Писано д[ня] 5 грудня 1914.

XIV. ОТЕЦЬ ПРОБУЄ ДОЧКУ

Король їде лісом неначе на лови,
Знаходить дитину в дебрі край діброви.

Велить своїм слугам дитину підняти:
«Не тямить про довжність свою якась мати».

Велить огорнути дитину в шовки
Й спішить у свій двір до своєї дочки.

Застукав старий сам-один до дверий:
«Гей, доню Олефо, ану отвори!»

«Не можу, татуню, бо я тут сама,
А служниці жадної при мні нема».

Король дочці віри не дуже діймав,
Могутнім плечем двері враз розламав.

Вона живо встала й побігла в сам кут.
«Ось крісло, татуню, сідайте ось тут».

«А ти не велико мене вшанувала,
Що виламать двері мене заставляла.

А знаєш отсюю дитину малу,
Що я край діброви знайшов при валу?»

«А відки б я мала дитину сю знати?
Могла супокійно в дебрі там здихати».

«Ану, придивися лиш тій поторочі!
У хлопчика, бачиш, зовсім твої очі».

«Ой, татку, дивиться не маю потреби.
В соток людей очі подібні до себе».

«Але чи на тебе не зайшла біда?
У зеркало глянь лиш, яка ти бліда».

«Та де там бліда? Лиш з лиця трохи спала,
Бо вже кілька ночей нітрохи не спала».

«Скажи, моя доню, що за знак се буде:
Ади, молоко, знать, тече в тебе з груди?»

«Та де молоко? Се вино я пила,
Невважно на груди собі розлила».

«А що з отим хлопчиком маю зробить?
Ось в піч його кину: хай тут і згорить».

Він швидко подавсь до горючої печи,
Хтів буцім дитину в огонь уверечи.

Ще швидше до батька прибігла донька
І вхопила в руки свойого синка.

Писано д[ня] 5 грудня 1914.
Там же, ч. XX, ст. 162—167.

XV. МАТИ-ОТРУЙНИЦЯ

Удова Гунгільда аж трьох синів мала,
До всіх ненавистю одною палала.

Жадному не хтіла помогти, порадить,
А заприсяглася всіх зо світу згладить.

Покликала бабу, знахарку старую.
«Чи вмієш зварити порядну отрую?»

«Такий вам напиток зготую, як знаю;
Уже сьому зиму я сим промишляю».

Чорного коріння в лісі накопала,
Зварила в півночі, з вином ізмішала.

«Ходи, любий сину! Не будь же сердитий!
На тобі склянчину вина сього пити.

Як вип'єш, то зараз і спочити ляжеш,
А потім спасибі мені щире скажеш».

«Не хочу пить, мамо, не маю я спраги,
А випийте ви се вино для відваги!»

«А борони боже! Де ж би я се пила?
Свята п'ятінка нині, а ще й не топила».

Та син не вважає, що матінка злиться,
А таки заставив вина того напиться.

Вона захлинулась, як вперше ковтнула,
За другим ковтком щось пекуче почула.

А син її любо садить у кріселце,—
Іще раз ковтнула, й трісло в неї серце.

Писано д[ня] 5 грудня 1914.
Там же, ч. XXXIII, ст. 221—222.

[ІЗ СТАРОНІМЕЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ]

Знайомий іще з гімназіальних часів зі старонімецькою рицарською епопеєю «Das Nibelungenlied», я не раз пробував перекладати дещо з неї на нашу мову. Ті проби з літами розгубилися, та в р. 1891, зробивши пробу з переробкою старонімецької поеми Гартмана фон дер Ауе «Der arme Heinrich» у коротшій формі, за прикладом німецької переробки А. Шаміссо, я подумав про можливість переробити так само й «Пісню про Нібелунгів», подаючи епічну основу в коротшій та свобіднішій формі. Тоді була написана оця проба, яку я опісля, зайнятий іншими працями, не брався продовжати, а тепер, переглянувши та подекуди справивши рукопис, подаю до своєї збірки перекладів.

Писано д[ня] 5 мая 1915 р.

ІЗ «ПІСНІ ПРО НІБЕЛУНГІВ»

I

В старих казках про всяке диво кажуть:
Про годних рицарів, їх вчинки смілі,
Про втіхи й радощі, про сльози й горе,
Про бо́ї лютії. Послухайте ж і нас!

В Бургундії росла дівиця знатна —
У жаднім краю не було їй пари,—
Крімгільда звалась. Три князі багаті
Опікувались нею: витязь Гунтер,
І Гернот, і найменший Гізельгер —
Брати її. З дружиною своєю

Вони жили в Вормації над Рейном.
Їх мати звалась Ута, батько Данкрат,
Що їм широкі землі полишив.
Могучії служили їм васали:
З Тронеге Гаген, Данкварт, брат його
Ортвін із Метцу, два маркграфи: Гере
І Еккеварт і Дюлькер із Альцагю.
Кухмістром був Румольт, добірний рицар,
Сіндольт і Гунольт берегли порядку
В дворі князівськім; та й інших багато
Було, котрих тут називати годі.
Маршалком Данкварт був, а стольником
Ортвін із Метцу, Гагенів сестрінець;
Сіндольт був чашник, Гунольт підкоморій.
Широка слава йшла по всіх краях
Про тих мужів, про їх діла рицарські —
Всього переповісти я не в силі.

В такій високій честі снився сон
Крімгільді: мовби в неї сокіл був
Прекрасний, бистрий. І ось два орли
Ударили на нього. Се таким
Її проймило горем, що на світі
Ніщо б так не могло її діткнути.
Про сон сей мамі Уті розповіла,
А мама, звісно, на добро його
Розтолкувала. «Сокіл твій — се рицар,
Котрого ти полюбиш. Та хай бог
Його хоронить, а то він пропáде».

«Що се, матусю, ви про рицаря
Мені говорите і про любов?
Волю́ до смерті дівкою сидіти,
Ніж горя через ту любов нажити».

«Не зарікайся, доню,— каже мати.—
Нема на світі радощів і щастя
Понад любов мужчини. Знать, судилось
Тобі вже заміж вийти, бог пошле
Тобі отсього рицаря міцного».

«Покиньте, люба мамо, сю мову!
Не на одній се жінці справдилось,

Що за любов вкінці платиться горем.
Волю я їх не знати — спокійніше
Без них я свого віку доживу».

Так мовила Крімгільда. Ще була
Незвісна їй любов, незвісний той,
Хто мав їй в серці ту любов збудити.

II

В ту пору в Нідерландах жив князевич.
Отець його звавсь Зігмунд-князь, а мати
Зіглінда. Зантем в устях Рейну
Звавсь город славний, де вони жили.
Князевич звався Зігфрід. Много світу
Об'їздив він, щоб показать свою
Відвагу й силу. Свояки привчили
Його носити зброю, знати честь
Рицарську. А як повних літ дійшов,
Тоді явився при дворі батьківськім.
І скликав Зігмунд-князь своїх васалів
На чесний пир, а з ними разом теж
Чотириста ровесників Зігфріда,
Що мали враз з князевичем дістати
Багаті шати і рицарську честь.

Коли звертало сонце вже під осінь,
Готове все було для учти: лави
В дворі поставлені, пошиті шати
І дорогим прикрашені камінням.
Спершу до церкви рицарі і джури
Пішли, а старші молодим служили,
Як давній звичай каже. По відправі
В дворі Зігмунда почались турніри:
Се новаки з старими рицарями
Сил своїх перший раз тут трібували.
Ламались копії, тріщали, й жужмом
По всім дворищі пирскали обломки;
Від стукоту копит і брязку зброї
Аж двір дрижав. Вкінці сам князь просив
Скінчити грище, відпровадить коні
І розсадити гостей за столами.
Тут страв смачних і вин понаносили,

І йшов до пізніх сумерків той бенкет,
І співаки захожі знай співали,
Бо й щедрую за се взяли заплату.

Тоді отець Зігфріда наділив
Землею і містами; щедрі дари
Дістали і ровесники Зігфріда.
Сім день тягнувся пир, давали дари:
І золото, і коні, і убори.
А при кінці багатії васали
Рекли, що раді б мати королем
Зігфріда. Та не хтів про те і чути
Той витязь молодий. «Як довго ще
Жиє отець мій, я не згоджусь
Носить корону. Буде з мене й того,
Аби свій край від ворогів хистити».

III

Так Зігфрід жив без горя і турботи.
Аж ось прочув, що єсть в Бургундії
Дівиця мила і чудово гарна,
Широко славна красотою, честю
І добрим серцем. І задумав Зігфрід
Любов її здобути. І почав
Про неї думать і тужить за нею.

Не раз йому рідня давала раду,
Щоб вибрав пару любую собі.
«Я хочу взять Крімгільду,— мовив Зігфрід,—
Вона в Бургундії живе. Я чув про неї,
Що красота її така, що й цісар
Не постидався б полюбить її».

Довідався про волю сина Зігмунд,
І стало щось йому турботно; зажурилась
І мати Зіглінда. Не одне вони
Чували про Крімгільду, про братів
Її й дружину їх, і страшно їм
Було, що син їх пнесь в такі пороги.
І ось вони задумали відрадить
Ті сва́ти синові.

«Мій тату любий,—
Сказав на теє Зігфрід,— радше вже
Нікого в світі я любить не буду,
Як не посватаю оту, що серцю люба».

«Як так, мій сину,— відмовляє Зігмунд,—
Я не противний і тобі поможу.
Та знай, що в Гунтера борців багато
Гордих. Минаю інших, але Гаген —
Завзятий, честолюбний муж. Боюся,
Щоб сва́ти ті біди нам не стрясли».

«Байдуже се! — вітцю відмовив Зігфрід.—
Коли не ласкою, то силою
Добуду я від них собі невісту,
А з нею враз візьму їх край і люд!»

«Ой, синку,— Зігмунд рік,— не мов ти того!
Якби се вчули у бургундськім краю,
То певно б мусив ти забуть, куди
До них дорога. Та й ніхто ж невісту
Не може силою здобуть. А втім,
Як хочеш їхать, то бери з собою
Дружини якнайбільше, сину мій».

«Ні,— мовив Зігфрід,— не ялося се
З великою дружиною там їхать,
Мов на війну. І яковóсь то буде,
Як лиш страхом я їх заставлю дати
Мені дівицю? Власною рукою
Здобуду я її. Лиш одинадцять
Товаришів візьму з собою, тату,
І в тім я вашої прошу підмоги».

Дізнавшися про се, Зіглінда-мати
Ще тяжче зажурилась, заридала.
Аж ось ввійшов до неї у покої
Князевич Зігфрід і сказав так любо:
«Матусю, що се плачете ви даром?
Мені не страшно тих борців бургундських.
Прошу вас, лагодьте мене в дорогу,
Лаштуйте одіж щонайпоказнішу,
Аби було в чім людям показаться».

А мати каже: «Га, як так ти сильно
Стоїш на своїм, синку,— я готова
Тобі все справити. Одежі доста
Щонайдорожчої тобі я дам
І твоїм мужам».

«Лиш дванадцять нас
Поїде,— мовив Зігфрід і низенько
Матусі поклонився.— Ах, як швидко
Я рад би ту Крімгільду раз побачить!»

І ось засіли за шитво дівчата,
Трудились день і ніч, аби чим швидше
Для Зігфріда й товаришів його
Нові одежі зладити празничні,
А батько панцирі велів кувати
Блискучі, шоломи й щити широкі.

Ось час настав їм їхать до бургундів.
Спаковано на коней зброю, шати,—
А коні то були чудові, всі
У золотих оздобах. Сумовито
Прощали Зігфріда отець і мати,
Та він почав їх потішать сердечно:
«Не плачте, рідні, не турбуйтесь мною!
Про мене можете спокійні бути!»
Засумувались і борці, що з ним
В дорогу їхали; дівчат чимало
Заплакало; мабуть, наперед серце
Їх віщувало, що мужів багато
Погине на чужині! Ой, недаром
Лилися сльози з молодих очей!

IV

Шість день були в дорозі; сьомий ранок
Застав їх, як до Вормса наближались.
У кождого був щит новий, широкий,
Блискучий; до самих острог звисали
Кінці мечів, в руках держали списи
Прегострі, на дві п'яді завширшки.
На конях узди золоті, шовкові
Нагрудники. Куди лиш проїздили,

Збігавсь народ на рицарів глядіти.
Повибігали й Гунтерові слуги
Назустріч їм і в княжий двір ввели.
Там джури їх зустріли, з рук у них
Щити взяли і вже хотіли коней
В стайні вести, коли озвався Зігфрід:
«Не відводіте коней! Хай стоять.
Я швидко відси з своїм товариством
Поїду геть. Скажіть лишень мені,
Де тут ваш князь?»
«Князя знайти не трудно,—
Сказав один з бояр.— Він там, в великій залі,
З дружиною своєю».
А тим часом
До Гунтера вже вість дійшла про них:
Що рицарі у панцирах блискучих,
В багатому уборі прибули
В Бургундський край, нікому не знайомі.
І здивувавсь король, розпитував
Про них, та не було такого, хто б
Сказав йому. Тоді озвавсь до нього
Ортвін із Метцу: «Раджу вам, королю,
По Гагена послати якнайшвидше.
Всі королівства, всі краї й князів
Він знає,— певний я, що й їх пізнає».

Послав по Гагена король, і з дружиною
Прийшов поважно Гаген: «Що прикаже
Король?» — спитав.
«Привів господь в мій дім
Незвісних рицарів. Погляньте, Гаген,
Чей ви пізнаєте їх». —
«Що ж, погляну»,—
Рік Гаген, наблизився до вікна
І бистрим поглядом обвів приїжджих.
Подобались йому їх шати й зброя,
І зараз він сказав, що се князі
Або посли князівські мусять бути.

«Та, бачиться мені,— додав ще Гаген,—
Хоч Зігфріда не бачив я ще досі,
Що статний рицар той ніхто, лиш він.
Еге! Мабуть, се так! Се він, той самий,

Що смілих Нібелунгів побідив,
Двох королів, Шільбунга й Ніблунга.
Чував я про се діло. Якось раз
Сам, без дружини їхав на коні
Сей Зігфрід, аж коло гори одної
Застав громаду рицарів могутніх,
А серед них був Нібелунгів скарб.
Під'їхав к ним, а з рицарів один
Пізнав його і крикнув: «Гей, се Зігфрід,
Князевич нідерландський!» Вчувши се,
Князі Шільбунг і Ніблунг запросили
Його, щоб скарб той поділив між них.
А скарб був величезний: дорогого
Каміння б на сто маж і не забрав,
А золота було ще й більше того.
В заплату за дільбу йому дали
Меч Нібелунгів — і не догадались,
Що тим самі собі біду зробили».

ІЗ АЛБАНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

І. ДИМИТРІЙ І АНДЖЕЛІНА

Був Димитрій у війні,
Наче вітер той бурливий,
Що ламає дерева
Й вивертає в часи зливи.

Був Димитрій, наче грім,
Що веде з собою бурі,
Тягне за собою хмари,
Сірі, дощові, понурі.

Був Димитрій для своїх
Другів, наче тиха мова,
Наче радість та здорова,
Мов веселий, любий сміх.

Раз товаришів своїх
Він покинув на годину,
Щоб відвідати свою
Укохану дівчину.

І стежиною пішов
Поміж зломи та руїни,
Аж на край села зайшов,
В дім дівчини Анджеліни.

Він застукав до дверий,—
Річ була йому відома.
Вийшла баба — чорт старий:
«Анджеліни нема дома».

«Нема дома? А чиї ж
Там у хаті співи чути?»
Копнув двері й наростіж
Відчинив і вийняв ніж,—
Не могла стара замкнути.

А дівчина Анджеліна
Любо при столі сиділа,—
З нею гарний був хлопчина,
Що його при серці гріла.

«Отака ти! — крикнув він.—
Отака-то в тебе віра!
Пропадай же з ним ураз,
Як на бистрій воді піна!»

І махнув ножем, і вбив
Зразу хлопця молодого,
І руками задушив
Анджеліну біля його.

Потім взяв обоє їх —
Чи до речі, не до речі —
Один міх і другий міх
Перевісив через плечі.

І заніс їх до млина
Без турботи о їх згубі.
«Пек тобі та оссина!
Та й важкі ж ви, мої любі!»

При лотоках станув він
В саму північну годину.
«Тут під колесо їх кину,
Хлопця перш, за ним дівчину.

Млине, млине, любий мій,
Мливо ось тобі новоє!
Ти змели мені як стій,
На муку змели обоє.

Хлопець сей — боярський син,
Гарний, добрий і розумний.

Ось його вже трощить млин,—
Се йому замісто трумни.

А ся дівчина, ади,
Одурить мене хотіла!
З тіла білого й мука
Буде, певно, як сніг біла!»

Писано д[ня] 15 жовтня 1914.

II. КОНСТАНТИН І ГАРЕНТИНА

I

Була мати та з доброго роду,
Породила дев'ять синів плоду,
Дев'ять синів, дев'ять хлопців добрих,
Що виросли в рицарів хоробрих.

Була в неї ще одна дитина,
Наймолодша доня Гарентина,
Уродлива й рум'яна, як рожа,
Гнучка станом і весела, й гожа.

Як доспіла літами до пари,
Многі беги і многі бояри
Прибували до мами в гостину,
Аби сватать молоду дівчину.

Хтіли сватать, приносили дари,
Та ні один їй не був до пари,
Не приймила ні одного мати,
Не хотіла доню з дому дати.

Аж прийшов пан з далекого краю,
Якого я й названия не знаю;
Пан багатий і рицар хоробрий,—
Се для неї жених буде добрий.

Не хотіла мати доню дати,
Бо здалека треба б виглядати,
Та найстарший братік Гарентини
Не признався до тої причини.

Сей найстарший Константином звався,
Із приїжджим паном умовлявся,
Але маму він не вчив розуму,
Лиш мовчав, важкую думав думу.

Мовить мати: «Константине, сину,
Що задумав ти, яку причину?
Зачуваю, хочеш ти віддати
Гарентину в далеку чужину.

Константине, сину мій коханий,
Задум твій лихий, хоч непоганий.
Гарентина ж у мене єдина,
Мого смутку й втіхи половина.

Як без неї мені втіха буде,
То її лиш половина буде;
А як горе без неї насяде,
То подвійно, знай, на мене впаде».

Став до мами Константин мовляти:
«Не лякайся того, рідна мати!
Даю слово тобі перед богом:
Буде в мене все кінь за порогом.

Коли радість до нас завітає
І захочеш доню ти побачить,
Велю зараз коня окульбачить,
Привезу її з чужого краю.

А як горе на тебе насяде
Й забажається тобі відради,
То я зараз коня осідлаю,
Привезу її з чужого краю».

Волить мати волю Константина,
Під віночок стала Гарентина,
А по шлюбі і дружки, й бояри
В супроводі молодої пари
Материнську хату попрощали,
В край далекий кінно поспішали.

II

Пройшло літ чи мало, чи багато;
Найшло горе на вдовину хату:
Час настав війни й тяжкого бою,
І вдова зістала сиротою.

В однім році всіх синів пожерли
Люті бої й невістки померли,
І внучата всі померли з ними,—
Залилась вдова слізьми дрібними.

Вся одіта в чорную жалобу,
Проводила своїх всіх до гробу,
Потім в домі вікна всі і брами
Чорними завісила сукнами.

Пройшло літо й час осінній слушний,
Аж настав прискорбний день задушний;
Тихо, жалібно дзвонили дзвони,
Сум у душу їй вливали тони.

Много стало там жінок ридати.
Піднялась осиротіла мати,
Пішла в церкву, на коліна впала,
Аж до ночі, плачучи, лежала.

Вийшла з церкви — вже зорі світили,
І пішла там, де синів могили;
Дев'ять їх одним рядом стояло,
В кождій трупів по троє лежало.

І могилу кожду похрестила,
І на кождій свічку засвітила,
І на кождій з сльозами дрібними
Проспівала тихо: «Со святими!»

А прийшовши на гріб Константина,
Засвітила на ньому дві свічі,
І, припавши журно на коліна,
«Со святими» проспівала двічі.

Говорило її скорбне серце:
«Константине, дитя моє перше,—

У яку ж нещасную годину
Мою доню дав ти на чужину?

Клявся ти, що в день утіх та суму
Привезеш її всяк раз до мене,
Час пожер твою зажку задуму,
Тебе вкрило каміння студене».

Коли мати те проговорила,
Затряслася темная могила,
Вийшов син, немов живий, із гробу,
Взяв на себе рицаря подобу.

З каменя, що гріб був ним накритий,
Кінь зробився чорний, гордовитий,
А з кільця, що в камені стриміло,
Стало зразу срібнеє вудило.

Не сказав ні слова він до мами,
Тільки на коня піднявся духом,
І кінь зразу блискавичним рухом
Знявся вгору й полетів з вітрами.

III

Летів днину чи лише годину,
Прилетів в далекую чужину,
Не питавши краю, ні дороги,
Перед швагра свойого пороги.

Перед домом на м'якій мураві
Веселенькі в діточій забаві
Гралися його сестрині діти,
Гарні, милі, мов весняні цвіти.

І почав їх Константин питати:
«Любі діти, а де ж ваша мати?» —
«Наша мама кождий [день] виходить,
У валалі [1] перший танець водить».

---

[1] В а л а л — по-албанськи місце серед села, де відбуваються хороводні танці; валал — по-мадярськи село.

Константин:

Любі діти, будьте здоровенькі!
Не видать вам вже своєї неньки.
І поїхав на валал той чистий,
Де танок ходив, мов мак барвистий.

І спитав у першої дівчини:
Чи нема між вами Гарентини?

Танечниця:

Не між нами, але трохи далі,
Танець водить на другім валалі.

Константин:

Гарні кралі, будьте здоровенькі!
Та для мене без краси ви всенькі.
І об'їхав він село навколо,
Де жіночеє гуляло коло.

Перша в колі — жінка, не дівчина,
То була прегарна Гарентина;
Вона брата відразу пізнала,
Вся поблідла і на місці стала.

Гарентина:

Константине, брате мій єдиний!
Ти приїхав? Які там новини?

Константин:

Я приїхав справді з новиною.
Поспішайся, поїдеш зо мною.

Гарентина:

І чого ж мені спішити, брате?
Чи жива, здорова наша мати?

Константин:

Наша мати і жива, й здорова,
Та спішна до неї нам дорога.

Гарентина:

Чи для радості, чи для жалоби
Маю я до неї поспішати?

Як для радості, мені яло би
Свій празничний стрій на себе взяти.

А як смуток там мене огорне,
То наділа б я убрання чорне.

Константин:

Моя сестро, не питай нічого!
Їдь, як стоїш, буде тобі й того!

IV

Взяв брат сестру на круп коня,
На круп коня перед себе.
Їдуть хвилю, їдуть другу,—
Глядить вона вперед себе.

Їдуть милю, їдуть другу,
Брат до неї не говорить:
Обіздрілась Гарентина
І до брата тихо мовить:

«Любий брате Константине,
Злий знак бачу я на тобі:
Твої плечі, твої руки
Цілі мокрі, цілі в крові».

Константин їй відмовляє:
«Не журися, сестро, мною!
Мусиш знати, що вертаю
З диму вистрілів, із бою».

Гарентина:

Любий брате Константине,
Злий знак бачу я на тобі:
Кінь твій весь піною вкритий,
Має пил і грязь на собі.

Константин їй відмовляє:
«Не журися, сестро, мною!
Біг мій кінь сто миль дороги
І покрився весь піною».

Гарентина:

Любий брате Константине,
Злий знак бачу ще на тобі:
Де братів моїх [аж] дев'ять? [1]
Чи вони, бува, не в гробі?

Константин їй відмовляє:
«Не журися, сестро, ними!
Вони грають в круглі диски
З юнаками молодими».

Гарентина:

Де ж братівен моїх дев'ять?
Чом настрічу не виходять?

Константин:

Вони всі поміж дружками
Круглі танчики виводять.

Гарентина:

А де ж дев'ять братів моїх?
Всіх ти їх довів до ладу?

Константин:

Поміж світлими мужами
Вони радять мудру раду.

Гарентина:

Любий брате Константине,
Злий знак бачу ось при собі:
В нашім домі вікна й двері
Всі замкнені, всі в жалобі.

Константин:

Від морозу зимового
Мати вікна зачинила,
А [від] вітру весняного
Чорним їх сукном закрила.

---

[1] В автографі на полях проти цього рядка дописано «ану».— *Ред.*

Та ось ми вже коло церкви.
Прощавай і йди до хати!
А ось тут моя домівка,—
Йду з дороги спочивати.

На землі вже Гарентина,
Як калина похилилась,
А тінь коня і тінь брата
Віддалилась, провалилась.

І помалу Гарентина
Йде у дім своєї мами;
Була пізня вже година,
Як застукала до брами.

«Мамо, мамо! Коло брами
Твоя доня Гарентина,
Прибула тебе відвідать
В товаристві Константина».

Голос доні мати вчула,
Крізь віконце позирнула,
Та налякана словами,
Невимовно відгукнула:

«Йди до чорта, смерте люта!
Моїх ти синів пожерла,
Невісток, малих внучаток —
І ще хочеш, щоб я вмерла».

Г а р е н т и н а:

Та не смерть я, моя мамо,
Твоїй смерті не причина;
Даю слово, я жива ще
Твоя доня Гарентина.

Як почула тее мати,
Прожогом метнулась з хати,
Стала двері відмикати,
Стала доню обіймати.

М а т и:

О, спасибі тобі, доню,
Що до мене потрудилась!

Та скажи ще, ради бога,
Як се тут ти опинилась?

Г а р е н т и н а:

Константин прибув до мене.
Я в валалі танцювала...
Взяв мене як стій до себе,—
З ним сюди я й причвалала.

М а т и:

Константин? А де ж він, доню?

Г а р е н т и н а:

Тут, вблизу твоєї хати.
Як були ми просто церкви,
Він пішов там спочивати.

М а т и:

Константин, моя дитино?
Чи ж вернув з тамтого світа?
Адже він з братами в бою
Згинув ще тамтого літа.

Обі жінки заридали,
Одна одну обіймали,
Чи то з горя, чи то з жаху
В одній хвилі повмирали.

Писано д[ня] 15—16 жовтня 1914.

III. СМЕРТЬ СКАНДЕРБЕГА

Коли Скандербег з юрбою
Своїх вирушив до бою,
Уйшов, може, милі чверть,
Перестріла його смерть,
Зла віщунка сліз і лиха,
І сказала йому стиха:
«Моє ім'я — смерть, небоже.
Вертай зараз у свій дім!
Смерті Скандербег не може
Супротивиться ні в чім.

Не бажай собі ні бою,
Ні побідного вінця!
Як зустрілась я з тобою,
То життя твоє, небою,
Добігає до кінця».

Чує Скандербег те слово,
Поглядів на смерть сурово,
Блиснув їй мечем в лице
Й крикнув: «Тіне ти воздушна,
Чи кому ти там послушна,
Чи сама рекла отсе?
Лиш труси тебе бояться.
Відки ти могла дізнаться,
Що загинуть мушу я?
Твоє серце нам вороже
Напророчить хіба може,
Що вже близька смерть моя?
Чи в судеб геройських книгу
Ти заглянути могла?»

Стоячи над ним без двигу,
Смерть йому так відрекла:
«Вчора в небі я була,
І мені призначень книга
Відокрилася ціла».
І в тій хвилі чорна й зимна,
Недотика та нестримна
На його вона зійшла,
Потім інших обгорнула,
Мов незрима синя мла.

Скандербег, немов без тями,
В поли вдарився руками,
І тоді важке зітхання
З груді вирвалось йому.
«Горе! Так життя кінчити,
Передчасно відходити
В безпросвітню вічну тьму!»
І почав він розважати,
Що по нім могло настати,
І йому ввижався син
Без вітця, без краю й власти,

Що так марно міг пропасти,
Як вже досі не один.

І він скликав воїв своїх
І сказав до них,— се знай:
«Мої вої, вірні вої,
Турок забере наш край
І поробить вас рабами,—
Так в неволі і вмирай!

Дукаджіне, друже милий,
Приведи мені синів,
Мої гарні, любі цвіти,
Щоб свої їм заповіти,
Поки зійду до могили,
Уостаннє я повів.

Цвіте юності моєї,
Що цвітеш іще в розмаю
І якого передчасно
Я навіки покидаю,
Мій найстарший, любий,
Візьми матір із собою
І вези її в чужину,
Щоб боротися з судьбою.

Приготуй на ту дорогу
Три найліпшії галери,
А про власть над рідним краєм
Ти покинь усі химери!
Коли турок теє вчує,
Що навік замкнув я очі,
Зараз тут він примандрує,
Тебе в руки взять захоче;
Тебе вкине в чорну яму
І зневажить твою маму.

А ти вийди на край моря,
Де кінчаться міста мури,—
Там стоїть уже століття
Кипарис сумний, понурий.
Прив'яжи до кипариса
Коня мого вороного

І розвісь на морський вітер
Стяг мій синій поверх нього.

І повісь на кипарисі
Меч дамаський мій при ньому;
Кров турецька накипіла
Там на вістрю на стальному,
Смерть на вістрю тім дрімає.
Мов невсипно чуйні чати,
Стяг, і меч, і кінь вороний
Муть під деревом стояти;
А як прийде буря люта,
То чи муть вони мовчати?

Коли зірветься шалений
Вітер понад морські хвилі,
То зарже мій кінь вороний
По-старому в своїй силі,
Стяг залопотить від вітру,
Забряжчить меч упослідне,
А, почувши теє, турок
Затремтить і весь поблідне;
І не стане в нього руху,
Не діжде він пітьми ночі,
А втече, втече щодуху,
Бо загляне смерть у очі».

Писано д[ня] 16 жовтня 1914.

ІСПАНСЬКІ РОМАНСИ

І. НЕВІРНА

«Біла ти, моя княгине,
Біла, наче промінь сонця!
І засну я сеї ночі
Вже без панциря й без страху,
Бо за сім тривожних літ
Не скидав я з себе зброї,
А моє рицарське тіло
Наче вуголь почорніло».

«Спіть, сеньйор, о, спіть спокійно,
Без оружжя й без тривоги,
Бо мій граф потяг на лови
Аж у гори за Леоном.
Хай всі пси його стечуться,
Хай орел поб'є соколів,
А його вороний кінь
Хай із гір його мертвого
Приволочить тут за ноги!»

Скоро те вона сказала,
Аж ось муж її над'їздить.

«А що, робиш, біла гідро,
Плем'я зрадницьке погане?»

«Пане, чешу чорні коси,
Все гадаючи про тебе,
Що поплентався ти в гори,
А мене саму лишив».

«Ся балачка, гідро біла,
Не свобідна, знать, від зради.
Чий той кінь, що там внизу
Рже, пасучися в долині?»

«Кінь той батенька мойого,
Що прислав його для тебе».

«А чия та світла зброя,
Що розвішана в хоромах?»

«Се мойого брата зброя,
Що прислав її для тебе».

«Ну, а чий се спис довжезний,
Що тут бачать мої очі?»

«Візьми, графе, спис у руки,
Ним пробий моє ти серце!
Хай умру з руки твоєї,
Коли в чім я винувата».

II. ЗАЧАРОВАНА

Виїхав на лови рицар,
Виїхав своїм звичаєм.
Уже пси його втомились,
Сокіл відлетів від нього.

Ось приїздить він до дуба,
Що високий незвичайно,
А на конарі високім
Бачить панну пречудову.
Золоте її волосся
З дуба хвилями спливає.

«Не лякайся, пане рицар,
І не май в душі тривоги!
Ось я доня королева,
Королівна кастілійська.
Сім богинь зачарували
Мене ще в обіймах мамки,

Аби я сім повних літ
Прожила на сьому згір'ї.

Від гіркої тої днини
Нині вже сім літ минуло.
Тож прошу тебе на бога,
Ти візьми мене з собою,—
Буду я тобі жоною,
Чи хоч любкою твоєю».

«Підождіть лише, сеньйоро,
Підождіть лише до завтра!
Мушу з мамою моєю
Врадити, що й як зробити».

Відповіла королівна
І рекла такеє слово:
«Негаразд той рицар робить,
Що саму лишає панну».

Він поїхав по пораду,
А її лишив на дубі.
Зараз мати йому радить
Взять її собі в подруги.

Та як повернув на місце,
Не застав на горбі панни,
Бачив лиш похід великий
Рицарів, що віз її.

Як побачив теє рицар,
Кинувся на землю з горя,
А прочумавшися трохи,
Мовив сумно сам до себе:

«Хто добро таке прогавив,
Заслужив велику кару.
Сам собі алькальдом буду,
Сам себе завдам до суду:
«Втніть мені і руки, й ноги,
Волочіте вулицями,
А притягши аж за місто,
Киньте просто з моста в воду!»

III. ОДУРЕНА

«Справді, рицарю, вже час,
Час нам відси забиратися!
Бо росте вже мій живіт;
Фартушина закоротка,
Мені стидно покоївок,
Що мене вдягають рано,—
Як вдягають, позирають
Одна на одну украдком.
Кожда душить сміх у собі.
У вас, певно, гарний замок,
Де ми житимем вигідно;
Та знайдеться й добра бабка,
Що поможе при породі».

«Е, родіть самі, сеньйоро!
Й мене так родила мати.
Я собі селянський син,
На хліб мущу заробляти».

IV. ДОБРА ДОЧКА

Сюди й туди по покою
Ходить граф в тяжкому горю,
А в руках рахунки чорні;
Він наголос їх читає,
Сумно, мало не ридає,
І до доні промовляє:

«Доню, ти вже доросла,
Під вінець хоч би сьогодні,
А моє найтяжче горе,
Що приданого дасть біг».

«Тихо, таточку мій, тихо!
Се ще вам ніяке лихо.
Бо в кого дочка хороша,
Багачем по праву зветься;
Та в кого дочка лихая,
В гріб волить її покласти,
Бо вона весь рід поганить.

Се певно вам не буде,
А як я не вийду заміж,
То піду у монастир».

V. ВІРНА ЖІНКА

«Рицарю з чужого краю,
Зупиніться, наблизіться,
Довгий спис ввіткніть у землю,
Прив'яжіть коня до нього,
Хай у вас я розпитаю,
Чи ви знали мужа мого?»

«Мужа вашого, сеньйоро?
А скажіть, як виглядав він?»

«Молодий, цвітучий муж мій,
Шляхтич чемний і укладний;
Любив дуже грати в трік-трак,
В шахи також грать любив.
На рукояті меча
Мав маркіза герб одного,
Його ж одяг брокатовий
Кармазинами підшитий;
На кінці свойого списа
Прапорець мав португальський,
Що в хороброго француза
На турнірі він здобув».

«Судячи по тих знаках,
Муж ваш згиб уже, сеньйоро.
У Валенсії, в гостині
У одного генуезця
Вбив його один міланець
В сварці за трік-трак, сеньйоро.
Плакали по нім всі дами,
Всі товариші панцирні;
Та найгірше заводила
Генуезцева дочка;
Всі казали в один голос,
Що була се його мила.
Хочете мене, сеньйоро,

Ось прийнять собі за мужа,
То не пустите від себе,
Щоб я іншої шукав».

«О, не дай же того боже!
Не кажіть мені такого!
Коли правда всьому тому,
Що ви, рицарю, сказали,
То піду я в монастир».

«В монастир не йдіть, сеньйоро!
Сього вам зовсім не треба,
Бо ваш муж коханий, пані,
Ось стоїть тут перед вами».

VI. ПО СТРАТІ МИЛОЇ

«Мій товаришу сердечний,
Допиталось мене лихо!
Та, котру найбільш любив я,
Вийшла заміж за старого,
За нікчему селянина.

Геть піду я [у] чужину,
Стану мавром я невірним,
Там за морем в маврів краю,—
А як християнин зайде там,
Його зараз замордую».

«Не чини сього, мій друже,
Не чини сього, роздумай!
В мене сестри три паннами,
З них бери собі найкращу —
Як захочеш, то за жінку,
А не схочеш — за дружину».

«Не візьму її за жінку,
Не візьму ні за дружину,
Як не можу тую взяти,
Що кохав я наді всіх».

VII. СЕРДИТА КОРОЛІВНА

Високо стояв на небі
Місяць, як у південь сонце,
Як учтивий граф Альман
Спав у ліжку королеви.
І не знав ніхто про се.
Кілько при дворі було їх,
Тільки знала королівна,
Що проспалася з ним мама.

Мовила до неї мати,
Ось які слова сказала:
«Що ти бачила, що чула,
Промовчи про все, інфантко!
Граф Альман тобі за тее
Плащ дарує злототканий!»

«Хай огонь спалить поганий
Плащ той злототканий, мамо,
Як при жизні тата мого
Має жити мій вітчим!»

Плачучи йде королівна,
Бачить се король, їй тато.
«Чого плачете, інфантко?
Що вас плакать заставляє?»

«Я сиділа при обіді,
Заїдала винну зупу,
Коли граф Альман ввійшов
І облив мені всю сукню».

«Тихо, тихо, моя доню!
Се ще не велике лихо!
Граф ще молодий, веселий,
Певно, з жарту се зробив!»

«Хай огонь спалить поганий
Такі жарти, мій королю!
Він узяв мене в обійми
І хотів лежать зо мною».

«Він узяв тебе в обійми
І хотів лежать з тобою?
Ще не зійде сонце з неба,
Йому буде смерть гірка».

VIII. В'ЯЗЕНЬ

Адже се був місяць май,
Коли дні стають тепліші
І закохані мандрують
Коханкам своїм служити.

Тільки я тут нещасливий
Жадній услужить не можу,
Бо сиджу в отсій темниці,
Дня не знаючи, ні ночі.

Був один маленький пташок,
Що співав мені все в сумерк,—
Вбив стрілець якийсь і того,—
Бий його лихая доля!

IX. ЗАСУДЖЕНИЙ

«Графе, жаль мені за вас,
Що на смерть вас засудили;
Не було так кари гідне
Тее, що ви провинили.

Адже можна оправдати
Блуд, спричинений любов'ю,
Короля за вас просив я,
Щоб пустив вас на свободу.

Та король сердитий дуже,
Не хотів мене послухать,
І ваш смертний приговір
Він відкликати не може.

Спали ви з інфанткою,
Котру мали сторожити.

Ліпше б вам було, сестрінче,
Про такеє ані снити.

Хто займається жіноцтвом,
Не щадить трудів для нього,
Надіючись щастя, часто
До кінця дійде сумного.
Бо жіноча така віра,
Як на бистрій воді піна».

«Любий вуйку, слів таких
Мені прошу ощадити;
Краще вмерти через неї,
Ніж без неї довше жити».

X. НЕЩАСЛИВА ЗА МУЖЕМ

«О, нещасна, а так красна,
Краща всіх, яких я бачив!
А сумна та засмучена
Через твого мужа злого.

О, скажи мені по правді,
Хочеш ти коханця мати,
Щоб тебе вмів шанувати?
Не дай довго мені ждати!

Твого мужа, пані люба,
З іншими жінками часто
Бачив я, як примилявся,
Гладив їх та цілувався.

А про тебе як згадав він,
Все лиш лихе слово мав він,
І не раз він присягався,
Що поб'є тебе на смерть».

Мовила на те сеньйора,
Рицарю таке сказала:
«О, візьми мене, мій пане,
Геть візьми від мого мужа!

Їдьмо враз у край твій рідний!
Вірно я тобі послужу!
Впоряджу твою кімнату
Та розкішно встелю ложе.

Приготую ще й вечерю,
Щоб була тобі до смаку,
Товсту курочку чи півня
І що ще до того треба.

А мій муж мені немилий,
Я проплакала його вже,
Бо він б'є мене й збиткує,
Як і сам ти вже чував».

А як теє говорила,
Тут і муж її явився.
«Зраднице! Ти що тут робиш?
Хай тобі смертельна мука!»

«А за що, за що, сеньйоре?
Чим на те я заслужила?
Адже я не обіймила
Сього пана ані раз.

Він обняв мене, се правда,
Але я не винна тому;
Як на кару заслужив він,
То чи слід мене карати?

За що ж б'єш мене так дуже
Цуглями коня свойого?
За що трензля та шовкова
Мою шию тяжко душить?

Так, в садку помаранчевім
Хочеш смерть мені зробити
Та надгробком мармуровим
Моє бідне тіло скрити.

Напиши ж на тім надгробку,
За що смерть мені ти вдіяв:

«Цвіт лежить тут під цвітами,
А вина її — любов».

Хто вмирає від любові,
Хай ось тут шукає гробу,
Як вчинила ся нещасна,
Коли се найшло на мене».

Писано д[ня] 20—22 липня 1914.
Отсі романси перекладені зі збірки О. Л.Б. Вольфа (Halle der Völker, т. II, ст. 3—14), вони взяті зі збірок: Cancionero de Romances Anveres, 1555 та Böhl de Faber, Floresta de Rimas Antiguas Castellanas, Hamburg, 1820—25, 3 томи.

І. АЛЬКАНЗОР І ЗАЇДА

МАВРСЬКИЙ РОМАНС

Лагідно дме западовець,
Лагідно роса паде,
Ось надходить мавр Альканзор,
Де його кохання жде.

В тій палаті жде Заїда,
Яку палко він кохає,—
Вона найкраща з маврянок,
Він юнак високородний.

Тужно жде він тої хвилі,
У якій вона явиться
Прирекла, то стане й слуха,
То знов далі поспішиться.

Страх пройма його й надія.
Він зітха: «О, вийди конче!»
А втім глянь, он крізь віконце
Вигляда вона, мов сонце!

Любо сходить ясний місяць,
Як вівчар вівці шукає,
Срібним світлом віді сходу
Гори й доли обливає.

Любо грають блиски сонця
Морякові серед моря,
Коли буря прошуміла
И розійшлися чорні хмари.

Та сто раз любіше личко
Тої гарної дівчини
Для кохання прокрадалось
В вечоровій темній тіни.

Став на пальці він тривожно
И шепотів немов Зефір:
«Бог з тобою, моя мила,—
Смерть мені даси чи мир?

Чи правдива вість страшлива,
Що сказав мені твій хлопець,
Що з старим, скупим, багатим
Завтра маєш обручиться?

Що отець твій твердосердий
Іде з ним із Антіквери?
Чи така, Заїдо бідна,
За любов мою заплата?

Коли правда, хай і буде,
Не закрий ти горя мого,
Не скривай передо мною
Того, що вже кождий знає».

Стиха промовля дівчина,
Личко миючи сльозами:
«Правда, правда, се мій милий!
Все скінчилося між нами.

Хтось та зрадив нашу приязнь,
Про наш зв'язок всі вже знають,
Всі приятелі сердиті,
Родичі сварять і лають.

Лайка, клятьби та погрози
Моє серце рвуть у груди.
Мушу між чужії люди,—
З яким болем, бог се знає.

Давня, люта ворожнеча
Роди наші роз'єднала,

Аж твоя любов у моїм
Серці той огонь згасила.

Знаєш добре, як я ніжно
Без їх гордощів та глуму
Тебе, милий, полюбила,
Хоч отець тобі противен.

Знаєш, як жорстоко мати
Мене била та ганьбила
За те, що тебе побачить
Рано й вечір я ходила.

Та тепер кінець усьому!
Всі на мене налягли.
Завтра мушу дати руку
Суперечникові твому.

Та не думай, що Заїда
Тобі вірна се знесе!
Чую, моє серце швидко
Перестане бить на все.

То ж прощай, Альканзор милий!
Жить не будем разом ми,
Отсю шарфу на прощання
У останнє ти прийми!

Швидко, милий, достойніша
Щастя віднайде з тобою.
Ти скажи їй, що Заїда
Рано вмерла через тебе».

Так тяжким побита горем
Там Заїда промовляла,
Але він зітхнув: «Заїдо,
О, не рви мойого серця!

Як же можеш ти подумать,
Щоб тебе я міг утратить
І при тім спокійним бути.
Бог би покарав мене.

Краще хай сто раз загину,
Хоч би і в отсю годину,
Але суперечник мій
Смерті також не мине.

І як можеш так ганебно
Ти віддатися йому?
О, втікай, втікай зо мною!
Радо я тебе прийму.

Стане захистом для тебе
Двір мій і моя сторожа,
А при мні ніщо не вдіє
Тобі жадна власть ворожа».

«Ні, даремно, мій Альканзор!
Мури, варти тут довкола,
А на бурі життєвії
Не поспіє душа квола.

Ледве викралась від мами
Я на стрічу сю останню,
А втікать з тобою — ні,
Нашому кінець коханню.

Ой, вже їде мій отець!
Мати вже шука за мною.
Прощавай, моє кохання!
Бог з тобою! Бог з тобою!»

Писано д[ня] 29 жовтня 1914.

ІЗ ПОРТУГАЛЬСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

І. ЗГОРІВ ІНФАНТ

При інфанті сидить мамка
У кімнаті золотистій,
Та інфант не хоче спати,
Ні в кріселку злототканім,
Ні в колисці золотій.

І присунула колиску
Мамка до огню самого.
Дерево горить, тріщить.
А колишучи колиску,
Стара мамка задрімала,—
Хай дитина тихо спить.

Як прокинулася мамка,—
«Ай же, боже! Горе, лихо!»
Із дитини тільки попіл.
«Ой, рятуй, пречиста діво,
Бо мене жде певна смерть.

О, пречиста, як дитину
Вернеш до життя, то сину
Твойому святому справлю
Щирозолоту корону
Всю в рубінах, діамантах».

«Що тобі, старая мамко?
Чи не пеленки згубила?» —
«Ой, згубила, пані мила,
Та не пеленки діточі,
Але самого інфанта,
Королівського синка».

«Йди лише, старая мамко,
У покої королівські!
Там маленький королевич
На малім сидить престолі

У малесенькій короні,
А в руці замісто берла
Злоте яблучко держить».

«Будь благословенна мати,
Діво ти пренепорочна,
Що спасла єси інфанта,
Врятувала життя мамці.
Будь благословенна ввік!»

Писано д[ня] 17 жовтня 1914.

II. ДІВЧИНА-ВОЯЧКА

1. ГРАФ ДАРОС

Знову вибухла війна
Франції та Арагону.
Бідкає старий граф Дарос:
«Горе, що я постарівся
Й ні одного не мав сина.
Сім дочок у мене гарних,
Як чеснот сім християнських,
Але жадна з них до війська
Сил не має, ані хисту».

Вчула се дочка найстарша,
Мовила рішучим тоном:
«Тату милий, не турбуйся!
Дай мені коня та зброю,
Я за сина вам постою».

«Доню, всяк тебе пізнає
По огню, що в очах грає!»

«Як приправлю гострі вуса,
Стану з вояками в ряд,

Всякого мине покуса
В мні дівчину пізнавать».

«Доню, всяк тебе пізнає,
Бо широкий карк у тебе».
«Візьму прилбицю широку
Для військової потреби».

«Доню, всяк тебе пізнає,
Бо високі в тебе груди».—
«Я надіну срібний панцир,
То й познаки з них не буде».

«Доню, всяк тебе пізнає,
Бо маленькі в тебе руки».—
«Візьму менші рукавиці,
Ліпше на військові штуки».

«Доню, всяк тебе пізнає,
Бо маленькі в тебе ноги».—
«Менші чоботи надіну,
Легше буде для дороги».

2. ДОН ЙОАО

«Тату милий, мамо мила,
В серці мойому кручина!
Бо капітан наш, граф Дарос,—
Не мужчина, а дівчина».

«Запроси його, мій сину,
В сад з собою погуляти;
Як дівчина — буде зараз
Гарні цвіти, рожі рвати».

Але панна була мудра,
Зараз яблука хапає.
Котра панна ніжна й чула,
Радо цвіти все зриває.

«Якби в мене була мила,
Я робив би їй прибутки:
Все додому приносив би
Рожі лиш та незабудки».

«Тату милий, мамо мила,
В серці мойому кручина,
Бо капітан наш, граф Дарос,—
Не мужчина, а дівчина».

«Запроси його, мій сину,
На вино одного рана;
Коли буде се дівчина,
То швиденько буде п'яна».

Але панна була мудра,
Узяла малу чарчину,
А з чарчини випивала
Лиш малую крапелину.

«Сором вояку впиваться!
Ану ж кликнуть нас до бою,
Тоді нікуди діваться,
Не владаєш сам з собою».

«Тату милий, мамо мила,
В серці мойому кручина,
Бо капітан наш, граф Дарос,—
Не мужчина, а дівчина».

«Запроси його, мій сину,
В місті на базар широкий;
Як дівчина — буде брати
Золото та паволоки».

Але панна була мудра,
Гарний меч взяла з собою.
«Люблю сталь таку блискучу!
От тепер я хоч до бою!

Перли, золото, клейноди
Для жінок і для дівчат.
Якби в мене була любка,
Я б таке носить їй рад».

«Тату милий, мамо мила,
В серці мойому кручина,
Бо капітан наш, пан Дарос,—
Не мужчина, а дівчина».

«Запроси його, мій сину,
Завтра до ріки купаться,—
Чи мужчина, чи дівчина —
Та вже мусить показаться».

Але панна була мудра,
Роздягла залізні лати,
І в сорочці своїй білій
Стала по ріці гуляти.

«Тату милий, мамо мила,
В серці мойому кручина,
Бо капітан наш, граф Дарос,—
Не мужчина, а дівчина.

Хоч робив я всякі проби,
Наражавсь на всякі втрати,—
Чи мужчина, чи дівчина,
Я ніяк не міг пізнати».

3. ДОННА ЛЕОНОРА

Дон Йоао, любий друже,
В мене в серці біль спирає,
Мушу їхати додому,
Бо мій тато умирає.

Написала мені мати,
Що йому вже жити годі.
Будь так добрий, сідлай коня,
Їдь зо мною в супроводі!

Ось і замок графа Дарос,
Два їздці при брамі стали.
Подзвонили. Їх впустили.
Просто в залу простували.

«Тату милий, мамо мила,
Служба скінчена моя.
А ось зятя вам приводжу,—
Він капітан, як і я.

Мій товариш був у бою,
Сміло все у бій ішов,—

Говорили ми про всяке,
Та ніколи про любов.

Сім літ в війську я служила,
Заступаючи вітця;
З вами разом я дожила
До щасливого кінця.

Я до любощів не скора,
Але ви не без причин
На всі проби мене брали,—
І на жадній не спіймали.
А тепер, аби ви знали,
Я дочка їх, а не син,
Доросівна Леонора.

Коли я й тепер вам мила,
Як бувало у війні,
То чи маю вас просити,
Щоб могли ви доручити
Свою рученьку мені?

Много ми французів били,
Воювали не лукаво.
Хай же буде зв'язок милий,
Що тоді ми заключали,
Початком життя нового,
Щоб жили ми літ ще много
І держали твердо й жваво
Непохитний і живий
Той свій оклик бойовий
Арасса і наше право!!

17. X 1914

III. ПОВОРОТ

Арцізета, Арцізета
Вийшла заміж молодая;
Її муж її покинув,
На війну пішов далеко.

Як минуло сьоме літо,
Повертає муж додому.
«Арцізето, Арцізето,
Відчини, кохана, браму!»

Та не вийшла Арцізета,
Але вийшла стара мати;
Як уздріла свого сина,
Зайшли очі їй сльозами.

«Не отворить Арцізета,
Нема дома жінки твої».—
«Хіба вмерла, моя мамо?
Про те свідчать ваші сльози».

«Ні, не вмерла моя доня,
А прибув тут король маврів,
Звабленний її красою,
Взяв її до замку свого».

«Дайте, мамо, плащ мій чорний,
Хай на плечі я накину,
Піду бідним пілігримом
Відшукать свою дружину».

Перед замком стоїть путник,
А Арціза на балконі.
«Змилуйтеся, гарна пані,
Підночуйте пілігрима!»

Як піднесла йому чарку,
Він їй шепнув потаємно:
«Пані, я ваш муж, дон Йорге.
Вернем нині враз додому.

Як нічні засяють зорі,
Ждіть на мене в темнім гаю;
Посаджу вас на коника
Та й весело заспіваю:
«Хто що любе має, не раз покидає,—
А як утеряє, віднайти бажає».

IV. ПІЛІГРИМ

1.

«Помандрую в Компостелю
В церков Якова святого,
Плащ надіну паломницький
І при поясі рожинець.

Через церков поміж люди
Я просунусь на колінах
І молитиму святого,
Аби вставився до бога,

Щоб із ласки він своєї
Й за святого молитвами
Простив і пустив в непам'ять
Гріхи юності моєї».

Як прийшов до Компостелі
Й перед заїздом спинився,
Відізвалася до нього
Того заїзду хазяйка:

«Помагай-бі, пілігриме!
Хочеш на нічліг де стати,
Покріпиться й переспати,—
Прошу до моєї хати».

А як був він у кімнаті,
Розгостився й покріпився,
То ввійшла туди хазяйка,
Стала любо промовляти:

«Та й сумний же ти, небоже!
Певно, нагрішив немало.
Та бог ласкав, святий Яків
Помагає грішним людям.

Завтра будеш ти веселий,
Від усіх гріхів свобідний.
А у мене, любий сину,
Знайдеш ти нічліг вигідний.

Ось ходи лише зо мною
Та до мойого покою,
То така нам буде радість,
Що й вину свою забудеш».

Але пілігрим на теє
Впав в обурення святеє.
«Геть, спокуснице, від мене!
Чи гріхів багато в мене,

Чи не много,— мені знати,
Та нового ні одного
Не хочу на душу брати
І з тобою ночувати».

Віддалилася хазяйка,
Мов гіркого полизала,
Але вперед потаємно
Свою помсту показала.

Малу чарку золотую
Вона мала в своїй жмені
І незамітно ввіткнула
Пілігриму до кишені.

А як падійшла вечеря,
Гості при столі сиділи,
Захотіла ще хазяйка
Їх вином почастувати.

«Десь тут чарочка у мене
Була гарна, золотая.
Пошукайте-но, дівчата!»
Що шукали — ні, немає.

Шепнула одній хазяйка:
«Йди до судії, дай знати!
Хтось із гостей украв чарку,—
Хай прийде перешукати».

За хвилину суддя входить
З урядовим супроводом,

Усіх гостей обшукали,—
Чарки в жадного немає.

Аж дібралися до того
Пілігрима молодого,
Хвать у нього по кишенях,
А в кишені чарка в нього.

«Ну, прокрався ти, мій сину,—
Рік суддя до нього строго,—
Чи правдайся, не правдайся,
Будеш циндать за годину».

І взяли його там збіри,
До прізонки посадили,
А самі там на подвір'ю
Шибеничку лагодили.

2.

В ту саму ніч із вечора
Мати того пілігрима
Помолилася за сина
І заснула на годину.

В сні страшнеє бачить диво:
Висить син на шибениці,
А сивоголовий старець
Піддержує його ноги.

І до неї мовить старець:
«Уставай, старая мати,
І біжи до Компостелі,—
Твому сину грозить лихо.

Не питай ні про що в місті,
Лиш дороги до алькада;
Як у дім його ввійдеш ти,
Буде їсти він вечерю.

Не питай нічого в нього,
Лиш скажи йому те слово:
«Віддай мені мого сина,
Що ти засудив невинно».

Встала мати, не час ждати,
Стала в місто поспішати,—
Північ ще не наступила,
Як в алькада дім вступила.

А алькад був у тій хвилі
За столом коло вечері;
На столі стояла миска,
А у ній когут печений.

Мовить мати утруджена:
«Пане чесний і шановний,
Віддай мені мого сина,
Молодого пілігрима!»

А алькад сказав до неї:
«Твого сина пілігрима
Засудив на смерть я нині,
Бо погано він прокрався
У своєї господині».

«Ти відклич свій засуд, пане!
Заклинаю тебе богом.
Знаю, що мій син не винен,
І ти пожалієш того».

Розізлившись суддя на неї.
«Смієш ти мені грозити?
Згине син твій! Виконання
Велю зараз прискорити.

Можеш вже тепер його ти
За мертвого уважати,
Скорше ожиє когут сей,
Ніж живий він вийде з хати».

І в тій хвилі — дивне диво! —
З миски збіг когут печений,
Злопотів крильми відважно
І запіяв аж три рази.

І в тій хвилі розвернулись
Двої двері у кімнаті,

І ввійшов дід сивоглавий,
Що його в сні вздріла мати.

Він ввійшов і вів за вухо
Перелякану хазяйку,
І перед алькадом ставши,
Рік: «Признайся і покайся!»

Перелякана хазяйка
Стала правду повідати,
А суддя очима кліпав,
Та руками вже не тріпав,
І не міг ніщо сказати.

Тут явилися і збіри,
Мов покликані до нього,
Але він не міг сказати
До них слова ні одного.

Тоді мовив дід до збірів:
«Отся жінка все признала,
Що в кишеню пілігрима
Чарку ту саму поклала.

А ось вирок вам від власті,
Що над властями власть має:
Пілігрим, що у в'язниці,
Вирок той вам відчитає».

Вийшли збіри, мов хто вимів,
Наче чули дивну байку;
Поки північ ще настала,
Випустили пілігрима
А повісили хазяйку.

А суддя став зовсім тихий,
Не судив уже нікого;
Аж до смерті його й слова
Вже ніхто не чув від нього.

18. X

V. ТРИ ЗАМКИ

«Панно, від усіх гарніша,
Зачекай лиш півмінути!
Поки рожі розцвітуться,
Мусиш ти моєю бути».

«Гарний рицарю, джигуне,
Як твоєю маю стати,
Скажи перше, які дари
Мені можеш дарувати!»

«Маю я три замки, панно,
І всі три добі дарую,—
Два у Андалузії, що їх
З мармуру тобі змурую.

Але третій в моїм серці,
Саме так міцний і сильний;
В нім ти будеш панувати,
Доки нам господь прихильний.

З усіх замків сього світу
Се найліпшая домівка,
Для того, що найдорожче,
Найтайнішая криївка.

З мармурових можуть маври
Десь-колись мене прогнати,—
Але з серця тебе вкрасти
Ніхто сили не матиме».

Свобідно перероблено з німецької збірки: «Volkslieder der Portugiesen und Catalanen in freien Nachdichtungen von Max Waldstein» München, 1865, № X, XV, XVII, XVIII і XXXI.

VI. ПОЧАЛА БЕЗ МУЖА

У саду донни Авзенди
Росли цвіти, повні чару;
Котра жінка їх понюха,
Матір'ю себе почує.

Раз понюхала й Авзенда;
Ах, ті цвіти нещасливі!
Від їх запаху важкого
Матір'ю себе почула.

При столі засів їй батько,
При столі засіла й доня,
І пізнав відразу батько,
Що дівчина не порожня.

«Що се, донечко Авзендо?
Чи ти справді в тяж заходиш?» —
«Ні, мій таточку, не знаю!
Жаден муж не був зо мною!»

«Жаден муж не був з тобою?
А твій стан трохи не трісне,
Твоя сукня вкоротилась.
Дівчино, мене не здуриш!»

«Ах, мій тату, я невинна!
А що станик мій тісненький,
І що сукня закоротка,—
Сьому, певно, кравці винні».

І покликав він двох кравців,
Оглядіть велів убрання,
Чи яка у ньому хиба,
Чом воно не прилягає.

Та сказали згідно кравці:
«Нема хиби в тім убранню,
А як хто тут винуватий,
То не вбрання, тільки панна».

В монастир найсуворіший
Засадив отець Авзенду,
В тісну келію всадив він
Неповинную дівчину.

В келії сидить Авзенда,
Руки ломить, гірко плаче,

Гірко плаче, бога молить,
Щоб поміг їй у тім горю.

А втім двері відчинились,
І ввійшов поважний старець,
Увійшов святий пустинник
Із лісів Аллівіади.

«Приклякни, донно Авзендо,
Сповідайся гріхів своїх,
Щоб простив тобі господь їх
І його святая мати!» —

«В жаднім я гріху не чуюсь,
Не вісна в провині жадній,
Не зазнала я любові,
Мужа жадного не знаю».

«Хіба чар якийсь поганий
Напосів на тебе, доню?
Та скажи, коли на тебе
Найшло лихо те тяжкеє?»

«Дев'ять місяців минає,
Як в одну гарячу нічку
У садочку я заснула,
Де пахучі в мене цвіти.

В сні я чула запах цвітів
І якусь ще невідому,
Таємничу, дивну розкіш,—
Більш не знаю я нічого».

Помолився тут пустинник.
І заснула тихо донна,
І у сні вона без болю
Привела на світ дитину.

Взяв дитину ту пустинник
Сестричкам сказав, що треба,
І з дитиною поїхав
У ліси Аллівіади.

А за півроку вже дома
Знов була донна Авзенда,
І була їй тільки згадка,
Наче після сну важкого.

Знов була одіта гарно
У панянську одежу,
Приставав їй добре станик,
Не коротка була сукня.

А отець її жартує:
«Ну, скажи по правді, доню,
Як тобі гостилось там,
У монастирі святому?»

Відмовля донна Авзенда:
«Був і страх мені, і горе,—
Але визволив мене старий
І святий якийсь пустинник.

Він сказав мені, що чари
Хтось навів на мене злії.
Та зняла його молитва
Чари ті страшнії з мене».

І сказав отець до неї:
«А не можеш того знати,
Хто був той старий пустинник,
Щоб я міг йому віддячить».

Відмовля на теє донна:
«Ні, не знаю я нічого,
Лиш одне сказали сестри,
Що з лісів Аллівіади».

Усміхнувсь отець на теє,
Не питав ні про́ що більше,
Але десь за дві неділі
Сталась ось яка їм радість.

Перед двір возок заїхав,
В нім запряжені два мули,

А в візку сидів погонич —
Сам старий, святий пустинник.

До вітця він наблизився,
Привітав його уклоном,
А отець його за руку
Взяв і до дочки впровадив.

«Чи се той пустинник, доню,
Що зняв з тебе злії чари?»
А вона не знала з диву,
Що на теє відповісти.

«Ну-ко, отче, роздягніться,
Роздягніться й розгостіться!»
До пустинника отець
Говорив немов знайомий.

Скинув довгу, сіру рясу,
Скинув сірую капузу,
Скинув бороду старечу,—
Став убраний бравий рицар.

«Я зовуся дон Раміро,
Пан лісів Аллівіади,
А прибув до сього дому
Не для жадної паради.

Чар на вас навів я, донно,
Й чар ізняв; тепер прохаю.
Будьте ви повік моєю,
Бо одну я вас кохаю».

Писано д[ня] 24 жовтня 1914.

ІЗ ІТАЛІЙСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

І. СМЕРТЬ ВОЯКА

Сеї ночі в дві години
Я почула плач великий,
Се був плач Павла Гулельмо.

Бравий той Павло Гулельмо,
Тяжко ранений у битві,
Промовляя до своїх друзів:

«Ой, прошу вас, браття й друзі,
Ой, прошу вас та благаю,
Викопліть мені могилу,
Так широку, як глибоку!

На вершку ж могили тої
Проробіть мале віконце,
У яке б покласти можна
Все моє вояцьке вбрання.

А в ногах могили тої
Ви повісьте мою зброю!
Потім напишіть листочок,
Дайте вістку моїй неньці.

Нехай ненька добре дбає,
Своїх волосків нитками
Хай мені сорочку вшиє,
Кров'ю з кінців своїх пальців
Хай її вона гаптує,

А з очей своїх сльозами
Її випере начисто,

А огнем свойого серця
Хай потім її осушить
І пришле її до мене
Вітром свойого зітхання.

Напишіть і моїй милій,
Хай миленька добре дбає,
Вишиє мені хустину
Кров'ю з кінців своїх пальців.

А як заміж ще не вийшла,
Їй перекажіть від мене,
Хай на мене не чекає,
Собі мужа вибирає!

А як буде йти до шлюбу,
Хай на площу озирнеться,
Там побачить моїх друзів,
Що муштруються рядами.

І туди на мою пам'ять
Хай пошле одне зітхання,
І піде воно по церкві
Тихим гомоном до бога».

У додатку до сеї прегарної пісні подаю тут албанську пісеньку на ту саму тему, де в чому подібну до наших пісень про смерть козака:

Ой, упав я, товариші,
Ой, упав я в лютім бою
Ген за мостом Кіабези.

Поздоровте, товариші,
Мою матінку від мене
Та й перекажіть їй, любі,
Хай продасть вона два воли,
Мою милу вивінує,
Хай на мене не банує.

А як стане рідна мати
І про мене вас питати,

Не кажіть, що я загинув,
А скажіть, що оженився.

А як стане рідна мати
Ще й про теє вас питати,
Кого взяв я за дружину,
То скажіть їй, товариші:

«Взяв три кулі він у груди,
Шість у руки й шість у ноги».

А як стане рідна мати
Ще й про теє вас питати,
Хто були весільні гості,
То скажіть, що гави й круки
Тіло все порвали в штуки.

Писано д[ня] 17 жовтня 1914.

II. НА ПОСЛУГАХ У СУСІДІВ

Коли закінчиться наш звичай ганебний
Замикати стайню, як вийшли воли?
І сіяти сім'я на грунт благодаті,
І жати, а хліба з нього не їдати,—
Коли ж се скінчиться, коли?

Приходять сусіди від заходу й сходу,
Вони поїдають, що ми нажнемо;
Все йде на пожиток чужого народу,
А ми, мов у повінь шукаючи броду,
На березі мовчки мремо.

Приходять сусіди від заходу й сходу,
І кождий командує нами,
А ми робить мусим їм всяку вигоду,
Служить їм на користь, а собі на шкоду
З домами, дітьми та жонами.

Приходять хвостаті, приходять вусаті
І роблять із нами, що хочуть;
Приходять убогі, вертають багаті
І нас зневажають в нашій власній хаті,
Ще в вічі кепкують, регочуть.

Поля наші гарні, сади-виногради
І наші вродливії доні,
Все те для них тільки поваби й принади,
А нам ненастанна погроза заглади,
Мов коням отим на припоні.

Писано д[ня] 9—17 жовтня 1914.

III. ГАРНА ЛОМБАРДКА

«Покохай мене, гарна ломбардко,
Будь до мене прихильна!»

«Що ж мені почати, як тебе кохати,
Коли я заміжня, не вільна?»

«Сьому мужеві, гарна ломбардко,
Зроби смерть, моя мила!»

«Як же ти гадаєш, як же ти бажаєш,
Аби я се вчинила?»

«Я навчу тебе, гарна ломбардко,
Я навчу тебе, люба!
Буде нам кохання, буде милування,
А йому буде згуба.

Піди в сад лише, гарна ломбардко,
Поза дім, без узовку,—
Знайдеш там гадюку, знайдеш там зміюку,
Відрубай їй головку.

А головку ту, гарна ломбардко,
Звари добре, не много,
А те, що зварила, долий, моя мила,
До вина червоного.

А як втомлений, гарна ломбардко,
Верне муж з полювання,
Дай йому самому випити вино те
Та на раннє снідання».

«Дай вина мені, гарна ломбардко!
Спрага мучить мене.
А се що ти, мила, з вином учинила,
Що воно таке дуже мутне?»

«Та нічого я, мужу мій любий,
Не вливала в вино!
Морський вітер віяв, може він те вдіяв,
Що мутнеє воно».

«Пий сама, моя гарна ломбардко,
Пий сама аж до дна!» —
«Я не маю спраги, не маю відваги,
Не люблю я вина!»

«Але пий, моя гарна ломбардко!
Отсю чарку мутну!
А то я в тій хвилі, як мені бог милий,
Тобі голову втну».

Перший лик проковтнула ломбардка,
Не могла відхилиться,—
В горлі загоріло, тіло затремтіло,
І поблідли рум'яній лиця.

Другий лик проковтнула ломбардка,—
Її смерть вже ляка;
Ногами тупоче, руками тріпоче:
«Кличте сповідника!»

Третій лик проковтнула ломбардка,
І у груди руками вдаря;
На постіль упала, важко застогнала:
«Гробаря! Гробаря! Гробаря!»

ІЗ НІМЕЦЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

ПІСНЯ ПРО КРАВЦІВ [1]

Зійшлася раз кравецька
Компанія бучна,
Та й випили три копи,
Три рази по три копи
Наперсточок вина.

Зійшлася радить раду —
Та й рада ж говірка!
Засіло їх три копи,
Три рази по три копи
На кришці шаплика.

По раді хтіли вийти —
Замкнуло двір дівча!
Пролізло їх три копи,
Три рази по три копи,
Крізь дірку від ключа.

На волі їм зібралось
На радощі пусті,—
Ну ж плигать їх три копи,

---

[1] Середньовікова цехова організація витворювала між цехами добру конкуренцію, але також обопільні передирки та насміхи, що відгукалися і в народній поезії. Як зразок таких насміхів, подаю тут перекладом пісню про кравців, друковану в гарній збірці Арніма й Брентано «Des Knaben Wunderhorn». Це також непоганий образець стародавнього німецького гумору.

Три рази по три копи
На козьому хвості.

А з танцю до трактиру!
Та й бенкет почали ж!
Там з'їли їх три копи,
Три рази по три копи
Одну печену миш.

Як сніг упав глибокий,
Ну ж на санки тоді!
То їхали три копи,
Три рази по три копи
На козій бороді.

Пора додому їхать,—
Та коней не знайдуть!
То сіло їх три копи,
Три рази по три копи
На один лісковий прут.

А як прийшли додому,
Ну ж пити без кінця...
То випили три копи,
Три рази по три копи
Кватирочку винця.

Лягли всі п'яні спати
В опівнічній тиші,—
Поклалось їх три копи,
Три рази по три копи
В залізку без душі.

І. КОРОЛЕВИЧ І КОРОЛІВНА

Ой, був королевич, була королівна,
І грала в них кров молода;
Любились сердечне, розійшлись конечне,
Бо ділила глибока вода.

«Моє серденятко, чи вмієш ти плавать?
Пливи через річку к мені!

А щоб тобі знати, куди простувати,
Засвічу три свічки в вікні».

При ній ночувала черниця зрадлива,
Лежала, немовби сплячи;
Та встала тихенько, свічки погасила,—
Юнак утонув уночи.

«Ой, матінко мила, страшнеє я снила,
Голова мене дуже болить;
Піду погуляти над море зелене,
Полегшає, гей, хоч на мить!»

«Ой, донечко мила, тебе б я пустила,
Та як же сама би ти йшла!
Поклич наймолодшу сестрицю, щоб тая
На прохід тебе провела».

«Ой, мамочко мила, вона ще дитина,
Не піду я з нею в той путь;
Бо схоче гуляти, цвіточки зривати,
Що там понад морем ростуть».

«Ой, донечко мила, мені йти несила,
Самій же тобі йти не слід.
Збуди хіба свого братчика малого,
Хай буде тобі супровід!»

«Ой, мамочко мила, та він собі хлопець,
Від менс він геть побіжить,
Захоче гуляти і пташків стріляти,
Що там понад морем уздрить».

І плащ свій зелений вона огорнула,
І на узбережжя пішла.
Ішла понад морем, обвіяна горем,
Аж поки рибалку знайшла.

«Рибалко, рибалко, закинь свої сіті!
Он там серед хвиль, а диви! —
Пливе королевич, пливе молоденький,—
Його ти для мене злови!»

Рибалка не гаявся, сіті закинув,
У хвиль гребенястих розгін.
«Ось на, королівно, тобі королевич!
Та бач, неживий уже він!»

Взяла королівна в обійми мертвого
І стала уста цілувать:
«Ах, милий, якби ти промовив хоч слово,
Могла б я радощі знать».

Зняла з голови золотий свій обручик,
Рибалці його подала.
«Ось на тобі сеє, рибалко убогий!
Від мене заплата мала».

Із пальця стягла золотий перстенець,
Рибалці дала плачучи:
«Ось на тобі й сеє, рибалко убогий,
Дітей своїх розуму вчи!»

І плащ свій зелений вона огорнула
І скочила в море сей час.
«Прощайте, татусю! Прощайте, матусю!
Не бачить мені уже вас!»

Ой, там задзвонили жалібнії дзвони,
А тут на зеленій траві
Лежить королевич, лежить королівна,—
Обоє вони неживі.

Писано д[ня] 21—22 жовтня 1914.

II. РИЦАР І СЛУЖНИЦЯ

Забавлявся рицар у покою
Зі слугою, та ще й молодою,
Забавлявся з вечора до рана,—
Наді всіх була йому кохана.

А як рано почало світати,
Стала служка плакати й ридати:

«Що ж тепер я вчиню, нещаслива,
Як віночок із паном згубила?»

«Не плач, мила, не журися, пробі!
За віночок заплачу я тобі.
Візьме тебе мій конюх за жінку.
Дам вам п'ятсот талярів у жміньку».

«Не піду я за конюха твого;
Як не вийду за тебе самого,
То поверну до своєї мами,
Поб'ю тебе своїми сльозами».

«Вітай, доню! Вітай, моя мила!
Чого ж ти ся в пана дослужила?
Фартушина в тебе по коліна,
А з тобою яка ж переміна?»

«Годі, мамо! — доня відказала.—
Принесла я, що в пана придбала;
Що втеряла, те най віджалую.
Злагодь мені комірку малую.

Там я буду плакать дні і ночі,
Поки бог мене прийняти схоче;
Там я буду день і ніч ридати
І свойого розв'язання ждати».

Ой, не спиться рицарю щоночі,
Вдень він їсти ні гулять не хоче;
Та раз сон на нього напирає,
Що миленька в полозі вмирає.

«Вставай, чуро, засвіти лучиво!
Осідлай для нас два коні живо!
Поїдемо, поки ще не дніє,
Розвідати, що миленька діє».

Виїхали на рівненьке поле,
Втім далеко задзвонили дзвони.
«Боже милий! Щось у серці коле,
Комусь, видно, будуть похорони».

Ось за містом видно кладовище,
Яму там комусь гробар копає.
«Бог на поміч! А ходи-ко ближче!
Хто в тій ямі спочивати має?»

«Та померла тут одна дівчина,
Що у пана довгий час служила;
Була смерті їй тота причина,—
Нечасную дитину вродила».

«Ой, на ж тобі три таляри грошей,
Копай гріб той завширшки удвоє;
І для мене будь гробар хороший,—
З миленькою тут спічнем обоє».

Ось із міста похід виступає
Через браму в глибоку долину,
А чотири чорні гробоносці
Несуть звільна чорну домовину.

«Станьте, станьте, чорні гробоносці,
Відчиніть отсюю домовину,
Хай на неї, мою наймилішу,
Уостаннє ще раз оком кину».

Відгортає чорне покривало,
Що на тілі у труні лежало.
«Чи спиш, мила? Прийми мене д'собі!
Спічнем разом у одному гробі».

Острий меч із піхви він виймає,
Своє серце ним він пробиває,
Та не сталась його воля сповна,
Бо спротивилася власть духовна.

Поховали дівку на цвинтарі,
Та не ліг із нею рицар в парі;
Самовбійцю в мішок зав'язали,
Під шибеницею поховали.

Та на весну від зими тієї
Вкрили гріб його рясні лілеї,

Що рука людська їх не садила,—
Божа воля інакше судила.

Писано д[ня] 22 жовтня 1914.

III. СЕСТРА-СЛУЖНИЦЯ

Ой, був маркграф за Рейном,
Мав гарні доні три;
Дві заміж вийшли вчасно,
А третя повсякчасно
За хорим батеньком смотри;
Аж поки сиротою стала,
Вітця старого поховала
У цвітні на яри.

А як отець в могилі
Спочив, проживши вік,
Дочка ні з чим зостала,
Бо все добро втеряла
Для хорого на лік.
А заміж вийти — ні гадки,
Бо безприсажну ніякий
Не візьме чоловік.

Лишилась тільки арфа,
І ту вона взяла,
І граючи й співаючи
Та нищечком ридаючи,
Від міста до села
Шукати долі кращої
Пішла, аж до найстаршої
Сестри у двір зайшла.

При дверях заспівала:
«Не смійтесь, вороги!
Не зігнеш мене, лихо!
Цить лихо, сиди тихо!
Ще стане нам снаги».
А як сестру пізнала,
Покірно запитала:
«Не треба вам слуги?»

Сестра лиш погляділа,
Їй мовила в одвіт:
«Га-га! Яка ти панна,
І ніжна, й гарно вбрана,—
Тобі служити слід?
Та ти за паничами
І днями, і ночами
Меш бігати в похід».

Відмовила молодша:
«На пробу лиш прийміть!
Я рада послужити,
Аби лише прожити!» —
«Гаразд! За сам обід
Попробуєм до строку».
Наймила на півроку,
Держала вісім літ.

Минуло восьме літо,
І служниця лягла;
Служила, що служила,
Робила, що робила,
А далі не змогла.
Тут тільки пані дому,
Не спішачи, сірому
Відвідати прийшла.

«А що тобі, небого?» —
«Та близька смерть моя».—
«Таке! Таж пильнувати,
А потім ще й ховати
Тебе не можу я.
Та є ж у тебе рідні,
Багаті там чи бідні,—
Де ж та рідня твоя?»

«Був пан маркграф за Рейном.
Покійний мій отець;
Лежав він довго хорий,
На ліки, на доктори
Пішов маєток весь,
А я сама зостала

І в вас слугою стала,—
Та ось і мій кінець».

«Ні, се не може бути! —
Найстарша відкрекла.—
Щоби ти та наймолодша,
Наймильша, найсолодша
Сестра моя була».
Не мовить хора й слова,
Лише письмо вітцове
До рук їй подала.

«Ой, та й гірка ж година!
Що ж наробила я!
А ти ж мене пізнала?
Чому ж ти не сказала,
Що ти сестра моя?»
Але сестра мовчала,
Бо вже не докучала
Їй воля нічия.

Писано д[ня] 22 жовтня 1914.

IV. БАБУСЯ-ОТРУЙНИЦЯ

«Маріє, дитинко єдина моя,
А де ж ти сього вечора була?»

«Була в бабусі, матінко моя,
Та з яким же я болем від неї пішла!»

«А що ж вона їсти давала тобі,
Маріє, дитинко єдина моя?»

«Печеную рибку, матусю кохана,—
О, щоб же її й не покушала я!»

«А де ж ізловила вона тоту рибку,
Маріє, дитинко єдина моя?»

«Та в своїм городі, в бур'яні густому,—
Ледве допиталась я в неї, ая!»

«А чим же ловила вона тоту рибку,
Маріє, дитинко єдина моя?»

«Та де там сітям! Ловила мітлою,
Ще й потребувала кия».

«А де ж ти недоїдки з неї поділа,
Маріє, дитинко єдина моя?»

«Та сучка біленька головку лиш з'їла,—
Бабусина, а не чия».

«А що ж тая сучка зробила потому,
Маріє, дитинко єдина моя?»

«Ніщо не робила, лише заскомліла
І здохла, як лиш огляділася я».

«А де ж тобі ліжко м'яке постелити,
Маріє, дитинко єдина моя?»

«Нема що стелити. Кажіть мене вмити.
Потім нарядити, бо вже смерть моя».

Писано д[ня] 22 жовтня 1914.

V. ВОЯК НА НІЧЛІГУ

Були раз два товариші,
Селянськії сини;
Пішли вони мандрувати,
Шукаючи війни.

Куди вони мандрували,
Куди воювали,—
На сьомий рік з Угорщини
Додому вертали.

А як прийшли в своє село,
Пройшли ще немного;

Сей до свого дому пішов,
А другий до свого.

Іде вояк дорогою
Та й очима блима;
З вікна жінка виглядає
З чорними очима.

Пізнав вояк свою матір,
Але підкусило.
«Чекай,— думав,— спробую взять
Патоки на шило».

«А можете, господине,
Таку ласку мати,
Та вояка мандрівного
Переночувати?»

«В мене ласки, як в Параски,
Того не купити!
Ходіть в хату, пане вояк,
Будете гостити».

Застелила стіл обрусом,
Потім без вимівки
Поставила пироги
І пляшку горівки.

Засів вояк та й смакує.
«Пироги хороші!
За тим часом спасибі вам,
Завтра плачу гроші».

Постелила господиня
У коморі спати,
А як вояк роздягався,
Брязнули дукати.

Заснув вояк у коморі,
Та не спиться жінці,—
Усе їй перед очима
Миготять червінці.

Вона встала, під челюстьми
Огник розпалила

І в риночці будженого
Сала натопила.

А як сало закипіло
Та й стало шкварчати,
Взяла свічку й до комори
Потюпала з хати.

Оттам вона не гаялась,
Зробила, що знала:
Вандрівному воякові
У горло налляла.

Потім стиха взяла черес,
Де були дукати,
І, мов ніщо не бувало,
Лягла собі спати.

На другий день дуже рано,
Ще сонце не сходить,
А вояків той товариш
До хати приходить.

«А в вас,— каже,— ночував
Мій товариш бравий?» —
«Та в нас,— каже вона,— вийшов,
Тільки що встав з лави».

«Та я хотів дізнатися,
Чи йому що злого
Не сталося, бо страшний сон
Бачив я про нього».

«Мені снилося, що впав він
До темної ями.
А пішов він ночувати
До своєї мами».

«Ой, божечку!» — закричала
Налякана мати,
Але більше не могла вже
Ні слова сказати.

Писано д[ня] 22 жовтня 1914.

VI. ШВЕЙЦАРЕЦЬ-ДЕЗЕРТИР

У Страсбурзі на шанці,
Там на біду мені пішло:
Почув я ріг альпійський вранці,
Й до рідного краю мене потягло,
І скочив я в річне русло,
Але втекти мені не повезло.

О першій по півночі
Мене зловили вартові
І привели до дому капітана,—
Йому моя туга не в голові,—
Моя програла карта,
Ой, дана ж моя, дана!

А вранці о десятій
Я став перед полковий суд.
«Проси пардону».— Так мені сказали,
Але наперед усі знали,
Пардону не дадуть,
А розстрілять мене прийдуть.

Товариші кохані,
Востаннє бачите мене.
А як на рідний вернете поріг,
Хай кождий з вас спімне;
До втеки той мене спроміг
Пастух, що грав в альпійський ріг.

Писано д[ня] 23 жовтня 1914.

VII. УТЕКА ФРАНЦУЗІВ ІЗ РОСІЇ 1812 РОКУ

З їздцями й кіньми та возами,
Отак-то поразив їх бог,
Повзе заметями й снігами
Французьке військо без дорог;
Сам цісар на утеці,
Вояки в небезпеці,
Їздці й вози та коні
Біжать, мов у погоні.

Сам цісар без війська, а військо не здуж:,
Без цісаря військо, стрільці без оружа,
А чоботи без острог,
Начальники без духа,
Повідмерзали вуха!
Отак побив їх бог.

Тарабанщик без пальцатів,
Кірасири в спідницях,
Храбрий рицар меч утратив,
Кінь їздця мертвого тяг,
Хорунжий без фани,
Карабін без курка,
Без возів фірмани,
А торба без шнурка,
Улан коня відбіг,
А піші без ніг.
Генерали без планів,
Канониpи без гармат,
Дезертири без штанів,
Свій — не свій, брат — не брат,
Хто їде, хто йде,
А спокою ніде!
Без хліба голодні,
Без одежі холодні,
Вози без коліс,
Без возів недужі
У снігах і стужі,
А в серці важка неспромога,—
Отак діткнув їх палець бога.

Писано д[ня] 23 жовтня 1914 р.

VIII. СЛЮСАРСЬКИЙ ЧЕЛЯДНИК

У слюсаря челядник був
При пильнику лінивий,
Та як до миски він засів,
То був їдець страшливий,
Як до стола, то перший він,
А від стола останній;
Ніхто не перегнав його
В тій буді безталанній.

«Ти мой,— озвався майстер раз,—
Не можу зрозуміти;
Скільки прожив, усе чував
Про всякі кондуїти;
Що як хто їсть, так і працює;
У тебе ж навпаки:
Ніхто не робить так лініво
Й не їсть хапливо так, як ти».

«Га,— відповів на те челядник,—
Се зовсім ясна річ:
Іда малий часок триває,
Робота ж день і ніч.
Якби весь день заставили
Нас їсти раз у раз,
Я б, певно, так помалу їв,
Як тут пилую в вас».

Писано д[ня] 23 жовтня 1914 р.

IX. НА ОДНЕ ВИХОДИТЬ

На одне виходить, на одне виходить.
Чи хто має гроші, чи без грошей ходить.

Як хто має гроші, то купує й платить,
А як хто не має, нічого не втратить.

Як хто має гроші, мусить умирати,
А хто їх не має, може в спадку взяти.

Як хто має гроші, може ожениться,
А як хто не має, може й запізниться.

Як хто має гроші, той чоботи купить,
А як хто не має, той босоніж лупить.

Як хто має гроші, той найме музики,
Хто не має, дома сам учинить крики.

Як хто має гроші, на санках поїде,
А як хто не має, той і пішки піде.

Як хто має гроші, то має й турботи,
А котрий не має, шукає роботи.

Писано д[ня] 23 жовтня 1914 р.

X. ВІДВАЖНІ КРАВЦІ

Були раз три кравчики,
Відважні, як і слід,

Побачили слимака,
Та й гадали, що медвідь.

Та так дуже злякалися,
Що аж за пліт сховалися.

Та взялися враз на штуки
І забрали буки в руки:

Один голку, другий шило,
Третій локіть, як правило.

Все їм дуже добре йшло,
Лиш відваги не було.

Перший мовить: «Бий, Андрію!
Другий мовить: «Я не смію!»

Третій мовить: «Хто ще вість?
Ану ж всіх трьох нас з'їсть?»

Врешті перший осмілився,
До слимака націлився:

«Тікай, дідьча ти паскудо!
Бо як шпигну, буде худо!»

Як виставив слимак роги,
Всі три кравці драла в ноги!

Писано д[ня] 23 жовтня 1914.

XI. ЧУДАСІЇ

Хочу заспівати,
Не буду брехати.
Я бачив, як летіли два воли,
Оба вони печеніï були,
Летіли до землі хребтами,
До сонця черевами.

А ось коло Кельна —
Се правда ретельна —
Пливло ковадло ген-ген
Й млинський камінь через Рейн,
Як надплила жаба,
То їм плисти гляба.—

Обох пожерла на леду
По святім дусі в середу.

В Штральзунді стояла висока вежа,
Ні вітер, ні перун її не вража,
Отак віки вічні стояла,
Та трафився якось воловий пастух,
З волового рога як дав один дмух,
Вона зараз плазом упала.

У Грайфсвальді був величезний дім,
Та як вилетів лилик із нього,
Він на тисячі штук розлетівся зовсім
Через лилика, бачте, одного.
Та зійшлося кравців одинадцять сот кіп,
Стали гадку гадати,
Скипенити в кітлі величезний окріп
І той дім полатати.

На тім пісеньку сю поки що закінчу,
Аби хто не гадав, що брехати хочу,
А ще тільки додам,—
Се що вже бачив я сам,
Не страшні мені жадні погрози,—
В краю тім, де я зріс,
Єсть гороховий ліс,
А в нім мухи такі, як тут кози.

Писано д[ня] 23 жовтня 1914.

XII. ПОЦІЛУЙ — ТО СМЕРТЬ

«Татку, мамцю, ах, глядіть!
Отсей хлопчик — живий цвіт.
Як прегарно виглядає,
Як розумно промовляє!
Якби я такого мала,
День і ніч би цілувала».

«Ой, дитино, стережися,
І на хлопця не дивися,
Нагрішиш-бо тим ущерть;
А як він тебе полюбить,
То тим самим і погубить,—
Поцілуй — то нагла смерть».

«Татку, мамцю, ви се знали?
Чом же ви не повмирали?
Адже вчора вечір ще
Цілувала мама тата,
Тато маму теж завзято
В уста, в очі і в лице».

Писано д[ня] 23 жовтня 1914.
Свобідно перекладено зі збірки «Deutsches Liederbuch», Leipzig, 1843, числа ...

[ІЗ РУМУНСЬКИХ НАРОДНИХ ЛЕГЕНД]

МАЙСТЕР МАНОЛЄ

РУМУНСЬКА НАРОДНА ЛЕГЕНДА

У долині Арджісу прекрасній
Їде воєвода Раду Чорний
В супроводі слуг і війська свого
На коні і в панцирі зі сталі.
А за ним із мірами й кельнями
Їде крепких мулярів десяток,
Під будову монастирську місця
Раду тут найкращого шукає.

Їдуть так невитоптаним шляхом,
Втім пастирську князь почув флояру
І побачив на луці цвітистій
Чреду і пастуха край неї.
«Друже! — мовив князь до парубійки.—
День і ніч по Арджісі ти ходиш,—
Може, бачив ти таку будову,
Що нескінчена стоїть край ріки?»

Відложив пастух свою флояру,
Перервав свою тужливу пісню...
«Бачив те, чого вам треба, пане,
Та не смів там поступить ногою,
Уникаєм місця того вповідень,
Бо проймає жах вблизу тих мурів;
Пси мої завиють, як їх бачать,
Мовби смерть ішла поперед нами».

«Гей же! Гей же!» — крикнув Раду втішно
І верстає шлях собі до мурів,
Потім кличе мулярів до себе

І ось що говорить їм поважно:
«Монастир я тут покласти хочу,
Та най буде в храмі сьому затиш,
І най буде найкраща обитель,
Моя гордість, мого роду слава!

Тож послухайте мене, майстрове,
Й ти, Манолє, перший поміж ними!
Вдасться вам, що не вдалось нікому,
Буде й зиск вам, як не був ні в кого.
Дам вам грошей, зроблю з вас боярів,
Не поскуплю коштів, ані дарів.
Та як вам не вдасться ся будова,
Навіть бог вас не спасе від мене,
Всіх живцем в мур тут замурую».

Жваво мулярі взялись до діла,
Розміряють розміри до шнуру,
І на широчезних фундаментах
Зносяться грубезні стіни муру.
Але кождий день — нова їм праця;
Та-бо кождий день — нова їм мука,
Бо що зроблять з ранку аж до ночі,
Те вночі в розвалини грохоче.

І глядить понуро та зловіщо
На розвалини ті воєвода.
«Як не вдасться нам отся будова,
Смерть чекає вас у лютих муках».
Воєвода — пан немилосердний,
І тремтять всі мулярі зі страху,
Та що зроблять за день тяжким трудом,
Те вночі з гучним валиться громом.

Обезсилений упав Манолє,
Сон тяжкий склепив йому повіки,
Але швидко він зі сну збудився:
Незвичайний сон йому приснився.
Схопився і кликнув: «Гей, майстрове!
Слухайте, який нам вихід з горя
І який успіх дає нам доля!

Коли тільки я заснув уперве,
Кликнув хтось до мене проникливо:

«Не скінчити вам будови сеї!
Що збудуєте, все буде падать,
Поки згідно женщини одної,
Чи сестра се буде, чи дружина,
Яка перша вийде вам настрічу,
Не дасте на смерть її живою,
Не вмуруєте в стіну будови».

Тож як має діло нам щастити,
Най ізв'яже нас страшна присяга,
Перша жінка, що надійде вранці,
Най нехибно буде жертва смерті.
Чи сестра се буде, чи дружина,
Гробом їй буде стіна отсяя!
Чи заплаче муж, чи брат за нею,
Ми не вступим! Присягайте згідно!»

Сталось так, і по короткій ночі,
Ледве зоря край неба скрасила,
Виліз на риштування Манолє
І глядить, хто сну його важкого
Впаде жертвою. І бачить: скорим кроком,
Закриваючи лице від сонця,
Жінка йде, найкраща, наймиліша
З всіх жінок — його дружина вірна.

Похололо в серці у Манолє,
І пройняв його біль невимовний.
Але скоро він на все рішився
І душею богу так молився:
«Всемогучий боже, зроби ласку,
Вели хмарам із мокрого лона
Жбухнути потопу на дорогу,
Аби жінка не дійшла до мене,
Аби смерті жертвою не стала!»

І бог вислухав його молитву,
З хмар дощу потоки полилися,
Мов залляти світ увесь хотіли,
Страшні громи потрясли землею.
Але жінка не злякалась бурі,
Бо тягла її любові сила;

Між потоками спішила сміло,
Хоч вода усю її мочила.

Бачить се Манолє й руки ломить,
Бо ж він сам собі накликав горе.
І ще раз він богу помолився:
«Пошли, боже, ти вітри страшнії,
Повали ти скелі кам'яніі,
Щоб дорогу жінці загатили,
До загибелі не допустили!»
Але вітер жінку не спиняє,
Вона йде і радістю вся сяє.

Позирнули всі майстри понуро,
Як побачили Манолє жінку,
Позирнули, бо порозуміли,
Що він сам собі накликав долю.
А Манолє з силою розпуки
Жінку взяв, жартуючи, за руки,
І в провалині стіни поставив
І промовив: «Стій тут, моя мила,
Поки ми в стіну сю кам'яную
Не вмуруємо тебе живую!»

Люба жінка се за жарт приймає,
Стала там, де він її поставив,
А Манолє камінь закладає,
Далі другий, і стіна зростає.
Починає жінка вже благати:
«О, Манолє, що робиш зі мною?
Чи ти на життя моє наважив?
Як не змилуєшся над живою,
То тямуй, що в животі у мене
Є твоя єдиная дитина!
Яка ж смерті нашої причина?»

Чує се Манолє й тихо плаче,
Але рук не поклада від діла,
Своє горе в серці замикає
І мурує, стіну завершає.
Щезла вже в стіні його дружина.
Він остатній камінь закладає,

А з нутра доходить тихий голос:
«О, прощай! Жона тебе прощає!»

Довершили мулярі будову,
Довершили гарную на чудо.
Князь приїхав і народ зібрався,
На нову будову дивувався.
«Довершили ви преславне діло! —
Мовив князь майстрам.— За се вам буде
Честь від мене й гойная заплата,
А тобі, Манолє, майстре славний,
За се діло віковічна слава».

Узяли майстри свою заплату
І пішли, лиш сам Манолє в горі
На вежі монастиря лишився.
Що йому заплата й вічна слава,
Коли стратив він свою дружину?
А як темна ніч по дню настала,
Із вежі він кинувся вдолину.
Знайшли трупа його під стіною,
Де він впав на землю головою,
З-під стіни там виплила криниця,
В ній від сліз солоная водиця.

[ІЗ УГОРСЬКОГО НАРОДНОГО ЕПОСУ]

УГОРСЬКА НАЦІОНАЛЬНА САГА

Початки угорського (мадярського) державного життя так само, як у інших народів, оповиті сумерком, із якого лиш де-де виринають принагідні звістки давніх, сучасних і пізніших письменників, або більше-менше просторі та доладні оповідання, звичайно з примішкою чудесного, в яких дійсні історичні події помішано з видумками народної фантазії. Ті оповідання, що дійшли до нас із сучасних або пізніших записів літописів та хроністів, можна вважати переробками або відгуками народних пісень, що складалися безпосередньо по доконанні пам'ятних подій або по смерті більш або менш визначних володарів.

Угорський (мадярський) народ, що в початку IX віку перейшов через нашу територію і остаточно оселився в країні, з якої виперто або в якій винародовлено одну досить велику парість руського та більшість моравопаннонського племені, заховав у своїй пам'яті деякі спомини з перших віків свого державного життя, деякі сліди народної творчості та письменства, варті також нашої уваги. Головними джерелами, в яких збереглися ті спомини, треба вважати угорських літописців і хронікарів Симона з Кейзні з XIII в., безіменну хроніку з образками з XIV в., безіменного нотарія короля Бели з XV в., Івана Туроція з XV в. та Антона Бонфінія з XVI в., поминаючи пізніших, що так або інакше переповідали записки давніших. Усі ті письменники писали латинською мовою, що майже від самого приступлення до християнської віри коло р. 1000 аж до кінця XVIII в. була мовою церкви і уряду, й шкіл на Угорщині. Найстарший із тих хроністів займається майже виключно історією гуннів,

яких безпосередніми потомками лишилися і досі семигородські секлєри. Для властивої національної саги первісної Угорщини найважніші оповідання безіменного нотарія короля Бели та Туроція [1].

Історик середньовікового угорського письменства Фран[ц] Тольді виказує на основі хронік Кейзная та Туроція 10 саг із історії гуннів, а на основі Туроція та безіменного нотарія короля Бели три цикли староугорських переказів, із яких перший має осередком особу першого угорського ватажка Альма (1. Покликання Альма, 2. Вибір Альма, 3. Альм під Києвом, 4. Альм на Угорщині, 5. Як Альм пропав), другий — перехід угрів із Семигорода на Угорщині під проводом Альмового сина Арпада (1. Покорення Семигорода Тегетемом, 2. Утека Жаляна, 3. Здобуття Паннонії) і третій припригоди угрів перед прийняттям християнства (1. Похід Ботонда на Царгород, 2. Смерть Легеля та Бельчі, 3. Оповідання про лихих мадяр). Полишаючи на боці гунський як непалежний до властивих угрів, я подаю тут вичислені в Тольдія староугорські оповідання в віршованій переробці, а не маючи під рукою ані хронік Туроція та безіменного нотарія, користуюся питатами з них у Прая (Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum. Viennae, 1761) та пізнішою переповідкою Бонфінія (Antonii Bonfinii. Rerum Hungaricarum Decades quinque. Posonis, 1794), якого оповіданням я вже 1912 р. покористувався, передаючи епізоди про смерть Легеля та Бельчі й про похід Ботонда на Царгород як належні не до угорської, а до т[ак] зв[аної] скитської, а властиво південно-руської традиції [2].

І. АЛЬМ — УГОРСЬКИЙ ВОЄВОДА

Безіменний нотарій короля Бели в своїй хроніці (Scriptores rerum Hungaricarum. Tomus primus. Edidit Schwandtner. Viennae, cap. 7) подає під р. 894

---

[1] Диви про се: Dr. Franz Toldy. Geschichte der ungrischen Literatur im Mittelalter. Aus dem Ungrischen übersetzt von Moritz Kolbenheyer. Pest, 1865, ст. 14—37.

[2] Іван Франко. Причинки до історії України-Русі. Часть перша, Львів, 1912, ст. 129—132, п[ід] з[аголовком] «Два скіфи-герої».

оповідання про угорську міграцію під проводом Альма та інших шістьох воєвод, яке свобідно переповідаю тут віршами, не змінюючи змісту ані імен.

Із Скіфії далекої
Вирушили до заходу
Юрби люду незлічені
Домівок нових шукати.
На чолі їх «гетумогер»,
Сім героїв найчільніших,
Що їх вибрано на теє,
Щоб вели щасливо похід.
А між ними Альм найперший,
Син Угека воєводи,
Магога царя потомок,
Гідний пам'яті в потомних.
Він пан слуг і стад численних,
Провідник у кождім бою
І порадник в кождій раді,
Голова сім'ї своєї.
Йшла за ними юрба велика,
Різні племена союзні,
Що пішли з одного краю
Домівок нових шукати.
Йшли вони днів дуже много
Все пустинями пустими,
Аж дійшли до ріки Етиль,[1]
До осель народу Тульбу,
Що в поганських жив звичаях.
Через ту ріку велику
Вони звичаєм кочовим
Пішли вплав, за хвости коней
Почіплявшись по одному.
І не йшли вони шляхами,
Ні дорогами, що вбили
Їх купецькі каравани,
Лиш пустинями пустими.
Не входили в жадне місто,
Ні в людей осілих житла,

[1] Мабуть, Волги.

І не їли страв варених
Ані каші, ані хліба.
А був їх скотарський звичай,
Що жили сушеним м'ясом
Або рибою сухою
Й молоком корів, кобил.
Так ішли вони на захід,
Аж зайшли у руську землю
І зайшли у руський город,
Що зоветься Сузудаль.

II. АЛЬМ ПІД КИЄВОМ

Як примандрували угри
Аж до руської країни,
Їм ніхто не суперечив
Ані опору не ставив.
Так дійшли вони до міста,
Що тоді вже звалось Київ,
І переплили човнами
Через Дніпро у тому місці.
Тут угорські воєводи,
Рада в раду, забажали
Многолюдну руську землю
Під свою підбити владу.
Се почувши, князі руські
Побоялися напасти,
Бо дізналися від угрів,
Хто такий їх воєвода.
«Альм, наш славний воєвода,—
Мовили посли угорські,—
Правнук славного Аттіли,
Що завоював півсвіту,
Що завоював півсвіту.
Виграв славних битв безліку,
Ані раз не був побитий,
Жив сто двадцять штири роки [1].
Йому також предки ваші
Дань платили роковую,

---

[1] Пор.: A. Bonfinii, op. cit. ст. 81.

А тепер вам його правнук
Стане паном самовладним».
Вчувши заповідь такую,
Київський князь закликає
Всіх бояр і воєводів,
І знатних міщан на раду.

Раду радивши, обрали
Й неминуче всі признали
Проти угрів дружно стати,
З Альмом-вождем воювати.

«Радше полягти нам в бою,
Наложити головою,
Ніж без опору втеряти
Батьківщину любу свою.

Радше нам з життям розстаться,
Злої діждавши пригоди,
Аніж під ярмом хиляться
В того Альма-воєводи».

І князь київський негайно
Свою раду розпускає,
І до сімох князів куманських
Своїх послів посилає.

«Мої друзі найвірніші,
Одну раду собі майте,
Нам на поміч проти угрів
Якнайшвидше прибувайте».
І князі ті добре дбали,
Одну раду собі мали,
І сім тисяч свого війська,
Самих кінних назбирали.
Князю Києва на поміч
Рівнинами, через броди
Вони живо прискакали
Проти Альма-воєводи.
І прийшло тоді до битви.
Чи була вона завзята,
Як та хто в ній відзначився,
Чи велика Русі втрата,—
Літописець не говорить;
Досить — угри побідили,
Але замість Русь ярмити,
З нею згоду заключили.

Як побіда незвичайна,
Так і згода загадкова.
Бо про здобич, бранців, окуп
Літописець ані слова.
Лиш закладників від себе
Руси дати їм згодились,
А за теє з ними угри
Помирились, сприязнились.
Відки зразу тая приязнь
І така дешева згода?
Була Альмові для неї
Незвичайная пригода.

III. ЯК АЛЬМ ПРОПАВ

Може, день, а, може, два дні
По преславній тій побіді
Сидів Альм у київського
Князя гостем при обіді.
Пообідали гарненько,
Непогано теж попили;
Втім до Альма дід підходить
Сідоглавий і похилий.
«Маєш в собі, воєводо,
Незвичайну ласку божу,
Покажи лиш свою ручку,
Може, дещо поворожу».
Альм подав йому правицю,
Дід спокійно на долоню
Поглядів, наморщив брови
І сказав такеє слово:
«Єсть на тобі ласка божа,
Нема в тебе ляку й страху,
Та перед тобою пітьма,
Бо схибив ти трохи з шляху.
Треба було попри Київ,
Перейти тобі в спокою,
Був би ти дійшов до цілі
За новою вітчиною,
Там, де панував твій предок
І де смерть його постигла,

Був би й ти великим паном,
І твоя б була могила.
А тепер перед тобою
Лежить пітьма, і не знаю,
Що там в ній тебе чекає
Й що тобі сказати маю.
А одно! Рушай на захід,
Та не зачіпай нікого,
Лиш питай, де замок Гунгу
Й хто б довів тебе до нього».
Довго думав Альм преславний
І з ним інші воєводи,
І рішили якнайшвидше
З Руссю приступить до згоди.
Потім рушили на Галич,
Відси вийшли на Карпати,
Та ніде про замок Гунгу
Їм ніхто не міг сказати.
А як на хребет Бескида
Вийшли всі угорські вої,
Стали відси вниз глядіти
До батьківщини нової.
Там вона! Ось тут на південь!
Та що ж, гори лиш та гори,
А ті гори мряки вкрили,—
Далі йти не стало сили.
Велів Альм огонь накласти,
Величезнее огнище,
І з каміння збудувати
Стовп жертовний якнайвище.
І невідомому богу
Коня в жертву вони вбили,
Величезний костер дерев
Кругом стовпа запалили.
І почав тут Альм молиться,
Кидати в огонь кадило,
Та втім полум'я страшенне
Його всього зразу вкрило.
І не чути було крику,
І ніхто не міг зблизиться,
А як рано засвітало,
З Альма і сліду не стало.

А угорські славні вої
Страшне місце озирнули,
І, куди прийшли стежками,
Назад в Галич повернули.

Для порівняння моєї переробки з оригіналом подаю тут дослівний переклад латинського оповідання безіменного нотарія короля Бели (кн. 3, розд. 7 і 8), як його з деякими скороченнями читаємо в вище наведеній книзі Прая (ст. 310—311). «Року божого втілення 814, як записано в річниках давнього часу, сім головних мужів, яких звемо Hetumoger, вийшли з краю скіфського в напрямі на захід. Між ними був вождем Альм, син Угека, з роду короля Магога, муж доброї пам'яті, пан і радник їх разом із жінкою своєю та сином своїм Арпадом та двома синами свого вуйка Гулека на імена Жвалд і Кадуша, а також велике множество народів, незліченне число союзників із тої самої околиці. Проходячи дуже багато днів пустими місцями, переплили ріку Етиль повище осідків племені Тульбу, що жило в поганстві. [Йдучи], вони ніколи не виходили на биті дороги (viam civitatis), ані [не заходили] до людських осель, ані не з'їдали людської праці (nec labores hominum comederant), як був їх звичай, але жили м'ясом і рибами, доки не дійшли до Русі (in Russiam), що зветься Сузудаллю (тут у Прая щось пропущено). Отак Альм зі своїми, прийшовши до руської землі, вийшов [у околицю], звану Сузудаль.

А коли пішли дальше в руські країни, дійшли без ніякого опору аж до міста Києва (Kyen), а перепливши човнами ріку Дніпро (Denep), захотіли ярмити собі руську державу (regnum Ruthenorum). Тоді начальники русинів, порозумівши се, побоялися дуже, почувши, що воєвода Альм, син Угека, походить із роду Аттіли, якому їх предки платили щорічні данини. Тому київський князь (dux de Kyen), скликавши всіх своїх вельмож та нарадившися з ними, станув на тім, що треба виступити до битви з воєводою Альмом і що [всі вони] волять полягти в війні, ніж утратити власну державу та дати себе проти своєї волі поневолити воєводі Альмові. Зараз київський князь, вислявши послів, зажадав помочі від сімох князів куманських, своїх найвірніших приятелів. Тоді ті сім князів, зібравши немале число їздців, із приязні до

київського князя дуже скорим бігом поспішили проти воєводи Альма».

На тім уривається цитата у Прая, по чім сей автор оповідає коротко, що прийшло до битви, в якій русини були побиті, але зараз же угри заключили з ними незвичайно корисний мир (amicitiam foedere unito), причім задовольнилися тільки руськими закладниками, а потім за радою русинів, перейшовши Володимир і Галич, пішли до Паннонії до замку Гунгу, а відси, розслідивши пограничні народи та підбивши під ярмо більшу часть держави, нарешті завоювали Залісся (Семигород). Ся остання часть передана Праєм недокладно й нічого не згадує про кінець Альма. А він був, як бачимо з відповідного уступу статті пані Дори з Істрії про народну поезію мадяр, досить незвичайний. Читаємо там: «Кінець Альма був майже так само незвичайний, як його чудесне зачаття. Він щез зі сцени так, як Мойсей, що живцем був узятий від свого народу або як Ромул, що щез із землі, не полишивши сліду по собі. Перевівши угрів через Карпати, він приносить жертву, передає власть своїому синові Арпадові, і більше про нього не чуємо нічого» [1].

Те, що оповідано в другім розділі моєї переробки і в відповіднім уступі угорського тексту, можна вважати досить важним постороннім додатком до короткого оповідання нашого найстаршого літопису, тим важнішим, що має означену дату, яку нема підстави вважати видумкою ані комбінацією автора угорської хроніки. В нашім найстаршім літописі під р. 898 після десятилітньої паузи поміщено ось яке оповідання:

Идоша Оугре мимо Києвъ горою,
Єже ся зоветь нынѣ оугорьскоє.
И пришедшемъ къ Днѣпру сташа вежами,
Бъша бо ходяше яко и Половци и пришедше
от въстока.
И оустремиша ся чересъ горы великыя,
Иже прозваша ся горы оугорьскыя,
И почаша воевати на живущая ту.
Сѣдяху бо ту преже Словене,

[1] M-me Dora d'Istria. La poésie populaire des Magyars («Revue des deux Mondes». 1870, 1-ev août, ст. 644).

И Волохове переяша землю волъіньскую [1],
По семь же Оугре прогнаша Волохы
И наслѣдиша землю ту,
И сѣдоша съ Словеньми покорившe ю подъ ся,
И от толѣ прозвася земля оугорьска. [2]

Дата 898, під якою покладена ся записка в нашім літописі, се, властиво, дата смерті Мефодія і немає нічого спільного з датою переходу угрів попри Київ. Певна дата, коли угри, виперті печенігами з Семигорода, під проводом Арпада прийшли до Панноніі, се рік 889, до якого відносяться остатні 4 рядки вищенаведеного літописного оповідання. Як довго пробули в Заліссі? На се можна відповісти лише приблизно. Перша західноєвропейська звістка про появу угрів на території франконської держави міститься в Annales Bertiniuni під р. 862 й виглядає ось як: «Sed et hostes ante illis populis (підданим короля Людвіка) in experti, qui Ungri vocantur, regnum eiusdem populantur» (G. P r ay, op. cit. ст. 321). Дуже можливо, як догадується Прай, що угри в тім році пустошили паннонські околиці не як самостійні наїзники, а тільки як союзники або підвладні авар. Значить, у ту пору вони вже були в Заліссі, яке ніколи не було під властю авар. Про те, як угри завоювали Залісся, маємо просторе оповідання в безіменного нотарія короля Бели (розд. 24—27), а оповідання про вибір Арпада головним начальником угрів — у Константина Багрянородного (De administrando imperio, розд. 38). Константин писав ту свою книгу в р. 859, а що в тім році угри були вже в посіданні Залісся, мусимо допустити, що прийшли до того краю значно давніше і що дата р. 818, як час їх переходу через київську землю, справді відповідає історичній дійсності.

Певна річ, у оповіданні угорського хроніста маємо деякі анахронізми, але не такі важні, аби задля них відкидати історичну основу цілого оповідання. І так Арпад, певно, не був сином Альма й не вродився в далекій азійській Скіфії, але був сином воеводи Сальмуція (як подає

---

[1] Помилка в рукописі; зам[ість] словеньскую, з одиноким у тім рукописі ЪІ, замість Ы.

[2] Фотолітографічне видання найстаршого літопису печерської редакції (Іпат.), ст. 17—18.

Константин Парфирогенет) або Альмуція, як поправляв сю назву дехто пізніше (пор. П р а й. op. cit. ст. 308), і вродився правдоподібно на семигородській території. Кумани, згадані в угорськім оповіданні як найвірніших приятелів, не мусили бути половцями, що явилися в південній Русі аж у початку другої половини XI в. Се могли бути печеніги, про яких першу появу згадує наш літопис під р. 915, а які проте могли явитися в степах далеко вчасніше, а які недовго потім виперли угрів із Семигорода. Анахронізмом треба вважати згадку про Володимир (Lodomeria), очевидно, волинський, якого в початку IX в. ще не було. Зате має значення згадка про Суздаль як першу руську оселю, яку здибали угри в своїм поході на захід як непідозрене свідоцтво про те, як далеко на північний схід сягала руська колонізація в початку IX в.

Писано д[ня] 19—20 жовтня 1914.

[ІЗ КИТАЙСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ]

ДІВЧИНА-ВОЯЧКА

СТАРОКИТАЙСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ

Усі-усі! Усі-усі! Ще раз усі-усі!
Отак біга ткацький човник.
Моу-Лян тче перед дверима;
Рівночасно цика човник
І дівочії зітхання.

Про що думаєш, дівчино?
Чого часто так зітхаєш?
Ні про що вона не дума,
Або й ні, що ні про що.

«Вчора бачила я попис:
Собі військо незліченне
Затяга китайський цісар
Із усіх сторін Китаю.
Пописів таких дванадцять.

Із дванадцяти провінцій,—
В однім ім'я батька мого.
Та немає в нього сина,
Щоб міг рушити до бою,
І немає в мене брата,
Щоб він старший був від мене.

Завтра піду я до міста
І куплю коня й сідельце,
І, як добрая дитина,
Замість батенька мойого
Я до війська затягнуся».

В місті там торговиць много:
На східній коня купила,
А на західній — сідельце,
А на південній — вудила,
А на північній — батіг.

Вранці рано попрощала
Свого тата, свою маму,
Бо хотіла на ніч стати
Аж над жовтою рікою.

Дарма кличе батько й мати,—
Їх не чує люба доня;
Чує тільки шум глухий
Жовтих вод Янт-Се-Кіянса.

Другий день вона прощає
Вже й велику жовту воду;
Вечором дійшла до джерел
Чорної ріки вона.
Дарма кличе батько й мати,
Їх не чує люба доня;
Лиш над чорною водою
Чує крик їздців Єн-Чана.

Десять тисяч миль дороги
У війні промандрувала;
Через скелі, через звори
Наче птах, перелітала.
Нічно доносив до неї
Буйний вітер із півночі
Звуки дзвоника нічного;
Місяць часто блиском зимним
Обливав сталеві бляхи,
Що її вкривали тіло;
А по сто завзятих боях
Згиб також їх полководець.

По дванадцяти роках,
Що тяглися, наче вічність,
Поверта хоробрий вояк
І до цісаря приходить.

На престолі сидить цісар,
Роздає кому похвалу,
А кому уряд почесний,
Кому тисяч унцій срібла.

І її питає цісар,
Чого хоче за заслуги.
Моу-Лян відповідає:
«Не бажаю ні похвали,
Ані уряду, ні срібла,
Лиш верблюда у позику,
Щоб сто миль у дні одному
Міг пройти без відпочинку
По розлуці довголітній,
Щоб заніс мене додому».

Як почули батько й мати,
Що з війни верта їх доня,
Вийшли радісно за браму
Зустрічать свою дитину.
Як молодші сестри вчули,
Що верта сестра їх старша,
З своїх клітей всі виходять,
Повбиравшись якнайкраще.
А як брат почув молодший,
Що сестра вертає старша,
Зараз ніж почав гострити,
Щоб на пир ягня зарізать.

«Моя мамо дорогая,
Отворіть мою кімнату,
Що від сходу має двері,
Посадіть мене на крісло,
Щоб на захід визирати!
Здійміть з мене ясну зброю,
Дайте одяг мій дівочий,
Поки сестри за дверима
Ждуть, волосся поправляють
Перед дзеркалом і в нього
Нові цвіти уплітають».

Моу-Лян вийшла з свого дому,
Вибралася у дорогу,

Щоб відвідать тих, що з нею
Стільки літ були при війську.
Дивувалися страшенно
Ті товариші військові,
Що так много літ із нею
У одних рядах ходили,
І ніхто з них не дізнався,
Що Моу-Лян була дівчина.

А Моу-Лян рекла на теє:
«Легко заєця пізнати,
Бо в швидкім бігу він часто
Спотикається й кізли робить,
Легко взнати й заєчицю
По очах витрішкооких,
Що перестраху все повні;
Та коли в страху смертельнім
Навзавід обоє скачуть,
Хто тоді пізнати може,
Котре він, котре вона?»

Перекладено д[ня] 20—22 липня 1914.

[ІЗ ЦИКЛУ]
«ЦИГАНСЬКІ МЕЛОДІЇ»

СТАРИЙ ЦИГАН

Сімдесят літ уже тягну біду!
День поза день тебе, смертенько, жду.

Як мої очі затулиш рукою,
Отоді я перейду до спокою.

Лине весна, оживить усе годна,—
Та в мене мляво пливе кров холодна,

Гріє всіх літо й манить до дороги,
Та в мене руки трясуться і ноги.

А восени, як ліси всі пожовкнуть,
Пташки відлетять, їх співи замовкнуть,

Листя сухеє з вітрами літає,
Втомлене серце спокою чекає.

А як зима запанує в природі,
Я засну також навіки, та й годі.

24. I 1915

ЗАПИТ ДО БОГА

Боже в небі, скажи мені,
Як тут жити в зимі мені?
Коли хочеш, щоб жить я мав,

Давай хліба, щоб сить я мав.
Давай хліба, давай м'яса,
Буде з мене вся окраса.
Коли літом я день у день,
Чи то північ, чи полудень,
Лиш горюю та бідую,
Дай же, боже, хоч на зиму
Тій біді якого стриму,—
Хай і я погараздую.

25. I

ЦИГАН І ПАНЩИНА

Не моя річ панщину робити,
Волю вільно по світу блудити.

Хай гне шию хлоп в ярмі неволі,
Коли ліпшої не знає долі.

В ліс зелений птахом я полину,
Там свобідний я, хоч най і згину.

Пане, будь здоров! Твоя содома
Хай згорить, немов суха солома!

Збіжжя, що ось вітер валом котить,
Хай у літі град густий змолотить!

Твоя жінка, що в тяжі ось ходить,
Хай песят зо тридцятеро вродить!

А що в хлів мене ти хтів заперти,
Щоб сім раз мер ти й не міг умерти.

25. I 1915

ЦИГАН — НЕ ПАН

Гній і мерва були тама,
Де мене родила мама;
Тому й мовить котрий мана:
«Не бува з цигана пана».

Се мені ніщо, ледащо!
Паном бути, а то нащо?
Якби циганом не був я,
Таку любку де б здобув я?

Вона пана не кохає,
Хоч їй гроші обіцяє,
Мене любить над всі пани,—
Отсе й мої марципани!

25. I

ЦИГАН-СКРИПАЛЬ

Мого милого всі знають.
Тут і там, і в цілім краю;
Як на скрипці він заграє,
І старе, й мале гуляє.

Там-то радість, там-то втіха!
Жарти сиплються, як з міха.
Але як за гаманцями
Сей та той почне шукати,—
Стануть іншої скакати.

По веселих скоках-танах
Цабанять від тата й мами
Та й удоскіч по циганах
Луп-цуп, луп-цуп палицями.

25. I

СТУДНЯ

Як я буду любка мати,
Кажу студню викопати.
Як чужий прийде напиться,
Моя студня помутиться.

Прийде милий води брати,
Почне в студні вода грати;
А зачерпне води милий —
Вином зробиться в тій хвили.

25. I

ЦИГАН ДО КРУКА

Круче, ти там на високому дубі,
Бачу, ти радуєшся моїй згубі.
Коли мене до того довела
Та шельма, що мені коханкою була,
Що шибениця вже на мене жде,
То ти, коли кінець мій надійде,
З'їж моє серце! У твоїй утробі
Воно спокійне буде, а не в гробі.
Але язик мій вирви з мого рота,
Повісь його на милої ворота,
Хай він її костить, ганьбить завзято,
Коли на танець вибереться в свято.
Хай він тоді кричати має власть:
Тій дівці хай ніхто руки не дасть!
Бо через ню три молоді цигани
На шибеницях дригали ногами,—
Вона-бо їх на крадіж намовляла,
Бо грошей все і все від них жадала.

25. I

ЛЮБОВНІ ЗНАКИ

Як червону хусточку
У руці тримаю,
То се знак, що милого
Музиканта маю.

Як у руці хусточка
Жовта, різноцвітна,
То се знак, що любчиком
Маю пана війта.

Як у руці хусточка
Біла, батистова,
Можеш знать по тім, що я
Любка паничова.

А як у руці моїй
Буде платок чорний,
То се знак, що любко мій
Циганчук моторний.

25. I

ЦИГАНСЬКА МОЛИТВА

Карай, боже, злу ту руку,
Хай же виросте із гробу,
Що мені палиць ліскових
В шкіру всипала, як бобу,
І мою збільшила муку.

Хай вовік сухії кості
Глодже рот той, що зі злості
За маленькую марницю
Присудив мені в'язницю
Та й ще щотижневі пости!

В льох той, де я насидівся,
Стільки бід і мук наївся,
Хай ще нині грім ударить,

Всіх мучителів пошкварить,
Звалищами їх покриє,
Слід її вода покриє!

В того війта, що з села
Мене вигнав батогами,
Голова нехай ціла
Обів'ється гадинами!

Хай ніколи не засне
У теплі, в зимі, ні в літі,
Так як вигнав він мене
В сніговійницю та стужу —
Хай блукає так по світі,
Як і я ось блудом блужу!
Хай злі сни його морочать,
Воші й блохи тіло точать,
Поки врешті, що дай боже,
Й пальцем рушити не зможе!

Наче піч, огнем нагріта,
Так гаряча та тверда
Хай все буде та кобіта
Язиката та горда,
Що мене, коли у неї
Вкрав я сало та й дав драла
Від добра свого, зо всеї
Сили кричачи, аж до тієї
Власті свеї, буком прала.

26. I 1915

ОДУРЕНА

Три рази три — хай буде десять!
Хай зараз же на гак повісять
Того поганця молодого,
Що уводив мене так довго!

Коли я того дня діждуся
Як на гаці його задусять,
То радість матиму безмірну

І щиро поститиму три дні
В відплату за любов його невірну,
За всі при нім прожиті злидні.

27. І

II ПРОКЛІН

Ах, пропав би той хлопчище,
Що дурив мене словами!
Хай йому все в носі свище,
Хай не зна вітця, ні мами!
Хай огонь його не гріє,
А в кишках все згага тліє!
Хай не буде йому вліті
Холоду ніде на світі.
А як спати буде дома,
Хай горить під ним солома.
Ті уста, що цілували
Моє личко во дні они,
Хай для більшої нехвали
З'їдять круки та ворони.
Хай язик курдюк ізточить,
А задуха грудь злоточить.

28. І

БЕТЯР

Скрізь мене бетяром лають
Із-за простої марниці:
Сидів тиждень я в в'язниці,—
А за що — і не питають.

А я, бідний, і не думав
Ніщо красти в нічний час,
Тільки в божу білу днину
Взяв без грошей п'ять ковбас.

28. І

АНРУС І СМЕРТЬ

«Моя жінка така красна,
Як зоря на небі ясна!
Якби смерть її заздріла,
Взять її б не захотіла».

Так хвалився сильний Анрус
Перед другами своїми,
Що сміялись, любувались,
На жону його ззирались.

Аж раз смерть і завітала.
«Добрий день!» — йому сказала.
Він стояв, неначе вритий,
Вона ж стала говорити:

«Анрусе, ти сильний мужe!
Маєш жінку гарну дуже,
Рада б я її побачить,
За добро тобі віддячить!»

Як її смерть угляділа,
Доторкнулась її тіла,—
Жінка нічого й не знала,
Нежива на землю впала.

Почав Анрус з смертю биться,
Щоб за жінки смерть помститься.
Билися три дні й три ночі,
Анрус попустить не хоче.

Бились на скляній горі,—
Трісла та під їх ногами;
Ще й на кам'яній горі
Не було борні їх тами.

Де смерть Анруса ухопить,
З жил його кров витискає,
А де Анрус смерть ухопить,
Кості в порох розтирає.

Аж як на гору залізну
В дикім танці привалили,
Борикаючись посполу,
В Анруса не стало сили
Побороти смерть наїзну,
Й він без духу впав додолу.

Поховали його браття
Коло жінки в однім гробі,
І виросли дві тростини,
Дві гнучкії на тім гробі.
Я їм пильно придивився,
А як тихий вітер дмухав,
Милий шелест їх підслухав
І сю пісню я навчився.

28. I

МЕРТВИЙ МУЖ

Мамо, що се бути може,
Що щоночі край намету
Чую, як хтось шепче стиха:
«Горе, горе, люба жінко,
Сам лежати мушу в гробі —
Не була така ти добра
Ах, у гріб зійти зі мною,
Отже, мушу я щоночі
Виходити за тобою;
Та скінчиться [се] невдовзі,
Як погниють в мене ноги.
Хрест постав на моїм гробі,
Щоб коня я мав із нього».
Отакі слова щоночі
Хтось знай шепче край намету.

Відмовляє стара мати:
«Се твій муж говорить, доню,
Що сам в гробі спочиває
І спочинку там не має.
Тож постав ти хрест на гробі,
Хай коня він з нього має,

Поки й голова у нього
Зогниє, і він навіки
В царство тіней помандрує».
І циганку молоду
Все вгнітило, що казала
Стара мати; та й не знала,
Яка жде її біда.

«Будь конем, дубовий хресте,
Щоб на крилах вітрових
Міг до жінки я поїхать,
Її взяти між живих
За те, що по власній волі,
В гріб до мене йти не хтіла!»

Чорний хрест конем зробився,
З вітром наздогін пустився.
Край намету молодая
Жде циганка, дожидає,—
Він хватив її негайно
І погнав конем назад.

«Леле, леле, мужу любий,
Та твій кінь прудкий, мов вітер».—
«Ой, не з вітру він родився,
А з хреста того зробився,
Що ти вчора посадила
На моїй могилі, мила».

«Леле, леле, мужу любий,
Знать, гнилі вже в тебе ноги».—
«Так, гнилі, й сю ніч не мав би
Я до тебе вже дороги».—
«Леле, леле, мужу любий,
Посивіло вже на тобі
Твоє чорнеє волосся».

«Посивіло в темнім гробі,
Бо його не бачить сонце,
Тільки місяць блідолиций».

Тут кінь хруснув і зламався,
Дух з циганкою запався,
І над ними гріб заткався.

2. II 1915

ДОПИТАЛАСЯ

Нема мого друга, жене мене туга.
Ось гусонька ходить і гусяток водить,
А я молодая питаю у гуски:
«Чи ти не видала милого мойого?» —
«А дзуськи! А дзуськи!»

Нема мого друга, жене мене туга.
Ось когутик ходить, рій курочок водить,
А я молодая у півня питаю:
«Чи, може, ти знаєш милого мойого?» —
«Не знаю, не знаю».

Зайшла за село я — гіренька розлука!
Зирнула на дуба, побачила крука,
А він так цікаво на мене зирнув.
«А, може, ти бачив милого мойого?» —
«Я йно-що від нього вернув!

Ось тут недалеко коло Мункачова
Стоїть край дороги шибеничка нова;
Там висить твій милий уже три неділі,—
Ще круки його не доїли».

2. II 1915

ДОБРА РАДА

Над потоком дівча сидить, в воду поглядає,
А водиця стиха журчить, ніби промовляє:

«Не люби ти коваля,
Бо він руки осмаля;
З кузні вийде, як чорт чорний,—
Не люби, хоч він моторний.

Не люби ти мандрівця,—
Не діжде він до вінця;
Прийде, сяде, бреше й бреше,—
Тебе здурить, далі чеше.

Не люби ти панича,
Хоч тобі дасть дукача,
Його стиха сто кіп лиха
Гонить, гонить без бича.

Полюби ти скрипаля,
Будеш мати весілля.
Його скрипка як заграє,
Тугу й смуток проганяє,
І нудьгу розвеселя».

2. II 1915

[ІЗ ЄВРЕЙСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ]

Багач собі, наче король той жиє,
А журиться, хоч і багатий;
Я бідний, за те ж і спокій мені є —
Не хочу я з ним ся міняти.
Гуляй же, капцане, гуляй,
Жури та гризоти не знай!
Багацькая жінка щодень за новим
Кавалером біга-вертиться;
А от на мою й не оглянесь ніхто,
То й вірно мене вна держиться.
Гуляй же і т. д.
Багач у салонах високих сидить,
Життя йому бідне й незнане;
А я в закамарках вогких мушу жить —
Катар же він скорше дістане.
Гуляй же і т. д.
При дітях багацьких прислуга тупцює,
Їдять, що захочуть, і п'ють;
Моїх голопуп'ят ніхто не пильнує —
За те вни здорові ростуть.
Гуляй же і т. д.
Ну ж разом держімся усі капцани,
То й світ весь обернем без муки,
Най з нас не кепкують багаті пани,
Не граблять весь гріш в свої руки,
Гуляй же, капцане, гуляй,
Жури та гризоти не знай!

КОМЕНТАРІ

До десятого тому ввійшли переклади та переспіви І. Франка пісень і балад народів світу, а також українські народні пісні й думи в перекладі польською та німецькою мовами.

Частина текстів супроводжується передмовами та науковими розвідками І. Франка.

За життя Франка були опубліковані тільки деякі з його перекладів, що вміщені в цьому томі. Більша частина перекладів вперше надрукована в таких виданнях:

Іван Франко. Твори, т. XXVII. З чужих літератур. Харків, «Рух», 1929.

Іван Франко. Твори в двадцяти томах, т. XIV—XV. Поетичні переклади. К., Держлітвидав України, 1955.

Літературна спадщина. Т. 4. Іван Франко. К., «Наукова думка», 1967.

Низка перекладів у даному томі друкується вперше.

Переклади, які за життя І. Франка не публікувалися, подаються за автографами, що зберігаються у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, ф. 3, та у відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР, ф. І[1]. Решта перекладів друкуються за прижиттєвими публікаціями.

Авторські дати, а також посилання на джерела, за якими перекладено твори, залишаються в основному тексті.

Редакторські заголовки подаються в квадратних дужках.

ІЗ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ЕПІЧНОЇ ПОЕЗІЇ

[ІЗ СТАРОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ]

СЛОВО ПРО ПОХІД ІГОРЯ

Вперше надруковано в кн.: Іван Франко. Статті і матеріали. Збірник третій. Харків, Вид-во Харківського державного університету, 1952, с. 5—24, зі вступною статтею М. Возняка «Слово о полку Игоревѣ» в переспіві Івана Франка».

[1] Далі посилання на ці фонди подаватиметься скорочено: ф. 3, №... та ЦНБ, І, од. зб...

Автограф перекладу зберігається: ф. 3, № 401, с. 65—93. На його титульній сторінці зазначено: «Студії над народною словесністю слов'янською. II. Слово о повці Ігоря. Переклад Івана Франка. 1873». На першій сторінці автографа — «Слово про похід Ігоря». Цю назву й виносимо в заголовок перекладу.

«Слово про похід Ігоря» І. Франко перекладав за книжкою, укладеною Яковом Головацьким «Хрестоматія церковно-словенская и древнерусская въ пользу учениковъ вышшои гимназіи въ цѣс. кор. австрійской державѣ» (Відень, 1854), де цей твір поділено на чотирнадцять частин, що мають окремі назви, які збігаються з назвами окремих частин Франкового перекладу. І. Франко, очевидно, мав намір опублікувати цей твір у якомусь із львівських журналів разом з іншими перекладами, об'єднаними під спільною назвою «Студії над народною словесністю слов'янською».

Подається за автографом.

[ІЗ ЧЕСЬКОЇ ПОЕЗІЇ]

РУКОПИСЬ КОРОЛЕДВОРСЬКА

Вперше надруковано в кн.: Іван Франко. Твори в двадцяти томах, т. XIV. К., Держлітвидав України, 1955, с. 20—60 (далі це видання подаємо скорочено: Твори, т., с.).

Автограф зберігається: ф. 3, № 401, с. 1—63.

Переклад зроблено 1873 р. Він є першою частиною розпочатих І. Франком «Студій над народною словесністю слов'янською». Відкривається передмовою поета «Дещо про рукопись Короледворську».

«Краледворський рукопис» («Rukopis Královédvorský») як пам'ятник стародавньої чеської народної поезії мовою оригіналу вперше надрукував 1819 р. чеський поет, вчений і громадський діяч Вацлав Ганка (1791—1861).

1816 р. стараннями В. Ганки та Й. Лінди (однодумець В. Ганки, літератор) опубліковано, знову ж як цінну пам'ятку старовини, «Пісню Вишеградську», 1820 р.— «Зеленогорський рукопис». Згодом дослідники прийшли до висновку, що ці пам'ятки є підробкою В. Ганки та Й. Лінди.

В час, коли І. Франко досліджував та перекладав названі твори, вони вважалися оригінальними пам'ятками чеської народної творчості.

Під назвою «Рукопись Короледворська» Франко об'єднує частину «Зеленогорського рукопису» і «Пісню Вишеградську».

Чмир і Власлав. В оригіналі пісня 4 першої частини «Краледворського рукопису» під назвою «Čestmir aneb, ovicest vic nad Vlaslavem».

Забой, Славой і Людек. В оригіналі пісня 6 під назвою «Záboj».

Бенеш Германів. В оригіналі пісня 2 під назвою «Beneš Hermanův aneb opobits Sasekóv».

Людиша і Любор. В оригіналі епічна пісня 5 під назвою «Ludiše a oslavném sedánív».

Ольдрик і Болеслáв. В оригіналі епічна пісня 1 під назвою «Oldřich a Boleslav».

Ярослав. В оригіналі епічна пісня 3 під назвою «Jaroslav».

В абзаці «Так одні казали, а так другі» І. Франко помилково написав «Внеслáв» замість «Вестонь».

Любушин суд. В оригіналі під назвою «Libušin soud». Це уривок з «Зеленогорського рукопису».

Олень. В оригіналі епічна пісня 8 під назвою «Jelen».

Збигонь. В оригіналі епічна пісня 7 під назвою «Zbyhoň».

Ягоди. В оригіналі: «Jahody», пісня 2 з другої частини, що має умовну назву «Ліричні пісні».

Пісня під Вишгородом. В оригіналі під назвою «Píseň Vyšehradská». До названих рукописів вона не належить. Була опублікована окремо.

Жайворонок. В оригіналі над назвою «Skřivánek», пісня 6 з ліричного циклу «Краледворського рукопису».

Опущена. В оригіналі під назвою «Opuščená», пісня 5 з ліричного циклу.

Зозуля. В оригіналі під назвою «Zežhulice», пісня 4 з того ж циклу.

Китиця. В оригіналі під назвою «Kytice», пісня 1 з ліричного циклу.

Рожа. В оригіналі під назвою «Ruže», пісня 3 з ліричного циклу.

Подається за автографом.

ІЗ БОЛГАРСЬКИХ ПІСЕНЬ НАРОДНИХ

Пісні гайдуцькі

У збірці «Зерна» (Чернівці, 1888, с. 30—41), яка вийшла як літературно-науковий додаток до газети «Буковина», І. Франко вмістив статтю «Із болгарських пісень народних» (с. 30—33) та чотири гайдуцькі пісні у власному перекладі: «Сирота йде в гайдуки», «Чого хотіли гайдуки?», «Скривджений слуга шукає правди в гайдука», «Дівчина сприяє гайдукові». Переклад, як зазначено у вступній статті до пісень, І. Франко зробив «із збірника славного болгарського писателя і борця за свободу народну Любена Каравелова», тобто за виданням: «Сочинения на Любенъ Каравеловъ. Том първий. Стихотворения», Руссе, 1886 (далі: «Сочинения на Любенъ Каравеловъ...», с.). У цій збірці є великий розділ «Народни пѣсни», звідки І. Франко й вибрав тексти для перекладу. В першодрук вкралися деякі описки та друкарські помилки (*Кенчо* замість *Ненчо* та ін.). В авторському примірнику збірки «Зерна», що зберігається в особистій бібліотеці І. Франка (Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, № 1066), поет виправив ці помилки.

До збірки «Зерна» ввійшли не всі Франкові переклади болгарських народних пісень. Деякі з них лишилися в рукописах і були опубліковані дослідниками творчості письменника після його смерті. Переклад пісні «Гей, обіцяв заплату» неповний.

Під авторською рубрикою «Із болгарських пісень народних» подаємо завершені переклади І. Франка болгарського епосу.

«Буковина» — українська газета, що виходила у Чернівцях (1885—1910), пізніше у Відні. На її сторінках друкувалися твори українських і російських письменників. З початку XX ст. стала виразником реакційної австрофільської політики.

1. Сирота йде в гайдуки. Вперше надруковано у збірці «Зерна», с. 33—36. Автограф перекладу зберігається: ЦНБ, І, од. зб. 4931, арк. 1. У болгарському оригіналі пісня не має назви. Перший рядок: «Остана Ненчо сираче...». Перекладено за збіркою «Сочинения на Любенъ Каравеловъ...», с. 150—152.

Подається за першодруком.

2. Чого хотіли гайдуки? Вперше надруковано у збірці «Зерна», с. 36—37. Назву пісні дав І. Франко. Перший рядок оригіналу: «Мургашъ-планино, планино...».

Перекладено за збіркою «Сочинения на Любенъ Каравеловъ...», с. 146—147.

Подається за першодруком.

3. Скривджений слуга шукає правди в гайдука. Вперше надруковано у зб. «Зерна», с. 37—39. Назву пісні дав І. Франко. Назва в оригіналі: «Страшилъ Войвода».

Перекладено за збіркою «Сочинения на Любенъ Каравеловъ...», с. 163—165.

Подається за першодруком.

4. Дівчина сприяє гайдукові. Вперше надруковано у зб. «Зерна», с. 40—41. Назву пісні дав І. Франко. Автограф зберігається: ЦНБ, І, од. зб. 4931, арк. 2. В оригіналі немає назви. Перший рядок: «Помамила са Тодорка...».

Перекладено за збіркою «Сочинения на Любенъ Каравеловъ...», с. 153—154.

Подається за першодруком.

Дівчина-воячка. Вперше надруковано в кн.: Іван Франко. Студії над народними піснями (див.: «Записки Наукового товариства імені Шевченка у Львові», т. XXVIII, кн. IV, 1907, с. 103—104). Назва в оригіналі: «Мома-войник». Переклад зроблено за виданням: Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, т. XV. Софія, 1888 («Пѣсни изъ обществения животъ», с. 24).

Подається за першодруком.

«Записки Наукового товариства імені Шевченка у Львові» — періодичне видання Наукового товариства імені Шевченка у Львові — установи ліберально-буржуазного напряму, яка виникла в 1893 р. на основі реорганізації Літературного товариства імені Шевченка, заснованого в 1873 р. Крім «Записок», Наукове товариство імені Шевченка у Львові видавало «Етнографічний збірник», «Матеріали до української бібліографії». В окремі періоди діяльність деяких секцій та комісій НТШ, де брали участь І. Франко, М. Павлик, М. Гнатюк та ін., мала прогресивний характер. Проте на більшості видань НТШ позначились націоналістичні концепції М. Грушевського, який 1897—1913 рр. був головою товариства. Під час перебування Західної України під владою панської Польщі публікації НТШ часто мали антирадянське спрямування.

«Листя пише юнак Панчоолу...». Вперше опубліковано в журн. «Дніпро», 1966, № 12, с. 136—137. Автограф зберігається: ЦНБ, І, од. зб. 4931, арк. 3.

Перекладено за збіркою «Сочинения на Любенъ Каравеловъ...», с. 145—146, де вона має назву «Българска момашка пѣсен».

Ще й низамів хмару. — В автографі пропуск. В болгарському тексті цей рядок звучить: «Па низаме и табор читаци».

Подається за автографом.

Крім названих вище творів, І. Франкові належить переклад уривка з пісні «Гей, обіцяв заплату» (вперше опубліковано в журн. «Дніпро», 1966, № 12, с. 137). Автограф цього перекладу зберігається в ЦНБ, І, од. зб. 4931, арк. 4:

Гей, обіцяв заплату
Адріанопольський владика,
Й його побожні диякони,
І султан Селім в Стамбулі,
Й його панове візири!
Владика дав би Бачково,
Бачково з монастирями,
Патріарха дав би Влахерно
Ураз із скарбом великим,
А султан дав би ще більше —
Гірне Лозено й Долішнє,
І пишні двори в Софії
Ураз із скарбом багатим —
Тому, хто зловить Радула,
Радула молод-войводу,
І ще й доставить живого
У славне місто Софію.
Ніхто на те ся не важить,
Ні турчин, ані албанець,
Ні єтропольський болгарин,
Ні цареградський циганин.
Лиш взявся Лало кровавий,
Що свояком був Радулу,
Піти Радула спіймати.
От Лало, швагер Радула,
Пішов на торг у Софію,
Купив там жовту баклагу,
Налив вина червоного,
Пішов в зелену планину
І крикнув, гукнув щосили:
«Радуле, брате Радуле,
Спіши сюди-ко, рідненький,
Несу тобі я частунок!
Бо нині свята п'ятниця,
А завтра свята субота,
Позавтра свята неділя,
В неділю моє весілля.
Там тобі балець багатий:
Тонка сорочка біленька,
Ще й повишивані плічка,
Ще й помережаний ковнір.

[ІЗ СЕРБОХОРВАТСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПОЕЗІЇ]

І. Мати святого Петра. Вперше надруковано в журн. «Житє і слово», 1895, кн. І, с. 7—8. Під назвою пісні вказано джерело перекладу: «Вук. Српске песме. І, 208 (133—4)». Назва пісні в оригіналі: «Мајка светога Петра».

Подається за першодруком.

«Житє і слово» — літературно-науковий і громадсько-політичний журнал революційно-демократичного напряму. Виходив у Львові (1894—1897) за редакцією І. Франка.

ІІ. Найбільші гріхи. Вперше надруковано в журн. «Житє і слово», 1895, кн. І, с. 8. Під назвою твору вказано джерело перекладу: «Вук. Песме. І, 209 (134—135)». Назва пісні в оригіналі: «Нејвећи гријеси».

Подається за першодруком.

ІІІ. Невдячні сини. Вперше надруковано в журн. «Житє і слово», 1895, кн. І, с. 8—9. Під назвою пісні вказано джерело перекладу: «Вук. Песме. І, 204 (123—4)».

Назва пісні в оригіналі: «Неблагодарни син».

Подається за першодруком.

ІV. Зрада жінки Груя Новаченка. Вперше надруковано в журн. «Житє і слово», 1895, кн. ІІІ, с. 326—333. Під назвою пісні вказано джерело перекладу: «Вук. Песме. ІІІ, 7 (34—45)». Назва пісні в оригіналі: «Невјера љубе Грујичине».

Подається за першодруком.

Всі переклади в журн. «Житє і слово» надруковані під рубрикою «Із слов'янської народної епіки».

Диякон Степан. Сербська легенда. Вперше надруковано в кн.: Читанка руська для другої кляси шкіл середніх. Львів, 1895, с. 60—63, без підпису перекладача. Передруковано : Іван Франко. Твори, т. XXVII. Харків, «Рух», 1929, с. 518—521.

Джерело перекладу: «Вук. Песме. ІІ (7—11)». Назва легенди в оригіналі : «Ђакон Стефан и два анђела».

Подається за першодруком.

Жінка багатого Гавана. Сербська народна легенда. Вперше иадруковано в кн.: Читанка руська для другої кляси шкіл середніх. Львів, 1895, с. 203—206, без підпису перекладача. Передруковано: Іван Франко. Твори, т. XXVII, с. 521—525.

Джерело перекладу: «Вук. Песни. І (135—140)». Назва легенди в оригіналі: «љуба богатого Гавана».

Подається за першодруком.

Жінка огняного змія. Вперше опубліковано в кн.: Міжслов'янські фольклористичні взаємини. К., Вид-во АН УРСР, 1963, с. 194. Автограф зберігається: ЦНБ, І, од. зб. 4931-б, арк. 1. Джерело перекладу: «Вук. Песме. І (171—172)». Назва в оригіналі: «Љуба змаја огњенога».

Подається за автографом.

Юнак застрілив вілу. Вперше надруковано в кн.: Міжслов'янські фольклористичні взаємини, с. 194—195. Автограф зберігається: ЦНБ, І, од. зб. 4931-б, арк. 1. Під назвою пісні вказано джерело перекладу: [«Вук. Песме]. І, 225 (151)».

Назва в оригіналі: «Јунак вилу устријели».

Подається за автографом.

Пряха і цар. Вперше надруковано в кн.: Міжслов'янські фольклористичні взаємини, с. 195. Автограф зберігається: ЦНБ, І, од. зб., 4931-б, арк. 3.

Під назвою пісні вказано джерело перекладу: [«Вук. Песме]. І, 240 (164—5)». Назва в оригіналі: «Прељa и цар».

Подається за автографом.

Неволя Стояна Янковича. Вперше надруковано в журн. «Дніпро», 1964, № 9, с. 141—143. Автограф зберігається: ЦНБ, І, од. зб. 4931-б, арк. 4-6.

Під назвою пісні вказано джерело перекладу: «Караджич, С. Н. П. III, 25 (168—172)».

Назва в оригіналі: «Ропство Јанковића Стојана». Належить до «ускоцьких» пісень, що складають окремий цикл сербохорватського епосу і дуже близькі до гайдуцьких.

Подається за автографом.

Крім перекладів із сербохорватської народної поезії, поданих у цьому томі, у відділі рукописів ЦНБ зберігаються автографи ряду незакінчених перекладів. Серед них: «Змій-Королевич», «Як Юг Богдан свою жінку продав» та ін.

Всі переклади зроблено приблизно в 1893—1895 рр.

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ В ПЕРЕКЛАДІ ПОЛЬСЬКОЮ ТА НІМЕЦЬКОЮ МОВАМИ

Вибір з українських народних пісень.

Вперше надруковано у варшавському літературно-громадському журналі ліберально-буржуазного напряму «Głos», 1890, № 11, с. 128—129, з короткою вступною статтею. Оскільки назви в перекладі належать І. Франкові, наводимо і перший рядок кожної пісні польською мовою. Для зручності вказуємо і назву чи перші рядки кожної пісні в оригіналі.

У передмові до перекладів І. Франко згадує поетів так званої української школи в польській літературі: Богдана Залеського (1802—1886), Северина Гощинського (1801—1876), а також польського поета і критика Казіміра Бродзінського (1791—1835).

Переклади зроблено в кінці 80-х років.

Всі переклади подаються за першодруком.

І. Mąż bije żonę ("Hej, tam za górką, tam za zieloną...»).

Автограф перекладу зберігається: ф. 3, № 206, с. 42.

Перший рядок в оригіналі: «Ой, там за горою, та й за кремінною». Текст пісні, що її записав М. Павлик у місті Косові, І. Франко подав у своїй праці «Жіноча неволя в руських піснях народних», Львів, 1883, с. 19.

II. Lepszy niemiły mąż, niż pan kochanek („Oj, leciała kukułeczka z Ukrainy...").

Автограф перекладу зберігається: ф. 3, № 206, с. 48.

Перший рядок в оригіналі: «Ой, летіла зозуленька по Вкраїні». Текст пісні записано в селі Нагуєвичі. І. Франко подав його у праці «Жіноча неволя в руських піснях народних», с. 38—39.

III. Mąż pijanica („Oj, wierzbo, wierzbo kędzierzawa...").

Автограф перекладу зберігається: ф. 3, № 206, с. 43. Перший рядок в оригіналі: «Ой дубе, дубе кучерявий». Текст пісні І. Франко подав у праці «Жіноча неволя в руських піснях народних», с. 43—44.

IV. Mąż zabija żonę („Oj, zakwitła kalina u zdroja...").

Автограф перекладу зберігається: ф. 3, № 206, с. 49—50. Перший рядок в оригіналі: «Ой, зацвіла калиноньна в лузі». Записана в селі Ценеві на Коломийщині. Текст пісні І. Франко подав у праці «Жіноча неволя в руських піснях народних», с. 27.

V. Piękność i rozum w zamężciu („Hej, cóż to tam za dym w polu...").

Автограф перекладу невідомий. Перший рядок в оригіналі: «Що то в полі за димове?». Текст пісні надруковано у виданні: Obrzędy i pieśni weselne ludu ruskiego we wsi Lolinie powiatu Stryjskiego, Краків, 1886, де вміщено весільні пісні в записах О. Рошкевич.

Was ist diese Burakivka traurig und nicht freudig! Вперше надруковано у недільному додатку до віденської газети ліберально-буржуазного напряму «Die Zeit» 27 серпня 1905 р. разом із статтею І. Франка «Der galizische Bauernstreik im Volkslied». («Галицький селянський страйк в народній пісні). І. Франко у цій статті зазначив, що пісню передав йому «один український слухач університету; він записав її під час різдвяних канікул у селі Бураківка Чортківського повіту від селянина Матвія Дмитрика».

Дата перекладу — 1905 р.

Подається за першодруком.

Наводимо український переклад пісні, опублікований разом із статтею І. Франка в журн. «Народна творчість та етнографія», 1963, № 2, с. 96—100.

Чому тота Бураківка сумна й невесела!
І хто її збунтував? Лиш сусідні села.
Сусідні села, збунтовані, не рушились з місця,
Тільки наша Бураківка у тюрму попала.
Ой, прибігла Текля з поля із великим криком:
«Людоньки, біжіть у поле, чужі йдуть нас бити!
Біжи скоро, мій ти мужу, нехай люди знають,
Нехай біжать вони в поле, добро захищають».
Жінка Грицька з Циганюком задумали змову,
Аби наших людей бідних військо половило».
У село побіг із криком Циганюк та й кличе:
«Ходіть, люди, скоро в поле, бо йдуть нас палити».
Гей, раненько в понеділок почали дзвонити,
Весь народ у Бураківці скоро тут зібрався.
Деркачеві було б краще дзвонів не торкатись,
Піти б йому та й до війта, його попигати.

Як зійшлася Бураківка та й під божу кару,
Оточило її військо, як курей у стайні.
Ой ти добрий боже в небі, святий понеділку,
Як то гнали народ бідний аж до Юзефівки.
За що так народ ганяли та й за чию шкоду?
Як погнали в Юзефівку, приставили варту
Та й кайдани наложили, аж надулись жили.
Ой, що тота Бураківка злого учинила,
Що її гірка година так важко побила?
Куди жінки хліб носили — була тільки стежка,
А де їхали гусари — стоптана дорога.
Коли жінки хліб принесли, в'язням подавали,
Послав Матек трьох гусарів, аби їх прогнали.
І почали ті гусари бідних жінок гнати,
Безталанні і побиті щодуху втікали.
Плачуть люди бідні: «Голод мучить нас і спрага»,
Жондця з них кепкує: «Подайте їм солі».
Тісна шопа, сира земля були їм нічлігом,
Ходить жандарм поміж ними та й штовхає в боки.
Так скінчився понеділок, вже й второк світає,
І почали Бураківку кудись далі гнати.
І почали людей бідних з льоху виганяти
Та й одного до другого мотузом в'язати.
Будете ви, добрі люди, той рік пам'ятати!
Ішли люди всередині, жовніри боками.
Хоч ви мені не повірте, то весь край то знає.
Ніхто не йшов з нами босо, лише жандарм Скіра.
Як нас гнали до Чорткова, спочивали в шинку:
Вони вино й пиво пили, а ми сльози лили.
Як нас вони в Чортків гнали, під саму ремізу,
Як злодіїв, всіх без честі, всіх позакривали.
Казали нам ночувати на білій соломі:
«Хто підпише протоколи, той піде додому».
Гей, у тюрмі в Тернополі є залізні грати,
Там сиділо двісті сорок людей з комітету.
На двірці, гей, в Тернополі, є залізні шини:
Хто був членом комітету, того залишили.
Як ішли ми з Тернополя, то стали зітхати:
«Так не мудро страйкувати не будемо вдруге!
Як ще будем страйкувати, буде нам наука,
Щоб за ніщо у в'язницю більш не попадати,
А за нашу гірку кривду хай пани заплатять:
Їхню білу шкуру будем косами здирати!»

AUSWAHL AUS DEN VOLKSLIEDERN DER KLEINRUSSEN

Вперше надруковано в кн.: Ivan Franko. Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine. Akademie—Verlag. [Берлін], 1963, с. 157—171. Переклади під назвою «Auswahl aus den volksliedern der Kleinrussen» («Вибір з українських народних пісень») зроблено І. Франком на початку 80-х років.

Dreimal krähte schon der Hahn... Автограф перекладу зберігається: ф. 3, № 210, с. 12. Перший рядок пісні в оригіналі: «Піють півні, піють другі, ще й курка кокоче».

Подається за автографом.

Ach, schon sinkt die Sonne... Автограф перекладу зберігається: ф. 3, № 210, с. 12—13. Перший рядок пісні в оригіналі: «Сонце низенько, вечір близенько».

Подається за автографом.

Kennst du mich nicht, Vasyl mein... Автограф перекладу зберігається: ф. 3, № 210, с. 13. Перший рядок пісні в оригіналі: «Не знаєш, Василю».

Подається за автографом.

Drüben rauscht ein Eichenwald... Автограф перекладу зберігається: ф. 3, № 210, с. 13—14. Перший рядок пісні в оригіналі: «Гей, на горі дубина».

Подається за автографом.

Nicht alle Blumen tragen Früchte... Автограф перекладу зберігається: ф. 3, № 210, с. 14. Перший рядок пісні в оригіналі: «Не всі тії та й сади цвітуть».

Подається за автографом.

Verlobtes Mädchen, traurige Schöne... Автограф зберігається: ф. 3, № 210, с. 14. Перший рядок пісні в оригіналі: «Ой ти, дівчино, заручена».

Подається за автографом.

Ach, wie sehnt sich meine Seele nach dir, meine Liebe!..

Автограф зберігається: ф. 3, № 210, с. 14—15. Перший рядок пісні в оригіналі: «Ой, тужу я тужу як вечір, так рано».

Подається за автографом.

Flog ein Kuckuck von Ukraine her einmal... Автограф перекладу зберігається: ф. 3, № 210, с. 15—16. Перший рядок пісні в оригіналі: «Ой, летіла зозуленька по Вкраїні».

Подається за автографом.

Breit und weit und seitwärts vorne... Автограф зберігається: ф. 3, № 210, с. 16. Перший рядок пісні в оригіналі: «Ой, у полі нивка, кругом материнка».

Подається за автографом.

Es fliegt das Pferd, es rauscht das Gras... Автограф зберігається: ф. 3, № 210, с. 16. Перший рядок пісні в оригіналі: «Ой, кінь летить, трава шумить». У праці І. Франка «Студії над українськими народними піснями» вона вміщена під назвою «Смерть козака в степу» (с. 82—84).

Подається за автографом.

Es grämt die Popadia und verdroß sich hart... Автограф зберігається: ф. 3, № 210, с. 17—19. Перший рядок пісні в оригіналі: «Журилася попадонька та своєю бідою».

Подається за автографом.

Der Gesang vom Frieden des Chmelnicki in Bilaja Cerkov'...

Автограф зберігається: ф. 3, № 210, с. 19—22. Назва думи в оригіналі: «Повстання після Білоцерківського миру» (див. зб.: Українські думи та історичні пісні. К., Вид-во АН УРСР, 1955, с. 117—119).

Подається за автографом.

Der Gesang von der Schwester und dem Bruder. Автограф зберігається: ф. 3, № 210, с. 23—25. Назва думи в оригіналі: «Про сестру і брата».

Крім цих перекладів, І. Франкові належить переклад уривка «Думи про вдову і сина» («Der Gesang von einer Witwe und ihren Söhnen» — ф. 3, № 210, с. 22—25):

Manchen Tag und manches Jahr
Eine arme Witwe war,
Eine arme, alte Frau,
Schleppt' ihr Leben gar genau,
Schleppt'es in der niedern Hütte
In der kleinen Kinder Mitte.
Ihre Kinder liebte sie,
In den Dienst nicht schickte sie,
Daß ihr junges Leben ihnen
Nicht im[1] mög' verrinnen,
Nicht im Grame und im Leiden
Unter harten fremden Leuten.

[НАРОДНІ ПІСНІ В ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ]

Вперше надруковано у виданні: Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine. 1963, с. 171—174.

Автографи, пронумеровані І. Франком, зберігаються: ф. 3, № 398156 (під назвою «Три галицько-руські народні пісні в перекладі на німецьку мову»). Автографи всіх інших перекладів зберігаються: ф. 3, № 398/54.

Переклади зроблено 1882 р.

Подаються за автографами.

I. Drei Sorgen (Ging ich nicht allein...). Перший рядок пісні в оригіналі: «Не сама я ходила». Записана в Березові Нижньому на Коломийщині, опублікована в праці І. Франка «Жіноча неволя в руських піснях народних», с. 22—23.

II. Zu spät gekommen (Flog ein Kuckuck in der Ukraine auf und nieder...) Перший рядок пісні в оригіналі: «Ой, летіла зозуленька по Вкраїні». Записана в Нагуєвичах, опублікована в праці І. Франка «Жіноча неволя в руських піснях народних», с. 38—39.

III. Die Trauerweide (Ach Trauerweide, neig dich, neige!). Перший рядок пісні в оригіналі: «Ой, дубе, дубе, кучерявий» (перекладено неповністю, до слів: «Летять пташечки: хвіть-хвіть»). Записана в Ценеві на Коломийщині, опублікована в праці І. Франка «Жіноча неволя в руських піснях народних», с. 43—44.

Aus dem Feld ohn' Ende. Перший рядок пісні в оригіналі: «Ой, у полі нивка». Це новий варіант перекладу.

---

[1] Далі одне слово нерозбірливе.— *Ред.*

Was fliegt weg, o Mutter. Перший рядок пісні в оригіналі: «Чому, ненько, не раненько сокіл вилітає».

Ach, mein Leid, so lau. Перший рядок пісні в оригіналі: «Жалі мої, жалі».

ІЗ ЕПІЧНОЇ ПОЕЗІЇ НАРОДІВ СВІТУ

1914 р. І. Франко переклав багато староанглійських, старошотландських, староісландських, старонорвезьких балад, албанських, іспанських, португальських, італійських і німецьких народних пісень та романсів. Він мав намір видати ці балади, пісні і романси різних народів світу окремою книжкою, про що, зокрема, свідчать помітки на автографах, яким шрифтом складати підрядкові пояснення до шотландських балад (petit). Однак видати переклади І. Франкові не вдалося — на перешкоді стала перша світова війна, хвороба Франка, а далі й смерть.

Збірка перекладів І. Франка є першою й найповнішою в історії української літератури спробою представити зразки балад, пісень і романсів багатьох народів світу.

Автографи балад, пісень та романсів складають велику рукописну збірку (ф. 3, № 399, с. 1—309). Сюди входять: «Староанглійські балади» (с. 1—26), «Альканзор і Заїда. Маврська романса» (с. 27), «Старошотландські балади» разом з передмовою (с. 29—148), «Із староісландських пісень» (с. 149—154), «Старонорвезькі балади» (с. 155—215), «Із албанських народних пісень» (с. 217—228), «Іспанські романси» (с. 229—237), «Із португальських народних пісень» (с. 239—254), «Із італійських народних пісень» (с. 255—259), «Дівчина-воячка. Старокитайська народна пісня» (с. 261—263), «З німецьких нар[одних] пісень» (с. 265—277), «Із староісландських народних балад» (с. 279—309).

Кожен розділ має свою пагінацію. Наскрізна нумерація сторінок зроблена (не рукою І. Франка), очевидно, після того, як автографи були оправлені в окрему книгу.

Автографи перекладів чистові (з деякими поправками мовно-стилістичного характеру).

За життя поета жоден з цих перекладів не був опублікований.

Зважаючи на те, що «Старошотландським баладам» передує вступна стаття автора, яка має важливе значення для розуміння не лише цього циклу, а й балад інших народів, цим розділом відкриваємо антологію перекладів І. Франка.

Під рубрикою «Із епічної поезії народів світу» подаємо також переклади із румунських народних легенд, із угорського народного епосу, циганських і єврейських народних пісень.

СТАРОШОТЛАНДСЬКІ БАЛАДИ

Переклад балади «Шотландська відвага й англійська зручність» вперше надруковано в журн. «Радянська Україна», 1941, № 2, с. 31—33. Переклад балад: «Помста одуреної», «Англійський герой сер Джон Соклінг», «Дивні дива», «Смерть лорда Дугласа» разом із вступною статтею вперше опубліковані в кн.: Твори,

т. XV, с. 109—122. Переклад балади «Братовбійця» вперше вміщено в газ. «Літературна Україна» 25 травня 1965 р. Переклади всіх інших шотландських балад вперше надруковано в кн.: Літературна спадщина. Т. IV. Іван Франко, с. 270—308.

Автографи перекладів зберігаються: ф. 3, № 399, с. 1—27.

Тексти подаються за автографами.

ІЗ СТАРОАНГЛІЙСЬКИХ БАЛАД

Всі переклади вперше надруковані в кн.: Літературна спадщина. Т. IV. Іван Франко, с. 309—339. У цьому виданні під рубрикою «Староанглійські балади» вміщено переклад мавританського романсу «Альканзор і Заїда». В автографі цей переклад йде після балади «Лондонський розбійник». Оскільки романс не належить до староанглійських балад, вміщуємо його під окремою рубрикою.

Автографи перекладів зберігаються: ф. 3, № 399, с. 1—27.

Тексти подаються за автографами.

СТАРОНОРВЕЗЬКІ БАЛАДИ

Переклад балади «Заклята» вперше надруковано в журн. «Радянська Україна», 1941, № 2, с. 33—35. Переклади балад: «Свідок танцю ельфів», «Морський цар і Гаємо», «Король Гарольд і молодий Гемінг», «Живий мрець» вперше надруковано в кн.: Твори, т. XV, с. 131—139.

Всі інші балади, що друкуються в даному томі, опубліковані в кн.: Літературна спадщина. Т. IV. Іван Франко, с. 372—402.

Автографи перекладів зберігаються: ф. 3, № 399, с. 155—215.

Переклади українською мовою Франко робив за німецькою збіркою: Norwegische, Isländische, Färöische Volkslieder der Vorzeit von Ross Warrens. Hamburg, 1866.

Тексти подаються за автографами.

ІЗ СТАРОІСЛАНДСЬКИХ ПІСЕНЬ

Переклад «Пісні про Асберна» вперше надруковано в кн.: Твори, т. XV, с. 130—131 (під рубрикою «Із староісландських балад»). «Пісню про Ботільду» вперше надруковано в газ. «Літературна Україна» 28 травня 1965 р. Інші переклади, що подаються у даному томі, опубліковані в кн.: Літературна спадщина. Т. IV. Іван Франко, с. 340—343.

Автографи перекладів зберігаються: ф. 3, № 399, с. 149—153.

Тексти подаються за автографами.

ІЗ СТАРОІСЛАНДСЬКИХ НАРОДНИХ БАЛАД

Переклади балад «Сестра сестру топить», «Пісня про Рібальда», «Трісла тятива» вперше надруковані в кн.: Твори, т. XV, с. 123—130. Балади «Між двома жінками», «Як Христина

княгинею стала», «Отець пробує дочку» вперше опубліковано в журн. «Жовтень», 1966, № 1, с. 122—128, разом зі статтею «Нові скарби генія». Всі інші балади вперше надруковані в кн.: Літературна спадщина. Т. IV. Іван Франко, с. 344—402.

Автографи перекладів зберігаються: ф. 3, № 399, с. 279—309.

Переклади подаються за автографами.

[ІЗ СТАРОНІМЕЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ]

Із «Пісні про Нібелунгів». Вперше надруковано разом з передмовою в кн.: Твори, т. XV, с. 102—108.

Автограф зберігається: ф. 3, № 408, с. 1—8.

Збереглися ще два уривки перекладу з німецької епічної поеми під назвою «Із співу про Нібелунгів»: «Пісня про Крімгільду» з першої частини поеми («Wie Kriemhielde träumte») та «Як Гаген і Фолькер сторожу держали» з другої частини («Wie Hagen und Volker Schildwacht standen») — ф. 3, № 401, с. 95—101. Вони є первісною редакцією перекладеного уривка, що подається в даному томі.

Як свідчить замітка під автографом № 401: «У слідуючих випусках дальше буде», І. Франко мав намір перекласти всю поему, але не здійснив свого задуму.

Подається за автографом.

ІЗ АЛБАНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Переклад пісні «Смерть Скандербега» вперше надруковано в журн. «Радянська Україна», 1941, № 2, с. 30—31. «Димитрій і Анджеліна», «Константин і Гарентина» вперше надруковано в кн.: П. М. Попов, Албанія в російській та українській літературах XV—XX ст. К., Вид-во АН УРСР, 1959, с. 299—308. Останні дві пісні надруковано також у кн.: Літературна спадщина. Т. IV. Іван Франко, с. 403—412, без зазначення, що твори ці вже були опубліковані.

Тексти подаються за автографами.

ІСПАНСЬКІ РОМАНСИ

Переклади романсів «Добра дочка», «Вірна жінка» вперше надруковані в кн.: Твори, т. XV, с. 143—144. Переклади всіх інших іспанських романсів вперше надруковано в кн.: Літературна спадщина. Т. IV. Іван Франко, с. 412—418.

Автографи перекладів зберігаються: ф. 3, № 399, с. 229—237.

Тексти подаються за автографами.

АЛЬКАНЗОР І ЗАЇДА. МАВРСЬКИЙ РОМАНС

Вперше надруковано в кн.: Літературна спадщина. Т. IV, Іван Франко, с. 337—340, під рубрикою «Балади старо-англійські». Оскільки твір «Альканзор і Заїда», як видно з під-

заголовка, є маврітанським романсом, подаємо його під окремою рубрикою. Перекладена І. Франком балада є англійською переробкою одного з найпоширеніших так званих «маврітанських» романсів серії про Сайде і Саїда. Маврітанські романси — твори переважно іспанського фольклору.

Подається за автографом: ф. 3, № 399, с. 27.

ІЗ ПОРТУГАЛЬСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Переклади пісень «Дівчина-воячка» (I і II ч.), «Три замки» вперше надруковано в кн. : Твори, т. XV, с. 145—148. Пісню «Поворот» вперше надруковано в газ. «Літературна Україна» 28 травня 1965 р. Переклади всіх інших пісень опубліковано в кн.: Літературна спадщина. Т. IV. Іван Франко, с. 419—427.

Вперше друкується третя частина вірша «Дівчина-воячка» — «Донна Леонора».

Автографи перекладів зберігаються: ф. 3, № 399, с. 239—254.

Переклади подаються за автографами.

З ІТАЛІЙСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Переклади пісень «Смерть вояка» та «На послугах у сусідів» вперше надруковано в кн.: Твори, т. XV, с. 149—151; пісню «Гарна ломбардка» вперше надруковано в кн.: Літературна спадщина. Т. IV. Іван Франко, с. 428—429.

Автографи перекладів зберігаються: ф. 3, № 399, с. 255—259.

Переклади подаються за автографами.

ІЗ НІМЕЦЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Переклад твору «Пісня про кравців» вперше було надруковано в журн. «Літературно-науковий вісник», 1903, кн. 3, с. 252; пісні «Утека французів із Росії 1812 року», «Слюсарський челядник», «На одне виходить» вперше надруковано в кн.: Твори, т. XV, с. 157—159; пісню «Рицар і служниця» вперше надруковано в газ. «Літературна Україна» 28 травня 1965 р. Переклади пісень: «Поцілуй — то смерть», «Бабуся-отруйниця», «Швейцарець-дезертир», «Вояк на нічлігу», «Сестра-служниця» вперше опубліковано в журн. «Жовтень», 1966, № 1, с. 128—132.

Переклади пісень «Королевич і королівна», «Рицар і служниця», «Чудасії» вперше надруковано в кн. Літературна спадщина. Т. IV. Іван Франко, с. 431—433, 438.

Пісня «Відважні кравці» друкується вперше.

Автографи перекладів зберігаються: ф. 3, № 399, с. 265—277.

Переклади, за винятком «Пісні про кравців», подаються за автографами.

«Літературно-науковий вісник» — щомісячний художній, науковий і публіцистичний журнал. У період, коли до його редакції входив І. Франко (1898—1906), журнал мав демократичне спрямування.

[ІЗ РУМУНСЬКИХ НАРОДНИХ ЛЕГЕНД]

Майстер Маноле. Румунська народна легенда. Вперше надруковано в газ. «Неділя», 1912, № 33, с. 5—6. Передруковано в кн.: І. Франко. Студії над українськими народними піснями, т. І. Львів, 1913, с. 497—499 (розділ XIII, «Колядка про св. Софію в Києві»).

Переклад датується 1912 р.

І. Франко переклав румунську народну баладу за німецькою збіркою: Rumänische Volkspoesie. Gesammelt und georgnet von W. Alexandri, deutsch von W. v. Kotzebue, Berlin, 1857, с. 40—46. Передруковуючи свій переклад у праці «Студії над українськими народними піснями», І. Франко зробив таке зауваження: «Німецький автор (тобто В. Коцебу.— *Ред.*) переклав румунський твір досить свобідно, тому й я покористувався досить свобідно його перекладом, заступаючи напушену фразеологію простішими висловами в дусі народної поезії» (с. 496—497).

Подається за працею І. Франка «Студії над українськими народними піснями».

«Неділя» — щотижнева літературно-наукова та громадська газета ліберально-буржуазного напряму. Виходила у Львові в 1911—1912 рр.

[ІЗ УГОРСЬКОГО НАРОДНОГО ЕПОСУ]

Угорська національна сага. Вперше надруковано: Наукові записки Ужгородського університету, т. XXV. Ужгород, 1957, с. 133—142.

Автограф зберігається: ф. 3, № 410.

В автографі перекладу є дві строфи, перекреслені рукою І. Франка. Після строфи, що починається рядком «Він пан слуг і стад численних...» викреслено:

Йшла при ньому його жінка
Й Арпад, син його найстарший,
І сини два його вуйка
Гулєца, Жвард і Кадуша.

В кінці третьої частини, після останньої строфи, викреслені такі рядки:

Воєводою начальним
Вибрали собі Арпада,—
Той повів їх іншим шляхом
В кітловини Семиграда.

Подається за автографом.

[ІЗ КИТАЙСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ]

Дівчина-воячка. Старокитайська народна пісня. Вперше надруковано в кн.: Твори, т. XV, с. 152—155.

Автограф зберігається: ф. 3, № 399, с. 261—263. Переклад зроблено 1914 р.

Подається за автографом.

[ІЗ ЦИКЛУ] «ЦИГАНСЬКІ МЕЛОДІЇ»

Друкується вперше за автографами: ф. 3, № 483. На конверті, в якому зберігаються ці переклади, рукою І. Франка написано: «Циганські мелодії».

Ймовірно, що ці твори є переспівами циганських народних пісень. І. Франко міг перекласти їх з німецької мови. Встановити джерело, за яким перекладені чи переспівані ці тексти, не вдалося. Можливо, що поет мав у своєму розпорядженні недруковані записи цих текстів.

[ІЗ ЄВРЕЙСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ]

«Багач собі наче король той жиє...». Вперше надруковано в журн. «Товариш», 1888, № 1, с. 89—90.

Збереглися два автографи цієї пісні. Один датується 1882 р. (ф. 3, № 557); він наводиться як додаток до статті І. Франка «Жидибагачі» і «капцани» в Галичині» (надруковано у виданні: За сто літ, кн. IV, 1929, с. 258—259); другий автограф (ф. 3, № 214, с. 129) ідентичний першодруку.

Порівняно з першодруком автограф № 557 має деякі відмінності, зокрема у приспіві другий рядок звучить інакше:

Безжурність твоя, то твій рай.

Остання строфа також не в усьому збігається з першодруком:

Ну ж разом держімся усі капцани,
То й світ весь повернем з собою!
Най з нас не кепкують багаті пани,
Годуючись нашою кров'ю!

Переклад супроводжується короткою вступною статтею «Із жидівської поезії жаргонової» (підписана: «Ред[акція]»), яку тут наводимо:

«Думка, самосвідомість, бажання освіти й поліпшення відносин людських є і будуть для нас симпатичні все і всюди, де тільки появляться, без огляду на форму. От тим-то ми й приписуємо немалу вагу й жидівській поезії жаргоновій в Галичині (особливо ж жаргоновій драмі), котра помимо середньовікової, а не раз і просто варварської форми все-таки, звертаючися прямо до темних і з погляду загальнолюдської освіти крайне занедбаних мас жидівських, вносить в них зароди здорової думки, обрядового скептицизму й почуття загальнолюдського, не раз вибігаючи далеко поза рамки правовірного «хуситства». Всіх, що бажали би ближче познайомитися з обсягом і розвоєм сеї літера-

тури у нас і в Росії, відсилаємо до гарної статті д. Бернфельда «Жидівська література гебрейська й жаргонова», що була надрукована 1886 р. в «Зорі», а з свого боку поміщувати будемо в «Товариші» час від часу переклади поодиноких характерніших творів тої літератури. На перший раз подаємо «Пісню капцана» (т. є. вбогого жида, пролетарія), незвісного автора, записану 1882 року в Дрогобичі від д. Зінгера і малюючу контраст суспільний між убогими жидами-капцанами і багачами-ойшерами».

Подається за першодруком.

«Т о в а р и ш» — літературно-науковий журнал революційно-демократичного напряму. Заснований прогресивними студентами у Львові 1888 р. До редакції входили І. Франко, М. Павлик та ін. Вийшов лише один номер журналу.

ПОЯСНЕННЯ СЛІВ

А л ь к а́ д — суддя

Б а р а ш к у в а́ т и — любитися
Б е з п е́ ч н е — напевно
Б е́ т я р (б а́ т я р) — гультяй, волоцюга
Б и́ н д и — стрічки, стяжки

В а́ н д е р — прогулянка, мандри
В а́ р а — тут: годі
В а х л я́ р — віяло
В т я ж і́ — вагітна
В е́ д л я — задля, згідно (чогось)
В е́ р г а т и — кидати
В о р о х о́ б н и к — бунтар, повстанець

Г а р у в а́ т и — важко працювати
Г е р д а н и́ — жіночі прикраси; вишита бісером мережка
Г е т у м о г е р — тут: сім мадяр
Г н е т ь — враз, негайно
Г р и з ь — гризота, журба

Д е л и́ н а — балка
Д о в о́ д и т и — командувати, керувати
Д р у х о т а́ т и — валити, трощити

Ж о́ н д ц я — управитель

З а́ п т і й — прислужник
З а т е́ к л о — завзято
З б і́ р и — охоронці
З в а́ д а — незгода, сварка
З в а р у в а́ т и — виманити, дістати, вкрасти
З л і́ с н и й — лісник
З л о т о́ ч и т и — вимучити

К а п у́ з а — кашкет, головний убір
К а́ я т и — лаяти
К л і т ь — комора, хатина
К м е т ь — холоп, слуга, упосліджений
К о в б — колода
К о́ в т а т и — стукати
К о р к о́ ш і — плечі; «взяти на коркоші» — взяти на плечі
К о́ с т и т и — лаяти, дошкуляти, колоти
К р а т и — грати
К р е м і н ц і́ — саморобні литі кулі
К р у г а́ й — беркут, орел
К у б р а́ к — назва одягу
К у ж і́ в к а — пристрій для прядива (повісма)

Л е́ г к и — легені
Л е н і́ т и — хотіти, бажати, леліяти
Л и к — ковток

Ли́лик — кажан
Лім — кам'яний виступ
Ло́міт — гул, тріскотня, ляскіт

Ма́ючий — багатий
Мо́вня — блискавка
Мой — вигук при звертанні до рівних або нижчих
Муть — будуть

Небо́й — сміливець
Не вісна — невинна, непорочна
Не свідім — не знаю
Нізámі — службовці
Ногавúця — холоша

О́брус — скатертина
О́вшім — охоче
Оказа́ле — показне
Окульба́чити — осідлати
Орть — верхній одяг
Оссúна — одна з форм прокляття
Отхла́нь — морський намул

Па́ріб — пахолок, слуга
Планúна — полонина, левада
Побара́ти — плюндрувати
Покрúйому — обережно, тихо
Пома́к — застаріле в болгарській мові слово, означає болгарин-магометанин
По́пис — парад
Поскіпати — порубати, посікти
Поспо́лу — повсюдно
Похідня — смолоскип
Правода́жні — дошки, на яких записані закони, права
Правотúтися — шукати свого права
Прúлбиця — ранець
Прися́сто (боже) — присягаю (богу), їй-бо
Прізо́нка — тюрма
Пу́гар — склянка, чарка

Ро́жинець — ніж із піхвою
Ро́зказ — наказ
Розмо́жесь — заволодіє, запанує, здобуде перемогу

Секле́ри — угорське плем'я
Скін — загибель, смерть
Скіпи — скипки, якими світили
Сли — коли, якщо
Со́мплі — бурульки
Со́рок ок — стара міра ваги
Спо́ювати — з'єднувати
Стектúся — сказитися
Стравува́ти — харчувати
Сту́дня — криниця, колодязь

Та́ма — гать; тут: там
Тафу́к — одяг
Те́рас — тераса
Тінг — збори, віче
Тогідь — минулого року
Тонь — ополонка
Трафля́ти — поціляти
Тре́нзля — уздечка
Трібува́ти — пробувати, змагатися
Тру́нок — напій

Увереча́ — вкинути
Уводúти — обдурювати
Удо́скіч — навздогін
Укартува́ти — спланувати, обміркувати, погодити, вирішити
Уфаче́на — схоплена

Х і с н о́ — добро, пожиток

Ц а б а н и́ т и — лаяти, проклинати, кричати
Ц в і́ л і х — назва тканнни
Ц и́ н д и т и — сидіти в тюрмі
Ц і в к а — дуло

Ц у́ г л і — повід, віжки

Ч е н т і м — дрібна монета

Ш л ю б у в а́ т и — давати клятву
Ш т у́ к и — шматки

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

1. І. Франко. Фото. 1913 . . . . . 4—5
2. Сторінка автографа перекладу «Рукописі Короледворської» (1873) . . . . . 224—225
3. Обкладинка альманаха «Товариш» (1888) . 224—225
4. Сторінка автографа перекладу українських народних пісень німецькою мовою (1882) . 256—257
5. Обкладинка журналу «Житє і слово» (1895) 256—257

ЗМІСТ

ІЗ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ЕПІЧНОЇ ПОЕЗІЇ

[ІЗ СТАРОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ]

СЛОВО ПРО ПОХІД ІГОРЯ 7
I. Вступ 7
II. Збір Ігоря і похід Всеволода 8
III. Виступлення в похід 10
IV. Побіда над половцями 11
V. Напад нових сил половецьких 11
VI. Згадка про минувші літа 13
VII. Пораження русинів 14
VIII. Смуток природи і цілої Русі о пораженню Ігоря 14
IX. Сон Святослава і бесіда з боярами 16
X. Зазив до співчасних князів 18
XI. Згадка про давніх князів 20
XII. Плач Ярославни 22
XIII. Побіг Ігоря із пліна 23
XIV. Поворот Ігоря із пліна 25

[ІЗ ЧЕСЬКОЇ ПОЕЗІЇ]

Дещо про «Рукопись Кородедворську» 27
РУКОПИСЬ КОРОЛЕДВОРСЬКА 37
Чмир і Власлав 37
Забóй, Славóй і Людєк 43
Бенеш Германів 49
Людиша и Любор 51
Ольдрик і Болеслав 54
Ярослав 56
Любушин суд 63
Олень 66
Збигонь 67
Ягоди 68

Пісня під Вишгородом 69
Жайворонок 70
Опущена 70
Зозуля 71
Китиця 71
Рожа 72

ІЗ БОЛГАРСЬКИХ ПІСЕНЬ НАРОДНИХ

Пісні гайдуцькі 73
1. Сирота йде в гайдуки 75
2. Чого хотіли гайдуки? 77
3. Скривджений слуга шукає правди в гайдука 78
4. Дівчина сприяє гайдукові 80
Дівчина-воячка 82
«Листя пише юнак Панчоолу...» 84

[ІЗ СЕРБОХОРВАТСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПОЕЗІЇ]

I. Мати святого Петра 86
II. Найбільші гріхи 87
III. Невдячні сини 88
IV. Зрада жінки Груя Новаченка 89

Диякон Степан. *Сербська легенда* 96
Жінка багатого Гавана. *Сербська народна легенда* 100
Жінка огняного змія 103
Юнак застрілив вілу 103
Пряха і цар 104
Неволя Стояна Янковича 105

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ В ПЕРЕКЛАДІ ПОЛЬСЬКОЮ ТА НІМЕЦЬКОЮ МОВАМИ

Вибір з українських народних пісень

I. Mąż bije żonę. 112
II. Lepszy niemiły mąż, niż pan kochanek 113
III. Mąż pijanica 113
IV. Mąż zabija żonę... 115
V. Piękność i rozum w zamężciu 116
„Was ist diese Burakivka traurig und nicht freudig!..." 117

AUSWAHL AUS DEN VOLKSLIEDERN DER KLEINRUSSEN 119

1. „Dreimal krähte schon der Hahn..." 119
2. „Ach, schon sinkt die Sonne..." 119
3. „Kennst du mich nicht, Vasyl mein..." 120

4. „Droben rauscht ein Eichenwald..." 120
5. „Nicht alle Blumen tragen Früchte..." 121
6. „Verlobtes Mädchen, traurige Schöne..." 121
7. „Ach, wie sehnt sich meine Seele nach dir, meine Liebe!" . . 121
8. „Flog ein Kuckuck von Ukraine her einmal..." 122
9. „Breit und weit und seitwärts vorne..." 123
10. „Es fliegt das Pferd, es rauscht das Gras..." 123
11. „Es grämt sich die Popadia und verdroß sich hart..." 124

Der Gesang vom Frieden des Chmelnicki in Bilaja Cerkov
Und von dem Kosakenkriege 126
Der Gesang von der Schwester und dem Bruder 130

[НАРОДНІ ПІСНІ В ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ]

I. Drei Sorgen 133
II. Zu spät gekommen 134
III. Die Trauerweide 134

„Aus dem Feld ohn' Ende..." 136
„Was fliegt weg, o Mutter..." 136
„Ach, mein Leid, so lau 137

ІЗ ЕПІЧНОЇ ПОЕЗІЇ НАРОДІВ СВІТУ

СТАРОШОТЛАНДСЬКІ БАЛАДИ

Передмова 141
I. Королівна слугою 145
II. Коханок чи син? 149
III. Жорстока мати 151
IV. Убитий рицар і його вірна любка 152
V. Убитий рицар і невірна любка 153
VI. Шотландська відвага й англійська зручність 154
VII. Братовбійця 160
VIII. Помста одуреної 161
IX. Материне прокляття 163
X. Мертвий коханець 164
XI. Зрадник Фудредж 168
XII. Зрадливий сер Джон 173
XIII. Пригода на ловах 175
XIV. Убитий жених 178
XV. Морська панна 182
XVI. Дівчина з Лочрояна 184

XVII. Могила 188
XVIII. Сер Патрік Спенс 190
XIX. Брат убиває сестру 193
XX. Чорт і стара баба 195
XXI. Англійський герой сер Джон Сокліпг 197
XXII. Дивні дива 198
XXIII. Смерть лорда Дугласа 202
XXIV. Батьковбійця 204

ІЗ СТАРОАНГЛІЙСЬКИХ БАЛАД

I. Король Лір і його дочки 206
II. Смерть із кохання 211
III. Сповідь королеви Еллінори 213
IV. Королівська заздрість 216
V. Венецький жид 218
VI. Розамунда 223
VII. Нелюбу до шлюбу 226
VIII. Лондонський розбійник 282

СТАРОНОРВЕЗЬКІ БАЛАДИ

I. Рицар Тінне 240
II. Морська покуса 246
III. Вісім літ у карлів 247
IV. Танець ельфів 250
V. Свідок танцю ельфів 251
VI. Пан Ольоф і дочка короля ельфів 252
VII. Ірфар і Зільбер Кляра 253
VIII. Морський цар і Гаємо 257
IX. Заклята 259
X. Лиха мачуха 260
XI. Зачарований кінь 264
XII. Крук послом 265
XIII. Король Гаральд і молодий Гемінг 270
XIV. Суперечка загадками 272
XV. Жоновбійця 274
XVI. Дочки мстять смерть вітця 277
XVII. Смерть через кохання 278

Підгледів 282
Живий мрець 284
Гра в кості 285

ІЗ СТАРОІСЛАНДСЬКИХ ПІСЕНЬ

I. Купці на морі 288
II. Пісня про Ботільду 289

III. Пісня про Асберна 291
IV. Минулася жура моя 292

ІЗ СТАРОІСЛАНДСЬКИХ НАРОДНИХ БАЛАД

I. Рицар Штіг 294
II. Морський Див 296
III. Лиха мачуха 297
IV. Сестра сестру топить 299
V. Пісня про Рібальда 301
VI. Оклеветана швагром 305
VII. Закоханий позаочі 309
VIII. Між двома жінками 312
IX. Як Христина княгинею стала 316
X. Смерть Трістрама 318
XI. Два супірники 322
XII. Муж, убитий в день шлюбу 328
XIII. Трісла тятива 334
XIV. Отець пробує дочку 335
XV. Мати-отруйниця 336

[ІЗ СТАРОНІМЕЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ]

Із «Пісні про Нібелунгів» 338

ІЗ АЛБАНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

I. Димитрій і Анджеліна 346
II. Константин і Гарентина 348
III. Смерть Скандербера 356

ІСПАНСЬКІ РОМАНСИ

I. Невірна 360
II. Зачарована 361
III. Одурена 363
IV. Добра дочка 363
V. Вірна жінка 364
VI. По страті милої 365
VII. Сердита королівна 366
VIII. В'язень 367
IX. Засуджений 367
X. Нещаслива за мужем 368
Альканзор і Заїда. *Маврський романс* 371

ІЗ ПОРТУГАЛЬСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

І. Згорів інфант 375
ІІ. Дівчина-воячка 376
ІІІ. Поворот 380
ІV. Пілігрим 382
V. Три замки 387
VI. Почала без мужа 387

ІЗ ІТАЛІЙСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

І. Смерть вояка 392
ІІ. На послугах у сусідів 394
ІІІ. Гарна ломбардка 395

ІЗ НІМЕЦЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Пісня про кравців 397
І. Королевич і королівна 399
ІІ. Рицар і служниця 401
ІІІ. Сестра-служниця 403
ІV. Бабуся-отруйниця 406
V. Вояк на нічлігу 406
VI. Швейцарець-дезертир 409
VII. Утека французів із Росії 1812 року 409
VIII. Слюсарський челядник 410
IX. На одне виходить 411
X. Відважні кравці 412
XI. Чудасії 413
XII. Поцілуй — то смерть 414

[ІЗ РУМУНСЬКИХ НАРОДНИХ ЛЕГЕНД]

Майстер Манолє. *Румунська народна легенда* 415

[ІЗ УГОРСЬКОГО НАРОДНОГО ЕПОСУ]

Угорська національна сага 420
І. Альм — угорський воєвода 421
ІІ. Альм під Києвом 423
ІІІ. Як Альм пропав 425

[ІЗ КИТАЙСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ]

Дівчина-воячка. *Старокитайская народная пісня* 431

[ІЗ ЦИКЛУ] «ЦИГАНСЬКІ МЕЛОДІЇ»

Старий циган 433
Запит до бога 433
Циган і панщина 436
Циган — не пан 437
Циган-скрипаль 437
Студня 438
Циган до крука 438
Любовні знаки 439
Циганська молитва 439
Одурена 440
Її прокляття 441
Бетяр 441
Анрус і смерть 442
Мертвий муж 443
Допиталася 445
Добра рада 446

[ІЗ ЄВРЕЙСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ]

«Багач собі, наче король той живе...» 447

КОМЕНТАРІ 449

ПОЯСНЕННЯ СЛІВ 469

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ 472

Академия наук
Украинской ССР

Институт литературы
им. Т. Г. Шевченко

ИВАН
ФРАНКО

Собрание сочинений
в пятидесяти томах

Художественные
произведения

Тома 1—25

Том 10

Поэтические переводы
и перепевы

(На украинском языке)

Друкується за постановою
Президії АН УРСР

Редактори
С. І. Забужко, Л. П. Чорна

Художній редактор
С. П. Квітка

Оформлення художника
О. Г. Комяхова

Технічні редактори
М. А. Притикіна, І. М. Лукашенко

Коректори *Н. О. Луцька, О. С. Улезко*

Інформ. бланк № 634

Здано до набору 19.IV 1976 р. Підписано до друку 4.X 1977 р. Зам. № 6-143. Видавн. № 333. Тираж 50 000. Папір № 1. 84×108¹/₃₂. Друк. фіз. аркушів 15+3 вкл. Умовн. друк. аркушів 25,52. Обліково-видавн. аркушів 23,37. Ціна 2 крб. 70 коп.

Видавництво «Наукова думка»,
Київ, Репіна, 3

Книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе
Республіканського виробничого об'єднання
«Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР,
Харків, Донець-Захаржевська, 6/8.